Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• VII. évfolyam • 2015 • 1. (23.) szám •

T A R T A L O M

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Nagy Irén: Transzilván elégia 3

IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: A Himnusz üzenete 7

Bertha Zoltán: Isten közelében. Reményik Sándor vallásos lírájáról 12

SAJTÓTÖRTÉNET

Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. I. 16

Brauch Magda: A Székely Útkereső évtizede (1990–1999).
Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang I. 16

SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

Székely Útkereső Antológia. I. 48

Himnuszok, versek, szépprózа, cikkek, tanulmányok, esszék 48

280 ÉVE HALT MEG II. RÁKÓCZI FERENC

Fülöp Lajos: II. Rákóczi Ferenc, az író 89

II. Rákóczi Ferenc: Ima a hazáért nehéz időben 97

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XX. 98

ÉLETMŰ

Kozma László: Juhász Gyula költői világa (III.) 102

MÚZSA ÉS LANT

Kozma László: A Hargita fenyőfája 132

Kiss Székely Zoltán versei 132

Fülöp Lajos versei 135

Péterffy Gyöngyi versei 137

Fülöp Kálmán verse 138

P. Buzogány Árpád versei 139

T. Ágoston László: Arany betűk a kartonlapon 141

Beke Sándor: A lélek 143

Pálffy Tamás Szabolcs versei 146
Csire Gabriella: Regélő napkelet (IX.) 149
Albert-Lőrincz Márton verse 152
Elekes Ferenc verse 154
Nagy Székely Ildikó versei 155
Böszörményi Zoltán verse 157
Ráduly János: Félperces történetek (VI.) 158
Csávossy György versei 164
Bognár Stefánia versei 165
Ráduly János: Haikuk 167
Tar Károly: Pánik (XI.) 168
Csatáné Bartha Irénke versei 176
Kozma László: A költészet világa (V.) 178
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK
P. Buzogány Árpád (183), Kiss Lehel (207), Beke Sándor (209) gyermekversei
Nagy Irén (184) gyermekprózája
ERDÉLYI TOLL
Könyvészeti leírás (I. évf. 2009. 1. számtól VI. évf. 2014. 4. /22./ számig) 210

Erdélyi Toll
• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •
✦ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ✦
✦ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ✦
✦ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ✦
✦ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ✦
✦ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ✦ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ✦
✦ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax**:** 0266-212703 ✦
✦ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ✦
✦ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ✦ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ✦
✦ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ✦ Nyomda: Erdélyi Gondolat ✦
✦ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ✦
✦ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 80 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR ✦
✦ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ✦
✦ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ✦ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ✦
✦ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ✦
✦ ISSN 2066 — 8929 ✦

Nagy Irén

Transzilván elégia

Akár a fák, dermedt téli csendben,
sugárzó nyárról álmodnak a bércek.
Féltékenyen őrzi titkait a mélynek
a sötétség lenn.
Nagy idők távlatán,
miközben, görnyedezve,
elárvult századok
egymás nyomába lépve
vonulnak el,
talán álmodni lehet már
csupán.
De álmodni lehet!
Hiszen ugyanazon az égen,
fenn, temérdek
csillagraj suhan át,
végtelen menetben.

Magasságok és mélységek sora:
történelem.
Emlékezés borít rá fakuló glóriát.
Bő ezer esztendő:
bűnök s nagy erények,
romlás, meghasonlás,
küzdés, remény, élet.
Népek sorsa.
De örök példája hűséges hegyeknek:
nem adni fel!

Ha vihar dühöng,
ha zúg-süvít a szél, nem adni fel!
A pillanat azé,
aki felemeli
múltja porba-sárba
gyötört szellemét,
amit elfojtani időről időre

lehet talán,
de megölni nem.

Sugárzó nyár:
páratlan másfél század.
Erdély felett szállt akkor
(úgy mondják) a turulmadár,
tündöklő tollú,
nagy, kiterjesztett szárnnyal,
hogy míg a tisztesség
s rend nyomán felszáradt
a sok könny s a vér,
vesztett illúziók tövén ébredhessen
valós, új esély.
Ami széthullt előbb, újra összeállt.
Három nemzetté lett a fényes misszió,
minek sem török nyűg,
sem osztrák uralom
nem vethetett cselt,
s nem szabott határt.

Mint messzi fény, tűnik elő az időből
az Erdélyi Fejedelemség kora,
két birodalom határvidékén:
erről török szultán,
túl Habsburg-dinasztia.
Akkor jött Bocskai,
hogy népét összefogja,
majd Bethlen Gábor,
országa jó ura,
aki fegyver helyett
aranypénzt veretett.

Gyűltek a földeken,
kint az aranykévék.
Ő megtette, amit tehetett.
Hirdette,
hogy minden ember haszna,
ha épít házat, várat,
vagy ha farag bölcsőt.
De azt is: ha nagyobb
a széthúzásnál az egyetértés

s a kételynél a hit,
napfény és madárdal érleli a gyümölcsöt,
az ősz pedig termést hoz,
s dúsan megterít.

Akár a fák, dermedt téli csendben,
zengő zivatarról álmodnak a bércek:
fényes paripákon páncélos vitézek
vonultak így.
Kürtszó nyomán, zászlók alatt,
diadalmas sereg haladt.
Haladt,
mint folyók a völgy felé,
morajlott, akár a tenger.
Zúgott, dübörgött, megrendült belé
a völgy, a domb,
mikor megállt
nehéz-nagy csatarendben.

Lángoló fény, tűz volt a lelkük,
utána hamu nem maradt.
Szabadság, haza: nagy szerelmük.
Hunyadi János nem riadt,
s Mátyás állt Kenyérmezőn szilárdan.
Körötte bőszen szólt a dob.
Öt évszázadnak távlatából
én hallgatom.
Te hallgatod?

Zengő zivatar: dicső forradalmak,
elmúltak mind.
Elhalt a csatazaj.
De néma felhők, figyelő vándorok
sodródnak odafenn a szélben.
Székely határőrök,
bátor kurucok,
vitéz hajdúk, veres darabontok,
Dózsa György
vagy Gábor Áronék nyomait
keresik az időben.
Itt nem használt
sámánok tudománya,

omladozik a székelyek ősi vára
(így: Székelytámadt, úgy: Székelybánja).
Csüggesztő-mély
kábulat borult a világra.
Méltatlan, vesztes korok
végtelen súlya nyom.
Hegyek, völgyek felett
visszhangzik Trianon…

Akár a fák,
dermedt téli csendben,
tavaszi rügyekről álmodnak a bércek.
Bár véget értek a hősi csaták,
nem némult el
a históriás ének.
Leomló, régi várfalak
romjai megszentelt,
ős-rögökre hullnak,
s mint árnyékok hídja a vízen,
tanúiként nagy,
nehéz időknek,
őseink mozdulatai
ereink mélyén
ma is megremegnek.

Itt élünk,
távol és közel.
Lelkünk nem otthontalan,
legmélyén titkos őrtüzek gyúlnak,
és búvópatakként él a remény.
Itt élünk,
s mint nagy király
merészet álmodó fia,
a több száz éves, bűvös regében,
míg közel az árnyék,
és távol a fény,
eszmélünk.
Érik az idő.
Ragyogj még, mély fényű drágakő,
ERDŐELVE,
TERRA ULTRA SILVAM,
Európa nyitott tenyerében!

Pomogáts Béla

A Himnusz üzenete

Minden nemzetnek, nekünk, magyaroknak is, bárhol éljünk a Kárpátok gyűrűjében vagy akár a nagyvilágban, vannak közösen vállalt és képviselt szakrális szimbólumaink. Akár intézményekről is beszélhetnék, természetesen nem abban az értelemben, amely szerint intézmény egy hivatal, egy iskola, egy könyvtár. Szellemi és morális intézményről van szók, amely a maga, hadd mondjam ismételten így: a maga szakrális és szimbolikus rendjében átfogja, értelmezi és megerősíti a nemzeti közösséget — láthatóvá és érzékelhetővé teszi azt a kulturális, történelmi és szellemi valóságot, amit egy nemzet jelent. Ha igaza van a tizenkilencedik század neves francia gondolkodójának, Ernest Renannak, miszerint: „a nemzet — mindennapi népszavazás" (francia eredetiben is idézem: „L'existence d'une nation est un plébiscite de tous les jours"), ennek a „népszavazásnak" vannak történelmileg kialakult jelei és jelképei: a piros-fehér-zöld lobogó, a Szent Korona, a történelmi országcímer vagy éppen nagy, közös ünnepeink: Szent István király ünnepe, a negyvennyolcas és az ötvenhatos forradalom emléknapja. Közéjük tartozik nemzeti himnuszunk születésnapja, egészen pontosan az a nap, midőn Kölcsey Ferenc letisztázta és dátummal megjelölte a nevezetes költemény szövegét: azaz január 22-e, amelyet több mint egy évtizede a Magyar Kultúra Napjaként ünnepelünk meg. Nemcsak Magyarországon, hanem Kárpátalján, Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken és szerte a nagyvilágban, ahol csak magyarok élnek. Még távoli földrészeken is, ahol az ott letelepedett (oda menekült) magyarok harmadik-negyedik nemzedéke talált otthonra, és jóllehet ők már nem beszélik őseik anyanyelvét, a *Himnusz* eléneklése az ő szívüket is megmelengeti.

Kölcsey *Himnusz*a a nemzeti szimbólumok magaslatára emelkedett, és ezen a magaslaton a magyarság élettörténetének drámai tapasztalatait foglalja össze. Természetesen mint költői alkotás is egészen kivételes: nem csak a történelmi hagyomány szentelte meg szövegét, maga a költői szöveg is megszentelte a hozzá fűződő hagyományt. A *Himnusz* szakralizált (szakralizálódott) szöveg, egyszersmind természetesen irodalmi alkotás, amely éppen annak következtében lehetett a magyarság nemzeti „imádsága", hogy a maga történelemértelmezése, mondhatnám így is: „történelmi látomása" által lezárt egy korszakot és előkészített egy másikat. Létezik a *Himnusz*nak egy (mondjuk így) „jövő idejű" jelentése is. Biztat, erősít, felszólít, hűségre tanít és cselekvő hazafiságra nevel. Kölcsey verse, bármennyire a magyar nemzet történelmének tragikusan sötét korszakait és tapasztalatait idézte is fel, a maga végső reménykedésével már egy új és bizakodó korszak eljövetelét ígérte. Kölcsey, mondhatjuk, lezárva az előbb kifejtett gon-

dolatot, a magyar történelem egyik emelkedő szakaszának kezdetén írta meg költeményét: a magyar irodalom és a nemzeti szellemű értelmiség mozgalmai már jelezték a reformkor beköszöntését, azt az országos felemelkedést, amely azután 1848-ban történelmi magaslatra érkezett. Ennek az először lassan, majd mind erőteljesebben kibontakozó felemelkedésnek a lelkesítő érzései között született újjá a magyar nemzeti identitás, a nemzeti szolidaritás szelleme. Ezért is zárhatta a költő bizakodó fohásszal a történelmi visszatekintés sötét és gyötrelmes képeit.

Erre a bizakodásra a jelenben is szükségünk van. Amikor átgondoltam azt, hogy ezen a jeles ünnepen milyen mondanivalóval fogok a kárpátaljai magyar közönség, a mostani ünnepség résztvevői elé állni, arra a meggyőződésre jutottam, hogy nem csupán az ünnep szakrális élményét osztom meg hallgatóságommal, hanem kedvezőtlen tapasztalataimat és zavarba ejtő aggodalmaimat is, hiszen a *Himnusz* költője sem csupán a történelmi győzelmekről beszélt, hangot adott annak is, ami szívét keserűséggel töltötte el. Nos, magam is beszélni szeretnék néhány olyan tapasztalatomról, amely kedvetlenséggel töltött el a mögöttünk lévő esztendő során. Ezeknek a tapasztalatoknak általánosságban is jelentősége van, arról beszélek, hogy miként alakul közös sorsunk a ránk váró esztendőkben, amikor bizonyára éppen úgy tapasztalni fogjuk a szüntelenül változó történelem kihívásait, mint a mögöttünk maradt évtizedekben.

Az első és mindenképpen a leginkább aggasztó a nemzeti szolidaritás fájdalmasan érzékelhető megrendülése. Szomorúan kell kijelentenem, hogy a magyarság — több mint ezer esztendős Kárpát-medencei jelenléte során — szinte sohasem vizsgázott kitűnőre közösségi szolidaritásból, ellenkezőleg, a közös gondolkodás és cselekvés elutasítása szinte mindvégig ott hagyta sötét (nem egyszer véres) foltjait történelmünk szövetén. Ritka volt az a történelmi pillanat, talán csak 1848 márciusa és 1956 októbere volt ilyen, midőn az egymás iránti figyelem és az összefogás ereje úrrá tudott lenni a belső ellentéteken. Jól tudjuk, hogy az országnak 1526-ban a mohácsi csatamezőn bekövetkezett tragédiáját is az öngyilkos civakodás előzte meg — emlékeztetőül csak annyit, hogy a csatamezőn felsorakozott és szinte teljesen elpusztult magyar hadseregtől nem túl távol két másik magyar haderő állt fegyverben: keleti irányban Szapolyai János erdélyi vajda, nyugati irányban Frangepán Kristóf horvát bán serege, és a három magyar katonai erő összlétszáma szinte megközelítette a végül is hatalmas győzelmet arató török seregét.

De a viszálykodásnak hasonlóképpen tragikus következményeiről beszélhetünk az erdélyi fejedelmeknek és a királyi Magyarország vezetőinek engesztelhetetlen szembenállására, a Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő szabadságharcra vagy éppen az első világháborús vereséget követő időkre gondolva is. A vesztes háború utolsó heteiben több mint egymilliós magyar hadsereg állott fegyverben a déli határ mentén, ezek jóformán napok alatt széledtek szét a felelőtlen katonai vezetés intézkedéseit követve, és a román királyi hadsereg nagyjából kétszázezer katonával jutott el a Tiszáig, majd Budapestig és tudta elfoglalni azt az erdélyi és partiumi területet, amely önmagában nagyobb volt, mint a trianoni szerződés által meghagyott or-

ság, és amelyen a román lakosság igen szerény (nagyjából csupán 52 %-os) többséget alkotott. Színmagyar vidékek: Bihar, Szatmár és a Székelyföld és jóformán színmagyar városok: Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely (és így tovább) kerültek és maradtak idegen uralom alatt.

Magyarországon ma is, mondjuk így, „fegyvertelen" polgárháború zajlik, különösen most, az országgyűlési választások előtti hónapokban. A józan megfontolásnak, a nyugalomra intő figyelmeztetésnek nincsen semmi ereje, és ha valaki megpróbálkozik azzal, hogy némi türelemre intse az egymásra acsarkodó feleket, az igazából mindkét oldalon gyanúba kerül. Mindez igen hatékonyan és, mondhatom, szégyentelenül hat az egyetemes nemzeti politikára is, nem az számít, hogy egy magyar szervezet, intézmény, kulturális személyiség milyen teljesítményt és áldozatkészséget mutat fel a maga kisebbségi közösségében, hanem az, hogy milyen aggálytalanul kötelezi el magát a budapesti kormánypolitikának, s milyen alázattal fordul ennek a politikának a vezetőihez.

Másik tapasztalatom, amely ugyancsak elgondolkodásra késztet, a magyar kultúra, hozzám közel állóan, a magyar irodalom megítélésére és kezelésére vonatkozik. Szomorúan állapíthatom meg, hogy irodalmunk hivatalos elismerése és támogatása szinte mindig ki volt szolgáltatva az éppen regnáló politikai kurzusnak. Az első világháborút megelőző esztendőkben az akkori irodalmi megújulás műhelye, azaz a Nyugat, amely körül olyan klasszikus íróink gyülekeztek, mint Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Füst Milán, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula és mások, jóformán közellenségnek számított. A két világháború között uralkodó hatalom sem tudott igazán megbékélni a Nyugat táborával, és különösképpen nem tudott megbékélni a fellépő népi irodalom olyan képviselőivel, mint Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Tamási Áron, Sinka István és persze nem tudott megbékélni a polgári gondolkodás és a munkásmozgalom irodalmi képviselőivel, olyan írókra gondolok, mint Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós, Pap Károly, Szerb Antal, Gelléri Andor Endre, Weöres Sándor, Vas István vagy éppen József Attila és az erdélyi Nagy István. Folytathatnám az irodalomtörténeti visszatekintést azzal, hogy a kommunista évtizedek kiket tüntettek ki különleges megbecsülésükkel, és kiket szorítottak háttérbe, nemcsak az emigrációban élő Márai Sándort, Cs. Szabó Lászlót, Kovács Imrét, Szabó Zoltánt vagy Határ Győzőt, hanem az idehaza élő Hamvas Bélát és Szentkuthy Miklóst is, akik meggyőződésem szerint modern irodalmunk leginkább eredeti gondolkodói voltak. Sorolhatnám a neveket tovább, hiszen a katolikus Rónay György és Pilinszky János, a század magyar irodalmának legértékesebb alkotó egyéniségei közül Ottlik Géza, Mészöly Miklós vagy Nemes Nagy Ágnes sem tartoztak a rendszer kegyeltjei közé.

A jelenben újra zavarba hozó értékátrendeződéseket tapasztalok. Vannak természetesen az úgynevezett konzervatív (vagy jobboldali) irodalom világában is olyan kiváló írástudók, akiket a „nemzeti kánonnak" mindenképpen be kell fogadnia. Például Herczeg Ferencre, Zilahy Lajosra vagy az erdélyi Reményik Sán-

dorra és Nyírő Józsefre gondolok. De hogy ezt a „nemzeti kánont" radikálisan át kellene alakítani, és ki kellene szorítani belőle olyan írókat, mint József Attila (vagy éppen legújabban Ady), hogy magaslati helyhez jusson például a két világháború közötti korszak olyan, nem tehetségtelen, de nem is különösen érdemdús, igaz egyértelműen jobboldali írója, mint Tormay Cecil — nos, ezt én mindenképpen elfogadhatatlan ostobaságnak gondolom. A modern magyar irodalom „kánonját" többször is átírták a mögöttünk maradt évszázadban, először 1919, másodszor 1949 után — nem gondolnám, hogy a nem kevés küzdelem árán érvényesített értékrend most újabb átrendezésre szorul. Nem csak az igazolt értékek irodalomtörténeti hitelessége és nem csak a józan értelem tiltakozik ez ellen, hanem nemzeti önbecsülésünk is, amely, miként ezt Kölcsey Ferenc *Himnusz*a is tanúsíthatja, nem utolsó sorban irodalmunk nagyszerű szellemi és történeti értékeire épül — és a jövőben is ezekre kell épülnie.

Végül a harmadik mai jelenség, amely ugyancsak nem kevésbé nyugtalanít, az, hogy a magyar fiatalság: mindenekelőtt értelmiségiek, de szakmunkások is, mind nagyobb számban keresik boldogulásukat Magyarországon kívül, természetesen mindenekelőtt a nyugati világ gazdagabb és politikai értelemben is nagyobb stabilitást mutató országaiban: Németországban, Angliában, Svédországban, Ausztriában és igen sokan az Egyesült Államokban. Annak idején, a levert ötvenhatos forradalom következményeként közel kétszázezer magyar menekült el az országból, az utóbbi években eltávozottak száma, a hivatalos adatok szerint is, nagyjából háromszázezerre rúg. (Tudom, hogy hasonló veszteségekkel kell szembenéznie a kárpátaljai, az erdélyi és a délvidéki magyarságnak is.) Ez a veszteség csak akkor enyhíthető, ha az eltávozottak egy része, nagyobbik része idővel hazatér. Ebben az esetben ennek az új diaszpórának még értéke is lehet, hiszen aki négy-öt esztendőt eltöltött egy nyugat-európai vagy amerikai egyetemen, munkahelyen, az mindenképpen értékes (itthon valószínűleg meg sem szerezhető) tudással tér haza. Csak hát, vajon az eltávozottak idővel hazatérnek-e? Erre a szorongató kérdésre a jövőnek kell válaszolnia, s megnyugtató válasz híján a kérdés mindinkább szorongató marad.

Mindaz, amiről az imént nem kevés rossz érzéssel, mondhatni: szorongással beszéltem, természetesen nem tartozik közvetlenül Kölcsey Ferenc *Himnusz*ának értelmezési köréhez. Közvetve mégis odatartozik, hiszen nemzeti imádságunkat is mindvégig az a szorongató érzés szövi át, vajon mi lesz a magyarság sorsa, egyáltalán fennmarad-e a nemzet, élnek-e száz év múlva is magyarok Európának ezeken a térségein. Kölcsey Ferenc, ahogy ez széles körben ismeretes, részben annak a súlyos (nemcsak az ő gondolkodásában, hanem Széchenyi Istvánnál, Kazinczy Ferencnél, Vörösmarty Mihálynál, Kossuth Lajosnál és másoknál is ható) próféciának a hatására fogott nemzeti imánk megírásához, amely a kor igen nagy hatású német filozófusának: Gottfried Herdernek a nevéhez fűződik és amely a magyar nép lassú eltűnését jövendölte meg. De hadd idézzem ide a német filozófus szövegét (Illyés Gyula *Válasz Herdernek és Adynak* című emlékezetes írása

nyomán): „A magyarok vagy madzsarok az egyetlen népe ennek a törzsnek (a finn-ugornak), mely a hódítók közé bejutott… Most aztán szlávok, németek, vallachok és más népek közt az ország lakosságának kisebbik részét alkotják, és évszázadok múltán tán már nyelvükkel is alig találkozunk."

Az Illyés által idézett német bölcselőt citáltam ide, nem avégett, hogy keserűséget öntsek az ünnepi pohárba, amellyel ezt a szép nemzeti ünnepünket felköszönthetjük. Hanem, hogy figyelmeztessek arra: az ünnep, a mi magyar hagyományaink szerint nem a vigasság, hanem az önvizsgálat és az erkölcsi felemelkedés ideje. A nemzet ünnepei arra valók, hogy számot vessünk múltunkkal, jelenünkkel és jövőnkkel, számot vessünk eredményeinkkel és reményeinkkel, de számot vessünk tévedéseinkkel, mulasztásainkkal, vétkeinkkel is. Valójában ebből a számvetésből származhat a magunkba vetett bizalom és a cselekvő akarat, mindkettőre nagy szükség lenne most az Európaszerte tapasztalható történelmi változások idején. Az imént az Illyés által idézett Herderre hivatkoztam, most, végezetül hadd idézzem magát Illyés Gyulát, ugyancsak a *Válasz*… szavai szerint: „A múlt szigorú vizsgálata, a félreértések tisztázása […] a hitnek nyit utat. Segít tényekkel eloszlatni, mindörökre, az egykori jóslatok borúlátását. Ősi hiedelem, hogy az állhatatos szembenézés oroszlánt meghátráltat. Hitem, hogy az emberiségre pirkadás jön. A vadszelídítő tekintetektől." Elvakult politikusokból és félelembe öltözött embersokaságokból ma is van több mint elég — olyan szembenézésre van szükség, gondolom én, amely megfegyelmezi az elvakultakat és bátorságot önt azokba, akiket megfélemlített a történelem.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2005-ben 2007-ben
megjelent:

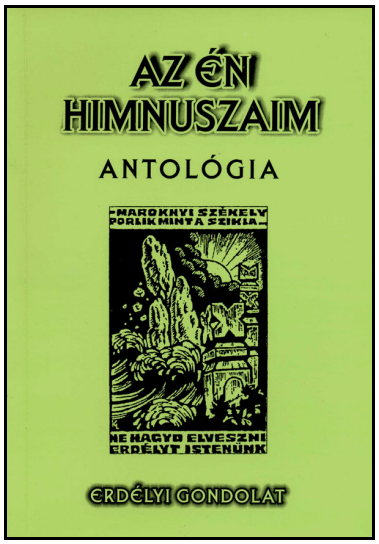

Bertha Zoltán

Isten közelében

Reményik Sándor vallásos lírájáról

Az erkölcsi és metafizikai távlatokkal megemelt sorsviselés és sorsvállalás, az egyetemessel összefonódó regionális nemzeteszme, a kisebbségi éthosz, a morálisan megtisztított emberkép és humánumfelfogás, a lélektani és antropológiai mélységperspektívákkal igazolt minőséggondolat egyik legnagyobb hatású költőalakja kétségtelenül Reményik Sándor. A körülmények keserveit felülhaladó lelki megigazulásvágy igézetesen önerősítő sorsmetaforáit, a magyar identitás és a magyar megmaradás lírai-etikai alapjelképeit — egyszersmind a transzilvanizmus eszményítő-szakralizáló értékszimbólumainak sokaságát — a „helikoni triász" másik két tagja (Áprily Lajos, Tompa László), illetve Dsida Jenő, Bartalis János mellett a legtöbb változatban, a legbőségesebb érzelmi és esztétikai árnyalatokban ő — „az atlantiszi harangozó", „Erdély, a magára maradó tündérkert azértispoétája" (Lászlóffy Aladár) — vonultatta föl. „Neki jutott a gondolatok, eszmetársítások, helyzetek, hangulatok kifogyhatatlan bőségszaruja, mellyel világokat támasztott, vagy hívott elő öntudatlan létükből az embereknek kínnal beoltott lelkében. Legtöbbünk úgy szenvedett, ahogyan ő, vagy ahogyan ő tanította. Ő beszélt a legtöbb szív helyett" — írta róla Berde Mária. Az *Eredj, ha tudsz*, az *Atlantisz harangoz*, a *Toll és ecset*, a *Templom és iskola*, az *Ahogy lehet*, a *Romon virág* és a többi modellszerűen emblematikus sorsképzete, létezési képletekké sűrűsödő fogalomformája a méltatlan valóságközeggel szembeállított spirituális méltóságfenntartás demonstrációjaként, az erdélyiség különösen jelentésgazdag alaptextusaként rögzülhetett az idők során. A kínra kárhoztató, tragikusan értéksorvasztó realitás földi gyötrelmei közül kiált a szó, száll fel a sóhajos vallomás, az öntudat és az önbecsülés hangja, az önmegőrzés drámai katarzisban izzó elszántsága. A helytállás ideálképzete, amely az átszellemített táji-természeti miliő megtartó szépségeire és titokzatos üzeneteire, a népi kultúra és a nemzeti-történelmi hagyományok ősi szilárdságára, a szabadság, az önállóság és a méltányosság transzilván eszmeiségére, az anyanyelvi-művelődési örökség és a múltbéli erdélyi szellemóriások példa-magatartására, az önazonosság tárgyi és intellektuális dimenzióinak összességére támaszkodik, s az etika önelvűségébe, az értékteológiai „mégis"-bizonyosság transzcendentális igazságába, az isteni elrendezés végső törvényeibe kapaszkodik. A kitartásnak ezt a példázatos heroizmusát a komor elrendeltetésérzet, a fátumos bűntudat és az aszketikus bűnbánat, az áhítatos feloldozáskívánalom, a sajgó megváltásváradalom — és megannyi más keresztényi magatartásmozzanat érzésvilága telíti. A szenvedésvállalás és a bizonyságtétel morálját pedig az ima, a könyörgés, az áldáskérő, zsoltáros fohász, a biblikus lamentá-

ció, a himnikus hálaének, az óda, a hitvalló konfesszió, az önostorozó rapszódia számtalan műfajváltozata közvetíti.

Reményik Sándor a par excellence „erdélyi költő", de, ahogyan Babits Mihály írja róla, „több mint csak erdélyi"; az ő „rímeitől zengtek a dobogók, a Székelyföldtől a Dunántúlig". Mert a közösségi indulatok dalnoka a leghitelesebben személyes, egyéni felbolydultságában tanúsítja önmagát, s a megszenvedettség élményszféráit, a gondtapasztalás tanulságait a töredékes erőfeszítésektől független, életigazító szellemi abszolútum végigazságaival méri. Az eszkatologikus világszemlélet univerzalitása, az erkölcsi önértékekre függesztett tekintet horizontja az öntökéletesítő beállítódás és törekvés — egyfajta sajátosan magyar perfekcionizmus — lelkületi összetettségéhez illeszkedik. Poklok örvénylő mélyétől a mennyek magasáig csapnak a Reményik-költőiség érzésviharai; a vívódó és szárnyaló újtestamentumi ihletettségbe — s a magyarság léttörténetét krisztológiai sorsazonosítással a passióban vizionáló látásmódba — az istenkereső tusakodás ószövetségi tónusai vegyülnek. „Elmélkedő" (Babits), létértelem-faggató töprengés, tűnődő-tépelődő meditáció ez, „megdagadt epigrammákhoz" (Németh László) hasonlatos okfejtésekben, gondolatok indázó folyamában, olykor szinte teológiai vagy hitelvi tételezéseken és bölcselő érveléseken át kanyargó szentenciák és maximák sodrásában. Értelem és szenvedély együtt mutat — a „rendületlen eticizmust" és a „szinte aszkétikus eszményiséget" sugárzó „istenes énekek" (Áprily Lajos) rengetegében — a „magasságos", „dicsőséges" „Teremtőre", a „mennyboltmellű" és „naphomlokzatú", „örök akaratú" „Mindenhatóra", „Mindenütt-jelenvalóra", az irgalmas és irgalmatlan Úrra, a „Békesség mennyországára", az „örök Orvosra", a „Világ Költőjére" — illetve a „lelki Transsylvánia" igényére. A reményiki szó a szenvedés- és az üdvtörténet együttesére, a „magától" megnyíló égre, a „magától" bekövetkező kegyelemre irányulva igyekszik fölérni a rejtelmes „csúcsokat", a „Teljes Szentség", „Titok, Sors, Véletlen, Végzet" hatalmát, mely „nagyobb, mint minden eddig tudott nagyság". S a „szabad" vagy „ingyen" kegyelem, a bűnbocsánat esélyével együtt végtelenül felülmúlja az ösztönök mozgatta emberi cselekvések-csatározások és érdekháborúzások övezetét. „Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*"; „Jaj, nyomorult és esett nép vagyunk, / Már gyermekünkben gyötört nemzedék. / Nyelvünket hóhérkéz szakítja ki, / Az tépi fel frigyládánk fedelét. / Mégis valljuk: a boszszú Istené (…) mi nem bántjuk bántóinkat vissza / Se éltükben, sem haló poraikban. / Van, aki megfizet (…) önmagunkért orgyilkos kezet / Emelni ellenségre nem tanultunk. / Tűrés a fegyverünk (…) Nincs cél, amely a gyilkot szentesítse, / Nincs érdek, eszmény, mennyei magas, / Amely a két szócskát közömbösítse: / Ne ölj!" — hangzanak az igazságszolgáltatást Istenre bízó emelkedett önuralom parancsai, amelyek biztosítják a misztériumszerű „kötést", a nyers logikán túli szövetséget humanitás és divinitás között; a „kereszt-sorsos" alázat és a remény lelkiségével a paradox kapcsolatot: emberség és a biztosan tudott bizonytalan, ismerősen ismeretlen, belátottan beláthatatlan emberfölöttiség között. A külvilágtól „magunkba le", az „Istenig" menekülő hit — az „Isten közelébe" jutva — abban áhít megnyugvást és tel-

jesedést, ami őnála döntéseiben és tartalmaiban megfoghatatlanul több. De menedék nincsen más: „Csak az Isten, s a lelkünk van velünk. / Nem maradt egyebünk". Mint sokak verseiben, így Áprilynál is a ránk törő áradattal szemközt az „egyetlenegy kőszikla", az „egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten".

Ahogy annyian megállapították és megfogalmazták: Reményik eredendően szakrális költő. (A fogalom értelmezéséhez ld. Cs. Varga István: *Ars sacra — Szakrális költészet*; in: uő: *Szent művészet II. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából*, 2000.) „Igehirdető", „Istennel telt" „papi lélek" (Sík Sándor), sokan „úgy tisztelték, mint egy szentet" (Szerb Antal); „mintha Isten küldötte lett volna", „hitre és életre buzdító apostol" (Tamási Áron), „valami mélyről előtörő fényesség is árad belőle: a hitben, böjtölésben, imádságban megtisztult ember arcának fényessége", a „magyar szó katakombákba visszahúzódó szertartásainak őskeresztényi értelemben vett apostola ő, a lemondásnak, a belső élet tiszta szerénységének, a nagy megtisztulásnak prédikátora" (Dsida Jenő); „igazi királyi képviselője az eszmék világának" (Tavaszy Sándor), „mintha egy szenvedések tüzében tisztuló szerzeteslélek beszélne" belőle (Áprily Lajos), „próféta, fölfokozott ember, biblikus túlzás" (Molter Károly), „valóban istenes ember" (Berde Mária); „kidalolta, amiket az Isten kegyelme lelke falára vésett" (Bartalis János); „spirituális költő", „Isten laikus papja" (Vajda Endre). (Ld. még: *Reményik Sándor Emlékkönyv*, Kolozsvár, 1998.; Kántor Lajos: *Reményik Sándor — a mítosz és az erdélyi valóság*, Csíkszereda, 2007.; Pomogáts Béla: *Egy eszme indul — Reményik Sándor arcképéhez*, Bp., 2011.) Ez az Isten- és vallásélmény azonban sohasem valamifajta leegyszerűsítőn harmonikus, egysíkú pietizmus; inkább az Adyéra emlékeztető istenkérdező önvizsgálat és egzisztenciális élességű, jelentőségű szubjektumfeltárás. A századvégi almanach-líra bölcselkedő hangzataitól induló költő a modern gondolati költészet olyan szuverén, magasrendű változatát teremtette meg, amelyben a kijelentéses vagy az invokációs regiszteren fölzengő hitbizonyosságok, hitvallások tónusai mellett lényegi szerepet töltenek be a kétségek közötti hányódás, a „szkepsziscsaták" (Jancsó Elemér) kifejeződései, a lázongó, dacos, számonkérő vád, az apokaliptikus félelemből fölfakadó méltatlankodás, a „mindig kiújuló belső küzdelmek" (Pomogáts Béla), a „síró-átkozódó" „hadakozások" (Kántor Lajos) megnyilatkozásai; a döbbenet és a rettenet elkiáltásai („Ha nincs bennem, honnan vegyek hitet?"; „Én már az Isten ellen protestálok"; „Uram, a te megígért nagy irgalmasságod / Ugyan miben áll és hol is marad??!"). A „jóbi szenvedéseket" az „elvégezettség érzése" kíséri (Czine Mihály), s az önmarcangoló, öntépő, bűnvalló intonáció folyamatossága, hit és harc önreflexív összetettsége; „keserű gyötrelem", „szinte túlzott tisztaság-igény" (Imre László). Az esendőséggel megvívó éleslátás ez, rokonságban tehát az Ady-féle „hitetlen" hittel és „akaratlan akarattal"; sóvárgása a mélyből előhívandó „istenarcnak". Olyan önelemzés, amely kíméletlenül vet számot az emberlény gyarlóságával, sötétben rejlő késztetéseivel, a bensőségben eltakart lelki-ösztöni mélyrétegeivel. A *Vájd ki* című értékszembesítő költeményben heves drámaisággal ütközik az emberi létezés alacsonyrendű impulzusokkal, gonoszságokkal terhelt viszonylagossága, az érzékiség hamis látszatainak és felszíni csábításainak erőteljessége, illetve a mindettől a taszító nyűgtől megszabadulni vágyó lélek erkölcsi abszolútumigénye. Az autentikus szellemi lét romlatlansága csak a

romlott evilági valóság adottságainak, korlátainak a legyőzésével közelíthető meg. „És ha megbotránkoztat a te jobbszemed, / Vájd ki azt, és vesd el magadtól (…) Zavaros, szürke és ködös tavak / Az én szemeim s uszkál nyugtalan, / Homályos tükrükön ezer szemét, / Én útálom a szememet, Uram! (…) És szégyelem is a szemeimet, / Mosatlan, párás börtön-ablakok, / S lemosni őket sohasem lehet! (…) Uram, én egyszer csak nekik-esek, / És vájok, tépek, irtok, kaparok, / Míg nem hagyok, csak véres gödröket! / És akkor talán mögöttük kigyúl, / Kigyúl a tátongó oduk mögött / Minden jóság, szépség és tisztaság, / Mi látó szemem elől megszökött (…) S felöltözöm mély, túlvilági kékbe. / Világtalanul, véres szemgödrökkel, / Uram, úgy megyek be az üdvösségbe" — áradnak így a kegyetlen önvádról, egyszersmind a csorbítatlan értékszférák iránti szomjúhozásról tanúskodó zaklatott mondatsorok. A kiindulópont bibliai szövegrész: egy a „hegyi beszédben" foglalt jézusi intelem, amely Máté evangéliumából (ahogyan Reményik nevezte Károli Gáspárt: „a fordító" magyarításában) így szól: „Ha pedig a te jobb szemed megbotránkoztat téged, vájd ki azt és vesd el magadtól; mert jobb néked, hogy egy vesszen el a te tagjaid közül, semhogy egész tested a gyehennára vettessék" (Mt 5, 29). (A gondolat, a motívum máshol is feltűnik; ld. pl. Mt 18, 8-9; Mk 9, 43-47; Kol 3, 5.) Reményik verse — a felidézett igei tanítás affirmatív átköltésének gazdag intertextuális tartalmiságával — voltaképpen az isteni felszólítás belátásának és elfogadásának, az engedelmesség affektív átélésének és megerősítésének, a kibővítve újramondott-újraírt kinyilatkoztatásnak a rögzülése. Olyan emberi válasz, amely a szent beszéd ítéletességének a magáévá tételével lényegül maga is szakrális megszólalássá; összekötve a veretes, biblikus pátosz, az archaikus nyelv sugallatait a modern filozófiai költészet paradoxális gondolkodás- és beszédformáival: a „világtalan" „tisztánlátás" kihegyezett keresztény-egzisztenciális logikai tételével: a transzcendentális eszmélkedés, értelem és hittapasztalat törvényszerű következtetéseivel. Ősiségnek és modernségnek olyan ötvözete ez, amely akár motivikusan is összevethető például Babits Mihálynak a *Psychoanalysis Christiana* című nagy lélekbölcseleti költeményével is. Hiszen ott is feladatként jelenik meg az emberi esetlegességek és bűnösségek mélyére való hatolás, az eltagadhatatlan rosszal történő könyörtelen szembesülés kényszere, az alászállás és az öntökéletesítés, s az a bűnismereti szükség és követelmény, miszerint az antropologikum (az antropológiai immanencia) eltitkolt (de végső soron eltitkolhatatlan) legmélyét is méltóvá kell alakítani ahhoz, hogy beilleszkedhessék az isteni szubsztancia tökéletes rendjébe. A fájdalom, az önsebzés árán válhat csak képessé az ember Reményiknél is arra, hogy a látó életvakság felől a világtalan igazságlátás felé haladva az üdvösség részesévé emelkedhessék.

Mindezek az Adyhoz, Babitshoz és másokhoz vezető szempontok arra is szolgálnak, hogy újra és újra fény derülhessen Reményik Sándor vallásos lírájának (s egész életművének) sokáig eltagadott irodalom- és szellemtörténeti jelentőségére.

Sajtótörténet

Székely Útkereső

Irodalmi és művelődési folyóirat

I.

Brauch Magda

A Székely Útkereső évtizede (1990–1999)

Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang

I.

AZ ÉVTIZEDES FOLYÓIRAT

Beke Sándor főszerkesztő lapja, a Székelyudvarhelyen 1990 és 1999 között megjelenő *Székely Útkereső*, mint a címe is jelzi, elsősorban a székely etnikum eredetével, történelmével, néprajzával, nyelvével, jeles múltbeli és jelenkori képviselőivel, jövőjével, sajátos jellemvonásaival foglalkozik. Ez a színvonalas, olvasmányos, tudományos igényességgel és szaktudással, az olvasó iránti empátiával szerkesztett folyóirat tehát „székelycentrikusnak" nevezhető, de ez korántsem jelent kizárólagosságot. A „székely" jelző ellenére a folyóiratban megjelent anyagok sokoldalúságról tesznek tanúbizonyságot. Foglalkoznak a tágabb értelemben vett erdélyi magyarság sorsdöntő kérdéseivel, de hasábjain színvonalas néprajzi, irodalomtörténeti, zenei, vallásos és szociográfiai tárgyú publicisztikai írásokat is találunk, gyermekeknek szóló irodalmat és nem utolsó sorban szépirodalmat.

Történelem — múlt és jelen

A folyóiratban megjelent hosszabb tanulmányok, esszék, cikkek zöme történelmi témához kapcsolódik. A székely népcsoport történetét tárgyaló hosszabb tanulmányokon kívül, illetve azok mellett a szerzők foglalkoznak a moldvai, gyimesi és hétfalusi csángók eredetével, szellemi értékeivel és általában az erdélyi magyarságot érintő, kisebbségi sorsban élő népünk problémáival. Ezzel párhu-

zamosan az összmagyarságot érintő hagyományok, értékek bemutatására is gondot fordítanak: a folyóirat 1990-ben egy teljes számot Kölcsey Ferenc emlékének szentel, de Szent Istvánról, Széchenyi Istvánról, a magyar Szent Koronáról, Szent Lászlóról, Mátyás királyról, Károlyi Gáspárról is közöl a lap megemlékezéseket, tanulmányokat, sőt, a trianoni határokon kívül eső — nem erdélyi — tájakon, Erdélytől és az anyaországtól igen távol élő magyarok sorsa, szellemi értékei sem maradnak ki a szerzők érdeklődési köréből: *Mikor szólal meg az ötágú síp?* (1990/3), cikkek a magyarok III. világtalálkozójáról (1992/5–6.), *Hírek Kárpátaljáról* (1992/1–2–3.).

A székelyek eredetének kérdését több lapszámban folytatódó tanulmánysorozatban tárgyalja a folyóirat.

Róth András Lajos bevezetője a folyóirat első számában Balás Gábornak *A székelyek nyomában* című művéből való terjedelmes válogatáshoz szól, de magyarázatot ad arra is, miért tartotta szükségesnek a szerkesztőség a továbbiakban is a székelység témakörét érintő számos cikk, esszé, hosszabb tanulmány megjelentetését. „Tesszük ezt annál inkább, mert a »kik vagyunk? — mik vagyunk? — miért vagyunk?« kérdéskör feszítően szegeződik felénk, és már a majdnem kétséges »lenni vagy nem lenni« drámai bizonytalanság határát érintette, de a megváltozott körülmények és a *magunk* kovácsolta lehetőségek során a továbbiakban ekképp tevődik fel mindannyiunk kérdése: miként legyünk tovább?"

A múlt kutatása, megközelítése így is nagyon nehéz, mert forrásaink szegényesek, és általában a tárgyalt események után keletkeztek (ez más, nagyobb nemzetek történelmére is vonatkozik). Mégis szükség van arra, hogy a székelység gyökereit kutatva visszanyúljunk a régmúltba, térben és időben. E kérdéssel a szakirodalom általában a két világháború között foglalkozott, de a *Székely Útkereső* első számaiban közölt Balás Gábor tanulmánykötet csak 1984-ben jelent meg (a 200 éve született Kőrösi Csoma Sándor emlékére). A mű mindenekelőtt meghatározza a székelység fogalmát: „...a magyarság egyik, magyarságát megtagadni nem akaró népcsoportja, amely amióta tudunk róla, mindig magyarul beszélt, bár történelmileg nem volt épp mindig a többi magyarokkal egyforma sorsa, és ezért nem egy különleges sajátossága alakult ki." Ezekről a néprajzi, nyelvi stb. sajátosságokról többször szó van a folyóirat székely tárgyú írásaiban. A szerző felsorolja a székelyek eredetére vonatkozó hiedelmeket, sokszor egymásnak ellentmondó elméleteket, utal Anonymus, Kézai Simon krónikáinak idevágó megállapításaira, melyek nyomán sok történész, irodalmár, régész, nyelvész elindult, de a kutatások jelenleg is folynak. A szerző régészeti leletek, helynevek, rovásírásos emlékek és logikai következtetések alapján próbálja feltérképezni a székelység letelepedési pontjait, vándorlási útvonalait a letűnt avar birodalmon belül, a történelmi Magyarországon át a Kárpát-medence területén, amíg eljut a Háromszéki medencébe és más mai területeire.

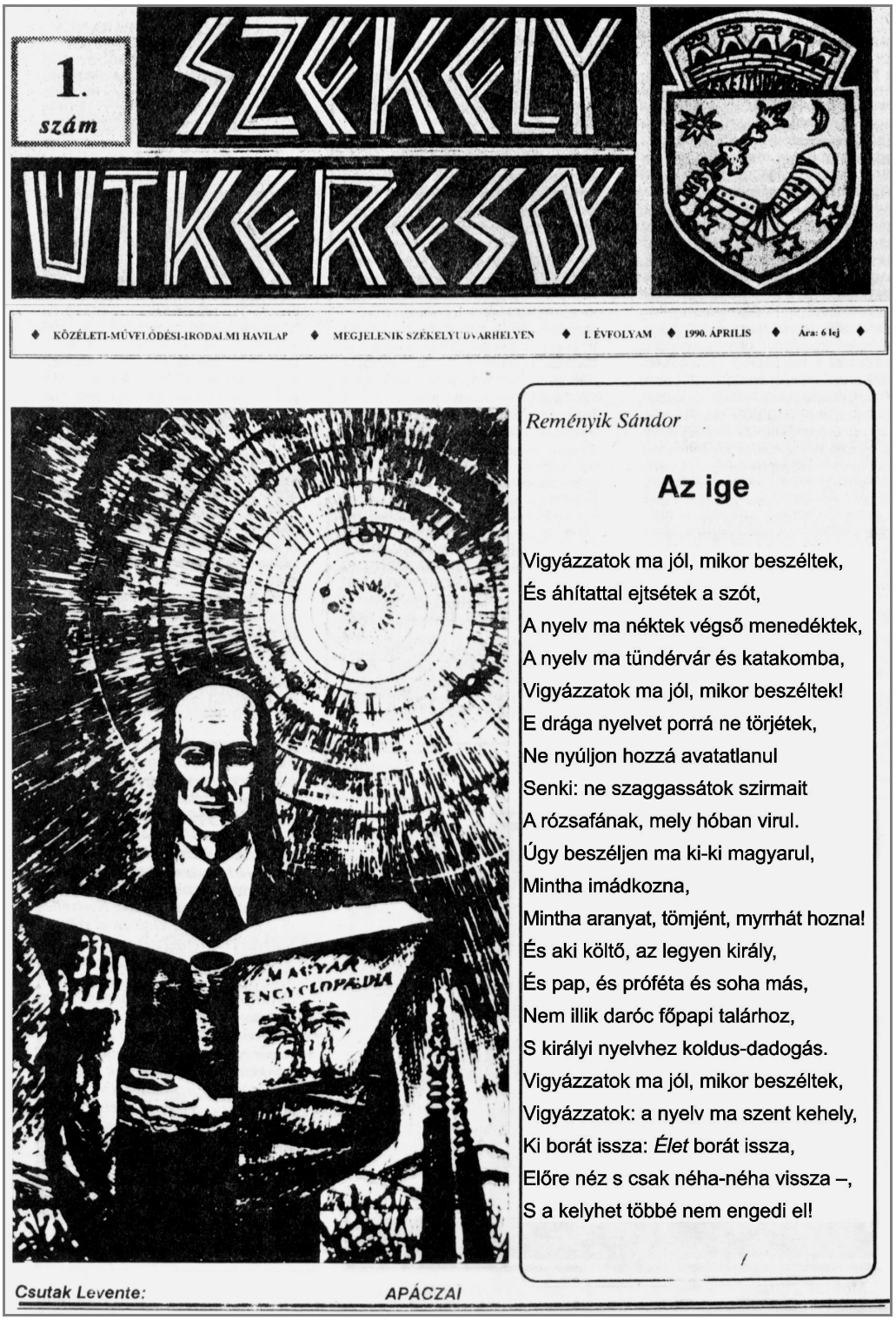

1. szám

SZÉKELY ÚTKERESŐ

◆ KÖZÉLETI-MŰVELŐDÉSI-IRODALMI HAVILAP ◆ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ◆ I. ÉVFOLYAM ◆ 1990. ÁPRILIS ◆ Ára: 6 lej ◆

MAGYAR ENCYCLOPAEDIA

Reményik Sándor

Az ige

Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakomba,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!
E drága nyelvet porrá ne törjétek,
Ne nyúljon hozzá avatatlanul
Senki: ne szaggassátok szirmait
A rózsafának, mely hóban virul.
Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul,
Mintha imádkozna,
Mintha aranyat, tömjént, myrrhát hozna!
És aki költő, az legyen király,
És pap, és próféta és soha más,
Nem illik daróc főpapi talárhoz,
S királyi nyelvhez koldus-dadogás.
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
Vigyázzatok: a nyelv ma szent kehely,
Ki borát issza: *Élet* borát issza,
Előre néz s csak néha-néha vissza –,
S a kelyhet többé nem engedi el!

Csutak Levente: APÁCZAI

A Székely Útkereső első számának a címlapja

Ferenczi István *Gondolatok a székelyek korai történetéről* című tanulmányában bírálja Balás Gábor több megállapítását, és a legújabb szakirodalom eredményeire támaszkodva igyekszik az őstörténetet más megvilágításba helyezni. Hivatkozik Benkő Loránd magyarországi nyelvész véleményére is, aki szintén úgy látja, hogy Balás Gábor nézetei „nemzeti romantikával átitatottak", azaz túlzottak, bár elismeri, hogy a székelyek eredetének kérdéséről folyó vita — amely a 17. században, a nemzeti szellem ébredése idején kezdődött — máig sem dőlt el. Egyetlen, de a legjelentősebb körülmény azonban biztos: a székelyek mindig magyarul beszéltek és beszélnek. A hun-székely azonosság valójában csak legenda, ezt bizonyítani nem lehet. Anonymustól indult el — tőle vették át a későbbi krónikák —, de adatai nem hitelesek. Attila (vagy Etele) és Csaba királyfi mondája is csak a nép ajkán élő, apáról fiúra szálló mese vagy inkább „költött, tudákos hun származáselmélet", melynek semmilyen valóságalapja nincs.

Egy másik, a folyóirat későbbi számaiban megjelent tanulmányában *(A székelyek származásáról)* Ferenczi István mindenekelőtt arra keres bizonyítékokat, hogy a székelység nyelve mindig a magyar volt, a nyelvjárásbeli sajátosságok nem lényegesek, nem térnek el túl nagy mértékben más magyar területek nyelvjárásaitól. A székelyek tehát nem lehetnek török vagy bolgár eredetűek — ahogyan azt korábban hitték —, hiszen mind helyneveik, mind szavaik magyar eredetűek. Számtalan történelmi és nyelvészeti kutatás téves következtetésre jutott (elsősorban török eredetet próbáltak kimutatni), de a tudomány mai állásfoglalása szerint a székelyek már a Kazár birodalomban — a honfoglalás előtt — együtt voltak a magyarokkal, ahol „sikil" néven külön, a törzsnél nagyobb etnikumot alkottak, majd a magyarokkal (a többi magyarral) együtt foglalták el mai hazájukat a Kárpát-medencében (jobban mondva: mai szülőföldjüket).

A székelység eredetével, történelmével kapcsolatos mélyenszántó tanulmányok mellett kisebb cikkek, publikációk is foglalkoznak e kérdéssel. Igen érdekfeszítő Fekete János *A székely vértanúk* című írása a folyóirat első évfolyamának 7. számában. Ez a — talán kevésbé ismert — történet az 1848–49-es forradalom leverését követő éveket idézi vissza, amikor a székelyek megpróbálták újból felemelni a szabadság zászlaját. A szerző ismerteti a Makk-féle összeesküvést, a résztvevők titkos társaságát. Az osztrák kormány már 1851-ben tudott a titkos társaságról, de nem sietett, igyekezett minél több embert elfogni. Az összeesküvés felgöngyölítése után, 1854-ben Marosvásárhelyen kivégezték Török Jánost, Horváth Károlyt és Gálffy Mihályt. A negyedik vezető nem várta meg, hogy hóhérkézre jusson és öngyilkosságot követett el, Vass Miklós volt a neve.

Több megemlékezés foglalkozik a Székelyföld krónikása, Orbán Balázs alakjával, halálának a centenáriuma alkalmából (1990). Imreh István *A példázatot termő élet* című cikkében „tiszteleg" Orbán Balázs életműve előtt, aki „nagy művével biztatást sugárzó modellt kínált elnyomott, megtörettetésre ítélt népének". A továbbiakban számba veszi a „nagy székely" hagyatékát. A folyóirat több ízben foglalkozik Orbán Balázs legendás alakjával. (Az 1990/4–5. szám az Orbán Ba-

lázsról és a *Székelyföld leírása* című főművéről írott cikkekből és tanulmányokból tallóz.)

Nem feledkeznek meg a szerzők a másik nevezetes székelyről, Mikes Kelemenről sem. A folyóirat első évfolyamában Veress Dániel tollából olvashatunk értékes tanulmányt a Leveleskönyvről és szerzőjéről *Zágoni Mikes Kelemen hazaszeretete* címmel. A száműzött kuruc honvágyáról szóló részeket emeli ki a fiktív levelekből, melyek révén Zágon a honszeretet, a honvágy jelképévé vált. Rámutat a levelek nyelvi-stilisztikai értékeire is, az élő beszédhez simuló természetes nyelvezetre.

A magyarországi Z. Szőke Pál a folyóirat negyedik évfolyamában (1993/1–2–3.) szintén a székelyek történelmével foglalkozik *Pogánykori kultikus és kulturális emlékek a székelyeknél* című tanulmányában. Jóllehet a kereszténység üldözte az ősi hitvilágot, az nem szívódott föl teljesen: a kultikus jelleg kulturálissá változott. A szerző elsősorban a rovásírásos emlékekre, az Énlakán talált feliratra és más felfedezésekre hivatkozik. Kiemeli a székelyföldi hagyományok leghívebb őrzőjét, Csíksomlyót, ahol a dombon található három kápolna és a „székelyek szent kövei", a pogánykori áldozati emlékek jól megférnek a nagy katolikus ünneppel, a pünkösdi búcsújárással.

A rovásírással foglalkozik Ferenczi Géza tanulmánya: *Eszmefuttatás a magyar rovásírásról* (II. évfolyam 3. és 4. szám). Rámutat arra, hogy az 1980-as években kedvelt olvasmánnyá, vita tárgyává váltak a magyar rovásírásról szóló közlemények, de ezekbe sok tévedés csúszott be. Tárgyalja a rovásírás eredetét, melynek ótörök (türk) eredetét több érvvel — elsősorban egykori török feliratokkal — támasztja alá. A mieink a 8–9. században, a kazár (kései türk) birodalomban sajátították el a rovásírást, melynek ábécéjét közli, majd beszámol 12 korai rovásírásos emlékünkről, melyek nagy részét a Székelyföldön fedezték fel.

A székely rovásírásról Ráduly János is közöl tanulmányt a folyóirat utolsó évfolyamában (1999). A *Nemzeti kincsünk — a rovásírás* című cikkből megismerhetjük az írástípusról szóló régi feljegyzéseket Kézai Simon, Kálti Márk krónikáiból, majd a székely-magyar rovásírásos emlékek lelőhelyeiről esik szó.

A székelység mellett behatóan foglalkozik a folyóirat a csángó etnikum történelmével és jelenével. A második évfolyamban (1991/5–6.) tanulmányt közöl Szőcs János tollából *A moldvai csángó magyarokról* címmel (mely a következő évfolyam 4. számában folytatódik). A szerző először a csángó népcsoportok kialakulásának történelmi és földrajzi magyarázatával szolgál, munkájába a régészeti kutatások eredményeit is beépíti. A 18. századtól csángónak nevezett népcsoportok ugyanis több helyen élnek: Moldvában, a Gyimes völgyében, Bukovinában és a Hétfalunak nevezett helységekben. Közülük a moldovaiak a 16. század végén még tiszta magyar falvakban éltek, de a századfordulón megismétlődő töröktatár dúlások után a magyar lakosság megfogyatkozott, a magukra maradt katolikus vallású csángók vagy görögkeletivé lettek, vagy teljesen elrománosodtak. Asszimilálódásuk fő oka az volt, hogy a moldvai magyaroknak nem voltak saját

papjaik. Többször fordultak panaszokkal az erdélyi püspökhöz, a magyar hercegprímáshoz, sőt a Szentszékhez is és „esdve kértek magyar papot". Sajnos, anyanyelvük gyakorlásában már a múlt században korlátozták őket. A templomban csak románul mondhatták el imáikat. Természetesen az iskolában is románul folyt az oktatás. Mikor végre kaptak saját vérükből való papokat, nem volt köszönet benne, mivel e karrierista egyházfiak elárulták népüket. „A magyar nyelv az ördög nyelve" — állították éppen ők. 1946-ban megfordult a helyzet: 100-nál több anyanyelvű iskola és egy tanítóképző létesült. Kutatók, tudósok igyekeztek átmenteni a sokat szenvedett moldvai csángók magyar nyelvét, kultúráját. A rövid fellendülés után, a 60-as években újból rájuk szabadították a nacionalistákat, a moldvai magyarság Európa legmegfélemlítettebb, legmegalázottabb etnikuma lett. Nemzetiségükért kiállni veszélyessé, néha életveszélyessé vált. A múltjukat is igyekeztek meghamisítani. A mintegy 80-90000-re becsült magyar anyanyelvű moldvai csángónak rövidesen csak a híre marad — véli a szerző —, és hogy ezért a helyzetért nemcsak a román nacionalizmus, hanem a magyar nemzet egésze is felelős, mivel századokon át mostoha gyermekként, kitett árvaként kezelte ezt a népréteget, bár volt néhány kivétel is: kutatók, tudósok, akik sokat tettek értük, mint Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán, Szabó T. Attila, Márton Gyula, Kós Károly és mások.

Egy másik értékes tanulmányban Tankó Gyula a gyimesi csángókkal foglalkozik. *A gyimesi csángók származástudata* című írásában (1992/1–2–3.) e népréteg nyelvét, történelmét, folklórkincsét térképezi fel. E népcsoport őrzi magyarságának jegyeit: elsősorban zene- és táncművészete gazdag. Eredettudatának megőrzéséért az egyház és az iskola igen sokat tett a diktatúra legnehezebb éveiben is. A tanulmány szerzője megszólaltatott néhány idős embert. Arra a kérdésre, hogy minek vallja magát, egy 78 éves csángó így válaszolt: „Én magyarul imádkozom, kárimkodom, álmodom s jajgatok. Hát akkor mé' kérdi, hogy én mi vagyok?!"

Az előző tanulmányt egészíti ki Tankó Gyula írása a folyóirat következő számában, a *Szent László a gyimesiek tudatában.* Közread néhány legendát saját gyűjtéséből és egy korábbi kutató, Salamon Anikó 1970-es gyűjtéséből. Ezek közös elemeket tartalmaznak az Erdélyben keletkezett legendákkal a király csodatetteiről. Szent Lászlót mesebeli, emberfölötti tulajdonságokkal ruházták fel, de azért mesélnek a „hús-vér" királyról is, akinek felesége és gyermekei voltak. A szerző feltünteti az adatközlők nevét és történeteiket, ugyanakkor felhívja a figyelmet a helyi nyelvjárási sajátosságokra is.

Más írásaiban Tankó Gyula följegyzi a karácsonyi kántáló és más dalok szövegeit, játékokat, népszokásokat, és ismét — ezúttal bővebben — tárgyalja a gyimesi csángók néptánc-formáit, a köszöntések, mondókák szövegeit. Mindezt a *Gyimesi csángó népszokások* című tanulmányában közli az 1993-as évfolyam két számában.

BALÁS GÁBOR

A SZÉKELYEK NYOMÁBAN (2)

ETELE NÉPE

(...) Mind Anonymus, mind Kézai *Szkítiának* nevezi a területet, ahonnan a magyarok és a hunok jöttek. Werbőczi István „Hármaskönyv"-e III. részének 4. címét ilyen tárgymegjelöléssel adja: „De Scythulis Transylvanis, quos Siculos vocitamus" vagyis az erdélyi szkítákról, akiket székelyeknek nevezgetünk. A továbbiakban jelzi, hogy a székelyek a szkíta néptől a Pannóniába való első bejövetelkor származtak el. (...)

A *szkítákról* Czeglédy Károly ezt írja: „iráni nyelvet beszélő nagy nomád törzscsoport, amely a kimmerek után az i.e. VIII. és III. századok között tartotta kezében a délkelet-európai steppét." Nagy Géza (1855-1915) mongol vonásokra mutatott rá. Vannak, akik — nem teljesen alaptalanul — a szkítákat az indiai történelemben is felbukkanó *szakákkal* azonosítják. Ez utóbbiak (ugyancsak Czeglédy Károly útmutatása szerint) iráni nyelvű nomád nép voltak a Kazak-steppén, a Pamír és a Tiensan völgyeiben és Kelet-Iránban. (...)

Habár semmi okunk sincs arra, hogy a székelyeket irániaknak véljük, azt elfogadhatjuk, hogy a *kelet-európai steppe vidékén*, amerre Szkítia volt, kell kezdenünk kutatóútunkat. Etele (Attila magyar neve) hun birodalmával is meg kell ismerkednünk, sőt valami nyugatról keletre való menekülés nyomait is keresnünk kell.

A hunokról azt kell tudnunk, hogy több birodalmuk is volt. I.e.209-175 között uralkodott az a nagy Maotun, aki a mai Mongólia és Szibéria területén igen rövid idő alatt óriási birodalmat alapított. (...) E keleti hun (kínaiul hiungnu) birodalom időszámításunk 2.századában omlott össze. (...) A keleti hun birodalom szétforgácsolódása idején az egykori nagy birodalom nyugat-ázsiai részén keletkeztek kisebb, hun uralom alatt levő országok. 147 és 172 közt a kínaiak egy *Küerh* nevű hun királyt említenek, akinek nevét érdemes megjegyezni.

Egy ideig alig „hallunk" hunokról, mondhatni eltűnnek, de 370 körül Európa térségében bukkannak fel nagy erővel.

Belső-Ázsiában az északi erdős vidék mellett húzódik a steppe-övezet, amelyen aránylag kevés a csapadék. Fű és alacsony bozót jellemzi tehát a steppét. A pásztornépek hazája volt, amelynek állatvilága is a száraz éghajlathoz alkalmazkodott. A nagy síkságot itt-ott dombos vidék tarkítja. A steppe az európai területre is átnyúlik. Az itt élt népek törzsszövetségeket alakítottak, amelyek hol egyesültek, hol szétestek s időnként gyors ütemben, hógörgetegszerűen nagy birodalmak keletkeztek belőlük, amelyek fejlesztették a maguk kultúráját. A birodalmak évtizedeket, talán évszázadokat is megértek, s azután széthullottak. Nem valószínű, hogy egy szépszerével, vagy kényszerből létrejött törzsszövetség, ha egyszer felbomlott, később mégegyszer ugyanolyan összetevőkből újjáalakuljon. Ám, amint azt Toynbee az ógyiptomiakra megállapította, lehetséges, hogy egy nép kétszer is virágkorba lendítse magát.

Az európai *hun birodalom* alattvalói nem ugyanazok a népek lettek, amelyek az ázsiai hiungnu birodalomba szerveződtek. Egy sereg nem török, nem is iráni, hanem germán nép is került be az európai birodalomba.(...) Úgy tűnik, hogy 412 körül *Karaton* lehetett nagykirálya, majd őt *Oktar* és *Ruga* követte, akiknek sorsa 430-ig, illetve 434-ig hagyott nyomot. Ezek testvérének látszik *Mundzuk*, aki Etele apja volt. Ez időben már mélyen benyomultak Európa közepe felé. A birodalomban *Bleda* (akit költőink Buda néven énekelnek meg) halála után a főhatalom egyedüli birtokosa Etele lett, akinak uralkodása idején volt (445-453) a nyugaton a Rajnáig terjedő birodalom fénykora.

E gomolyfelhőhöz hasonló, változó birodalomnak aránylag központi területén, a Fekete-tenger északi partja táján, 463 körül tűnnek fel az *onogurok*, akiket már közelebbi kapcsolatba lehet hozni a magyarokkal. Priszkhosz rétor már Etele idején említi, hogy a hun birodalom népei közé onogurok is tartoztak. Miután Etele legidősebb örököse, *Ilek* a birodalom nyugati központja, a Kárpát-medence táján folyt harcokban már életét vesztette, Etele két ifjabb fiának, *Dengiziknek* majd *Irniknek* lehetett országa ott, ahol az onogurok éltek. Irniket — az óbolgár királyok jegyzékére támaszkodva — mondhatni új birodalomalapítónak tekinthetjük.

Az onogur-bolgár birodalom keretében élők között nemcsak a hétmagyarok őseit kell keresnünk, hanem a székelyekét is. Nem látunk okot arra, hogy azt tételezzük fel, hogy az 5. században élt Irnik és közvetlen utódai idején a hétmagyarok és a székelyek jelentős mértékben elkülönültek volna egymástól, mert sem nyelvi sem egyéb sajátosságaik nem mutatnak ilyen, majdnem fél ezredévnyire is tehető különbségre. Van azonban olyan körülmény is, amely további vizsgálódásra ösztönöz.

Nemcsak a székelyek, hanem a többi magyarok is „hun állampolgárok" voltak egykor, és mégis a székelyeket illetően megmaradt a hun származás hagyománya, a többi magyaroknál viszont más volt a helyzet. A legkézenfekvőbbnek az a magyarázat látszik, hogy a magyarság e két része sorsának alakulásában kellett valami különbségnek lennie és míg a székelyeknek egész népe hagyományokhoz jobban ragaszkodóvá fejlődött kicsinysége, befeléfordulása folytán, addig a hétmagyaroknál mondhatni inkább az uralkodó családban maradt meg a hunokkal való kapcsolatra utaló hagyomány. Ez a hagyomány több vonalon is jelentkezik. A mi *Anonymusunk* Árpádot Etele nemzetségéből származónak tünteti fel, az 5. fejezetben Pannónia földjére célozván: „Szálló hírből hallották, hogy Athila királyé volt, akinek ivadékából Almus vezér, Árpád apja származott." A 14. fejezetben ezt adja Árpád szájába: „Ősapámé Athila igen hatalmas királyé volt a föld, amely a Duna és a Tisza közt fekszik." *Kézai krónikája* pedig már teljesen összefolyatja a hunok, az avarok és a magyarok történetét. A 12. században II. Géza királyt húga Zsófia (aki admonti apáca volt) hun királynak címzi.

De régebbi gyökerekre is gyanakodhatunk. *Pilgrim* (971-991 közt Passauban püspök) összegyűjtötte a burgundokra és a hunokra vonatkozó hagyományokat, amelyekből a „Der Niebelunge not (vagy liet)" című hősi ének kialakult. Ekkoriban éltek a bajor területen az ottani fejedelmi családhoz férjhez adott magyar fejedelmi családbeli leányok (akiknek egyike a későbbi Gizella magyar királyné őse volt). Nyilván a részükről elmondottakról is tájékozódott a püspök. Ennek nyomán nevezhette az akkor már legalább egy évszázada a magyarok birtokában volt országot Hunalantnak a Niebelung-ének. Az is nyom lehet, hogy a török jellegű nyelvet beszélő hunokhoz hasonlóan valószínűleg az Árpádok is tudtak még török nyelven. Erre mutat az, hogy ismert családtagjaik pogánykori személyneveinek túlnyomó többsége török eredetű. (Almys =vett, kapott és talán a Theodoros, Deodatus jellegű nevek közé sorolható, Árpád neve a török *árpa* szóból és a magyar kicsinyítő képzőből alakult stb.)

Krónikásaink tehát nem légből kapott dolgot írtak, amikor a székelyeket a hunokkal, Etelével kapcsolatba hozzák, csak ki kell hámozni szövegezésükből azt, amit valónak, vagy legalábbis nagyon valószínűnek elfogadhatunk.

MAROSVÁSÁRHELY CÍMERE
(A legrégibb székely nemzeti címer)

(folytatjuk)

Balás Gábor tanulmánya a székelyek eredetéről

A *Székely Útkereső* 1992–93-as évfolyamai hangsúlyosan „csángó-központúak", és ezzel valójában igen jelentős küldetést teljesítenek a szerzők és a szerkesztők, mivel a magyarságnak egy kevéssé ismert, sőt elhanyagolt etnikumára irányítják a figyelmet. Ezt a célt szolgálja Ferenczi Géza tanulmánya is *(A hétfalusi csángókról,* 1992/4. szám). A magyarságnak ezt az elenyésző csoportját helyezi el földrajzilag, és közli a rájuk vonatkozó történelmi adatokat is. Hétfalu — amely hét külön községből áll — a Barcasági-síkságon, Brassótól keletre terül el. Ezek a csángómagyarok — akik valószínűleg a 11. században e tájon letelepített magyar és ótörök (türk) néptöredékek csoportjainak a leszármazottjai — kezdetben valószínűleg határőrök voltak. A további évszázadok folyamán e falvak összetétele sok változáson ment át, mára már beolvadtak a tősgyökeres magyar lakosságba.

A székelység és a csángó népcsoportok múltjának a kutatásáról szóló közleményeket egészíti ki a magyarországi Bakay Kornél tanulmánya: *Az államalapító Szent István király és a koronázási palást* (1991/1-2. szám). Előbb az Árpád-ház — máig nem tisztázott — családtörténetét követi nyomon, azaz István király felmenőit sorolja föl, majd a magyar Szent Koronát teszi vizsgálat tárgyává a legújabb kutatások alapján. A korona mellett az eddig ritkábban említett koronázási palást sorsáról és pontos leírásáról hosszabban értekezik a szerző. *A Magyar Szent Korona védelmében* című másik tanulmányában (1992-es évfolyam) Bakay Kornél pontos leírását nyújtja a szent ereklye történetének, mely 1945-től 1978-ig volt távol a hazától. Az ereklye sorsának, jelentőségének, őrzésének a részletes ismertetése számos, eddig ismeretlen adattal lepi meg a téma iránt érdeklődő olvasókat.

A témához kapcsolódik Csihák Györgynek, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnökének *Honfoglalásunk* című tanulmánya (1992/5–6. szám), mely a történelemkutatás, a nyelvtudomány, a zenei anyanyelv tanulmányozása, a régészet, az antropológia eredményei alapján vázolja fel őseink honfoglalásig megtett útját, majd Árpád mintegy félmilliónyi népességének honfoglalását a Kárpát-medencében.

Megemlékezések

A *Székely Útkereső* szerkesztői számon tartanak minden jeles évfordulót. Már említettük, hogy az első évfolyam 7. száma Kölcsey Ferenc emlékét idézi. Babits Mihály 1939-ben írott megemlékezése nyitja a közlemények sorát, melyben a politikus és a szónok Kölcseyt jellemzi. A *Magvető* rovat *Mohács* és *Parainesis* című műveiből nyújt ízelítőt és néhány versét közli *(A szabadsághoz, Vigasztalás).*

Az első évfolyam Széchenyi Istvánról emlékezik halálának 130. évfordulója alkalmából (Egyed Ákos: *Széchenyi István és a nemzeti önismeret).* Fazakas István *Pázmány Péter ébresztése* (1990/6) című cikkében bemutatja a hatalmas tudású egyházi szónokot, és kiemeli műveinek logikáját, valamint a magyar prózai nyelv fejlődését döntő módon meghatározó szép, erőteljes, meggyőző stílusát.

A 4. évfolyam 1–2–3. számában több megemlékezést is találunk. A székelyudvarhelyi gimnázium alapítójáról, a 370 éve elhunyt Vásárhelyi Gergelyről közöl megemlékezést Molnárné Hubbes Éva *Emlékező sorok Vásárhelyi Gergelyről* címmel. Ugyanez a lapszám foglalkozik Salamon Ernő költészetével. Nagy Irén, a cikk írója méltatja a munkaszolgálatra kötelezett és ott 1943-ban megölt „székely-zsidó" költő emberi és művészi értékeit, a szegénység „szépségének" és az együttélő népek testvériségének hangadóját. A cikket a költő *Gyönyörű sors* című verse egészíti ki.

E folyóiratszám *Magvető* című rovata emlékezik meg a 110 éve született jeles író, költő, építész és grafikus nagyszabású személyiségéről, Kós Károlyról. Az életmű ismertetése után Kós Károly *Kiáltó Szó* című, röpiratnak beillő felhívását ismerheti meg az olvasó, melyet a hatalomváltás után Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros magyarságához intézett. Felhívása, melyben kétmillió magyart szólít fel a nemzeti autonómia megőrzésére, a békés munkára, építésre, ma is érvényes lehetne.

E lapszám megemlékezéseinek sorát Lőrincz József zárja *Reményik Sándor — Erdély költőfejedelme* című írásával. Még életében ezzel a megtisztelő címmel illették a költőt, a helikoni triász tagját, a *Pásztortűz* című folyóirat szerkesztőjét. A cikk szerzője ismerteti Reményik rövid életrajzát, versesköteteit, elemzi *Az Ige* című versét, majd idéz az együttélő népek testvériségét hirdető *Egymás mellett soha?* című költeményéből.

A lap 1992/1–2–3. száma a 150 éve elhunyt Kőrösi Csoma Sándorról emlékezik meg. Kelemen Katalin *Kőrösi Csoma Sándor emlékezete* című írásában a nagy orientalista életrajzát és keleti útjának állomásait ismerteti, majd a Tibet kutatását megalapozó úttörő munkásságát méltatja. Tanulmányban emlékezik meg Gergely Róza Apáczairól *(Apáczai Csere János, a pedagógus eszménykép)* a folyóirat 1995/1–2–3–4-es számában. Ismerteti Apáczai életútját, székfoglaló beszédeit, méltatja főműve, a Magyar Encyclopaedia óriási jelentőségét, valamint az anyanyelvi oktatásért vívott küzdelmét. Rámutat arra, hogy a pedagógiában is új utakon járt: szerinte a legfontosabb, hogy a tanár és a diák kapcsolatában a közvetlenség uralkodjon, a tanulókat önálló cselekvésre neveljék és mellőzzék az állandósult oktalan fegyelmezést, akárcsak a szabályok lélektelen szajkózását. Ezek a pedagógiai elvek a 17. században még teljesen újak és ismeretlenek voltak.

A folyóirat 1996/1–2–3–4-es számában Keszeg Vilmos köszönti Nagy Olgát születésnapja alkalmából *(Nagy Olga 75 éves)*. Méltatja a kiváló néprajztudós és író tudományos pályáját, a népi kultúra, a népmesegyűjtés és -kutatás terén elért eredményeit.

Mikó Imrére emlékezik születésének 80. évfordulóján Kozma Mária. Megismertet az 1977-ben elhunyt polihisztorral, aki életregényeket is írt Bölöni Farkas Sándorról és Brassai Sámuelről *(Mikó Imre születésének 80. évfordulójára emlékezünk.* 1991/4). Ugyanebben a lapszámban olvasható Csomortáni Magdolna *Károlyi Gáspár emlékezete* című írása, mely a 400 éve elhunyt bibliafordítóról szól. 1590-

ben látott napvilágot első teljes bibliafordítása négy év alatt készült el, amely azóta is felülmúlhatatlan. A cikk szerzője rámutat a bibliafordításnak az egységes magyar nyelv kialakulásában játszott döntő szerepére.

Az 1990/2-es számban jelenik meg Egyed Ákos *Mátyás király emlékezete* című közleménye a nagy uralkodó halálának 500. évfordulója alkalmából. A cikk szerzője azt kutatja, hogyan értékeli Mátyást a történelemtudomány. Mátyás életrajzi adatainak és királlyá választása körülményeinek ismertetése után a törökök elleni sikeres hadjáratait méltatja, majd rátér az „igazságos" Mátyásról vallott felfogás elemzésére, igazolására, megokolására.

A folyóirat 1991/5-6. számában több megemlékezés látott napvilágot. Cseke Péter *Aki mindent előre látott* című esszéjében Jancsó Béla munkásságát méltatja, aki az I. világháború után induló írónemzedék nagy ígérete volt, ma mégsem emlegetjük egy sorban a legnagyobbakkal. Ennek okát boncolgatja a cikk szerzője. Az sem Jancsó Béla hibája, hogy nem sikerült tömegmozgalommá fejlesztenie az Erdélyi Fiatalok szerveződését.

Kozma Mária emlékezik *200 éve született Katona József* című cikkében a nagy drámaíróra. A *Bánk bán* sorsának jórészt közismert körülményeit ismerteti, majd rátér a dráma színpadra vitelének és a rendezői felfogások körüli vitáknak kevésbé ismert problémáira.

Mint már említettük, Kelemen Katalin a Széchenyi-évfordulót méltatja ugyanebben a lapszámban *(200 éve született Széchenyi István).* Rámutat a nagy magyar író és politikus tisztánlátására, a közélet átalakításáért folytatott küzdelmeire — a *Hitel, Világ* és *Stádium* című műveinek rendkívüli jelentőségére.

A *Székely Útkereső* 1994-es és 1996-os évfolyamaiban jelennek meg az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó friss kiadványait méltató írások. Ráduly János *(Jövőbe néző könyvkiadó*: *Erdélyi Gondolat.* 1994/l–2–3.) számba veszi a kiadó gondozásában eddig megjelent köteteket, és méltatja a kiadó igazgatója, Beke Sándor érdemeit. Rámutat a kiadó sokoldalúságára, majd bemutatja az *Elek apó Cimborája* című gyermekirodalmi antológiát (Csire Gabriella válogatásában), valamint Nagy Olga: *Barangolásaim varázslatos tájban. Cigány barátaim között* és a *Székely Útkereső Antológia* című köteteket.

Az 1996-os évfolyam 1–2–3–4-es számában ismét Ráduly János ismerteti az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 1995-ben megjelent kiadványait, Németh Júlia pedig *Ötéves az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó* című írásával hangsúlyozva, hogy a könyvkiadó a *Székely Útkereső* folyóiratból nőtt ki 1991-ben. A cikk szerzője felsorolja a kiadó rangos szerkesztői gárdáját, élén Beke Sándor igazgatóval, aki — a sikerek ellenére — még sok, elsősorban anyagi természetű gonddal kénytelen megküzdeni.

— 100 ÉVE HALT MEG ORBÁN BALÁZS —

IMREH ISTVÁN

A példázatot termő élet

Bizonyára jelentős mértékű elfogultság munkál bennem, hogyha „A Székelyföld leírását" olvasom, ha Orbán Balázsra gondolok vagy róla szólok. Őt, a népének oly sokat kalákázó, szolgálattevő embert ugyanis hajlamos vagyok többre értékelni, megindultsággal és szeretettel túlfizetve a talán még így is megtéríthetetlent: a közösségnek odaajándékozott életet, a kalákába hívó hírverés mindenkori meghallását.

Jómagam, olyan históriaírást és egyben magyar népi, nemzeti magatartást szeretem s munkáltam is jól-rosszul, amely az önismeret hű, kedvezésmentes arcképét mutatja fel. Olyan képmást, olyan történeti lélekrajzot, amely nem szépít, mert önelemésztő, jövőt veszejtő a hízelkedő hazugság, a magunk teremtette legendákba, mítoszokba szédülés. A valóság szilárd talaján kell megvetnünk lábunkat, s hogy azt jól cselekedhessük, ahhoz még az is szükséges, hogy magunkat ne ócsároljuk, erőinkbe higgyünk, önérzetet sugalló értékrendünket valós árfolyamán értékeljük, becsüljük meg.

Orbán Balázs életműve előtt tisztelegve az elmúlt hetekben megkíséreltem azt hangsúlyossá tenni, ami a munkásságában a valóságba gyökerező, józan, reális, ami a ma magyarjának is frissítő „életvize". Azt például, hogy nagy művével biztatást sugárzó modellt kínált elnyomott, megtörettetésre ítélt népének és, hogy szembenézett kora valóságával, az ipartalansággal, a székely kivándorlással, valamint a liberális törvényhozás elvszerű, de szegény-embert támasz nélkül hagyó benemavatkozásával.

*

Számbavéve azt, hogy Orbán Balázs hagytékában mi rejlik még, amit tőle mi, a mában élők jussolhatunk, főleg azt kerestem, amit maga is sokra tartott. Így láthattam meg, hogy a kitartó dologtevést miként becsülte meg. Különben életével igazolta, hogy mi nem vagyunk az a nép, amelyet csak a gyorsan fel- és ellobbanó szalmaláng jellemezhet. Ő maga sokszor „Az ernyedetlen szorgalmú nép" -hez tartozásával dicsekedett. Udvarhalyszék lakóinak leírásakor pedig azt látta jellemzőnek, hogy e tájegység népe „szép, erőteljes és szorgalmas". A székelységet a gyáriparra azért tartotta alkalmasnak, mert „munkás, értelemes és tanulékony". Ezeket a sorokat is ő írta: „Kis-Galambfalva határa kicsiny, de azért jólétben vannak, mert mit a sors megtagadott tőlük, azt szorgalom és ügyesség által pótolják...És ez így van a Székelyföld mindazon faluiban, hol kézműipar, kereskedés, fuvarozás stb. által ütik helyre a hiányokat".

A munka-erkölcs szintje nemesíti, felemeli a székelységet, hiszen „a hangyaszorgalmú munkásság, földművelés, ipar és bányászat képezi tulajdonképpen talapzatát a népek nagyságának..."

Az alkotásra, javak termelésére ösztönző tényezők között — hite szerint — első helyen a szabadság áll. A „szabadság nagy vallásának" igaz apostolai, igehirdetői pedig szerinte — Savonarola, Dante, Petrarca, Thököly, Rákóczi, Washington, Robespierre, Foscari, Petőfi és mások mellett — a székelyek.

*

A szabadság Orbán Balázs tudatában szorosan összekapcsolódik a demokráciával, a népuralommal. Ezért hivatkozik ismét és ismét székely tradíciókra. Úgy véli, hogy „a Székelyföldön a nép volt minden, amennyiben a nép democratikus szervezete és az ezredév óta proclamált jogegyenlőség alapján, egy szerves és osztatlan egészet képezett..."

A szép „demokratikus székely történeti előkép természetesen itt-ott helyesbítésre szorul; igaz, hogy megoltalmazásáért kemény küzdelemben sokezren véreztek el, de az sem tagadható, hogy ez a többségében szabadnak maradott katona-nép megőrizhette önrendelkezése, önigazgatása, bíráskodása autonómiájának alapelemeit, éltethette életigazító értékes hagyományait.

Orbán Balázs a haza szeretetének érzését is a közösségi, alkotmányos szerkezetből kisarjadónak vélte: „Oly erény ez — írta megkezdve Udvarhelyszék nyugati határszélén hat évig tartó vándorútját — mely e nemzet, mindenkit egyenlőnek és szabadnak vallott és alkotmányának éltető földében csírázott és nőtt naggyá".

Gondolom itt már ideje kimondanom, hogy ott, ahol valóban demokratikus társadalmat akar építeni a nép, méltányos, hogyha az írástudók megidézik és újra csatasorba állítják Orbán Balázst, a valóban „nemes demokráciának "az elkötelezettjét, harcosát, azt, aki lelkesíteni és példát felmutatni még ma is tud.

*

A székely faluközösség a megmaradás szolgálatában állott, s kínált szilárd, tartós hajlékot a mindennapok békés dologtevőinek. Hadak dúlásai idején azonban sokan, így a bölöniek is templomerődjükben kerestek menedéket. A „várbaszorulás" idejére azonban szintén statútumot alkottak, hogy rendtartás szerint, maguk törvényeinek fejet hajtva élhessenek, életüket megvédelmezhessék.

Bölön falvának 1690. évi konstitúcióját Orbán Balázs is ismertette s megjegyezte: „Nevezetes ez okmány azért is, mert tanúsága annak, hogy népünk életének minden mozzanatait annyira áthatotta az alkotmányos érzelem, hogy még a hadviselet igényelte elővigyázati rendszabályokat, és a fegyelem szigorát is közmegegyezés általi szerződésen alapították, s mindenki beleegyezéséből feltételezték annak hatályát, hadi tiszteiket választották, s azoknak nem adtak dictátori hatalmat, hanem egy választott bíróságot adtak melléje...és láthatjuk azon testvériességet, hogy még az idegeneket is befogadják...".

Valóban csodálatos a bölöni-példa, szükségszerű, hogy Orbán Balázs büszkén modellként mutassa fel és szégyelleni való volna nekünk ma megfeledkezni róla, hiszen demokráciát tanulni itthon, nálunk, a mi örökségünk kínálta mintákból is lehet.

Végezetül Szabédi László verssorait idézném a lelkes, a büszke örökhagyó, Orbán Balázs mellé a ráció, a kétkedő értelem megtestesítőjét, de rokonigéket valló költőt állítva társul:

„Belészülettem,
s ezért szünetlen
ujjongok: Ó szép
s nekem való nép!"

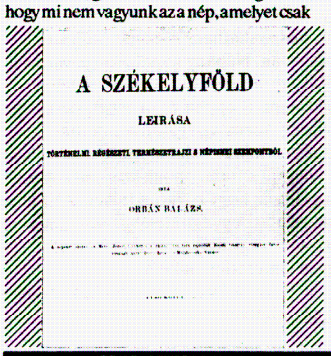
A SZÉKELYFÖLD
LEIRÁSA
ORBÁN BALÁZS

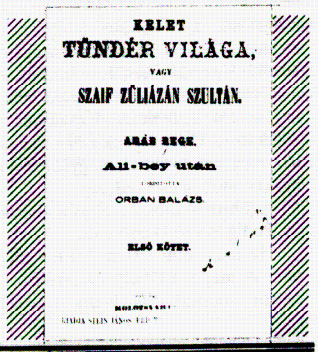
KELET
TÜNDÉR VILÁGA,
VAGY
SZAIP ZÜLIÁZÁN SZULTÁN.
ARÁB REGE.
Ali-Bey után
ORBAN BALÁZS.
ELSŐ KÖTET.

Imreh István Orbán Balázsra emlékezik

1999-ben elérkezett az ideje a *Székely Útkereső* 10 éves jubileumának, s egyben a lapból kiadványsorozattá való „átalakulásának". Ebből az alkalomból Beke Sándor főszerkesztő ünnepi beszédét közli a folyóirat utolsó száma: „…ünnepelünk — felemelt fejjel és búcsúzunk — felemelt fejjel" — írja a főszerkesztő, majd bejelenti, hogy folytatják a folyóirat jogutódjának, a *Székely Útkereső Kiadványok* című sorozatnak a kiadását, ahol eddigi munkatársaik nagyobb lélegzetű írásaikat is publikálhatják. Arra is utal, hogy a folyóiratból nőtt ki az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. A *10 éves a Székely Útkereső* című összegzésben olvasható sorok fejezik ki leginkább a lényeget: „Egyik kezünkben zászló, a másikban penna. Így lépünk tovább, fölcserélve a lapszerkesztést a könyvkiadással." Nem búcsú ez, hanem sikeres továbblépés.

A kisebbségi sors időszerű kérdései

A fenti témáról számos cikk, esszé, hír, tanulmány jelent meg, főleg a folyóirat első évfolyamaiban (1990–91). Ide tartoznak az eddig már tárgyaltak közül főleg a csángó etnikum megmaradásáról szóló tanulmányok is. A számos rövidebb közlemény közül is kiemelünk néhányat.

Az 1990/2-es számban jelenik meg Jules Michelet 19. századi francia történész ma is időszerű írása, mely az elnyomott lengyel népről szól *Nem lehet egy nemzetet kiirtani* címmel. Ugyanitt Róth András Lajos *Múlt idő jelen időben?* című cikkében a sztálini elnemzetlenítő politika embertelenségét hangsúlyozza. A témához kötődik Szekfű Gyula 1931-ben közölt írása a *Pásztortűz*ben, mely Széchenyi István nézeteit idézi föl a nemzetiségek jogairól, elsősorban az anyanyelvhasználattal kapcsolatban *(Széchenyi a kisebbségi kérdésről* — I. évfolyam, 4–5. szám). Kardalus János *Mit jelent a székelyek útkeresése?* című cikkében (1990/8–9.) a decemberi fordulat utáni szellemi útkeresés szükségét hangsúlyozza, melynek a nagy elődök — Apáczai, Kőrösi Csoma Sándor, Benedek Elek, Orbán Balázs stb. — cselekedeteire és helytállására kell épülnie, szellemi és gazdasági újjászületést kell jelentenie.

Balogh Edgár *Erdélyi levél Párizsba* című írásában (1991/3) válaszol Kende Péter Párizsban kelt kiáltványára *(Vissza a politikai nemzethez).* Rámutat a Párizsban élő szerző súlyos tévedésére, mely szerint törölni kívánja a „nemzetiség" fogalmát, vagyis a székelységet a román nemzetközösségbe sorolja be. Ezzel az elmúlt kor, a diktatúra „román államnemzet" és „magyar nemzetiségű románok" fogalmait szentesítené, nem ismerve pontosan a „nemzet" kifejezés tartalmát sem.

A diktatúra és a fordulat emlékképei

A folyóirat 2. évfolyamában (1991) a szerkesztőség új sorozatot indít *Visszaemlékezések egy sötétebb korra* címmel, azzal a céllal, hogy amit eddig csak suttogva vagy sehogy sem mertek elmondani az emberek, azt most kibeszélhessék, kiírhassák magukból. Ezzel az ajánlással indítja a sorozatot Róth András Lajos (1991/1–2.). (Mivel ezek az emlékek még igen közeliek és tovább kísértenek, a folyóirat szépirodalmi rovata, a *Magvető* is nagymértékben ezekből az élményekből „táplálkozik", erről a későbbiekben bővebben szólunk.) A bevezető sorok után Páll D. Erzsébet visszaemlékezése következik *A szenvedés tisztít* címmel. Leírja egykori „kuláksága" miatti kálváriáját, melyet beteg édesanyja helyett vállalt magára egészen fiatalon. Az újabb nemzedékek számára szinte elképzelhetetlen, mennyit kellett szenvedniük az egyes társadalmi kategóriákba önkényesen besoroltaknak — a semmiért. „Sokszor úgy éreztem, hogy halálra vagyok ítélve" — írja a szerző. Mégis megőrizte életét s emberségét. Azért maradt meg, mert bízott Istenben és szerette az embereket.

Nem kevésbé megrázó a II. évfolyam 4. számában megjelent írás Simon G. Anna tollából *(Lépteik elnémultak, már hiába várjuk)*. Katonafiának és egy másik kiskatonának a haláláról számol be az édesanya, melyért egyértelműen a katonaság alatt elszenvedett visszaélések, a kegyetlen bánásmód, konkrétan egy szadista hajlamú káplár kínzásai a felelősek.

A folyóirat 4. évfolyamában emlékezik vissza Deme János az 1989. decemberi temesvári eseményekre *Kétarcú esztendő* című írásában, mely méltán nevezhető irodalmi riportnak. Leírja a Tőkés László imaházánál kezdődő eseményeket és a letűnő hatalom brutális közbeavatkozását. Ezután hosszan idézi az eseményekben részt vevő Csőke Andrást, aki katolikus létére a református lelkipásztor egyik védelmezője volt, édesapjával együtt. A hiteles beszámolóból megismerjük név szerint a temesvári forradalmárokat, ugyanakkor olyan információkhoz jutunk, melyeket addig csak félig-meddig, hallomásból ismertünk. Ugyanennek a számnak a *Magvető* rovatában Cseke Péter *Korfordulós újesztendő* címmel felidézi az 1989. december végi kolozsvári eseményeket. Ezeknek ő is pontos kronológiáját adja. A szerzők rámutatnak arra, hogy mindkét városban együtt harcoltak a magyar, román és más nemzetiségű emberek.

E rovatban jelenik meg Kardalus János *Párhuzamok* című cikke is (1991/1–2–3.). A cikk szerzője párhuzamot von a diktatúra éveiben és a rendszerváltás után kialakult nemzetiségi politika között. Megállapítja, hogy 1989 decembere előtt csak Hargita megyében 41000 magyar anyanyelvű fiatal tanult kényszerűségből román tannyelvű iskolában. Szerinte 1991 végén sem tartunk sokkal elébb: a nacionalizmus létezik, mint a diktatúra idején, mert az ország vezetésében nem történt igazi változás. A szerző arra biztat, hogy ne veszítsük el bizalmunkat, az európaiságnak győznie kell.

Talán semmi sem fejezheti ki erőteljesebben a diktatúra nyomasztó emlékét, mint Kányádi Sándor *Könyvjelző* című verse, amely a folyóirat első, induló számában olvasható. A vers alcíme: *Az újfasizmus ellen.* A költemény nyilván a rendszerváltás előtti időkben keletkezett, mivel a költő a műveit és őt magát is üldöző

alantas erőket jellemzi — tiltakozása jeléül: „becsöngetnek éjnek évadján / és besurrannak mint a patkány / szimatolnak szaglásznak körbe / majd polcostól döntik a földre / és gyanúsított könyved örvén / elhurcol téged is a törvény".

Zene és képzőművészet

A folyóirat elsősorban Erdély zenei múltjával foglalkozik Benkő András több lapszámban folytatódó, rendkívül tartalmas, a komolyzene iránt érdeklődők számára érdekes, értékes és tanulságos, sőt, hozzátehetjük: hézagpótló tanulmányában. Bevezető soraiban a jeles zenetudós hivatkozik az utóbbi évtizedekben megjelent zenetudományi kötetekre, melyek felölelik az egyetemes és a magyar zene történetét, kérdéskörét, de az erdélyi zene történetéhez általában nem jutottak el. Ezt a hiányt igyekszik pótolni — és tegyük hozzá: sikerrel — *Zenetörténetünk* című tanulmánya a folyóirat 1991-es, 1992-es és 1993-as évfolyamaiban.

E nagyszabású tanulmány a honfoglalás előtti zenei hagyományok tárgyalásával kezdődik. A szerző Vargyas Lajos *A magyar zene őstörténete* című munkájára és egyéb forrásokra utalva mutat rá a rokon népek zenéjével való kapcsolatokra, hasonlóságokra. Ez vonatkozik azokra a népcsoportokra is, amelyekkel hosszabb ideig együtt éltek őseink, például a törökökre és egyes ázsiai népekre.

A szerző hivatkozik Bartók és Kodály idevágó kutatásaira, felsorolja az ősi műfajokat: sámánének, munkadal, regősének, dudanóta stb., majd rátér az ősi ötfokúság (pentatónia) és a kvintváltó stílus magyarázatára. A tanulmány következő részében a szerző a középkor zenéjéről értekezik. Felsorolja az egyházi zene mintegy 20 énektípusát, amely hosszú időn át az egyházzenei gyakorlat alapját képezte (alleluja, himnusz, litánia, passió, Te Deum, zsolozsma stb.), majd a mise változatait és tételeit részletezi (rekviem, missa solemnis). Rendkívül érdekes a középkori zenetanítás-tanulás módozatainak bemutatása, valamint a gregorián zene jelentőségének a kiemelése. A középkorban a zenetanítás egyenrangú volt a mértannal, csillagászattal, számtannal, és az iskolákat be lehetett kapcsolni az egyházzenei gyakorlatba. Ezt írásos adatok tanúsítják. A szerző hosszan idéz a Váradi Statútumból, mely az éneklőkanonokok jogairól és kötelezettségeiről szól.

A továbbiakban az egyházi zenének a világi zenére, a népdalra gyakorolt hatását tárgyalja a tanulmány szerzője. Erre vonatkozóan is találunk erdélyi feljegyzéseket, melyek között elsősorban a Szent Lászlóról szóló énekek kerülnek szóba. Ezután a 15-16. századi vokális zenével, a kóruskultúrával foglalkozik a szerző. Rámutat arra a körülményre, hogy a többszólamú templomi kórus egész Európában elterjedt, így az erdélyi katolikus püspökség színhelyén is. Erről is vallanak az írásos emlékek. Az erdélyi fejedelmi udvar mind a hangszeres, mind a vokális zenét felkarolta. A szerző ismerteti Palestrina — a római Szent Péter-bazilika karnagya — és Báthori István fejedelem, valamint unokaöccse, Báthori Endre kapcsolatait. Tárgyalja a gyulafehérvári fejedelmi udvar kóruskultúráját, a fejedelem számára komponált 21 madrigált és e madrigálok stílusát.

VERESS DÁNIEL

Zágoni Mikes Kelemen honszeretete

Szándékosan használom ezt a jelenkori szóhasználatunkból jobbadán kipergett fogalmat, a mai, közkeletű hazaszeretet helyett. Jobban illik Mikeshez, hiszen jókora idő választ el tőle: az idén ünnepeljük — reméljük világszerte — születésének háromszázadik évfordulóját. Következésképpen patriotizmusának elemeit, összetevőit is a maga korában, a XVIII. század viszonylatrendszerének körülményei közt kell szemügyre vennünk, nyomatékosan élete és egyénisége egészen személyes és csakis egyszervolt mivoltában.

Az értelmi elemekből, érzés–nyalábokból, emlékekből és sóvárgásból összeálló mikesi honszeretet legszemélyesebb vallomásaiból olvasható ki. A Leveleskönyv létrejöttének kiváltója is a honhoz való kötődés volt. A száműzöttnek tilos volt élete utolsó éveiig az erdélyi rokonsággal levelet váltania. Az Édes Néném, a képzelt rokon és honfitársnő, Mikes számára jelentős mértékben a szülőföldet, tágabban Erdélyt is jelentette, Mikes múltjának jelen valóságként tételezett eleme volt. Ez tette indokolttá kapcsolatuk bizalmasságát, a levelek nyájas és enyelgő hangját, a szülőföld feletti gondolatok, gondok megosztását.

A szülőföldét, még inkább a szülő faluét, történelmi emlékezetünk nagy helységszimbólumát, Zágont, ezt a Háromszéki havasok öblében meghúzódó helységet, melyet Mikes annyiszor említ nem szűnő vágyódással, fájdalmas ragaszkodással. Am Zágon nem csak egy székely falucska volt, hanem Mikes számára a gyermekkor valósága és álomvilága is, a földrajzi tájba beleköltöző idő, az időt határtalanra és végtelenre tágító emlék.

Zágon, Mikes életébe és művébe fonódva és forrva, a honszeretet, a pátriához való olthatatlan ragaszkodás summázatává, jelképévé, csodálatos tartalmi telítettségű mítoszává vált. A vándor majd örök bujdosó bebarangolta — Rákóczi kíséretében — földrészünket. Élt akkori világvárosokban, látott királyi udvarokat, lakott főúri kastélyokban, hajózott tengereken és folyamokon, átkelt a Balkán hegységen, és mégis késő öregkoráig az Olt vízét, a Bodza patakot, a zágoni havasokat emlegette. Csodálatos kertekben, pompásan kiképzett csatornák partján sétált, hatalmas gyümölcsösök és gyapottmezők ösvényeit rótta, de bárhová is vetette sorsa, az itthoni pisztrángos fürge hegyi patakokat emlegette, orrában az itthoni fenyvesek gyantás illatát érezte, a Balti—,a Földközi—,Márvány—tenger partján is zágoni malmok és rönkvágó fűrészek kelepeltek fülében. Ínye, a nagy világjárásban is a hazai ásványvizek ízét kívánta, a szülői otthonból a mézespogácsa édességére, a méhsör édes—csípős ízére emlékezett, a csurgatott tészta—leves páráját szippantotta orra, a kolduslábnak nevezett csörögefélét kívánta. És mindezek fölött a káposztát, melyről nem egyszer, nem kétszer, de tizenkétszer írt költői ihletettségű sorokat.

Mindezen ne lepődjünk meg. A hontalan bujdosó értelmében, érzelmeivel, nem utolsó sorban ízlelő bimbóival emlékezett nyolc–kilenc éves korában elhagyott szülőfalujára. Mikes Kelemen, az oldalazó szavajárású székely, aki kedvelte a látszólag kizárásos tartalmú szentenciákat, játékos vonzatokat, szállóigévé válva írta: „Mármi itt derék házas–tüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont." A 37. levél kezdő mondatában az értelmi hangsúly örökérvényűen az utolsó szavakra esik.

De ha nem feledhette Zágont, a tágabb haza, Erdély iránt is épp oly erős volt — a fokozatos teljes elmagányosodásban — szeretete és ragaszkodása. Hányszor buggyan ki belőle, szemléletes képbe öltöztetve vágykozása: „Jobban szerettem volna káposztás fazék lenni Erdélyben, mintsem kávét ivó findsája a császárnak", és „jobb volna Erdélyben málét enni, mint itt búzakenyeret."

A tágabb szülőföld Mikes életének nem csak háttérvilága, egyben erkölcsi tartalma is. Hogy honszeretete mennyire

gazdag, tartalmas nyomonkövethető valóságérzékelésének realizmusában, gondolkodásmódjának pragmatikus prakticizmusában, jellegzetesítő módon nyelvében, stílusában.

Mikes Kelemen, észjárása szerint, józan, borongásra, tréfálkozásra, gúnyolódásra egyaránt hajlamos kedélyű mindennapi ember volt; erkölcsi tisztaságával, Rákóczihoz való hűségében, eszmei kötődése következetességében rendkívüli személyiség; tolla után kivételes, páratlan frói tehetség, egyike a mértékszabó legnagyobbaknak anyanyelvünkön. Írásművészetének hajszálgyökereit a hazai földben, gyermekkori világában kell keresnünk. Zágonban, Zabolán, Abafáján, az egyszerű falusiak, a hegyaljai földet művelők, a havasokban legeltetők, erdőlők, hamuzsírfőzők, zsindelyt faragók, rönkfuvarozók, vadászok, szitakéregk–észtők, az udvarházi cselédség közt tanult meg beszélni, ízzel, színnel szólni, az iskolamester — aki alighanem a tiszteletes úr volt — pallérozása alatt. Szava természetes élő beszédhez simul, őrzi, és a használó személyiségével frissíti a nyelv lelkét, amig az képessé lett tökéletesen kifejezni szellemét. Idegen nyelvek megtanulása, francia olvasmányai, a kötetlen társalgás természetesen gazdagították szókészletét, felszabadították nyelvteremtő képzeletét, izmosították fogalmazó tehetségét, de mindvégig itthonról örökölt nyelvi ösztönével élt. A nyelv számára az önmegtartás egyik eszköze volt. Rejtőzködés és védekezés: nehéz éveken, évtizedeken az állandó veszélyezettség tudatában, az örökös bizonytalanság állapotában élőt a nyelvben jelentkező szülőföld–kötődés segítette át. A nyelv számára egy darab megmentett otthon, egy darab elidegeníthetetlen, elorrozhatatlan haza volt.

Mikes honszeretete, számos elemében példázatosan fedi azt amit mi, itt, most, az ezredvégen hazafiságnak nevezünk. Mikes abban is mai, hogy ez a kötődés, nem szólam volt számára, hanem helytállás, felelősségvállalás, cselekvés, egyéni és közösségi döntések iránymutatója.

Hazafisága, életünk mai körülményei közt jelentéshordozó, példátmutató erkölcsi valóság. Mikes nem csak egy nagy fró, de igaz patrióta is, a szó magvas és nemes értelmében: szívünk szívében kortársunk.

SZÉKELY ÚTKERESŐ 1990. június 5. oldal

Tanulmány Mikes Kelemenről a folyóirat hasábjain

A 16. század zenei életét jellemzik a várak közelében élő igricek, regösök, hegedősök, síposok, lantosok, ritkábban gajdosok (jokulátorok) dalai, szerzeményei. Jellemző volt ez Erdélyben is. Benkő András kiemeli Szabolcsi Bence zenetörténész hosszú névsorából azokat az énekszerzőket és -mondókat, akik nevük alapján erdélyieknek, bánságiaknak, partiumbelieknek tekinthetők. A mintegy 25-30 név felsorolása után kitér Tinódi Lantos Sebestyén munkásságára, akinek *Cronica* című kötete 1554-ben jelent meg Kolozsvárott. A szerző a 16. század közepétől divatba jött (a Kriza János és Kodály Zoltán gyűjtéséből ismert) virágénekekről is szól, amelyek az egyház szigorú tilalma ellenére terjedtek el.

Az erdélyi fejedelmi udvar zenei életét tárgyalva különféle hatásokkal kell számolni — mutat rá a szerző —, hatott rá Mátyás reneszánsz udvara, majd a lengyel és az olasz muzsika, később az osztrák császári udvar is. Az Izabella királynő és fia, János Zsigmond uralkodása idejéből fennmaradt források élénk zenei életről vallanak. János Zsigmond maga is jó lantos és orgonista volt. Az ő udvarában zenélt Bakfark Bálint, az európai hírű lantművész, akinek a király birtokot is adományozott.

Ez a színes, gazdag zenei élet a 18. század elejétől szinte nyomtalanul eltűnt, részleteredményekben tükröződő hatása azonban nyomon követhető továbbra is, egyes szálai pedig a 20. századig vezetnek el — állapítja meg Benkő András.

E tartalmas, alapos, nagy hozzáértésről tanúskodó tanulmányon kívül Benkő András két nagy zeneszerzőről is megemlékezik a folyóirat hasábjain. Az 1991/1–2. számban Verdiről közöl cikket *(Verdi),* a zeneszerző halálának 90. évfordulóján. Először a hatalmas Verdi-irodalmat ismerteti, operáinak magyar nyelvű szövegkönyveit, majd az olasz zeneszerző életéről és művészetéről szóló külföldi és magyar irodalmat. Ugyancsak 1991-ben, az 5–6. számban jelenik meg Benkő András *Liszt-évfordulón* című írása a világhírű magyar zongorista és zeneszerző születésének 180. évfordulója alkalmából. Cikkében ismerteti a Lisztről szóló irodalmat, a művészt méltató, Erdélyben megjelent írásokat, sőt a rá vonatkozó román nyelvű irodalmat is.

Ugyancsak Benkő András tollából származik a Szász Károlyra való visszaemlékezés *(A múltra emlékezünk, miközben a mára gondolunk)* a folyóirat első évfolyamának 4–5. számában. A szerző méltatja az 1989-ben, 74 éves korában elhunyt marosvásárhelyi főiskolai tanár és zongoraművész zenepedagógiai munkásságát, műveit (*Énekeskönyv, Zeneelméleti könyv* stb.).

A folyóiratban két közismert, híres ének történetével is találkozunk. A *Csendes éj* (*Stille Nacht)* című karácsonyi ének keletkezéséről, szerzőjéről a budapesti dr. Domonkos János írása szól: *Egy dal, mely meghódította a világot.* A folyóirat közli a dal szövegét is (1992/5–6.).

A másik híres „dalról", a Székely Himnuszról Gábor Dénes értekezik az 1997-es évfolyamban (*Gondolatok a Székely Himnuszról*). A tanulmány a himnusz mint műfaj meghatározásával indul, majd a *Magyar Himnusz* és a *Szózat* kerül szóba a *Székely Himnusz* előtt, mely jóval később, 1921-ben keletkezett. A cikk

szerzője bemutatja a szövegíró, Csanády György és a zeneszerző, dr. Mihalik Kálmán életútját, majd ismerteti a himnusz keletkezésének a körülményeit: az I. világháború után Magyarországra kivándorolt székelyek a budai hegyekben énekelték először, onnan került át Erdélybe. Az érdekfeszítő tanulmány mellett a lap közli a himnusz hosszabb és rövidebb változatait, valamint a *Boldogasszony anyánk* és *Szent István királyhoz* című énekek szövegét. Az 1998-as évfolyamban a *Csángó Himnusz* szövegét is megtaláljuk.

Képzőművészeti tárgyú írások is fellelhetők a folyóirat hasábjain. Az első évfolyam 1., 2. és 3. számában jelent meg Cseke Péter *Hazatérő szavak* című, 6 évvel korábban keletkezett tanulmánya, mely a Homoródszentmártonban nyílt állandó képzőművészeti tárlatot mutatja be. Felsorolja mind a 33 festőművész, grafikus, szobrász nevét, majd a továbbiakban a művészetek személyiségformáló hatását hangsúlyozza.

Az 1991/1–2. számban Penckófer János kárpátaljai munkatárs interjúja olvasható *(A művészetnek szárnyalnia kell)*. A szerző közvetlen hangú beszélgetést folytat a Beregszászban élő Benkő Györggyel, az ismert festőművésszel, aki elmeséli életét és pályakezdésének körülményeit. Ars poeticája: „a művészet a szubjektumok megnyilvánulása, és annak szárnyalnia kell."

Lőrincz József költő és közíró is művészeti témához nyúl az 1991/1–2. lapszámban *Nagy Imre „fölzengő" fekete-fehérje* címmel. Zsögöd nagy festőművészének képein általában a színek szimbolikája jut szóhoz, éppen ezért — véli a cikk szerzője — fekete-fehér rézkarcaival, fametszeteivel, tus- és ceruzarajzaival is kell foglalkozni. Rámutat arra, hogy Nagy Imre grafikai alkotásaiban szimbolikus jelentése van e két szín keveredésének, illetve egyik vagy másik szín uralkodásának. Legalább 20 darab fekete-fehérben készült Nagy Imre-alkotást elemez a szerző.

Nyelvművelés

Az anyanyelv ápolásával kapcsolatos írások 1994-től jelennek meg a *Székely Útkereső*ben. Az 1994/1–2–3. számban Ráduly János értékeli recenziójában Komoróczy György *Magyar szavaink nyomában* című kötetét, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó kiadványát. A nyelvművelő cikkek fejezetekbe tömörülnek *(Az egységes magyar nyelvért, A rendszerváltás nyelvi tükröződése, Paradicsompaprika és kéktök* stb.). A recenzens kiemeli, hogy a könyv szerzője nyitott füllel jár a világban, az élő nyelvhasználatot figyeli. Mivel úgy tapasztalta, hogy nálunk a nyelvhasználat rombolói főként a szóhasználatot károsítják, elsősorban szavakkal, szókapcsolatokkal foglalkozik. A népi megnevezések, tájszavak használatát nem veti el, sőt nyelvünk gazdagodásának tekinti, de küzd a nyelvi babonák, a „túlzott" okoskodás ellen is.

Kár, hogy Komoróczy nyelvművelő kötetéből nem jelentek meg részletek a folyóirat hasábjain, annál is inkább, mert az anyanyelvvel foglalkozó többi anyag

nem a mai nyelvhasználattal, a köznapi beszéddel, annak romlásával, igénytelenségével foglalkozik, holott ez szükséges és kívánatos lett volna.

Mikes Kelemen *Levelesköny*vének nyelvezetéről volt már szó az előzőkben (Veress Dániel: *Zágoni Mikes Kelemen honszeretete).* Ennek a témának részletesebb tanulmányozását találjuk Lőrincz József írásában *(Székely nyelvjárási sajátosságok*, *népköltészeti hatások Mikes Levelesköny*vében. 1994/4–5–6., 1995/1–2–3–4.). A szerző rámutat arra, hogy Mikes leveleiben megtaláljuk a „székely szellemiséget", anélkül, hogy ezt a törekvést eltúlozná. Sok székely tájnyelvi kifejezést használ. A cikk szerzője idézi a tulajdonképpeni, a jelentés és az alak szerinti tájszavakat a levelekből (e fogalmakat meg is magyarázza), idézi a Mikestől használt népies-régies igeidőket, bár lehet, hogy ez utóbbiak nemcsak tájnyelviek, hanem abban a korban köznyelviek voltak. A továbbiakban foglalkozik a *Levelesköny*v frazeológiai szókapcsolataival, a szólásokkal és közmondásokkal, s ezekből bőségesen idéz példákat is. Kiemeli, hogy Mikes néha latin szállóigéket vagy a székely népnyelvben is található latin-román kölcsönszavakat is használ (grácia, áér, boér stb.). Lőrincz József tanulmánya alapos vizsgálat nyomán készült, és nagy szakértelemről tesz tanúbizonyságot.

A jónevű nyelvész és tudományos kutató, Murádin László *A Homoród mentén* című tanulmánya (1994/4–5–6. és 1996/1–2–3–4.) földrajzi nevek gyűjtését és e nevek eredetének kutatását tűzte ki célul. A legtöbb embert érdekli falujának neve, a név eredete, a névadás módja — vallja a neves nyelvész, s ezzel meg is fogalmazza tanulmányának tárgyát. A továbbiakban magyarázatát adja a Homoród névnek: a dombvonulattal szegélyezett folyómeder homorú, ezt a régi nyelvben *homoró*nak mondták, a -d képző számos más földrajzi névben is jelen van. Ilyen módon közelíti meg a többi Homoród menti helységnév jelentését is, a folyó torkolatától kiindulva a forrásig, mert a völgy birtokba vétele is ebben az irányban történt. A kétrészes tanulmány rengeteg értékes adatot, helynévmagyarázatot közöl, melyekből a Homoród menti lakosság megismerheti szülő- vagy lakóhelye nevének eredetét és felvilágosítást ad arról, hogyan kerültek a székelyek mai lakóhelyükre.

Dánielisz Endre *Ezer éves magyar szavak* című tanulmánya (1995/1–2–3–4.) anyanyelvünk védelmének (amennyiben erre szüksége lehet) és dicséretének a jegyében született. A pedagógiai író, nyelv- és irodalomtörténész értékeli a mintegy 3000 évvel ezelőtt önálló útján elindult magyar nyelv első írásos szórványemlékét, az 1055-ben keletkezett tihanyi apátság alapítólevelét, mely az egész finnugor nyelvcsalád legrégebbi nyelvemléke. A latin nyelvű dokumentum több magyar szót, helynevet és egy egész magyar mondatot tartalmaz, ezekből többet is idéz a szerző, aki nyomon kíséri az azóta végbement nyelvi változásokat.

A továbbiakban a hungarológusok 1991-ben, Szegeden tartott 3. kongresszusáról számol be, melyen részt vett, és finn meg észt nyelvészekkel cserélte ki tapasztalatait. Örömmel fedezték fel a rokon nyelvek közötti hasonlóságokat (melyeket azonban csak a nyelvfejlődés törvényeit ismerő szakemberek tudnak felismerni és értékelni).

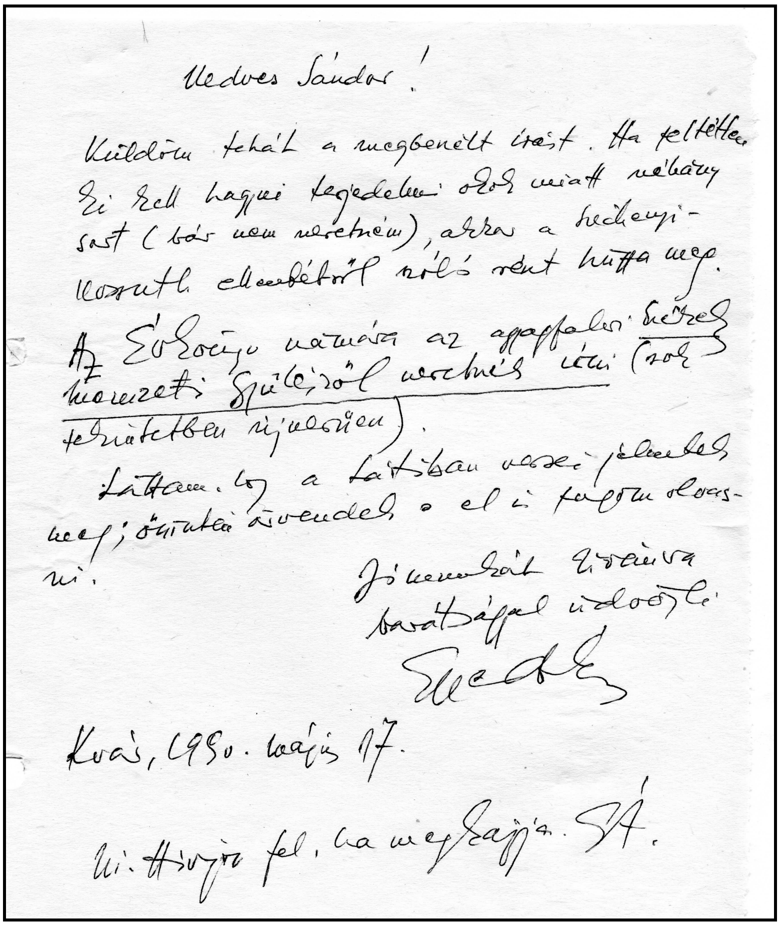

Kedves Sándor!

Küldöm tehát a megbeszélt írást. Ha feltétlen[ül] ki kell hagyni terjedelmi okok miatt néhány sort (bár nem szeretném), akkor a Széchenyi-Kossuth ellentétről szóló részt húzza meg.

Az Évkönyv számára az agyagfalvi székely nemzeti gyűlésről szerkesztek írni (sok feltáratlan újdonsággal).

Láttam, hogy a Lapban versei jelennek meg; örömmel üdvözlöm, s el is fogom olvasni.

Jó munkát kívánva
barátsággal üdvözli

Egyed

Kovászna, 1990. május 17.

Ui. Hívjon fel, ha megkapja. E. Á.

Egyed Ákos (1990. május 17.) és Nagy Olga (1990. május 21.) kéziratainak kísérő levelei

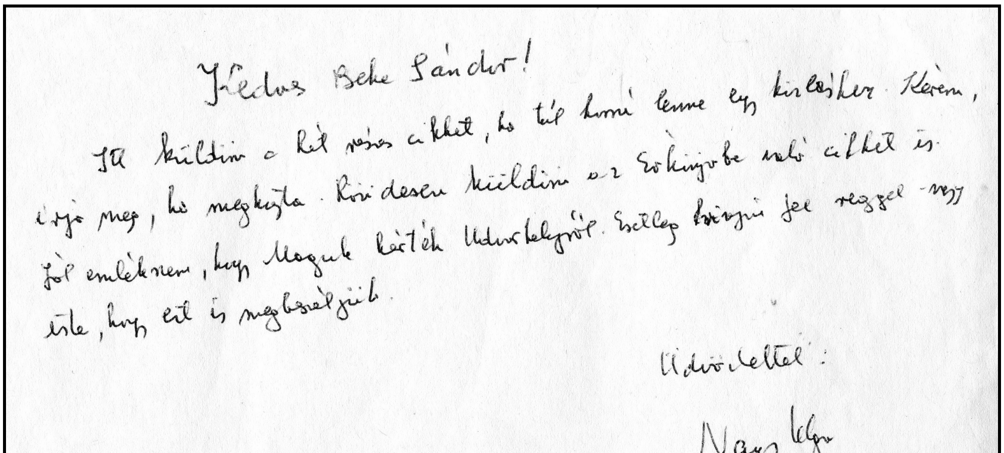

Kedves Beke Sándor!

Itt küldöm a két részes cikket, ha túl hosszú lenne egy kiadásban. Kérem, írja meg, ha megkapta. Rövidesen küldöm az Évkönyvbe való cikket is. Jól emlékszem, hogy Maguk kérték Udvarhelyről. Esetleg hívjon fel reggel vagy este, hogy ezt is megbeszéljük.

Üdvözlettel:

Nagy Olga

Kolozsvár, 1990. május 21-én

Írásának következő részében Dánielisz, anyanyelvünk értékeit bizonyítandó, világhírű nyelvészek, tudósok véleményeiből szemelget. A gyűlölködő, becsmérlő megjegyzésekkel (mert ilyenek is vannak) szembeállítja a világ legnagyobb nyelvzsenijének, Mezzofantinak a véleményét, aki az olasz és a görög után leginkább dallamosnak a magyar nyelvet tartja (Mezzofanti 108 nyelvet ismert).

A befejező részben arra a kérdésre adja meg a nyelvtudomány eszközeivel kikövetkeztetett választ, hogyan alakult ki az utóbbi évszázadokban számos változatból az „anyanyelv" szóösszetétel, valamint a ma már széles körben használt „édes anyanyelvünk" állandósulni látszó szókapcsolat.

Néprajz- és folklórkutatás

A néprajz- és a folklórkutatásra való ösztönzés jelentős helyet foglal el a folyóiratban. Ezúttal is elsősorban a székelység és a csángó etnikum élő népköltészetére és a múltból megőrzött népi hagyományainak ápolására, népszerűsítésére esik a hangsúly.

Nagy Olga már a folyóirat első évfolyamában (1990/3) tevékeny folklórgyűjtésre ösztönöz *Gyűjtsünk népi elbeszéléseket!* című cikkében. Arra a körülményre hívja fel a figyelmet, hogy a jelenlegi folklorisztika csupán a hagyományok ápolásával foglalkozik, de nem képes új utakat törni és ezeken elindulni. Pedig a népi kultúra maga is alakul, változik. A falvak mai lakosait már nem a tündérmesék világa, hanem a hétköznapok valósága foglalkoztatja. A mai népi elbeszélő családtagjait, szomszédait, barátait, ellenségeit mutatja be, azaz egyszerű eseményeket, hétköznapi történéseket, de élményszerűen, megkapóan. Ezek — ahogyan a szerző jellemzi — mozaikszerű sztorik, melyek olykor bonyolult módon összefüggnek egymással. Sok falusi ember szívesen ír, megnőtt a közlési vágy. A szerző a falun működő tanárok, tanítók és más értelmiségiek részéről várná el ezt a gyűjtőmunkát, hiszen ők a hivatásos folkloristánál is jobban ismerik a népi valóságot és a mesélőkészséggel megáldott adatközlőket.

A cél érdekében Nagy Olga a továbbiakban saját tapasztalataiból hoz példákat. A folyóirat következő számában közli *Egy megrázó népi elbeszélés* című írását (1990/4–5.), egy kolozsi (Kolozs megye) asszony vallomását, az 1991/3-as számban pedig a még szomorúbb eseményeket feltáró *Gyilkosok* című írását.

A néprajz fontosságát hangsúlyozzák az Erdély határain túli kutatók is. A magyarországi Balázs Géza nyelvész és folklorista *A mai folklórműfajok gyűjtéséről* című írásában szintén „igaz" történetek gyűjtésére ösztönöz: ezek lehetnek családi beszélgetések, gyermekek játszótéri szóbeszédei, civakodásai, perpatvarok, új, most születő szólások, közmondások, nyelvi tréfák, viccek, önkéntes „elszólások", gyakori beszédmozzanatok, köszönésformák stb. A szerző anyanyelvünk gazdagságát, ötletességét, életrevalóságát látja ezekben a beszédmozzanatokban, de még nem olvasott e témában semmilyen tanulmányt. (Cikkét 1991-ben publikálta, de — tudomásom szerint — azóta sem jelent meg ilyen jellegű gyűjtemény, pedig ez a városi, sőt nagyvárosi „folklórra" is vonatkozik.)

Ugyanebben a lapszámban (1991/1–2.) kapunk hírt a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság megalakulásáról* Liszka József tollából. A Társaság elnöke feltárja hosszú távú programjukat, amely az általános iskolai tanulók népi kultúrával való megismertetését is magába foglalja. Ennek érdekében megalakult a társaság Pedagógiai Munkacsoportja. Más, hasonló vállalkozásuk a *Néprajz mindenkinek* című előadás-sorozat beindítása a pozsonyi rádió magyar műsorában.

Egyéves fennállása óta a hazai Kriza János Néprajzi Társaság is bebizonyította létjogosultságát — állapítja meg Balázsi Dénes népművelő, folklórgyűjtő tanár *Merre tart a Kriza János Néprajzi Társaság?* című cikkében (1991/4). Magalakulása óta másfélszázan csatlakoztak a Társasághoz; 17 szerző 34 dolgozata érkezett hozzájuk. A cikk beszámol a Társaság vándorgyűléseiről és egyéb tevékenységi formáiról.

Érdekes néphagyományról számol be ugyanebben a lapszámban Tankó Gyula gyimesfelsőloki néprajzos tanár *Gyimesiek a pünkösdi búcsún* című közleményében. A gyimesi csángók vallomása szerint: Róma után a legszentebb hely Csíksomlyó, és életük legszebb álma, hogy legalább háromszor vegyenek részt a csíksomlyói búcsún. A hosszú utat gyalog teszik meg, hogy a csodatevő Szűz Máriától üdvösséget nyerjenek. Ezután a szerző részletes leírását adja a Mária-szobornak, ismerteti a búcsú lefolyását, hatalmas vonzóerejét.

A folyóirat 4. évfolyamának két részében jelent meg Zsigmond Győző hivatásos néprajzkutató, nyelvész és főiskolai oktató gyűjtése *Felsőboldogfalvi történeti néphagyomány* címmel. Az anyagot a szerző 1983–84-ben kezdte gyűjteni, majd 1993–94-ben folytatta. Elsősorban történeti mondákat, de egyszerű helynévmagyarázatokat is közöl több faluból a helyi kiejtés szerint.

Székely népszokásokat tárgyal Barabás László, a jeles marosvásárhelyi néprajzkutató *Karácsonytól Pünkösdig* című, tudományos igényességgel megírt tanulmányában (IX. évfolyam). Részletesen bemutatja a karácsony és újév körüli szokásokat, a betlehemezést, kántálást, „istvánozást", „jánosozást", „aprószentekelést". Színes, érdekes a farsanghoz fűződő játékok, hagyományok leírása is. A húsvéti népszokások általában a feltámadáshoz és a tavaszhoz kapcsolódnak, ilyen a húsvéti (tavaszi) határkerülés. Végül a pünkösdi királyválasztáshoz, királynőjáráshoz, májusfaállításhoz, a kapuk virággal való díszítéséhez kapcsolódó népi hagyományokat térképezi fel, megjelölve mindenütt a tájegységeket, helységeket, ahol e hagyományok ma is élnek.

Ide kapcsolódik Ráduly János két recenziója Nagy Olga köteteiről, melyek az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában jelentek meg (1994/1–2–3.).

Nagy Olga *Barangolásaim varázslatos tájban (Cigány barátaim között)* című könyvében a „varázslatos" jelző nem a természetre, hanem a társadalmi rétegre vonatkozik. A kötet szerzője számára világossá vált a cigány mesekincs jelentősége. Őszinte barátság fűzi ezekhez az emberekhez, bár vannak különbségek az egyes cigány közösségek között. Kutatómunkája során gyakran találkozott az ősi világlátással, melyet egyes közösségek megőriztek. Megfigyeli az élő, eleven mese-

mondást is, a mesélő és a hallgatóság viszonyát. A kitűnő néprajztudós sok szeretettel, magas hőfokon ír „cigány barátairól".

A másik Ráduly-recenzió szintén Nagy Olga-műről szól. A mű címe: *Népi változatok szerelemre és házasságra*. Ez a téma egyidős az emberiséggel. Az erotikus, az obszcén megnyilvánulások és a pornográfia között a szerző minőségi különbséget tesz. A recenzió szerzője szerint ezek közé éles határ nem vonható. Ő „egészséges népi erotikának" nevezi a szerelemnek és a házasságnak Nagy Olga által csokorba szedett változatait.

Ráduly szerint Nagy Olga könyve rendhagyó, mert olyan szintézist teremtett, amely — egyelőre — egyedülálló, mind a magyar, mind az európai folklorisztikában.

A könyv szerzője — állapítja meg a recenzens — a népi próza hatalmas tárházából meríti anyagát. Gyakran az adatközlő „elszólásaira" figyel föl, mert ezek lényeges összefüggésekre hívják fel a figyelmet. A könyv legterjedelmesebb két részének címe: *Készülve a házasságra* és *Ifjúsági „szervezetek"*. A házasságra való készülés, a munkára nevelés, a szexuális felvilágosítás a parasztcsaládban is megtörténik. Az ifjúsági „szervezetek" a falu közösségében keletkeztek: népszokások, fonó, vizita, farsangolás, táncmulatságok ezek, ahol a fiatalok összejönnek, ismerkednek, szórakoznak.

A mű külön szól az asszonyi kiszolgáltatottságról. A nő diszkriminációnak van kitéve; jellemző, hogy a „furfangos", „csapodár", „makrancos" jelzőkkel csak a lányokat, asszonyokat illetik, férfiakat soha.

Ide kívánkozik Ráduly Jánosnak egy másik recenziója is az 1996-os évfolyamból Nagy Olga *Pályakép fénnyel és árnyékkal* című emlékiratáról. A mű alcíme: *Egy néprajzos emlékei*. Nagy Olga saját életéről, műveiről tesz vallomást. Nyolcadik osztályos korában látta először kinyomtatva a saját nevét, de hivatásos kutatóvá csak a kolozsvári Folklór Intézet munkatársaként vált. Népmesegyűjteményei 1955-től látnak nyomdafestéket, de sok akadályt kellett leküzdenie művei megjelenése előtt. Ezek életének „árnyékai". Beszél a folklórgyűjtés és -feldolgozás módozatairól is. Megvallja, hogy „igaz történetei" hozták számára a legtöbb sikert, köztük a legnagyobbat, az 1975-ben megjelent *Kiszáradt az én örömem zöld fája* című könyvét, mely a legjobb adatközlő, Győri Klára önéletírását tartalmazza.

Gyermekirodalom

A népköltészeti gyűjtés szoros kapcsolatban áll a gyermekirodalommal: mesékkel, mondókákkal, versikékkel, mivel ezek jelentős része is szájról szájra terjedő, egykori ismeretlen szerzőtől eredő anyag.

A gyermekek mindenekelőtt a mesét kedvelik, ami az ősi időkben tudomány is volt, vallás is, az ősember első költői műve — állapítja meg Nagy Olga *A sok ezer éves mese* című esszéjében. A mesék keletkezésében az ősember képzelete játssza a legnagyobb szerepet, de számításba jön a világról szerzett tapasztalata is.

A Székely Útkereső második számának a címlapja

A mesében mindig tanulságok rejlenek, melyek közül a döntő, hogy a jónak le kell győznie a gonoszat, az embernek diadalmaskodnia kell a hétfejű sárkány fölött. Mesék a világ minden táján keletkeztek, és sok százezer éven át terjedtek tovább. A mese nemcsak a gyermekekhez szól, felnőttek is szívesen olvassák, hallgatják ma is. A sárkányokat és más szörnyeket a félelem hozta létre. Az ősember nem ismerte a természet törvényeit, a szelek, viharok, villám stb. titkait, még a sötétséget is gonosz szellemnek hitte. Aztán megteremtette képzeletében a „szabadító hőst", aki legyőzi a gonosz erőket. Ilyen volt Prométheusz vagy a magyar mesekincsben Fehérlófia, Borsszem vagy Babszem Jankó stb. Ezek a hősök emberfölötti tulajdonságokkal rendelkeznek. De így győz a képzeletben a gyengék, szegények, kiszolgáltatottak igazsága is. Hamupipőke azért győz, mert kiderül, hogy ügyesebb, rátermettebb, mint mások, meg azért is, mert szegény, megalázott, kiszolgáltatott. (Nagy Olga: *A sok ezer éves mese*, 1991/4, *Hogyan születtek meg a sárkányok és társaik?,* 1991/5–6, *Hamupipőke igazsága,* 1992/4, *Példaképünk a hős,* 1992/5–6.)

A *Székely Útkereső* gyermekekhez szóló rovata már az első számokban jelen van Benedek Elek *Csicser* című székely történeti mondafeldolgozásával és Fábián Imre *Katalinka férjhez megy* című állatmeséjével, valamint Weöres Sándor, Fábián Imre, Ferenczes István és Papp Attila gyermekverseivel. Az 1990-es évfolyam utolsó számában a világ népeinek a meséiből kapunk ízelítőt (egy bolgár és egy lett népmesét). Gyermekverset közöl Fábián Imre, Papp Attila, Mészely József, Beke Sándor, Ráduly János és a magyarországi Cseh Károly. A következő évfolyamokban is inkább a versek vannak túlsúlyban: Beke Sándor, Ráduly János és Buzogány Árpád tollából.

Gyermekverset írni komoly feladat, nagy felelősség, mert a jövő generáció olvasóvá nevelése áll vagy bukik azon, mennyire sikerül megkedveltetni a gyermekekkel a ritmust, a rímet, a képes beszédet, és az is, hogy fognak-e serdülő-, ifjú- és felnőttkorban verseket olvasni gyermekeink, esetleg írni is. Ezt a célt szolgálják a fent említett szerzők és társaik a gyerekekhez szóló hangulatos lírai darabokkal, melyek a folyóirat 1991-es, 1992-es, 1993-as, 1996-os, 1998-as évfolyamaiban a *Gyermekeknek* című rovatban jelentek meg.

A prózai anyagot, a meséket talán még szívesebben fogadják a legifjabb olvasók. A gyermekek számára a mesék nyújtotta relaxációs hatást a pszichológusok is nagyra értékelik, de ezen túlmenően — mint Nagy Olga idézett tanulmánya is rámutat — a mese útmutatást, tanácsot is ad, beleépül a gyermek életébe.

A folyóirat 1997-es és 1998-as számában Benedek Elek történelmi mondái olvashatók: *A kápolna harangja* és a *Szent Anna tava*. Mindkettő a Szent Anna-tó keletkezéséhez fűződő legendára épül. Az 1998-as évfolyamban olvasható Csire Gabriella *Megszólal az aranycsengő* című, gyermekkori élményből táplálkozó karcolata. Az író szeretett volna hinni a karácsonyi angyalban, bár észlelnie kellett, hogy a megszólaló csengő csak egy csörgőóra. Ezt azonban nem árulta el szüleinek, hogy ne rontsák el egymás örömét, közös játékát a szeretet ünnepén.

A gyermekirodalom három kortárs szerzője — Nagy Olga, Csire Gabriella, Marton Lili — saját életének egy-egy emlékezetes eseményét meséli el a folyóirat gyermekeknek szánt lapjain.

Nagy Olga *Egy gyermekkori emlék* című írásában (1992/1–2–3.) fölidézi 1931 szilveszter éjszakáját, amikor tízévesen, édesapjával kézenfogva csatlakozik az éjféli feltámadási menethez Mezőpetri nevű falujukban. Az éjféli istentisztelet hangulata egész életében végigkíséri, mert ekkor érintette meg lelkét először az Isten jelenléte s a felismerés, hogy örökre egy néphez, egy közösséghez tartozik.

Csire Gabriella *Felvinci nyár* című visszaemlékezésében (1993/4–5–6.) nagyapja gazdag gyümölcsöskertjét mutatja be, ahol a vakációit töltötte, és soha nem tudott betelni a Maros menti táj szépségével. Amikor egyszer a vihar bekényszeríti a házba, felmegy a padlásra, és ott egy utazótáska könyvet talál, melyekről kiderül, hogy édesapja diákkori olvasmányai voltak. Katarzisként éli át az olvasás örömét, s jegyzi el magát életre szólóan a könyvek — az irodalom — gyümölcsöskertjével.

A harmadik önéletrajzi írásban Marton Lili emlékezik Benedek Elekre *(Találkozásom Elek nagyapóval.* 1995-ös évfolyam, 1–2–3–4. szám). Leírja, hogy 1924-ben Benedek Elek *Többsincs királyfi* című mesejátékát mutatták be Kolozsváron. Az előadás után Elek nagyapó elbeszélgetett vele, a gimnazista kislánnyal, mivel már ismerte néhány írását, sőt, egyet közölt is lapjában, a *Cimborá*ban. A nagy mesemondó írásra biztatja a kislányt, mert tehetségesnek találja. Ezután is irányította pályáján, közölte írásait, levelezett vele, sőt, saját fényképével is megajándékozta.

Vallásos tárgyú cikkek és költemények

A rendszerváltás után a vallás nem volt többé tabutéma. A folyóirat már az első évfolyamától kezdve közöl ilyen tárgyú publicisztikát és szépirodalmat.

Szimonidesz Lajos nagy, négyrészes tanulmánya, *A magyar vallás* (1990/4–5., 6, 7, 8–9.) alapos, részletes, tudományos igényű vallástörténeti közlemény. Az államalapításig megy vissza a történelemben, a lázadó Koppány legyőzéséig, mely István király uralkodásának első nagy eseménye. Részletesen ismerteti az egyház — néha erőszakos — térítési módszereit, melynek következtében újabb pogány lázadásokkal kell leszámolnia a 11. században. Ezek egyikének esik áldozatul Gellért püspök. Tanulmányának III. részében a szerző részletesen jellemzi a pogány magyarok szokásait, szertartásait, bár ezeket az adatokat a kereszténységben gondosan megsemmisítették, a kalandozó magyarság néhány adatára támaszkodhat a kutató. Ezeket a krónikákból ismerhetjük meg. Az adatokat a valláskutatók, történészek a ma is élő néphagyományokkal, népszokásokkal próbálják kiegészíteni, de majdnem ezer évet így is nehéz fölidézni, áthidalni. Segít ebben a nyelvtudomány, a helynévkutatás, a kölcsönszavak, a mesék, babonák, szólások számbavétele, és mindenekelőtt az asztrológia, mely őseink idejében is létezett, mert hittek az égitestek hatalmában. A kutatók így felfedezték a sámánizmus gyöke-

reit, melynek maradványai a Luca széke, a Gergely-napi szokások, a kísértetjárás, a boszorkányhit, a kuruzslás stb. Külön története van a magyar vallásnak a moldvai magyarok között, akiknek megtérítése kevesebb sikerrel járt, még a 17. században is megtalálhatók náluk a pogányság, a sámánizmus jegyei. A szerző részletezi a bűbájosok (jövendőmondók) szertartását. Nyomon követi azokat a kísérleteket, melyek során az ősi vallást hol egyik, hol másik keresztény vallással próbálták azonosítani, sőt az emberiség ősvallásának akarták nyilvánítani az úgynevezett „Magyar Mythológiát". Minden ilyen próbálkozás délibábkergetés, az ősmagyar vallás lényege a primitív természetimádás volt, egy nomád nép Isten után való áhítozása — vonja le a következtetést a szerző.

A vallási megújhodást hirdető írások már az első évfolyam második számában megjelennek. Dr. Tőkés István *Feltámadás* című cikke nemcsak azért időszerű, mert húsvét körül keletkezett, hanem azért is, mert a szerző Krisztus feltámadásával, a halál legyőzésével azt akarja bizonyítani, hogy Krisztussal együtt mi is feltámadunk, új életlehetőségeink teremtődtek. Le kell győznünk mind a kisebbségtudatot, mind az erőfitogtatást, de főként a „magyar széthúzást", a szórványosodást. A társadalom nem azonos az egyházzal, de a feltámadott Úr jelképének egységben kell tartania a hívőket és a nem hívőket: ez az új életre támadás parancsa.

Ugyanebben a lapszámban (1990/2) közöl cikket Kovács Sándor főesperes *Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája* címmel. A csíksomlyói búcsúról már volt szó az eddigiekben a népszokások kapcsán. A főesperes írásából is megtudhatjuk, hogy pünkösdkor mintegy 20-30000 ember szokott a hargitai zarándokhelyen összegyűlni, és a templom fő vonzereje a XV. században ismeretlen mestertől származó, hársfából készült, 2,28 méter magas Mária-szobor, melynek csodatevő erőt tulajdonítanak.

Az 1990-es évfolyam 8–9. számában is találhatók vallásos tárgyú írások. Joseph Ratzinger bíboros — XVI. Benedek pápa — *Adventi gondolatok* című eszmefuttatásában az advent jelentőségét hangsúlyozza. Advent a hit és a remény ideje, gyógyír, elsősorban mai ifjúságunk borúlátó szemlélete ellen. Advent az emlékezés ideje is, ami szintén gyógyító hatású. Szól az emberek elidegenedéséről: ezt is enyhítheti az advent, mely a csend ideje is, amire nagy szükség van a modern élet hajszájában.

A bíboros szép, szívhez szóló, meggyőző írását két nagy költő verse követi: József Attila *Karácsony* és Babits Mihály *Karácsonyi ének* című költeményei összhangban vannak az ihletett prózai értekezéssel.

Ugyanebben a lapszámban olvasható György Attila írása *A keresztény hitről*. A szerző azok számára kíván eligazítást nyújtani, akik most lépnek az istenkeresés útjára, hiszen általános tapasztalat bizonyítja az emberek vallási járatlanságát. Hitünk és életünk Isten ajándéka — vallja a szerző —, hiszen nem véletlen, hogy életünk örvendetes vagy fájdalmas eseményei fordítanak bennünket Isten felé. Arra is rámutat, hogy a keresztény élet nem mentesít sem a küzdelemtől, sem a szenvedéstől. Írását Sík Sándor sokatmondó négy versszakával zárja.

NAGY IMRE „FÖLZENGŐ" FEKETE-FEHÉRJE

Neves festőink egyike, Nagy Imre szülőföldjéhez, népéhez hű emberként Csíkszereda, Marosvásárhely, Kolozsvár képtáraira, múzeumaira hagyományozta alkotásait. Legnagyobb hatással festményeinek varázslatos színvilága van ránk, amelyeken a zsögödi táj emberei, állatai, madarai, természeti jelenségei csodás látomássá egyesülnek. Ezeken kétségtelenül szerephez jut a színek szimbolikája, jel-jelentés összhatása. Hogyan értelmezzük azonban grafikáját, „szín nélküli" műveit — erre keres feleletet az alábbi kísérlet.

Rézkarcai, fametszetei, tus- és ceruzarajzai, habár kivitelezésben különböznek egymástól, mégis közös bennük, hogy két színre, a fehérre és a feketére valamint a vonalvezetés kifejező erejére szorítkozva próbálnak embereket és sorsokat, érzelmeket, *lelki állapotokat* tolmácsolni, bemutatni. Ily kevés eszköz igénybevétele mellett a művész kénytelen nagyfokú tömörítéssel élni, a fekete-fehér jelképes erejét is kiaknázni. A fekete jelentése lehet, például, komorság, gond, kilátástalanság, gyötrelem, a fehéré vidámság, derű, gondtalanság, nyugalom. Mintegy nemzetiségi létünk derűje-borúja, igenje-nemje, élet-halál kérdései tükröződnek munkáin. „Egy potrérajz, amíg elkészül, nagy izgalmakat ad számomra. A csontszerkezet, ráncok, tekintet, szem, fül, orr, minden árulója lesz a modellnek. Megjelennek ősei, apja, anyja. Ha beszél, élővé válik benne a történelem" írja a művész 1938-as feljegyzésében. Grafikái közt igen sok az arckép. Ezeken nemzetiségi kultúránk sok jeles személyiségét megörökítette.

Kós Károly fametszet arcképét kevés vonal segítségével alkotja meg, a szem körüli fekete folt határozottan elüt a félprofilból ábrázolt arc fehérségétől. Az orr és az áll fekete-fehér kontrasztos kiképzése is konok, kimért jellemre vall. Mintha az Erdély hegyeiről lefolyó telek méltóságát sugallná a kompozíció. *Tamási Áron* elgondolkodó arcán a markánsan uralkodó fehér céltudatos nyugalmat sejtet. *Méliusz József* portréján az arc fehérjében gyökerező haj feketesége talán a megfogamzó szárnyas gondolatok megjelenítője. *Benedek Elek* arcán a megkomponált fekete-fehér a nagy mesemondó derűs jóságát, nyugodt, bizakodó jövővárását jeleníti meg, az *Áprily Lajos*én az erdélyi természet moccanásaira figyelő személyiséget. *Tompa László* fehérből faragott sziklaarcán a befelé forduló nagy szemek mintegy a sziklavár lelkének önvizsgáló ablakai. Erről az arcról jegyezte fel megörökítője: „Villogó, üregesen fekvő szeme, nagy álla, ami koponyájára támaszkodva furcsa szögben feküdt, mindig izgatott, s mélyebb, rejtettebb dolgokat tartogatott számomra. Mély, bariton zengésű versei mindjobban feltárták belső világát". Ezért készített róla tusrajzot is. *Köpeczi Sebestyén József* szögletesre faragott arca, gótikus homloka, a *Szentimrei Jenő* arcába belehasító szigorú, sötét ékek, a *Márton Áron*ról készült ceruzarajz sugárzó-bizakodó, jóságos mosolya — s a többi portrék is — fekete-fehérjükkel, vonalvilágukkal, lényegkiemelő erejükkel megismertetik velünk, emberközelbe hozzák, mintegy kortársainkká teszik a nagy elődöket. Érdekes, mintha az ülő *Kányádi Sándor*ról készült rajz tartása, jövőbetekintése a Kós Károly arcképekre emlékeztetne! Dehát valójában nem rokonok, testvérek nagyjaink a népszeretetben, jövőakarásban?

A jel-jelentés összefüggések más lehetőségeit is kihasználja Nagy Imre. A művész 1929-ben készült fametszet *Önarcképén* a feltartott kéz az üdvözlés jele, a felröppentett madár a megfogalmazott művészi üzenet jelképe. Az arcot körülzubogó, szemből jövő fény a jövőbetekintő, emelt homlokú ember bizakodását sugallja. A klasszikus művek sajátos mértéktartása, realizmusa, arányérzéke jellemzi a székely élet mindennapi „hőseit" megörökítő portrékat is. Legtöbbjükön a felfelé irányuló tekintet a többet, jobbat akarás, a bizakodás jele.

Megvizsgálhatjuk az élet- és jellemképek jelértékű kifejezőeszközeit is. Hogy csak néhányat említsünk belőlük: a *Kucsmás férfi*n jelértékű a csizma, sapka, térdre ejtett munkáskezek, a *Munkásprotré*n a simléderes sapka, a *Szomjúság*on a korsó feltűnően nagy mérete az ivó gyermekhez képest. A *Tanulmány*on a lány ölébe helyezett tál az ígéret, éppúgy, mint a *Gyümölcsszedő* ölében a gyümölcsök. A *Korsós lány*on a fénynek rézsútosan fetartott korsó és a lány szája a tisztaság, fény (talán a művészi szép) utáni vágyakozás, a *Gyermekportré*n uralkodó fehér az ifjúi tisztaság metaforája. A *Pihenők, Répaszedők* körüli sok fehér, fényglória, a *Lány báránnyal* fény-árnyék egyensúlya, állatai a néphez, népélethez való ragaszkodás jelei. *Az anya gyermekével* című grafikán a kisgyerekét szoptató anya a jövőről való gondoskodás jelképe.

Nagy Imre: Önarckép

Megfigyelhetjük, hogy Nagy Imre a fekete-fehéret nagy tudással használja művészi mondanivalója kifejezésére. Tehetsége folytán szinte „fölzeng" ez a két szín. Grafikájának világa festészetével egyenrangú. Megérdemli, hogy keressük jelentéseit.

Lőrincz József

SZÉKELY ÚTKERESŐ 1991/4 11. oldal

Művészeti írás a folyóirat II. évfolyamában

György Attila másik cikke, az *Isten léte,* a folyóirat 1991/1–2. számában olvasható. A szerző azt igyekszik bizonyítani — Szent Ágoston, János apostol, Pascal és mások szavait is idézve —, hogy az atomkorszakban sem szabad elveszíteni istenhitünket. Minden, ami csak létezik, mástól kapja létét, az egész világ ajándék, tehát kell lennie ajándékozónak is — hangsúlyozza. A hit és a tudomány világa nem zárja ki egymást.

A folyóirat következő számában (1991/3) Hajdú Gábor magyarországi szerző folytatja az előbbi gondolatot. *Hit* című lírai hangú írásában a hit erejét megkapóan szép parabolával érzékelteti: ha akarna, repülni tudna, mint a madár, és új életre tudná kelteni az ablaka előtt tavaly kiszáradt akácfát.

A vallásos tárgyú költemények közül a folyóirat induló számából kiemelkedik Békés Gellért *Húsvét* című verse, mely Jézus feltámadásáról szól.

Beke Sándor nagylélegzetű poémája, a *Téged kereslek* az 1995-ös 1–2–3–4. számban jelent meg. A költeményhez, mely a *Magvető* rovatban jelent meg — szokás szerint —, előzetes bevezető is tartozik Ábrahám János tollából *Az istenkereső poéta* címmel. Kifejti, hogy a költő újabb tanúbizonyságát adja annak, hogy — immár tételes megfogalmazásban is — istenkeresőként elindult a hit mentsvára felé. A „trükkös szemfényvesztők" korában, „düledező kártyaváraink" között nem marad más lehetősége a magára maradt embernek, mint az, hogy Istent keresve próbáljon megoldást találni gondjaira-bajaira. Nincs más lehetőségük azoknak, akik számára már csak a szülőföld maradt meg „a kozmosz sötét kráterében", mint az, hogy a hit útját járják.

E bevezető sorok után következik a lélegzetelállító poéma, mely megállás, pihenő nélküli egyetlen óriási körmondat. Tulajdonképpen két gondolati egységre tagolódik. Az első rész egészen a vers utolsó három soráig terjed, mert csak itt kapunk választ az első részben nyitva hagyott — de sejtett — kérdésre: kire vonatkozik ez a lázas keresés.

A széles mederben áradó első rész a „kereslek" igével indul, mely összesen 85 alkalommal tér vissza a szövegben, tehát a költemény kulcsszava: összeköti a szerteágazó gondolatokat, megakadályozza a figyelem szétszóródását. Az ige után mindig a keresés helye, anyaga következik, hiszen Isten mindenben ott található: a természet, a világegyetem legapróbb és legnagyobb jelenségeiben, „az útra hullt / nyárfalevelek / erecskéiben" vagy „a csillagok éjszakai / fecsegésében", az ásványokban, a kémiai kötésekben, a konkrét és elvont fogalmakban, az Igében, a Szentírásban, Mózes kőtáblájában, a Jordán keresztelő vizében, Jézus csodatételeiben, a szerelemben, a türelemben és türelmetlenségben, az auschwitzi gázkamrák falaira tapadt tekintetekben, a kenyér ízében és a halál sikolyában.

A vers utolsó szavaiból derül ki, hogy akit annyira keres a költő az egész világmindenségben, az maga az Isten: „Istenem / Téged / kereslek…"

A szabadverset rövid, néha egy-, két-, vagy háromszavas sorok alkotják. A központozás szándékolt elhagyása ad további lendületet a gördülő költeménynek. Figyelemre méltó a költő rendkívül gazdag szókincse és tájékozottsága a világ dolgait illetően.

Szociográfia és pedagógia

Szociográfiai cikkek, tanulmányok is helyet kapnak a folyóiratban. Bálint László segédlelkész a folyóirat első évfolyamában megjelent írásában — *A családnak vissza kell térnie Isten teremtő tettének eredetéhez* (1990/7) — a családi szeretet és összetartozás mellett emeli fel szavát. A család megtartó erő — melyet súlyosan aláás a válás és a disszidálás, de legfőképpen az abortusz, amit a szerző közönséges gyilkosságnak tart.

Két igen értékes, tanulságos szociopedagógiai tárgyú tanulmányt közöl a folyóirat az 1990-es évfolyamban. A szerzők nagy tapasztalatú tanárok. A 4–5. számban megjelent írás címe *Az illemváltás sikeréért* Lőrincz József tollából. Érdekes, újszerű témához nyúl: a falusi és a városi illemszabályok közötti különbségeket veszi számba. A személyiség kialakulásának egyik fontos tényezője a kultúraváltás, de ez gyakran elkerüli a pedagógusok figyelmét, így a városba került falusi gyermekeket felkészületlenül éri, hogy a városiak más konvenciók, illemszabályok szerint viselkednek. A szerző — pontokba foglalva — összehasonlítja a kétféle viselkedés normáit, melyek sokszor ellentétben állnak egymással. Jó esetben mindkettőt ismerjük, így mindenütt alkalmazkodni tudunk a környezethez.

Minden aktív pedagógus, szülő, nagyszülő, nevelő számára hasznos lehet Gálfalvi Sándor *Amikor a selejt bűn* című kétrészes pedagógiai tanulmánya (1990/7 és 1990/8–9.). A szerző joggal hiányolja a gyermekotthoni nevelésre vonatkozó pedagógiai irodalmat, azt igyekszik pótolni, tegyük hozzá, sikerrel. Cikkéből nemcsak a gyermekotthonok pedagógusai tanulhatnak, hanem minden nevelő. Esettanulmányokat közöl a mindennapi gyakorlatból, melyek egyértelműen bizonyítják, hogy minden gyermek elsősorban védettségre vágyik. A védettség két összetevője: anyagi és érzelmi védettség. Az elsővel nem foglalkozik, mert annak — szükségszerűen — meg kell lennie (a tárgyalt esetben a gyermekotthon biztosítja). A nevelés alapfeltétele, de eszköze is az érzelmi védettség biztosítása. Nevelni csak az tud, aki a gyermekkel érzelmi kapcsolatot tud létesíteni, aki megközelíthető, „megszólítható". A nevelőnek ismernie kell a gyermek egyéniségét, képességeit, ismernie kell a múltját, a családjában, az iskolában, a gyermekközösségben elszenvedett esetleges sérelmeit, kitaszítottságát stb. Így minden gyermek egyéni bánásmódot igényel. Az érzelmi védettség hiánya pszichés károsodásokhoz vezethet, márpedig a nevelés az életünk olyan területe, amelyben nem fogadható el a selejt.

A szociográfia témájához kapcsolódik Ráduly János recenziója Cseke Péter *Korfordulós újesztendő* című (1994/1–2–3.) kötetéről. A riportkötet gazdag élményanyagot dolgoz fel. Kötetének magvát azok az írások képezik, amelyek 1989 karácsonyának döntő napjait és a forradalmat követő hónapokat elevenítik föl. Legterjedelmesebb riportja *(Egy szerkesztő feljegyzéseiből)* sajátos, újszerű kifejezéseket tartalmaz: önszervező társadalom, az azonosságtudat fokozatai, gyanakvás helyett párbeszéd stb. *A felszabadult rádiózás forró napjai* című riport a ma-

rosvásárhelyi véres március riasztó eseményeit eleveníti fel. A szerző arra törekedett, hogy minél több tanút megszólaltasson. *Rajtunk marad a bélyeg?* című írásában a bukaresti „bányászjárást" közvetett úton mutatja be: a Kibéden élő bányásznyugdíjasokat szólaltatja meg.

Cseke Péter riportjai a jövő felé nyíló utakat is megvilágítják — állapítja meg a recenziót záró soraiban Ráduly János.

Interjúk

A folyóiratban számos interjú jelent meg, ezek közül az irodalom és művelődés tárgykörébe tartozókból emelnék ki néhányat.

Róth András Lajos a *Korunk* főszerkesztőjével, Kántor Lajossal készített interjút (1991/3). A cím a riportalanytól származik, és a beszélgetés lényegét fejezi ki: *Nemzetiségünk jövőjéről akar szólni a következő hónapok és évek Korunkja.* Kántor Lajos utal a *Korunk* hatvan éves hagyományára, európai hírnevére, de arra is, hogy a rendszerváltás számukra is szemléletváltást jelent. Fel kell adniuk a világnézeti kizárólagosságot, különböző ideológiákat kell megütköztetniük a folyóiratban. Fő törekvésük a magyar nemzeti kisebbség öntudatának ébren tartása.

A folyóirat 1994/4–5–6. száma négy interjút közöl Komoróczy György tollából *Beszélgetés kortárs magyar írókkal* címmel.

A *Beszélgetés Cseke Gáborral* önéletrajzi adatokkal indul. Cseke Gábor elmondja, hogy családjában hagyomány volt a művészetek iránti érdeklődés, noha édesapja matematika professzor volt. A sokoldalú író először publicisztikai és kritikai írásokat közölt, majd verset, regényt, riportot, mindig attól függően, hogy milyen mondanivaló „feszült benne". Újabban azonban könyv- és lapszerkesztői munkája mellett nemigen jut ideje az írásra. A politikai témák „riadóztatják", mivel — szerinte — túl sokan beszélnek, okoskodnak, szerepelnek, akiknek inkább hallgatniuk illene.

A *Beszélgetés Kozma Máriával* című interjú a negyedszázada folyamatosan jelen lévő írót üdvözli, és az egy évvel ezelőtt megjelent, *A jóság síró vágya* című kétkötetes regényéről faggatja a szerzőt. Közben szóba kerül az aktuális politika, ami az írónő szerint már nem egyéb közhelynél, mert mindenki politizálni akar. Megyei könyvtárigazgatóként szembesülnie kellett olyan esetekkel, amikor a funkcióba kinevezett embereken szinte órák alatt bekövetkezik a személyiségtorzulás, ráadásul semmilyen más modellt nem tudnak követni, mint amit 1989-ig megismertek. Ezekről az esetekről, ilyen embertípusokról szól a regénye, mely a romániai rendszerváltás előtti és utáni időkben játszódik. Az interjúban szó esik az írónő stílusáról is. Kozma Mária megvallja, hogy e tekintetben két példaképe van: Kosztolányi Dezső és Gellért Sándor. A továbbiakban Kozma Mária, mint a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó szerkesztője saját meglátásairól szól. Sajnálja, hogy számtalan, a szépirodalom követelményeinek, színvonalának nem megfelelő kéziratot vissza kell utasítania.

GYERMEKEKNEK

Benedek Elek

CSICSER

A híres Budvár átellenében emelkedik a Csicser: magasabb Budvár hegyénél. A Csicser tetejéről egy egész sereg várat lehet látni. Jól látszik ide Zete vára, Kadics vára s ide látszanak a bágyi és a galambfalvi várak is. A Csicser tetején is vár volt a rabonbánok*) idejében s mert Csicser vára volt a legmagasabb valamennyi közt, innét vették észre a székelyek, ha ellenség közeledett s nyomban jelt adtak a többi váraknak, hatalmas nagy tüzeket gyújtván.

Abban az időben, mikor Budvárában rabonbánok székeltek, egy Csicser nevű dalia lakott a csicseri várban. Ez a dalia megszerette a budvári rabonbán szépséges leányát, s amikor csak szerét ejthette, átlovagolt Budvárába. A lány is szerette a daliát, de a büszke rabonbán, mikor észrevette leánya hajlandóságát, kitiltotta a várból Csicsert. Keveselte, mert Csicser nem volt fejedelmi vérből való. Azt mondta neki:

—Hallod-e, ne járj az én leányom után. Maradj veszteg a váradban. Fejedelmi személy illeti meg az én leányomat.

Elment Csicser nagy búsan s többet nem is alkalmatlankodott Budvárában. A csicseri várból sóhajtozott a szép leány után, aki éppen úgy sóhajtozott őutána. Hanem hiába volt a büszke apa tilalma: a fiatalok mégis beszélgettek egymással. Nyílvesszőn küldözgették egymásnak kesergő leveleiket.

—Ne búsulj,— írta a leány — elébb - utóbb a tiéd leszek.

Válaszolt a dalia:

—Ne sírj, élve vagy halva, de egymásé leszünk.

Így múltak az esztendők, mígnem egyszer ellenséges népek törtek be az országba. Csicser vette észre először, hogy jön az ellenség, lassanként elborítja a Küküllő mentét. Egyszeribe meggyújtotta az óriási famáglyát s ezzel jelt adott a szomszéd váraknak. Egy pillanatban mozdult meg az összes várak fegyverhordó népe, s kikerekedvén a várakból, összeverődött egy seregbe s mentek mind a rabonbán után. Ott volt Csicser is a vitézek közt, az ő kis seregének élén, de alig csaptak össze, az ellenség körülvette a rabonbánt. Itt volt az ideje, hogy Csicser megmutassa vitézségét. Széles kardjával utat vágott, úgy vágtatott a rabonbán mellé s nagy erős viadal után megmentette a rabonbán életét.

Az ellenség szétszaladt s a győzelmes sereg diadalmasan tért vissza a várakba.

—No, Csicser, —mondá a rabonbán útközben,- az életemet megmentetted: kérjed vitézségednek akármi jutalmát, megadom.

—Akármit kérhetek? — kérdezte Csicser.

—Akármit, akármit!

—Add nekem a leányodat!

—Hát legyen a tiéd,- mondotta a rabonbán. -Szavamat adtam meg sem is másolom.

Még aznap megtartották a lakodalmat s hét álló hétig nem is lett vége a nagy dínom-dánomnak.

Csutak Levente grafikája

*) *Egy hamisítványnak bizonyult krónika szerint: a honfoglaláskori pogány székelyek választott vezére és főpapja.*

Gyermekirodalom a Székely Útkeresőben

Szerinte aki tollat ragad, megérdemelné, hogy legalább családja, ismerősei körében terjeszthesse munkáját, annál is inkább, mert — akinek pénze van — megjelentethet bármilyen dilettáns „művet". „Az irodalom mindaddig marad fenn, míg valaki még egy könyvet ír, míg valaki még egy könyvet elolvas" — vallja az írónő.

Komoróczy harmadik interjúja egy „rendhagyó pálya története", vagyis *Beszélgetés Nagy Olgával*. Felméri a néprajztudós és író életútját: a falusi tanítónőből újságíró lesz, az *Utunk*hoz, majd a *Dolgozó Nő*höz kerül, de úgy érzi, hogy nem igazi újságírói alkat. Nagysikerű ifjúsági regényeket ír, melyekhez a modellt elsősorban saját négy gyermeke szolgáltatta, és hét meséskönyvet jelentet meg. Csak ezután lesz a Folklór Intézet munkatársa, néprajzkutató. Több mint félévszázados pályafutása során a szakma nem kényeztette el, de sok értékes ember figyelt fel rá, köztük Féja Géza, aki 1972–78 között szellemi támasza lett és intenzíven levelezett vele; több mint félszáz levelet küldött Budapestről Nagy Olgának Kolozsvárra. Még tíz kiadatlan kötete vár megjelenésre, ezek gondozását az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó vállalta fel. Az írónő ezt személyesen Beke Sándor igazgatónak köszöni meg.

A negyedik interjú *Beszélgetés Ráduly Jánossal, „a rovásírás szerelmesével"* címet viseli. Ezúttal is életrajzi adatokról értesülünk, majd a korai — iskoláskori — versekről, műfordításokról esik szó. Megtudjuk, hogy bentlakó nagyobb diákként már rendszeresen gyűjtött népdalokat, balladákat társaitól. 1962-ben Kibédre kerül magyartanárként. Azóta él a Maros megyei községben, ott gyűjtötte első kötetének anyagát — elsősorban cigány adatközlőktől —, mely *Kibédi népballadák* címmel jelent meg 1975-ben. A nagy sikerű kiadványt több kötet követi. Közben meséket is gyűjt, eddig hat meséskönyve jelent meg, 275 feljegyzett meséjéből 240 (az interjú készítésének időpontjáig). Műveli a gyermekvers és a műfordítás műfaját is, de az utóbbi években a rovásírás felé fordult érdeklődése. Három év alatt 40 ilyen tárgyú közleménye jelent meg. Cikkeit *Rovásíró őseink* címmel szerkesztette kötetbe.

Székely Útkereső Antológia
I.

Himnuszok, versek, széppróza, cikkek, tanulmányok, esszék

Válogatás a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat
1990–1999-es évfolyamaiból

Válogatta, összeállította
BRAUCH MAGDA

Az útkeresés többértelmű fogalom. A székelyek vagy általában az erdélyi magyarok útkeresése — konkrét értelemben — jelentheti az egykori vándortarisznyás székelyt, aki a múlt század elején, de később is elhagyta szülőföldjét a jobb megélhetés, családjának boldogulása reményében. Amikor 1990 áprilisában Székelyudvarhelyen elindult a *Székely Útkereső* című folyóirat, alapító-főszerkesztője, Beke Sándor bizonyára nem ilyenfajta kísérletezésre gondolt. A rendszerváltás utáni megváltozott helyzetben a székelységnek, az egész romániai magyarságnak a szülőföldön való megmaradás útjait, módozatait kell keresnie és megtalálnia. Erre figyelmeztetett a tíz even át megjelenő székelyudvarhelyi folyóirat. „Nem mérföldes csizmára van szükségünk, nem is vándortarisznyára, hanem bölcsességre" — írja a „székely útkeresés" értelmét keresve és magyarázva Kardalus János *Mit jelent a székelyek útkeresése?* című cikkében.

A *Székely Útkereső* — 1990 és 1999 között — elsősorban a székelység megmaradásának az útjait kereste, szolgálta és tanította, anyagának nagyobb részét székelyföldi szerzők alkotják. „Célunk csupán egy lehet: mindannyiunk elé tárni székely közéletünket, s egy elnyomott, embertelen kisebbségi sors koromsötét emlékéből feloldani lebilincselt közművelődésünk, kultúránk, történelmünk és irodalmunk értékes pillanatait" — nyilatkozta a folyóirat indulásakor a főszerkesztő, Beke Sándor. A színvonalas, igényes folyóirat azonban fennállásának 10 éve alatt túllépett ezen a „székelycentrikusságon", hasábjain föllelhetők a tágabb értelemben vett erdélyi, sőt az anyaországi vagy annak határain túl, a messzebbre szakadt magyar szerzők írásai is, a néprajzi, történelmi, művészeti, szociográfiai és más tárgyú cikkek, esszék, tanulmányok. Előkelő helyet foglal el a folyóirat hasábjain a szép-

irodalom is. Közlési lehetőséget kapnak a klasszikus és a jól ismert kortárs írók, költők mellett a pályakezdő vagy kevésbé ismert szerzők is.

A folytatásokban megjelenő Antológiában szereplő témakörökkel most ismerkedő olvasó számára bevezető tanulmányunkban rövid ismertetőt nyújtunk tömör, közérthető megfogalmazásban.

Antológiánk bőséges és gazdag ízelítőt nyújt a *Székely Útkereső* 10 évének anyagából: himnuszokat, verseket, szépprózát, cikkeket, tanulmányokat, esszéket.

HIMNUSZOK

Az Antológia anyaga himnuszokkal indul, nem véletlenül, hiszen a folyóirat főszerkesztője, Beke Sándor, később az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó igazgatójaként és költőként is arra törekedett, hogy istenes és himnuszos köteteket is tegyen közzé, mivel ezek a magyarság legszebb, legjelentősebb imádságai.

A *Himnuszok* című nyitó fejezet a *Boldogasszony Anyánk* című, 18. századból származó magyarországi néphimnusszal indul, melyet Lancsics Demeter pannonhalmi bencés szerzetes írt. Kölcsey *Hymnus*a előtt ez a vallásos ének, valamint az ismeretlen szerzőtől származó 16. századi dal, a *Szent István királyhoz* jelentette a magyar nép számára a Himnuszt. A székelységnek is több népi-nemzeti imádsága maradt fenn: legősibb a *Csíksomlyói Mária-Siralom*, az ősi székely himnusz, mely minden más népi imánál régebbi: 1350 körül keletkezett (Bartók Béla jegyezte le a Csíki-medencében).

Látható, hogy a székelység — mely a régi századokban is egész Erdélyt nevezte szülőföldjének — már azokban az időkben is vándorolni kényszerült. Nem véletlen, hogy a közismert, kétszakaszos *Székely Himnusz* is száműzetésben keletkezett a Trianon utáni korszakban. Szövegét Csanády György írta, dallamát Mihalik Kálmán szerezte, és a Budapestre kivándorolt székely fiatalok körében hangzott fel először.

A továbbiakban az Antológia közli a *Székely Himnusz* kétféle — hosszabb — változatát és a *Csángó Himnusz*t is. A szövegeket vizsgálva nyilvánvaló, hogy imádságokról van szó.

VERSEK

Az irodalmi és művelődési folyóiratként indult *Székely Útkereső* tág teret biztosított a szépirodalomnak. Egyetlen lapszámból sem hiányzik a líra. Antológiánk klasszikus és kortárs költők versét szedi csokorba. Az se véletlen, hogy a folyóirat első számában — az Erdély költőfejedelmének tartott — Reményik Sándor *Az ige* című, időszerűségéből mit se veszített költeményét közli:

„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,

A nyelv ma tündérvár és katakomba,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!"

Az Antológiában az elmúlt századok és a hozzánk közelebb eső évtizedek klasszikusai, akárcsak kortárs költők szerepelnek. A régebbi korokat Apáczai Csere János verstörténeti értékű hexaméteres műve képviseli *(Magyar híveknek megszollétatások).* Vörösmarty Mihály két *Kölcsey*-epigrammája, Kölcsey Ferenc reformkori költeményei ma is időszerű mondanivalót hordoznak *(A Szabadsághoz, Vigasztalás* és a *Kölcsey* című önarckép). Petőfi Sándor *A székelyek* című közismert versével van jelen a lapban. Az erdélyi klasszikusok közül nem hiányzik Áprily Lajos brassói látképe, a *Régi város integet,* Bartalis János *Anyaföld,* Jékely Zoltán *Enyeden ősz van* című elégiája, id. Szemlér Ferenc és Szemlér Ferenc egy-egy verse, valamint Salamon Ernő költői hitvallása, a *Gyönyörű sors.*

Nem hiányzik néhány huszadik századi klasszikusunk sem az Antológiából, mint Babits Mihály *(Erdély*, *Karácsonyi ének),* József Attila *(Karácsony)* és Juhász Gyula kevésbé ismert *A Hymnus* című szonettjével:

„E bús imádságot dalolta ajkam,
Mikor nem is tudtam még, mit dalol,
Csak éreztem, hogy orgonás szavakban
Ezer év búja búg a hant alól."

Az Antológia nem feledkezik meg a „régiek" közül a nagy mesemondó, Benedek Elek talán kevésbé ismert, népies hangvételű verseinek a közléséről sem, melyek fő jellemzője az otthon, a szülőfalu meghittségének, a gyermekkor iránti nosztalgiának az érzékeltetése. Több nagyhatású költeményével szerepel Erdély örökös költőfejedelme, Reményik Sándor. Többek között az *Atlantisz harangoz, A legszebb szó, Erdély magyarjaiért, Nagy magyar télben* és a Bethlen Gábor emlékét idéző *Az álorcás magyar* című klasszikus veretű verseit közli az Antológia.

A kortárs lírát több fiatalabb erdélyi, főleg székelyföldi költőtehetség képviseli. Érdemes megemlíteni az elmúlt diktatúra világát felidéző, többnyire lemondó hangú verseket, bár némelyikben ott feszül a lázadás gondolata is. Nem véletlen, hogy ez a történelmi korszak megihlette a tehetségeket. Bár a lélekben rejtőző szavakat akkor még nem lehetett kimondani, mégis megtalálták a mondanivaló áttételes, szimbolikus kifejezésének a módozatait. Példa erre Cseke Gábor *A mártírium három állapota* (alcímek: *örök fogoly, álruhában, a szabadsághoz),* Gittai István nagyváradi költő *Üzenet* című verse („kelt 1988 októberében a Holnap városában"), melyben sivár képet fest a jelenről, de reménykedik, hogy újra eljön a Holnap. Jancsik Pál több verssel is jelen van a gyűjteményben. Érdekes színfoltot képvisel a költők között Lendvay Éva, mivel verseivel édesapjának, Szemlér Ferencnek állít emléket. Valósággal „irigyli" apját, hogy megszabadult a földi pokolból, amit a diktatúra világa jelentett mindenki számára, de ugyanez a tény meg is nyugtatja, enyhíti édesapja elvesztése miatti fájdalmát.

Sajátos tehetségről árulkodnak Nagy Irén versei is, melyeket a realisztikus, erőteljes tömörség jellemez, de mindez jól megfér a pasztellszínű képekkel, olykor az impresszionizmusra emlékeztető költői gyakorlattal.

Beke Sándor, a *Székely Útkereső* című folyóirat főszerkesztője — később az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó igazgatója és a *Székely Útkereső Kiadványok* alapító-főszerkesztője — már az elmúlt évtizedben többkötetes költő volt, nem véletlen, hogy a folyóiratban is közöl verseket. Az Antológiában megjelenő versei is némi ízelítőt adnak eredeti tehetségéről. Sajátos, egyéni hangját, költői eszközeit, stílusát korán megtalálta, már kezdetben elhatárolódott mind a nagy klasszikusoktól, mind a kortárs költőktől. Sokoldalú lírikus, fő témája a táj, a szülőföld szeretete, az istenhit és az emberszeretet, a szenvedélyes önvizsgálat, vagyis a teljes élet a maga szépségeivel. Kedvelt műformája a szabadvers, lávaszerűen hömpölygő poémáiban és rövid, tömör verseiben egyaránt. Az Antológiában szereplő versei általában az időszerű problémákat öntik költői formába. A csalódás és fájdalom tükröződik az Illyés Kingának ajánlott *Erdélyi homály* című költeményben is, de a költő arra int, hogy az anyanyelvnek, az „ómagyar ének"-nek meg kell maradnia az egyre sűrűsödő homályban is, mert ez az egyetlen fogódzónk, vigaszunk. Derűlátóbb a *Tavaszodik a Budvár felé* című verse, mivel a jelképes visszatérő motívum, a „tavasz" az erdélyi magyarság boldogabb jövőjébe vetett reményt sugallja. Ezt a bizakodást fejezi ki többek között a *Rózsakereszt* című költeménye is.

SZÉPPRÓZA

A folyóirat tízéves anyagában a szépprózai alkotásokat gyakran elég nehéz megkülönböztetni, különválasztani az irodalmi riportoktól vagy esszéktől stb.

Elbeszéléseket, önéletrajzi jellegű vallomásokat, regényrészleteket klasszikusok és kortárs írók tollából közöl az Antológia.

A legrégebbi írások Kölcsey Ferenc munkáiból válogatott részletek. A *Mohács*ban arra biztat a nagy reformkori író és politikus, hogy a múltat mindenképpen föl kell vállalni, mert az a miénk, hibáival, veszteségeivel együtt: „Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé tenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg, s akármi más kezdődjék ezentúl: az a régi többé nem leszen." Ilyen világosan, egyértelműen fejezi ki írói üzenetét a másik részletben is. Arra a kérdésre, hogy mi a boldogság, így válaszol: „Higgy nekem, e szó: boldogság, egyike a legbizonytalanabb, s legszűkebb értelmű kifejezéseknek, s ki boldogságot vadász, árnyékot vadász. Teljesített kötelesség s nemes törekvések önérzése küzdés s bánat közt is nyugalmat tenyészt" *(Parainesis)*. Intelme ma is megállja a helyét.

Részletet közöl a gyűjtemény Benedek Elek *Édes anyaföldem* című művéből. A szerző nagy szeretettel állít emléket édesapjának, az egykori székely huszárnak, aki a falu összes gyermekével kedves, barátságos volt. Az erdei gombászás történetének érzékletes fölelevenítése a gyermekkorban hallott mesék jelentőségét, lélekbe ivódását tudatosítja.

Mikó Imre *Egy öregúr baktat* című írása *Az utolsó polihisztor* című regényéből kiemelt részlet, amelyben Brassai Sámuel elevenedik meg előttünk. Az öreg tudós minden este pontosan 4000 lépést tett meg estebéd előtt Kolozsvár utcáin. Hazatérve barátait várta Monostori úti lakásába, hogy elkezdődjék a „zenezsinatnak" nevezett közös muzsikálás.

Nyirő József, a „kissé elfelejtett" székely író már a folyóirat első számában „szóhoz jut" *A vén cigány* című elbeszélésével. A kissé giccsesen hangzó cím — van több ilyen valóban giccses nóta is, de utalás ez Vörösmarty lebilincselő költeményére is — egyszerű, megkapó történetet takar: egy híres cigányprímás halálát, melyet az előre megérzett. Ugyancsak helyet kap a folyóirat első évfolyamában a másik nagy székely elbeszélő, Tamási Áron is: *Szülőföldem* című önéletrajzi regényéből a *Beszédes út hazafelé* című részletet olvashatjuk. Amerikai útjáról való hazatértét az teszi „beszédessé", hogy a hatalomváltás utáni Székelyudvarhelyen a csendőrök gyanúsnak találják, és sehogy sem akarják hazaengedni szülőfalujába. Minden beszéd, magyarázkodás hiábavalónak bizonyul: a teljes értetlenség ellen nincsenek érvek.

Közvetlenül a II. világháború utáni időket panaszolja fel Nagy Zoltán Mihály *Azon a télen* című regényrészletében (A regény címe: *A sátán fattya).* A zaklatott hangú, expresszionista stílusjegyeket magán viselő regényrészlet egy régi karácsonyról szól, mely nagyon szegényes volt a háború utáni szűkös körülmények között, de a családtagok nem ezért szomorkodtak, hanem az oroszok által elhurcolt férfiakat féltették a legrosszabbtól. A kisregényből nem derül ki, hogy melyik országban, illetőleg faluban játszódik le az esemény, de ez nem is fontos, hiszen a helyzet nagyjából minden magyarlakta településen egyforma volt. A szerző név szerint megbélyegzi a falu közismert köpönyegforgató embereit, akik minden hatalomváltásból hasznot húznak, és minden rendszerben megtalálják számításukat. Ők tették rá kezüket a faluból elhurcolt gazdag zsidók vagyonára is, szégyentelenül, fényes nappal. Az ilyen jellemtelen alakokkal az elbeszélő szembeállítja saját gerinces, becsületes édesapját.

A diktatúra sötét éveinek emlékét idézi föl Cseke Gábor *Érkezett egy levél* című regényrészlete (az azonos című regényből, mely megírásának idején — 1982–83-ban — nem jelenhetett meg), melyben egy magányos öregasszony meséli el, hogy egyszer majdnem eljutott Bécsbe operaénekes lányával együtt, aki egy hozzá érkezett levélben meghívást kapott a bécsi operaházban való szereplésre. Az utazás nem történt meg — a helyi személyzetis főnök megakadályozta —, az öregasszony életének mégis ez a „legizgalmasabb" emléke, sőt élménye. (Az olvasónak okvetlenül Kosztolányi *Appendicitis* című novellája jut eszébe, melyben egy „kisember" életének legnagyobb élménye a vakbélműtétje volt, és egész további életében ebből az élményből táplálkozik).

A szépprózai anyagban néhány lírai hangvételű visszaemlékezéssel is találkozunk. Ezek többnyire gyermekkori emlékek. Lendvay Éva *Kövek között* című önéletrajzi ihletésű írása azt hangsúlyozza, hogy elvált szülők gyermeke: apja keresztény, édesanyja zsidó. Ez a felemás helyzet és a szülők válása rányomja bélyegét szinte egész

életére. A válás után anyjával marad, és édesanyja magányának egyetlen feloldója, „kíméletlen" szeretetének, kényeztetésének, féltékenységének, zsarnokságának elszenvedője. Mindez eléggé keservessé teszi gyermekkorát, de ehhez még hozzájárul, hogy úgy érzi, mindenütt idegen: félig zsidó, félig katolikus, magyar nemzetiségű, de középiskoláját román nyelven végzi.

Szerencsére létezik boldogabb gyermekkor is. Ezt bizonyítja Csire Gabriella *Megszólal az aranycsengő* című karcolata, mely egy régi karácsony hangulatát idézi föl. Az aranycsengő az ünnepi vacsora elfogyasztása után — vagy inkább közben — szólalt meg, a kislány azonban felfedezi, hogy a csengő az ébresztőórájuk hangja, ráadásul a nagy karácsonyfán a díszek is ismerősnek tűnnek. Már sejti, hogy az ajándékokat sem az angyal hozta, de ezt nem árulja el szüleinek. Nem akarja elrontani örömüket, s a szeretet melengette ünnepi hangulatot.

A régi magyarokat, székelyeket a képzelet is jelenvalóvá teheti. Ezt bizonyítják Kozma Mária múltbeli árnyakkal folytatott, *Párbeszédek* című beszélgetései. A gyűjteményben egy szerzetessel és egy, a madéfalvi veszedelmet átélő pappal beszélget, a ma élő emberek lelkiismeretének hangján.

Az Antológia helyet biztosít a hivatásos írók mellett György Zsuzsa népi tehetség figyelemre méltó önéletrajzi jellegű írásának is *(Egy küzdelmes élet),* amely később regény alakban látott napvilágot. György Zsuzsa két emléket elevenít föl saját gyermekkorából: egyszer édesapja, egyszer meg bátyja veri el kegyetlenül. De nem ezek a verések az egyetlenek, melyeket ártatlanul kell elszenvednie a család férfitagjaitól. A durva bánásmódtól édesanyja csak félteni tudja, megvédeni nem. Emellett a kislánynak már iskolás kora előtt keményen kell dolgoznia a földeken, édesanyjának ebbe se volt beleszólása. Sajnos, a kiszolgáltatottságnak ez a formája rendszertől, hatalomtól függetlenül bármikor előfordulhat, ezért marad intő példa az Antológiában közölt írás a mai olvasó számára is.

CIKKEK, TANULMÁNYOK, ESSZÉK

Az Antológia alcímbeni műfajainak írásai három részre oszthatóak: időszerű kérdéseket taglaló anyagokra, megemlékező és történelmi múltra visszatekintő írásokra, néprajzi és népköltészeti kutatásra ösztönző tanulmányokra, nyelvészeti-, zene- és képzőművészeti, valamint sajtótörténeti értékű közleményekre.

Időszerű kérdések

Az e kérdéskörbe tartozó írások általában a *Székely Útkereső* első évfolyamaiban jelentek meg, és az akkori — 1990–1992-ben — időszerű kérdéseket vetik fel, ami nem jelenti azt, hogy e publicisztikák legtöbbje — másfél évtizeddel később — ne volna időszerű.

A bevezetőben történt már említés Kardalus János *Mit jelent a székelyek útkeresése?* című cikkéről, melyben a szó többértelműségére hívja föl a figyelmet és a

szellemi útkeresés szükségét hangsúlyozza, melynek a nagy székely elődök — Apáczai Csere János, Kőrösi Csoma Sándor, Orbán Balázs, Benedek Elek stb. — cselekedeteire és szellemiségére kell épülnie. Továbbá hangsúlyozza az útkeresés módozatait: újjá kell éleszteni a székely falvak értékes hagyományait, szellemi életét, népművészetét, népszokásait, melyek a diktatúra alatt hallgatásra voltak ítélve. A szülőföldjükön maradt székelyek tehát csak egy utat kereshetnek: a megmaradás útját. Ezt hangsúlyozza Róth András Lajos is *Útkeresőben* című írásában: „Tényként vagyunk itt, s érezzük minden ízünkben hovatartozásunkat. Kötődünk fizikailag e földhöz, kötődünk szellemileg, lelkileg az összmagyarsághoz. S csak annyiban vagyunk székelyek, amennyiben ez erkölcsi és lelki tartást jelent, amennyiben történelmi ragaszkodást feltételez nagyszerű tájainkhoz, nagynevű elődeinkhez" — írja.

A folyóirat — bár székelység-centrikusnak indult — már az első számokban foglalkozik a tágabb értelemben vett erdélyi problémákkal, sőt a tágabban értelmezett magyarság kérdéseivel is. Balogh Edgár, a jeles publicista Kolozsvárról válaszolt a folyóirat hasábjain a párizsi Kende Péter *Vissza a politikai nemzethez* című kiáltványára. Az *Erdélyi levél Párizsba* című cikkben rámutat a Párizsban élő politológus súlyos tévedésére, aki törölni szeretné a „nemzetiség" fogalmát, s ezek szerint a székelységet a román nemzetközösségbe sorolná be, szentesítve az eltörölt diktatúra „román államnemzet" és „magyar nemzetiségű román" nonszensz-politikáját.

Bakay Kornél a magyar államalapítással, Szent István király korával, de főleg a Magyar Szent Korona történetével foglalkozik *A Magyar Szent Korona védelmében* című írásában. Leírja a szent ereklye történelmi múltját, pontos bemutatással szolgál, majd közli azokat a körülményeket, amelyek miatt 1945 és 1978 között ez az ereklye nem lehetett otthon, saját hazájában, sőt, még most — 1991-ben — sem került méltó helyére, mert nem a Nemzeti Múzeumban van a helye.

Kós Károly Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal együtt kiadott *Kiáltó Szó* című röpiratát Trianon után két évvel írta, de üzenete máig időszerű, ezért közli a lap, most pedig az Antológia. A nagy erdélyi reneszánsz ember — aki író, műépítész, lapszerkesztő, grafikus és irodalmi-művelődési életünk legjelentősebb szervezője volt az elmúlt század első évtizedeiben — Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros magyarságához intézi szavait. Átveszi János evangéliumából a híres mondatot: „És monda: Én kiáltó szó vagyok a pusztában." A lényeg az, hogy szembe tudjunk nézni helyzetünkkel, tisztán lássunk és dolgozzunk. Tény, hogy Erdély magyarsága olyan nagyszámú, amellyel számolnia kell Romániának, de ez a magyarság inkább akar lojális lenni, mint lázadó, inkább építő, mint romboló, inkább nyílt barát, mint titkos ellenség.

Kós Károly röpiratának a közlése hiányt pótol, hiszen valószínű, hogy sokan hallottak róla, de a teljes szövegét sohasem olvasták.

Bözödi György író, az erdélyi múlt jeles kutatója *Ahonnan elindultunk* című lírai hangütésű visszaemlékezése a két világháború közötti időket eleveníti fel. A szer-

zőtől megtudjuk, hogy *Székely bánja* című művéért Baumgarten-díjat kapott, így barátja lett Kovács Katona Jenőnek, később erdélyi körutazást tett Móricz Zsigmonddal, majd meghívást kapott a balatonszárszói írói értekezletre.

Megemlékezések

A *Székely Útkereső* szerkesztői számon tartottak minden jelentősebb évfordulót; a megemlékezések egy részét az Antológia is hozza.

Benkő András muzikológus *A múltra emlékezünk, miközben a mára gondolunk* című esszéjében az 1989-ben elhunyt Szász Károlyra emlékezik, aki nem érte meg a 75. évét, így néhány munkája kéziratban maradt. Méltányolja a jeles zenepedagógus és -tudós munkásságát, mely két városhoz: Kolozsvárhoz és Marosvásárhelyhez fűződött. Énekeskönyvet, zeneelméleti tanulmányokat írt, iskolai kórusoknak szánt köteteket szerkesztett. Kutatta Bartók Béla és az Erkel-család Marosvásárhelyhez és a város környékéhez fűződő kapcsolatait. Ugyancsak Benkő András emlékezik meg a régi Székelyudvarhely egyik markáns alakjáról *Szabó András születésének 120. évfordulóján* című írásában. Bemutatja a sokoldalú tanár, közíró, műfordító és a Székely Dalegylet vezetésében is fontos szerepet játszó műkedvelő muzsikus gazdag életpályáját.

A nagy mesemondóról, Benedek Elekről szól Csire Gabriella lírai hangú megemlékezése, „Elek apó" születésének 140. évfordulója alkalmából *(Színarany az ága, levele)*. A szerző ecseteli a mesemondó életrajzát, kiemeli utolsó intelmét, melyet az erdélyi írókhoz intézett: „fő, hogy dolgozzanak..." Méltatja Benedek Elek rendhagyó életművét: 166 kötetét tartja számon az irodalomtörténet. Legjelentősebb műve a *Magyar mese- és mondavilág*. Szerkesztői munkásságának csúcspontja a szülőfalujába visszatérő író *Cimbora* című, gyermekekhez szóló hetilapja, amelyben a kis mese- és versíróknak is teret adott, válaszleveleiben pedig tanította, bátorította őket. „Nagyapó mesefájának színarany az ága, levele — kis unokáinak, a gyermekeknek termi gyümölcseit" — összegzi az írónő Benedek Elek munkásságának utókorra — jelenünkre — gyakorolt hatását.

Csomortáni Magdolna *Károlyi Gáspár emlékezete* című írása a 400 éve elhunyt bibliafordítóról szól, akinek első teljes fordítása 1590-ben látott napvilágot, és azóta is folyamatosan használatban van. Választékos, erőteljes nyelvezete, amely mindmáig felülmúlhatatlannak bizonyul, jelentős szerepet játszott a magyar prózastílus és az egységes magyar nyelv kialakulásában.

Egyed Ákos történész a nagy uralkodó halálának 500. évfordulójára irányítja az olvasó figyelmét *Mátyás király emlékezete* című közleményében. A cikk szerzőjét az foglalkoztatja, hogyan értékeli Mátyást a történelemtudomány. Föleleveníti a nagy uralkodó életrajzát és a törökök ellen vívott csatáinak a sikereit. De arra is választ keres, hogy miért tartjuk Mátyást „igazságosnak". Ugyancsak Egyed Ákos emlékezik meg Széchenyi Istvánról, halálának 130. évfordulóján. *Széchenyi István és a nemzeti önismeret* című írásában arra mutat rá, hogy senki sem tárta fel a nagy

magyar politikusnál mélyebben a reformkori magyar valóságot, és kulcsszava az egyéni és nemzeti önismeret volt. A nemzeti sors azonban — állapítja meg a szerző — nem igazolta mindig, hogy az önmérséklet, az óvatos politika a helyes módszer, mert vannak helyzetek, amikor a forradalom a helyes út (még akkor is, ha elbukik).

Ugyancsak a magyar prózanyelv régi jeles képviselőjéről emlékezik meg Gergely Róza *Apáczai Csere János, a pedagógus eszménykép* című tanulmányában. Ismerteti Apáczai életútját, székfoglaló beszédeit, méltatja főműve, a *Magyar Enciklopédia* felbecsülhetetlen jelentőségét. Kiemeli az anyanyelv használatáért vívott küzdelmét és haladó szellemű pedagógiai elveit. Apáczai elveti az állandó fegyelmezés elavult módszerét, a lélektelen szajkózást, ehelyett a tanulók önálló cselekvésére és gondolkodására való nevelés fontosságát hangsúlyozza. Elvei a 17. században európai mércével mérve is teljesen újszerűek voltak.

Szintén régi korok pedagógusáról szól Hubbes Éva *Emlékező sorok Vásárhelyi Gergelyről* című írása. Az egykori székelyudvarhelyi iskolaalapító 370 éve hunyt el. A szerző részletezi a pedagógus életrajzát, kalandos utazását a 16. század végi, 17. század eleji Erdélyben. Jezsuita pap lévén gyakran összeütközésbe került más vallások képviselőivel, sőt a török vezetőkkel is, akik 1612-ben halálra ítélték, majd száműzték. E kalandok közepette fordította, illetőleg írta jelentős egyházi könyveit.

Imreh István *A példázatot termő élet* című közlésében Orbán Balázs életműve és személye előtt tiszteleg, a „nagy székely" halálának centenáriumán. Számba veszi nagyszabású hagyatékát, hiszen „nagy művével biztatást sugárzó modellt kínált elnyomott, megtörettetésre ítélt népének." Egy másik „nagy székely"-ről emlékezik meg Kelemen Katalin *Kőrösi Csoma Sándor emlékezete* című írásában. A 150 éve elhunyt magyarságkutató életrajzát és keleti útjának állomásait mutatja be, majd méltatja úttörő jelentőségű, a tibeti nyelvvel kapcsolatos, nemzetközi elismertségű munkásságát.

Kozma Mária írónő *Makkai Sándorra emlékezve* című, szubjektív hangütésű írásában megvallja, mit jelentett számára gyermekkorától kezdve Makkai *Ördögszekér* című regénye, mely — bár 17 kiadást ért meg — 1925-ös megjelenése után tiltott könyvnek számított (Makkai az erdélyi református egyházkerület püspökhelyettese volt, és regényében testvérszerelemről írt). Szintén Kozma Mária emlékezik meg a *Bánk bán* szerzőjéről *200 éve született Katona József* című írásában. A színpadi mű sorsának jórészt közismert körülményeit ismerteti, majd rátér a rendezői felfogások körüli viták kevésbé ismert kérdéseire.

A jelenkori szerzők mellett Makkai Sándor (1890–1951) megemlékezése is helyt kap az Antológiában a kortárs szerzők között. *A született nagyság* című írása, mint az alcímben jelzi (Bevezető sorok egy Bethlen Gábor tanulmányhoz), a 17. századi nagy erdélyi fejedelemről szól. Felvázolja a fejedelem életútját és kivételes képességeit. Bethlen Gábor rendkívül munkabíró és sokoldalú személyiség volt. Csak 49 évet élt, de az is csodaszámba megy — állapítja meg a szerző —, hogy

emberi szervezet 49 évig ki tudta bírni a testi és lelki megpróbáltatások ekkora súlyát.

Megőriz engem az erdélyi táj címmel Nagy Irén közöl megemlékezést Salamon Ernőről, a munkaszolgálatra kötelezett, s ott 1943-ban megölt székely-zsidó költőről, akinek személyiségében és költészetében e két nép nehéz, tragikus sorsa érintkezik. A szerző értékeli a költő verseinek művészi színvonalát és üzenetét: vállalni a sorsot, amelybe beleszülettünk, „gyönyörűnek" érezni, hiszen a miénk, és mindent megtenni azért, hogy valóban szép legyen. Ehhez szükség van az együttélő népek testvériségére, összefogására, egymás megértésére, megbecsülésére. 50 évvel a költő halála után is időszerű a *Férfiúdal, dana, hahota* című versének mondanivalója: „dédai román, sziklák székelye / él a zsidóval, csak elfér vele."

Mikes Kelemen születésének 300. évfordulójára írt megemlékezést Veress Dániel *Zágoni Mikes Kelemen honszeretete* címmel. Hangsúlyozza a száműzött kuruc honvágyát, mely *Levelesköny*véből árad, idéz a szülőföld utáni sóvárgásra való fiktív levelekből. Rámutat a levelek nyelvi-stilisztikai értékeire, szállóigékké vált játékos vonzataira, melyeket — bármilyen korán került is el zágoni otthonából — gyermekkori világában kell keresnünk.

Történelmi múlt

A *Székely Útkereső* című folyóiratban viszonylag sok nagylélegzetű tanulmány foglalkozik történelmi kérdésekkel, ezek — éppen terjedelmük miatt — nem kerülhettek be teljes egészében az Antológiába, csak a kiemelt, jellegzetes részletekről szólhatunk. Ilyen tanulmányrészlet Ferenczi István *Gondolatok a székelyek korai történetéről* című írásából a *Hogyan alakult ki a hun—magyar eredetmonda?* A szerző tudományos — főleg nyelvészeti — adatokra hivatkozva bizonygatja, hogy a hun—magyar (székely) „eredethagyománynak" nincs valós alapja.

Ferenczi Géza *A csángók* című tanulmánya összefoglalja mindazt, amit e szétszóródott népcsoportról tudni kell. Kutatja a szó eredetét, mely többféleképpen magyarázható, de már 1400-ban fölbukkan egy oklevélben. Bizonyítja, hogy a csángók magyarok. Külön tárgyalja a moldvai, a hétfalusi és a gyimesi csángó népcsoportokat. Ezeket behatárolja földrajzilag, leírja történelmüket, kutatva, hogyan szakadtak ki — kényszerűségből — a magyarság tömbjéből, és mit tettek évszázadokon át, hogy megőrizzék anyanyelvüket, vallásukat.

A témához kapcsolódik Szőcs Jánosnak *A moldvai csángó magyarokról* című tanulmánya. Feltárja e népréteg nyelvét, történelmét, folklórkincsét, elsősorban gazdag zene- és táncművészetét. Az Antológiában közölt részlet alcíme: *„Esdve kértek magyar papot";* arról számol be, hogy a moldvai csángók hogyan próbálták megőrizni vallásukat, de hiába fordultak többször is a Szentszékhez, Róma Moldvát 1622-től missziós területnek nyilvánította, és az ott élő magyarok lelki gondozását mintegy 200 éven át lengyel püspökökre és olasz misszionáriusokra

bízta. Később is hiába folyamodtak magyarul tudó lelkészért, e probléma máig megoldásra vár.

Vofkori György *Székely gőzös: Héjjasfalva—Székelyudvarhely 1888* című cikkében — amint a címe is jelzi — az udvarhelyi vasútvonal megépítésének körülményeit részletezi, és felidézi azt a napot, amikor 1888. március 15-én Segesvárról „felkaptatott Székelyudvarhelyre az első személyvonat."

A történelmi tárgyú írások szerzőinek nagy része jeles történész, tudományos kutató, egyetemi tanár, de olyan tanárt, s más értelmiségit is találunk közöttük, akik egy-egy téma szakértői lettek.

Népköltészet, folklórkutatás

A néprajzi és népköltészeti kutatásra ösztönző tanulmányok közül hármat közöl a folyóirat, bár a lapban tágabb teret kap ez a tematika. Balázs Géza magyarországi nyelvész és néprajzkutató (a Duna Televízióban az elmúlt években gyakran láthattuk *Hej, hej, helyesírás* című népszerű műsorát) *A mai folklórműfajok gyűjtéséről* című értékes tanulmányában a mindennapi élet beszédmozzanatainak gyűjtésére ösztönöz, ami nagyvárosban éppen úgy megvalósítható, mint vidéken. Az anyag állhat családi beszélgetésekből, gyermekek játszótéri civakodásaiból stb. Gyűjthetők az újonnan születő szólások, közmondások, nyelvi tréfák, viccek, „beszólások", köszönésformák, evésre-ivásra buzdító formulák stb. A szerző nyelvünk gazdagságát, ötletességét, életrevalóságát látja ezekben a beszédmozzanatokban, de eddig (a cikk 1991-ben jelent meg) még senki sem foglalkozott ezekkel. Tudomásom szerint azóta sem jelent meg a városi folklórra vonatkozó közlemény.

Az élő folklór gyűjtésére ösztönöz Nagy Olga is *Gyűjtsünk népi elbeszéléseket!* című cikkében. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a jelenlegi folklorisztika csupán a hagyományok ápolásával foglalkozik, de nem képes új utakon elindulni. Pedig maga a népi kultúra is állandóan változik. A mai falusi lakosok már nem a tündérmesék világában élnek, hanem a hétköznapok valóságában. A mai népi elbeszélő bemutatja családtagjait, barátait, ellenségeit, elmondja a napi eseményeket, hétköznapi történéseket, de mindezt élményszerűen tudja előadni. Már a falusiakban is ott él a vágy, hogy akár le is írják ezeket a történeteket. A szerző felhívja a falun működő pedagógusokat és más értelmiségieket az ilyen irányú gyűjtőmunka lehetőségére.

Ebben a fejezetben olvasható — bár a történelmi múlthoz is illik — Tankó Gyula kisebb tanulmánya: *Szent László a gyimesiek tudatában és legendáiban,* amely a csángókról szóló ismeretanyagot is kiegészíti. A gyimesi csángó népcsoport ugyanis számos legendát őriz a csodatevő Szent Lászlóról. Ezek közös elemeket tartalmaznak a királyról Erdély-szerte közszájon forgó mondákkal. A gyimesiek viszont gyakran mesélnek a „hús-vér" királyról is, aki felesége és gyermekei körében élt.

Nyelvészet

Az Antológiában viszonylag kevés a kifejezetten nyelvészeti tárgyú közlemény. A nyelvészet témakörébe tartozik Dánielisz Endre irodalomtörténész *Ezeréves magyar szavak* című tanulmánya, mely többféle nyelvi problémát érint. Elöljáróban az 1055-ben keletkezett Tihanyi Alapítólevél latin nyelvű szövegébe ágyazódó magyar nyelvi elemeket vizsgálja. A *Találkozás rokonokkal* című részben leírja a hungarológusok harmadik kongresszusán (1991 augusztusában, Szegeden) tapasztaltakat és a finnugor nyelvű résztvevőkkel való találkozását. A szerző az *Idegenek a magyar nyelvről* című alfejezetében megállapítja, hogy minden nép számára a maga nyelve a legszebb, de a mi anyanyelvünk dallamosságát más, nagy nyelvek szakértői is észrevették. Idézi német nyelvészek idevágó véleményét, majd a legnagyobb nyelvzseni, az olasz Mezzofanti szavait, aki 108 nyelvet ismert: „Tudja-e, melyik nyelvet tartom az olasz és a görög után a leginkább dallamosnak és a verselés szempontjából leginkább fejlődésre képesnek? — A magyart."

A nyelvészet tárgykörébe vágó hosszabb tanulmány Murádin László *A Homoród mentén* című, földrajzi nevekkel foglalkozó írása. Az ismert kolozsvári nyelvész szerint a legtöbb embert érdekli, hogyan alakult ki falujának neve, mi a név eredete, a névadás módja. Ez a cél vezette a szerzőt e tanulmány megírására. Magyarázatát adja előbb a Homoród névnek — a dombvonulattal szegélyezett folyómeder homorú —, majd ilyen módon közelíti meg a többi Homoród menti helységnév jelentését is, a folyó torkolatától kiindulva, mert a völgy birtokba vétele is ebben az irányban történt. A névtudomány azért fontos — hangsúlyozza a szerző —, mert a régészettel együtt felvilágosítást ad arról, hogyan kerültek egy nép fiai, esetünkben a székelyek mai lakóhelyükre.

Zene- és képzőművészet

Benkő András zenetörténésznek a *Székely Útkereső*ben folytatásokban megjelent hosszabb tanulmányából *(Zenetörténetünk)* csak egy kisebb fejezet került be az Antológiába: az *Egyházi zene. Középkor*, sőt annak is csupán az a része, amely a magyar népzenére gyakorolt hatással foglalkozik. Ez a részlet elsősorban a hivatásos zenetörténészeknek szól, bár a zenekedvelők számára is sok érdekességet tartogat.

A szerző rámutat, hogy a gregorián (a középkori egyházi dallamok gyűjtőneve) állandóan jelen volt a templomokban és az iskolai oktatásban, ami kihatott a magyar népzenére is. A gregorián zenekultúrát ismertető szerző megállapítja, hogy az még Bethlen Gábor és a Rákócziak idején is tovább virágzott nálunk, mindenekelőtt Csíkban és Gyergyóban.

Antológiánk közli Domonkos János cikkét a híres karácsonyi ének, a *Csendes éj* keletkezéséről, szerzőiről, a dal 1818-tól napjainkig tartó diadalútjáról és közli a teljes szöveget is *(Egy dal, mely meghódította a világot)*.

Képzőművészeti vonatkozású anyagot is találunk a gyűjteményben. Jakobovits Miklós festőművész, képzőművészeti író *A múzeumokról* című írása a múzeumi élet megújhodásának a szükségességéről szól. Élő múzeumokról beszél, melyek nemcsak a múlt bemutatását szolgálják, hanem teret adnak a mai alkotóknak, sőt vetítőtermekben videófilmek segítségével mutatják be az alkotók műhelytitkait. Csere- és vándorkiállítások megrendezését is szorgalmazza, melyek nyitást jelentenek Európa felé, importálva és exportálva a művészet értékeit.

Lőrincz József *Nagy Imre „fölzengő" fekete-fehérje* című írásában Erdély nagy festőművészének képeit jellemzi. A csíki medencétől, a zsögödi alkotóháztól — a mai múzeumtól — elválaszthatatlan művészről általában a színek szimbolikája jut eszünkbe, pedig fekete-fehér rézkarcai, fametszetei, tus- és ceruzarajzai is igen jelentősek. A cikk szerzője legalább húsz fekete-fehér Nagy Imre alkotást elemez.

A kárpátaljai szerző, Penckófer János képzőművészeti tárgyú interjúja is szerepel az Antológiában. *A művészetnek szárnyalnia kell* címmel a Beregszászban élő és alkotó Benkő György festőművésszel beszélget el. A közvetlen hangú beszélgetés során a művész elmeséli életét, pályakezdésének körülményeit, és közli művészi hitvallását: „A művészet a szubjektumok megnyilvánulása, és annak szárnyalnia kell."

A Székely Útkereső tükrözése a korabeli sajtóban

A *Székely Útkereső* a magyar sajtóélet sorsdöntő időszakában indult, a rendszerváltás utáni első hónapokban, amikor a felszabadult közlésvágy országszerte több mint 120, magyar nyelven megjelenő kiadványt eredményezett. Ezek között számos lap kérészéletűnek bizonyult, s a romániai magyar sajtóélet dzsungelhez vált hasonlóvá. Ezt hangsúlyozza Barabás István *Lapszemle — madártávlatból* című írásában, a következő biztató befejezéssel: „Minden elismerésem az Önöké, hogy a *Székely Útkereső* ebben a dzsungelben sem téveszt utat, sőt állja a sarat!"

A *Székely Útkereső* című folyóirat a nehézségek ellenére sikerrel vette az akadályokat, olyannyira, hogy később már megjelent a *Székely Útkereső Kiadványok* című sorozat is, 15-20 oldalas külön füzetek formájában. Ezekről számol be Csire Gabriella *Székely Útkereső Kiadványok* című írásában. Szerinte a kis füzetek elsősorban a folkloristák és néprajzkutatók számára nyújtanak közlési teret. Hangsúlyozza, hogy sürgető olvasói igénynek tesznek eleget a diktatúra idején lappangásra ítélt szellemi értékeket feltáró munkák, például a *Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája* című kiadvány, amely a csíksomlyói pünkösdi búcsú eredetét, a templom történetét és a kegyszobor legendáját ismerteti. Kiemeli a *Gondolatok a Székely Himnuszról* című kötetet Gábor Dénes tollából, valamint Ráduly János rovásírásról írt tanulmányát *(Nemzeti kincsünk: a rovásírás).*

A *Székely Útkereső* fölívelő pályáját követi nyomon Gábor Dénes is *A Székely Útkeresőtől az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóig avagy Előbeszéd az előkészületben levő Székely Útkereső 1990–1999-es Antológiájához* című írásában. Méltatja a lapindító és fő-

szerkesztő Beke Sándor fiatalos lelkesedését, mellyel bele mert vágni e „szép kaland"-ba, mert az eredmények őt igazolták. Öt évre rá, hogy a folyóirat elindult, 1994-ben már megjelent a lap több mint százoldalas kis antológiája. 1991-ben megindul az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó* is, szintén Beke Sándor kezdeményezésére, aki 1998-ban életre hívja a *Székely Útkereső Kiadványok* új füzetes sorozatát is. Tíz év elteltével pedig előkészületben van az új Antológia anyaga is. Néhány fontos kiadvány felsorolása és értékelése után a cikk szerzője Victor Hugo szép mondását idézi befejezésül: „Aki az olvasók táborát növeli, kenyeret oszt szét."

1999-ben a tizedik évfolyamához érkezett *Székely Útkereső* című folyóirat elbúcsúzik olvasóitól, mert szerepkörét végképpen átveszi jogutódja, a folyóiratból „kinőtt" és már a határokon túl is ismertté vált *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó.* Ezt hangsúlyozza Beke Sándor, a folyóirat főszerkesztője és a könyvkiadó igazgatója *Ünnep és búcsú avagy Egyik kezünkben zászló, a másikban penna* című írásában. „...Most azt köszönöm meg Gondviselőnknek — búcsúzik a folyóirat olvasóitól —, hogy erőt adott tovább építeni és megerősíteni azt a szellemi épületet, melyet időközben bástyákkal erősített várrá alakítottunk. Most itt állunk »édes anyaföldünkön« újabb terveket dédelgetve — a bástyán."

A tíz évet (1990–1999) átfogó *Székely Útkereső Antológia* is bizonyság arra, hogy a folyóirat nemcsak a mának, hanem a holnapnak is dolgozott, ezért számít egy évtized múltán is a mai olvasóra, elsősorban a fiatalokra és a pedagógusokra, így az erdélyi magyar sajtó értékes szellemi műhelyeként marad meg a köztudatban.

Brauch Magda

Boldogasszony anyánk

(Régi magyar himnusz)

Boldogasszony anyánk,
Régi nagy patrónánk,
Nagy ínségben lévén
Így szólít meg hazánk:
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Nyisd fel az egeket
Sok kiáltásunkra,
Anyai palástod
Fordítsd oltalmunkra!
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Kegyes szemeiddel
Tekintsd meg népedet,
Segéld meg áldásra
Magyar nemzetedet!
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Mert sírnak, zokognak
Árváknak szívei,
Hazánk pusztulásán
Özvegyek lelkei.
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Vedd el országunkról
Ezt a sok ínséget,
Kikben torkig úszunk,
S nyerj régi épséget.
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Irtsd ki, édes anyánk,
Az eretnekséget,

Magyar nemzetedből
A hitetlenséget!
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Hogy mint isten anyját
Régen tiszteltenek,
Úgy minden magyarok
Most is dicsérjenek.
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Tudod, hogy Szent István
Örökségben hagyott,
Szent László király is
Minket reád bízott.
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Fiad ellen sokat,
Megvalljuk, vétettünk.
De csak imádj értünk:
Hozzája megtérünk.
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Jézus fiad előtt
Könyörögj érettünk,
Mert ha nem cselekszed,
Egy lábig elveszünk.
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról.*

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

*Magyarországi 18. századi néphimnusz, vallásos dal, a magyar katolikusság egyik legkedvesebb éneke. Szent Istvánhoz és Szűz Mária — Magyarország védőszentje — vallásos kultuszához kapcsolódik. A verset Lancsics Demeter pannonhalmi bencés szerzetes írta. 1793-ban „nationalis cantitio" — nemzeti ének.

Szent István királyhoz

Ah hol vagy, magyarok tündöklő csillaga!
Ki voltál valaha országunk istápja!
Hol vagy István király? Téged magyar kíván,
Gyászos öltözetben teelőtted sírván.

Rólad emlékezvén csordulnak könnyei,
Búval harmatoznak szomorú mezei.
Lankadnak szüntelen vitézlő karjai,
Nem szűnnek iszonyú sírástól szemei.

Virágos kert vala híres Pannónia,
Mely kertet öntözé híven Szűz Mária.
Kertésze e kertnek István király vala:
Behomályosodott örvendetes napja.

Előtted könyörgünk, bús magyar fiaid,
Hozzád fohászkodunk árva maradékid.
Tekints, István király, szomorú hazádra,
Fordítsd szemeidet régi országodra.

Reménységünk vagyon benned s Máriában,
Mint magyar hazánknak hív királynéjában.
Még éltedben minket ennek ajánlottál,
És szent koronáddal együtt feláldoztál.*

Névtelen (XVI. sz.)

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

*Kölcsey Ferenc Hymnusza előtt a katolikus magyarság — a *Boldogasszony anyánk* mellett — közismert néphimnusza.

Csíksomlyói Mária-siralom

(Ősi székely himnusz)

Ó én édes jó Istenem,
Oltalmazóm, segedelmem,
Vándorlásban reménységem,
Ínségemben lágy kenyerem.

Vándor fecske sebes szárnyát,
Vándorlegény vándorbotját,
Vándor székely reménységét,
Jézus, áldd meg Erdély földjét.

Vándor fecske hazatalál,
Édesanyja fészkére száll,
Hazajöttünk, megáldott a
Csíksomlyói Szűz Mária.*

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

*Ezt az 1350 körül keletkezett Mária-éneket Bartók Béla jegyezte le a Csíki-medencében. A katolikus székelyek éneklik a csíksomlyói Máriához.

Székely himnusz

(Az eredeti szöveg)

Ki tudja, merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Segítsd még egyszer győzelemre néped,
Csaba király, a csillagösvényen.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcától zajló tengeren.
Fejünk az ár ezerszer elborítja,
Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem!*

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

*Szövegét írta: Csanády György (Székelyudvarhely, 1895. február 23. — Budapest, 1952. május 3.) *1921-ben.*

Zenéjét szerezte: Mihalik Kálmán (Oravicabánya, 1896. február 21. — Szeged, 1922. szeptember 6.)

Székely himnusz

(A közszájon forgó változat)

Ki tudja, merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Vezesd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi, csillagösvényen.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

Székely himnusz

(Hosszú változat I.)

Ki tudja, merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Segítsd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi, csillagösvényen!

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Ameddig élünk, magyar ajkú népek,
Megtörni lelkünk nem lehet soha,
Szülessünk bárhol, Földünk bármely pontján,
Legyen a sorsunk jó vagy mostoha!

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Keserves múltunk, évezredes balsors,
Tatár, török dúlt, labanc rabigált.
Jussunk e honban, magyar-székelyföldön,
Szabad hazában éljünk boldogan!

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Ki tudja innen merre visz a végzet,
Országhatáron, óceánon át.
Jöjj hát királyunk, itt vár a te néped,
Székely nemzeted, Kárpát-bérceken.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Háborgó szélben, zúgó tengeren,
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Édes Szűz Anyánk, könyörögve kérünk,
Mentsd meg e népet, vérző nemzetet,
Jussunk e honban, magyar-székelyföldön,
Szabad hazában éljünk boldogan.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Haláligában meggyötörten él,
Szemünk a korbács százszor eltalálja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

Székely himnusz

(Hosszú változat II.)

Ki tudja, merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Vezesd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi, csillagösvényen.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk.

Ameddig élünk, magyar ajkú népek,
Megtörni lelkünk nem lehet soha.
Szülessünk bárhol, földünk bármely pontján,
Legyen a sorsunk jó vagy mostoha.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk.

Keserves múltunk, évezredes balsors,
Tatár, török dúlt, labanc rabigált,
Jussunk a honban, magyar-székelyföldön,
Szabad hazában élni boldogan.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk.

Már másfél ezer év óta Csaba népe
Sok vihart élt át, sorsa mostoha.
Külső ellenség jaj, de gyakran tépte,
Nem értett egyet otthon sem soha.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk.

Hős szabadságát elveszté Segesvár,
Mádéfalvára fájón kell tekints,
Földed dús kincsét népek élik s dúlják,
Fiaidnak sokszor még kenyérre sincs.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén.

Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk.

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

Csángó himnusz

Csángó magyar, csángó magyar,
Mivé lettél, csángó magyar.
Ágról szakadt madár vagy te,
Elvettetve, elfeledve.

Egy pusztába telepedtél,
Melyet országnak neveztél.
De se országod, se hazád,
Csak az Úristen gondol rád.

Idegen nyelv béborítja nyom,
Olasz papocskák nyakadon.
Nem tudsz énekelni, gyónni,
Anyád nyelvén imádkozni.

Én Istenem, mi lesz velünk?
Gyermekeink, s mi elveszünk!
Melyet apáink őriztek,
Elpusztítják szép nyelvünket!

Halljuk, áll még Magyarország,
Úristenünk, te is megáldd!
Hogy rajtunk könyörüljenek,
Elveszni ne engedjenek.

Mert mi is magyarok vagyunk,
Még Ázsiából szakadtunk.
Úristen, sorsunkon segíts,
Csángó magyart el ne veszítsd!

1998. IX. évf., 1–2–3–4. szám

Kardalus János

Mit jelent a székelyek útkeresése?

Erre a kérdésre nagyon nehéz felelni. Azonban az biztos, hogy most a történelmi útkeresés napjait, hónapjait, éveit éljük. Éppen ezért cseng a fülünkben, lelkünkben a sokértelmű fogalmat kifejező szó: *útkeresés*.

Az biztos, hogy nem az egykori vándortarisznyás székelyről van szó, aki már a század elején megjárta Amerikát, sem azokról az utódokról, akik a szögesdrótokon át, napjainkban pedig a felemelt sorompók alatt sétálnak át egyik országból a másikba. Azokról a székelyekről lehet csak szó, akik itthon a szülőföldjükön higgadtan, határozottan együtt keresik az utat, a *megmaradás útjait*.

A székelység nem különb másoknál. Így mások sem különbek a székelyeknél, még akkor sem, ha az adott nyelv minden jelzőjét magukra aggatják.

Nem lehet megszámlálni, hány történelmi vihar érte az erdélyi embert. Annyi biztos, hogy vihar vihart ért ezen a földön, s ennek a viharnak a szele mindig a székelység ellen dolgozott. A tapasztalat bizonyítja, hogy sohasem volt erősebb a vihar a hitet tartó embernél. A kitartáshoz meg nemcsak a meggondoltság csatlakozott, hanem az értelem is.

Most a *meggondolt útkereséshez* láttunk. Össze kell dugnunk a fejünket, egybe kell vetnünk az erőinket. Nem mérföldes csizmára van szükségünk, nem is vándortarisznyára, hanem bölcsességre.

A decemberi fordulat után, ha jól visszaemlékezünk, már az első napokban mindenki tervezett, utakat keresett. Az élet, a lehetőség vetette fel az *útkeresést*. Új, eddig ismeretlen lehetőségek nyitogatták a kapuikat. Szellemében szabadult fel a székely ember is.

Első lépéseiket a *szellemi útkeresés* jellemezte.

Az oktatás, kultúra, rádió, sajtó új tartalmat, új formát nyertek. Segítették az embereket, felgyorsították az átszerveződést, a gondolkodást. Az oktatás politikamentesítésen, öntisztuláson esett át. Rövid idő alatt felszámolódtak a kommunista ideológia intézményei, mint az ifjúsági szervezetek, a politikai-ideológiai tantárgyakat száműzték az iskolákból.

Ha nehézkesen is, de beindult az anyanyelvi oktatás visszaállítása.

A *magunk keresésében,* a rendtartó (hagyományos) székely falu visszarendeződésében a kulturális mozgalom eseményei mind gyakoribbak. Alapvető változások mennek végbe. A folyamat tudatos. Ilyenek a művelődési egyletek alakulása, a műkedvelő mozgalom fellendülése. Falutalálkozókra kerül sor, ahol a falubeliek számbavételre és jövőtervezésre gyűlnek össze. A népszokások, mint a kalákák, a farsangolás, szüreti bálok, kortárstalálkozók, sokadalmak, falusi búcsújárások mind nagyobb és jelentősebb eseményekként lépnek elő. Kevés azoknak a váro-

soknak, vagy falvaknak a száma, ahol az 1990-es évben nem került volna sor valamilyen nagyobb kulturális vagy hagyományápoló, -felelevenítő rendezvényre. Az események a jövőbe mutatnak, hiszen mind a kezdeményezés, mind a megvalósítás az ifjúság részéről is jön.

A magunk keresésében fontos helyet kapott a honismeret. A székelység szimbólumainak visszaállítása, az identitás fogalmának mind pontosabb körvonalazódása áldásosan hat a falusi és városi emberekre. A szellemi szimbólumok pedig emlékeztetik a jelenkori embert.

Emlékezhettünk elődeink cselekedeteire és szellemiségére, Apáczai Csere Jánosra, Kőrösi Csoma Sándorra, Gábor Áronra, Gál Sándorra, Benedek Elekre, Orbán Balázsra, Kriza Jánosra, Tamási Áronra, Márton Áronra és sorolhatnám tovább.

A szellemi újjászületés mellett a rendtartó székely falu gazdasági újjászületése is folyamatban van. A gazdasági reform visszafordíthatatlan. Új szemlélet alakul ki, egyfajta tudatváltással, hagyományos és mégis új szemlélettel állunk szemben, amely radikálisan módosítja a tegnapi falut.

A székely falu saját törvényei, rendtartása folytán ismét életképes intézménnyé alakul. Ebben az intézményi rendszerben, a XX. század emberének igényeihez alakulnak azok a jogi keretek, munkaformák, közösségi viszonyok, amelyek a legdemokratikusabban biztosíthatják a közösségi és egyéni megnyilvánulást, érvényesülést.

Nem könnyű megtalálni az utat. Viszont megtalálható akkor is, ha több időt igényel. Ebben segít az írott és a kimondott szó.

1990. I. évf., 8–9. szám

Apáczai Csere János

Magyar híveknek megszollétatások

Lámpást s fáklyákot törvény kiadásakor Isten
Trombitadörgésben Sinain láttokra sidóknak,
Gyújta, kinél járván, hallott törvénynek utáról
El ne botolnának mennyországnak kapujáig.
Lámpással Gedeon Midiánt elveszté, nagy álom
Szürkületbe kiket mélyen környülfoga, mellyet
Árpakenyér éjjel seregekre leszállva jelente.
Lámpással szűzek völegénnyel örömbe menének
Etszaka nagy vígan, hogy hallik a hívó kiáltás:

Mely nélkül az öti künn nagy szomorán rekedének.
Nagy Británnianak így azért tés Mennyei Lámpást
Aki minap gyújtál, mutatád meg az emberi nemnek
E siralom völgyén mi légyen kalauzza, világja
A maradandónak, s dühös ördögnek fene nyílát
Mint törjük s rontsuk, s mi Urunknak mint végezetre
Tetessék méltán ditső koronája fejünkbe.
Ím e drága arany lámpást most a magyarokkal
Közletik. Áldott légy, kegyes Isten! Kérlek, oh ember!
Járj nála s megládd, ez életnek is iszonyu terhét
Megkönnyitti, mutat végén mennyei világot.

1996. VII. évf., 1–2–3–4. szám

Reményik Sándor

Erdély magyarjaihoz

1918 őszén

Hadd jöjjön hát, aminek jönni kell,
Idők lavináját ernyedt karok
Ha többé fel nem tartják!
De mi simuljunk össze, magyarok!
Kiáltó szó ha nem lehettünk már:
Egy titkos társaság legyünk!
Kivándorolni, elbujdosni? Nem!
Mi innen nem megyünk!

Nagy szalmatüzek lángjából marad
Szívünkben egy marék izzó parázs —
Égő világoknál ezerszer izzóbb
És izzóbb nála nem lesz semmi más.
Egymás szíve-falán, végzetünk éjén
Egy néma jelszót kikopogtatunk,
Mint jeladást a Katakombák mélyén:
„Magyarok maradunk!"

Idők mélyén vajúdhat sok halál,
Sok minden meglehet,

De oly koporsót nem gyárt asztalos,
Mely minket eltemet.
Magyar bárdok ajkán csak újra hajt
Virágot, lombot ős-magyar fánk: nyelvünk,
S romolhatatlan erőnk árja zeng:
„Örök az élet bennünk!"

Virrasztottunk mi tetszhalottat már!
A lefojtott szó erősebb a jajnál,
Nyílt szónál több az allegória
S a vértezett szív a vértezett karnál.
A lefeszített rúgó izmai
Nem engednek, de erőt gyűjtnek lassan,
Nagyobb erőt szül nagyobb elnyomás,
Míg döngve visszapattan.
Virrasztottunk mi tetszhalottat már,
Álltunk sok vihart, nekünk ez sem új,
Ha kiszaggattak: új gyökeret vertünk.
Mi tudjuk, mit jelent: balszél ha fúj.
Nem tagadom: jöhet még zord idő,
Sok mindent nem lehet majd merni,
Talán szavunk se lesz, jajunk se lesz,
Csak a szívünk fog verni.

De magyarul fog verni!

1918. október

1992. III. évf., 1–2–3. szám

Benedek Elek

Édes anyaföldem

(Részlet)

Tudod-e, nyájas olvasóm, mi az Őserő? Testnek s léleknek az az ereje, amely évszázadok óta porladozó ősök porából sarjadozik, s nemzedékről nemzedékre száll. Időnek, Sorsnak zordságával keményen dacoló. Romlott vért, mely titkon beléje szivárgott, szilajul dob ki, mint föld méhének minden piszkát a tűzokádó.

Ó, áldott Őserő, tied a dicséret, a dicsőség, hogy a nagy összeomlás rettenetében sem reszket a kezem; hogy lelkemnek rendülése, szívemnek háborgása hirtelen lecsöndesül; hogy újra gyermekké leszek, s repeső szívvel vetem magamat szép gyermekkorom tündértavába.

…Íme visszatérek édesapámhoz. Félek, róla tökéletes képet rajzolni képtelen leszek, bár nemes alakja e könyv folyamán újra meg újra tollam elé kerül. Nagy erős csontú, széles vállú, ölmagas ember az én apám. Mélyen fekvő fekete szem, magas, széles homlok, arcán a Benedek Huszárok jellegzetes, rózsás pirossága, melyet a halál keze is csak meghalványít, letörülni képtelen. (Talán Judit ősanyánk szerelmetes lelke lehelte ezt a rózsát első gyermekének arcára, s azóta kivirágzik a nemzetség minden fiának, leányának arcán?) Hirtelen lobbanó harag szikrákat csihol ki ebből a mélyen fekvő szemből, állandó jellege — szelíd mosolygós. A mesemondók mosolygása ez. Tele van a lelke olvasott, hallott, öröklött és átélt történetekkel, szeret évődni azokkal, akiket szeret; csak úgy ömlik a tréfás, dévajkodó beszéd, s foly, folydogál csendes történet után. Meg-megpihen, fel-felsóhajt, tovább űzi-fűzi a történetet, s ha könyvből olvasott szomorú történetet mesél, végezetül arca, szeme mosolyra derül, megnyugtatván szóval is a hallgatót: de hiszen ez csak — rege. Így mondja: rege. Így, és nem: mese. Sohasem mondja regénynek a regényt, hiába olvasta így regények címlapján: őneki minden történet — rege. S mivelhogy rege és nem igaz valóság, bár olvasás közben könny gyűl szemébe, hamar megvigasztalódik s megvigasztal minket is.

A gazdaságban nem ismer tréfát. A Föld az ő legnagyobb, legmélyebb, sírig tartó szerelme. Gondatlanságot, felületességet, henyélést nem tűr. Kezén ég a munka, s megköveteli, hogy égjen kezén háza népének, cselédjének is. Erdőre, mezőre egy kis hadsereg vonul ki, édesapám a vezére, a gyermekei, a cselédei, a napszámosok a közkatonák. Csak édesanyám marad otthon. Az ő gyenge kezét nem égette nap heve, nem durvította kapanyél, bár valósággal szerelmes volt erdőbe, mezőbe. Ünnepe volt, ha a háznak, a belső gazdaságnak gondját otthagyhatá, s könnyű asszonygereblyével a szénát gyűjtheté.

— Az asszonynak otthon a helye — vallotta édesapám. — Mezei munkájának több a kára, mint a haszna. Miért? Mert amíg a réten egy boglyácskára valót összegereblyéz, egy nagy boglyára való kárt vall a ház meg az udvar, ha nincs rajta az asszonyszem. A jó asszony szem. Mert — mondogatta édesapám — a gazda nem hordhat be annyit a nagykapun, hogy a rossz asszony ki ne hordogassa a kiskapun. — De ez úgy volt mondva, hogy benne mosolygott a nyugodt ember tudata: az én feleségem nem hordja ki. Sohasem is vetett új búzát a földjébe édesapám, mindig a tavalyit. Nem is volt a búzája üszöges, konkolyos soha. De ne higgyétek, hogy azért a kiskapun nem hordtak ki sok minden jót. Nem édesanyám, hanem a „bejáró" szegény asszonyok, akik hol lisztért, hol szalonnáért, hol túróért jöttek, s üres kézzel sohasem távoztak. Nem kellett édesanyámnak rejtegetnie a gazda elől a jószívű adakozást; a gazda sem írta be könyvébe. Beírta a jóisten, aki mindent lát, s akinek bizonnyal van erre egy nagy aranykönyve.

Csendesebb természetű munka ha folyt, mulattató históriákból ki nem fogyott. Meg-megcsendült erdő, mező az egészséges kacagástól, egy-egy pillanatra megálltak a kezek, hogy annál jobb kedvvel, annál serényebben mozogjanak utána. Kikiszemelt hol egy legényt, hol egy lányt, mindig olyat, aki értette a tréfát, s mindjárt szerzett a legénynek feleséget, a leánynak férjet, nem hozzájuk illőt.

— Látod-e — mondta a lánynak —, én tudnék neked való legényt. Ott van Buklesz Andi, az éppen illenék hozzád. Mert Andi olyan legény, akinek nem fele kár, amit megeszik. (Értsd ezalatt: hanem egész kár.)

Buklesz Andi toprongyos, torzonborz vénlegény volt, a neve is csúfnév.

— Hát még milyen feleséget tudnék neked — fordult a legénynek. — Bezzeg, eltalálna téged Jákób Ráki! (Ez volt a falu leglustább leánya.)

Ha nem mesélt, biztatott: daloljunk, de csak a vidám nótát szerette munka közben. Kedves ravaszság volt ez: vidám nóta gyorsítja a kezet, lassítja a szomorú.

Vannak emberek, kik csak a maguk gyermekét szeretik: édesapám meleg szívéből minden gyermeknek jutott szeretet. Gazdag gyermek, szegény gyermek egy volt neki: a gyermek — gyermek. Nem tudott úgy elmenni gyermek mellett, hogy rá ne mosolyogjon; hogy meg ne szólítsa; s ritkán indult el hazulról, hogy feneketlennek látszó zsebében ne lett volna alma, körte, szilva, mogyoró — jó gyermeknek való. Amikor én a kisbaconi „akadémiát" elvégeztem, édesapám még javakorabeli, egyenes tartású, erőtől, egészségtől duzzadó ember volt, de már — nagyapó. Valóságos nagyapó. S ím, egyszerre a falu összes gyermekeinek nagyapója lett. Ha végigment az utcán, meg-megállították a gyermekek: Hová megyen, Huszár nagyapó? Ha több gyermek ugrálta körül, meg-megállt, le-leült a kapu elé, eltréfált velük, s aztán egyszerre csak azon vette észre magát, hogy gyermek ül a térdén, s biztatja: Vigyen Brassóba, nagyapó!

Hát vitte, hogyne vitte volna. Lovaglásra mozdult a lába, s dúdolta csöndesen:

Gyí, te, lovam, Barassóba,
Mit hozok én Andriskának?
Csengőt-bongót a nyakára,
Aranyvesszőt a hátára.
Gyí te, lovam, gyí te, gyí!

Aztán hirtelen lefordította a gyereket a térdéről, s színlelt rémülettel kiáltott: héj, aki adta! Felborult a szekér. Héj, atyafiak, ide, ide! Segítsetek!

Volt erre kacagás meg tülekedés.

— Engem is vigyen, nagyapó! Engem is borítson fel, nagyapó!

Vitte, vitte, s felborította sorba valamennyit.

Bizony nem lesz nehéz majd megmagyarázni, mért visznek a kisbaconi gyerekek virágot minden esztendőben Huszár nagyapó sírjára…

S ha vitte, vitte Barassóba a falu gyermekeit, hát engem, a legkisebbet hogyne vitt volna? Vitt ő „messzibb" is, a Romány nevű cserfaerdőbe, mely szinte a falu

fölé hajlik, s nem csak a zúgása hallik be, de a vadgalamb búgása is. Valahányszor erre az erdőre gondolok (s de sokszor!), megcsendül lelkemben Kriza János dala:

Erdővidék az én hazám,
Székelynek szült édesanyám.
Zöld erdő zúgásán,
Vadgalamb szólásán
Nevelt fel jó apám.

Ide, ebbe az erdőbe vitt édesapám egy esős nap délutánján, amint egyszerre a nap kimosolygott.

— No, gyerekek — mondta Anikónak s nekem —, kisütött a nap, menjünk gombászni.

Hétéves volt Anikó, én meg öt. Nagy kedvvel indultunk az erdőnek. Édesapám nagy öblös kosarat vitt, mi meg afféle kis kötőkosarat. Hát, szép lassan kimendegéltünk az erdőbe. Csak úgy fehérlett meg kékült a föld a keserű meg a kék hátú gombától. Ide-oda kapkodtunk, szaladgáltunk, ujjongtunk, kacagtunk, zengett az erdő. Egyszerre csak megszólal édesapám halkan: — Nézzétek, amott jön errefelé két bibarcfalvi asszony.

Én meghúzódom egy fa mögé, ti meg csak gombásszatok. Ha ideérnek az asszonyok, s kérdik, hogy kivel vagytok itt, mondjátok, hogy magatok jöttetek ide.

Mindjárt vissza is húzódott, mi meg szép lassan szedegettük a gombát, s közben egyre közelebb jöttek az asszonyok. Ezek is gombásztak. Bezzeg, hogy az asszonyoknak ez volt az első kérdésük:

— Hát ti kivel vagytok itt, lelkem gyermekeim?

— Mi bizony magunk vagyunk — felelt Anikó.

— Ó, ne mondd!

— Magunk bizony! — erősítettem én.

— Ó, ó — csóválta fejét az egyik asszony —, halljon ide, komámasszony! Hát osztán van-e lelke s istene az olyan anyának s apának, aki ezt a szetemnyi leánkát s legénkét erdőbe ereszti? Már én Dárius kincséért sem tenném meg.

— De még én sem!

— Talán mostohaanyátok van, lelkem? — kérdezte az egyik, s feleletet sem várva, folytatta: — Mert én már hallottam olyan gonosz mostoháról, aki rávette az urát, hogy vigye ki a maga édösgyermekit az erdőbe, s hagyja ott. Hát ott is hagyta. Hej, sírtak szegény gyermökök, hogy zengett belé az erdő! Kiabáltak: édösapám! édösapám! Hiszen kiabálhattak, otthon volt már akkor az apjuk. Hát csak bolyongtak erre, arra, keresték az utat hazafelé, s addig keresték, hogy bevesztek a rengeteg erdőbe. Csak mentek, mentek, s egyszerre csak találtak egy kicsi házat, ami csupa mézeskalácsból volt építve. Abból a'…

Mondjam tovább, ne mondjam? A jó asszony végigmesélte nekünk Jancsi és Juliska világszerte ismeretes meséjét. De mi most hallottuk először, fojtogatta a

sírás a torkunkat, s hej, megkönnyebbült kicsi szívünk, amikor véget ért a mese, s Jancsi és Juliska helyett a vén boszorkány került az égő kemencébe. Amikor a mesének végire jutott az asszony, akkor jutott eszébe megkérdezni, hogy: — Ugyan bizony kinek a gyermökei vagytok, lelkem?

— Benedek Huszár János édesapámé, szolgálatjára — felelt illendően Anikó.

— Azé a nagygazdáé?!

— Azé — erősítettük mind a ketten.

— Halljon ide, komámasszony — csapta össze tenyerét a mesemondó asszony. — Az a nagygazda gombászni küldi a gyermekeit! Hát akkor a szegény, hogy éljen?!

Na, éppen ideje volt, hogy édesapám nagy nevetve elébújjon a fa mögül. Bezzeg szégyenkeztek az asszonyok, a mesemondó néni kérte az „engedelmet" (a székely bocsánat helyett engedelmet kér), hogy így meg úgy, de hát ki is hitte volna.

— Jól volt ez így — nevetett édesapám. — Nem árt egy kicsi tréfa, igaz-e?

Nagy jókedvvel s tele kosarakkal indultunk hazafelé. Amint mentünk, mendegéltünk, egyszerre csak egy cserfának az odvából kiröppen egy vadgalamb, s mindjárt le is száll egy ágra, ott elkezd búgni, burokkolni.

— Láttátok-e — kérdi édesapám —, honnét repült ki az a galamb?

— Láttuk! Láttuk!

— Az ám — mondja édesapám —, fa odvában lakik a vadgalamb, mert nem tud fészket rakni. Pedig — mesélte tovább — sze-rette volna megtanulni a fészekrakást. Kérte is a szarkát, hogy tanítsa meg. — Jó szívvel — mondta a szarka, s mindjárt rakni kezdte a fészket, aztán magyarázta, hogy így meg úgy kell azt rakni. — Túdom, túdom — mondta mindegyre a galamb. Hej, megharagudott a szarka, s mondta: — No, ha tudod, hát csináljad tovább — s azzal elrepült. De bizony a galamb nem tudta tovább rakni a fészket. Azóta sem tanulta meg.

Íme, három kosár gombával, s két mesével jöttünk haza. Ez a két mese meggyökeredzett a lelkemben, soha el nem feledtem. Azért gyökeredzett meg, mert erdőben hallottam; erdőben, ahol lejátszódott mind a két mese. Mindjárt a mi erdőnkben építette fel a gyermekfantáziám a mézeskalács házat, s amely fából kiröppent a vadgalamb, arra rajzoltam a képet, amint a szarka fészket rakni tanítja a galambot. S amikor később megismerkedtem Kriza szép versével, ennek az erdőnek hallottam zúgását, ebben az erdőben vadgalamb búgását.

1999. X. évf., 1–2–3–4. szám

Beke Sándor

Tavaszodik a Budvár felé

tavasz lesz itt is egyszer kedvesem
mint egy áprily-versben
hazafelé
fehér és ekrü virágok
elektromossággal teli rügyek a tél margóján
párhuzamos sínek mellett
még egy párhuzamos országút-sín
leaszfaltozatlan
poros mint jobbágyok útjai
arany jános versében
mélabús ökrök szekerén fényes vaseke
s a másik parton udvarhely felé
apró kerekeken száguldó josef meyer autótrén
tavasz lesz itt is egyszer kedvesem
s a keresztúri gyermekotthon udvarán foltos
tréningben futballozó gyermekek
szüleikre találnak egyszer
tavasz lesz itt is egyszer kedvesem
s a dr. petru groza líceum diáklányai
könnyű ruhákban hozzák magukkal a tavaszt
s kilépnek a temetőbe
ahol kopjafák hegyén kibomlott virágok porzóin
madarak énekelnek
s ezek a mézgyűjtő méhek
belezsongnak a világba
s a kerek erdő alatt legelső álmukból
fölébredt medvebocsok
félénken kilépnek a barlang küszöbén
ahol ibolyakoszorúkat helyezett a tavasz
fehér hófoltok fejére
és félénken nagyon félénken átlépik a
barlang küszöbét
és tavasz lesz itt is egyszer kedvesem
olyan amilyent én is megjósoltam neked egy gyengén
melegítő fűtőtest mellett nagy tél idején
és eljön az idő hogy magunkhoz térünk
és magunktól hazatérünk mint ábel

nem mint időszámításunk szerint krisztus
olajágakkal és köpenyekkel leterített úton jeruzsálembe
hanem pálmák nélküli országúton
virágvasárnap
mikor a küküllő mentén lobogó füzek ünnepelnek
mikor apáink ismét elindulnak az országúton
mélabús ökrökkel
és nem fecskék hanem rozoga szekereken
fényes ekék hirdetik a tavaszt
patyolat évszakban
mint éjszakát fehér hálóingben
köszöntő kedves
igen a budvár alatt is
tavasz lesz egyszer
tavasz lesz egyszer kedvesem

1990. I. évf., 1. szám

Nagy Irén

Hazafelé alkonyatkor

Édesapámnak

Zizzenő széna, döccenő szekér
a dűlőúton kanyarog tova,
előtte a gazda mendegél,
bakancsán ujjnyi az út pora.
Hátrakulcsolt csontos két ökle,
ujjai közt ostornyelet forgat,
mögötte kocog két almásszürke
s nagyokat bólint minden bokornak.
Körötte nagy, hallgatag mező,
sehol közelben teremtett lélek,
ismeri a nyugvó nap, s a kelő,
fényt szór rá a hallgatag ég fent.
Halad az ember, halad a szekér,
föld művelője Ő, föld Ura,
árnyéka csaknem az égig ér,
az estével együtt ér haza.

1997. VIII. évf., 1–2–3–4. szám

Imreh István

A példázatot termő élet

(Orbán Balázs emlékezete)

Bizonyára jelentős mértékű elfogultság munkál bennem, hogyha *A Székelyföld leírását* olvasom, ha Orbán Balázsra gondolok vagy róla szólok. Őt, a népének oly sokat kalákázó, szolgálattevő embert ugyanis hajlamos vagyok többre értékelni, megindultsággal és szeretettel túlfizetve a talán még így is megtéríthetetlent: a közösségnek odaajándékozott életet, a kalákába hívó hírverés mindenkori meghallását.

Jómagam olyan históriaírást és egyben magyar népi, nemzeti magatartást szerettem s munkáltam is jól-rosszul, amely az önismeret hű, kedvezésmentes arcképét mutatja fel. Olyan képmást, olyan történeti lélekrajzot, amely nem szépít, mert önelemésztő, jövőt veszejtő a hízelkedő hazugság, a magunk teremtette legendákba, mítoszokba szédülés. A valóság szilárd talaján kell megvetnünk lábunkat, s hogy azt jól cselekedhessük, ahhoz még az is szükséges, hogy magunkat ne ócsároljuk, erőinkbe higgyünk, önérzetet sugalló értékrendünket valós árfolyamán értékeljük, becsüljük meg.

Orbán Balázs életműve előtt tisztelegve az elmúlt hetekben megkíséreltem azt hangsúlyossá tenni, ami a munkásságában a valóságba gyökerező, józan, reális, ami a ma magyarjának is frissítő „életvize". Azt például, hogy nagy művével biztatást sugárzó modellt kínált elnyomott, megtörettetésre ítélt népének és hogy szembenézett kora valóságával, az ipartalansággal, a székely kivándorlással, valamint a liberális törvényhozás elvszerű, de szegény embert támasz nélkül hagyó be nem avatkozásával.

Számba véve azt, hogy Orbán Balázs hagyatékában mi rejlik még, amit tőle mi, a mában élők jussolhatunk, főleg azt kerestem, amit maga is sokra tartott. Úgy láthattam meg, hogy a kitartó dologtevést miként becsülte meg. Különben életével igazolta, hogy mi nem vagyunk az a nép, amelyet csak a gyorsan fel- és ellobbanó szalmaláng jelképezhet. Ő maga sokszor „Az ernyedetlen szorgalmú nép"-hez tartozásával dicsekedett. Udvarhelyszék lakóinak leírásakor pedig azt látta jellemzőnek, hogy e tájegység népe „szép, erőteljes és szorgalmas". A székelységet a gyáriparra azért tartotta alkalmasnak, mert „munkás, értelmes és tanulékony". Ezeket a sorokat is ő írta: „Kis-Galambfalva határa kicsiny, de azért jólétben vannak, mert mit a sors megtagadott tőlük, azt szorgalom és ügyesség által pótolják... És ez így van a Székelyföld mindazon faluiban, hol kézműipar, kereskedés, fuvarozás stb. által ütik helyre a hiányokat".

A munkaerkölcs szintje nemesíti, felemeli a székelységet, hiszen „a hangyaszorgalmú munkásság, földművelés, ipar és bányászat képezi tulajdonképpen talapzatát a népek nagyságának..."

Az alkotásra, javak termelésére ösztönző tényezők között — hite szerint — első helyen a szabadság áll. A „szabadság nagy vallásának" igaz apostolai, igehir-

detői pedig szerinte — Savonarola, Dante, Petrarca, Thököly, Rákóczi, Washington, Robespierre, Foscari, Petőfi és mások mellett — a székelyek.

A szabadság Orbán Balázs tudatában szorosan összekapcsolódik a demokráciával, a népuralommal. Ezért hivatkozik ismét és ismét székely tradíciókra. Úgy véli, hogy „a Székelyföldön a nép volt minden, amennyiben a nép demokratikus szervezete és az ezredév óta proklamált jogegyenlőség alapján egy szerves és osztatlan egészet képzett..."

A szép, demokratikus székely történeti előkép természetesen itt-ott helyesbítésre szorul; igaz, hogy megoltalmazásáért kemény küzdelemben sok ezren véreztek el, de az sem tagadható, hogy ez a többségében szabadnak maradott katonanép megőrizhette önrendelkezése, önigazgatása, bíráskodása autonómiájának alapelemeit, éltethette életigazító értékes hagyományait.

Orbán Balázs a haza szeretetének érzését is a közösségi, alkotmányos szerkezetből kisarjadónak vélte: „Oly erény ez — írta megkezdve Udvarhelyszék nyugati határszélén hat évig tartó vándorútját —, mely e nemzet, mindenkit egyenlőnek és szabadnak vallott ős alkotmányának éltető földében csírázott és nőtt naggyá".

Gondolom, itt már ideje kimondanom, hogy ott, ahol valóban demokratikus társadalmat akar építeni a nép, méltányos, hogyha az írástudók megidézik és újra csatasorba állítják Orbán Balázst, a valóban „nemes demokráciának" az elkötelezettjét, harcosát, azt, aki lelkesíteni és példát felmutatni még ma is tud.

A székely faluközösség a megmaradás szolgálatában állott, s kínált szilárd, tartós hajlékot a mindennapok békés dologtevőinek. Hadak dúlásai idején azonban sokan, így a bölöniek is templomerődjükben kerestek menedéket. A „várba szorulás" idejére azonban szintén statútumot alkottak, hogy rendtartás szerint, maguk törvényeinek fejet hajtva élhessenek, életüket megvédelmezhessék.

Bölön falvának 1690. évi konstitúcióját Orbán Balázs is ismertette s megjegyezte: „Nevezetes ez okmány azért is, mert tanúsága annak, hogy népünk életének minden mozzanatait annyira áthatotta az alkotmányos érzelem, hogy még a hadviselet igényelte elővigyázati rendszabályokat, és a fegyelem szigorát is közmegegyezés általi szerződésen alapíták, s mindenki beleegyezéséből feltételezték annak hatályát, hadi tiszteiket választották, s azoknak nem adtak diktátori hatalmat, hanem egy választott bíróságot adtak melléje... és láthatjuk azon testvériességet, hogy még az idegeneket is befogadják..."

Valóban csodálatos a bölöni példa, szükségszerű, hogy Orbán Balázs büszkén modellként mutassa fel és szégyelleni való volna nekünk ma megfeledkezni róla, hiszen demokráciát tanulni itthon, nálunk, a mi örökségünk kínálta mintákból is lehet.

Végezetül Szabédi László verssorait idézném a lelkes, a büszke örökhagyó, Orbán Balázs mellé a ráció, a kétkedő értelem megtestesítőjét, de rokon igéket valló költőt állítva társul: „Belészülettem, / s ezért szünetlen / ujjongok: Ó szép / s nekem való nép!

1990. I. évf., 2. szám

Bartalis János

Anyaföld

Ékes vagy, mint a bölcső.
Fekete vagy, mint a sír.
Vér és könny kötöz össze véled
soha fel nem oldódó kapcsolatba.

Nagyobb vagy, mint a szerelem,
erősebb, mint a halál.
Nem szakadhatunk el tőled:
fogod a kezünk.
Tengermesszeségből visszahívsz,
ha elmenni akarnánk.

Mosolyogsz
— meleg anyai mosolygással —,
mint őszibarack a fán.

Örök vagy.
Halhatatlan vagy.
Csillag vagy.

A csillagok lehullhatnak az égről:
Te szívünkben örökké élsz.

1996. VII. évf., 1–2–3–4. szám

Mikó Imre

Egy öregúr baktat

(Részlet *Az utolsó erdélyi polihisztor* című regényből)

felfelé Belső Magyar utca napos oldalán. Szereti süttetni magát az alacsonyan járó őszi nap sugaraival.

Fején széles karimájú kalap, hátára vitorlavászonhoz, hasonló falusi kendőt terített, azt elöl bal kezével fogja össze. Jobbja a sétabot gombját markolja meg.

Hórihorgas, kemény csontú öreg, kissé már görnyedten jár, s meg-megbotlik a gyalogjáró macskafej-kövein. Kalapja alól kilógó hosszú tincseibe, fehér szakállába bele-belekap a hűvös szellő.

A piacsoron a kofák összesúgnak, s ujjal mutogatnak feléje. Két diák kalaplevéve, meghajlással köszön neki. Amikor már elhaladt mellettük, az egyik feléje biccent, s így szól társához:

— Minden haja szála más tudományban őszült meg.

A Nagypiac sarkán az öregúr megáll, előkotorja láncos óráját, svájci ezüst zsebóra, kezéből szemellenzőt formál s hunyorítva felnéz a toronyra. Aztán rosszallóan csóválja a fejét.

— Már megint előreigazították a toronyórát. Három percet siet! — szól a sarkon ácsorgó mesterlegénynek.

A fiú kétkedve néz rá.

— Honnan tudja a naccsás úr?

— Elsősorban nem nagyságos, hanem csak uraságod. Másodsorban, én minden reggel bemérem a napállást. Harmadsorban, ajánlom magam: Brassai Sámuel vagyok.

Szól és hegyes mutatóujját a kalapja szegélyéhez érintve, magára hagyja a bámuló fiút. Indul tovább Kolozsvár főterének lábasházi során. Közben kettősével számolja lépéseit: „...96 ...98 ...2000..."

Amikor a Fejér ló vendégfogadó vasrácsos épületéig ér, eszébe jut, hogy innen hazáig csak ötszáz lépés, neki pedig négyezer lépés a maga szabta napi sétája. Kerül hát egyet a Múzeumkert felé.

A kapuőr, János, tisztelettudóan leveszi szalmakalapját, kitér előle, s a kerítésnek támasztja seprűjét, amellyel a faleveleket takarította el az útról. Brassai ismét csak biccent, s megy tovább az ismert úton, hiszen ő maga és tanítványa, Herman Ottó ültette be fákkal a füvészkertet. Azóta hogy megnőttek! Feje felett összehajolnak a sárguló lombok.

Egy karó előtt megáll. Repkénybokor van hozzákötve. Olvassa a felírást:

Brassaia actinophylla. Endlicher. Australia.

Elmosolyodik. Régi barátja, a bécsi Endlicher professzor nevezte el róla ezt a genust vagy nemzedéket. Ausztrália szülötte, de a Himalája lankáin is megterem.

— Hervad, mint a gazdája — mondja félhangosan.

S amint az öreg tudós visszafordul az úton, hogy a még hátralévő lépéseket hazáig lerója, mintha még inkább megnőne. Lába alatt eltörpül a régi város, ősz feje a Himalája fehér csúcsai felé emelkedik, melyeknek tövében az actinophylla terem. Jó volna itt megállni és így megmaradni, mint önnönmagának szoborképe. De ha ő meg is áll, az idő elhalad felette, sőt a kelleténél gyorsabban jár. Akár a toronyóra.

A Monostor úton ismét közönséges járókelő lesz a nagy öregből, feje felé emelkednek a háztetők. Már alig maradt hátra száz lépés a négyezerből. Ismerős gyermekek szaladnak eléje, közrefogják, kórusban kiáltják:

— Brassai bácsi! Brassai bácsi!

— Pityikó, pityikó — válaszolja szórakozottan a vénember.

Majd bosszúsan szól rájuk: — Már megint belezavartatok a számolásba.

Egy kisebb fiú — idegen ezen a környéken — megkérdi a nagyobbtól:

— Ki ez?

Társa csodálkozva néz rá:

— Még azt sem tudod? Az atyaisten! — s elkacagja magát.

Az „atyaisten" pedig befordul a Monostor úti ház kapuján, otthonába, ahol várja már a földi embert a vacsora. Dehogy vacsora! Ha gazdasszonya azt meri mondani, rögtön ráförmedt:

— Kegyed... egy Szarvas Gábor!

Mikor csúfat akar mondani, a Magyar Nyelvőr szerkesztőjét idézi. Brassainak a vacsora — „estebéd". Ebéd is volt a szó szoros értelmében, mert az öregúr naponta csak kétszer étkezett: reggel és este. Amikor más ebédelt, ő maga, napi munkáját félbeszakítva, néhány darab tésztát fogyasztott, és a Fliegende Blätter című étlapban keresett felfrissülést.

S mikor estebéd után kovakővel, acéllal és gyaluforgáccsal rágyújt hosszú szárú pipájára, hátradől karosszékén, és a kakukkos órára tekint, már tudja is, hogy nemsokára itt lesznek muzsikus barátai.

Kezdődhet a „zenély". Ha többen gyűlnek össze, „zenezsinat".

A Bösendorfer zongorán, amely mellett egykor kedves öccse, Erkel Ferenc ült, kikészítve áll Mozart vonósnégyesének kottája. És a zeneszerszámok. Brassai bácsi brácsát szokott játszani a kvartettben.

Már csak a zenészek keresik fel. Meg a kölcsönkérők. Nincs, aki ellentmondjon neki, nincs, akivel vitatkozzék. Ellenfeleit mind maga alá gyűrte, vagy azok unták meg, hogy vitatkozzanak vele.

S ez már a beteljesülés, a vég kezdete.

Ő már mindenkinek csak Brassai bácsi. Pedig mint minden vénember, ő is volt valamikor fiatal.

1991. II. évf., 4. szám

Áprily Lajos

Régi város integet

Tél zúg felettem. Torlasz minden út
s a gond portyái űznek itt a síkon.

Se vár, se domb. Se fegyver. S egy napon
a szűkülő kört mégis átszakítom.

Talán tavasz lesz, útra-lázító.
S mint a vándor, ki hívó dallamot hall,
a hátizsákot vállra szíjazom
s megindulok magamban hosszu bottal.

A pusztákon túl város int nekem,
felette fenyves-csúcsokból sötét sor.
Fekete tornyok, bástya, vont hidak,
pártázatos fal, ágyúrés. Középkor.

Csörren a hídlánc. Pántos kapu döng,
hogy bebocsát az ordas alabárdos.
Benn zsong a nép, a tornyon zene szól:
fényben tavaszt köszönt az ócska város.

A templomból az ős dísszel kilép:
a városbíró. Centumvir-kiséret.
Túl zeng a Cenk s a fényben átölel
a háromszázesztendős mélyü élet.

Riasztott lelkem vassal vértezem,
többet nem játszom majd a csacska rímmel.
Mint aurifaber, mint argentifex
ércet formálok ötvös-őseimmel.

Éjjel sötét bástyából kémlelem
piros villámát messzi préda-tűznek.
Ott a halál jár. Perzselt földeken
tatárhadakkal hajdúk kergetőznek.

S míg hallom: túl az óriás falon
a század zúg és zúg a Barca-róna,
belül kohótűz és erő dalol
s ölel a vár, a városom. Corona.

1996. VII. évf., 1–2–3–4. szám

Egyed Ákos

Széchenyi István és a nemzeti önismeret

Széchenyi Istvánnak külön helye van a magyar történeti gondolkodásban. Történeti tudatunkban az önmagával viaskodó s nemzete sorsa felett töprengő, a magyarságot féltve-óva szemlélő, s óvatos haladásra noszogató Széchenyi alakja él. Vagy már inkább a megfontolt alapító, s a türelmetlen liberálisokkal, különösen Kossuthtal élesen vitázó, de mindenképpen tiszteletet érdemlő alakja. Aki nem volt hajlandó kockáztatni létet és jövőt semmiféle, még oly vonzónak tűnő elvekért sem, mert nem tudott más kiindulópontot elfogadni, mint Magyarország valódi politikai és társadalmi helyzetét. Akik behatóbban foglalkoztak műveivel, azt is tudják, hogy nála senki sem tárta fel mélyebben a reformkori magyar valóságot, s hogy eredeti gondolkodó, géniusz volt.

Bécsben született 1791. szeptember 21-én. Apja Széchényi Ferenc gróf, a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója. Széchenyi István katonatisztként kezdte az életpályát, s bár a Napóleon elleni háborúkban ugyancsak bebizonyította rátermettségét, már fiatalon kilépett a hadseregből, hogy későbbi életét és energiáját a magyar közélet jobbítása ügyének szentelhesse.

Életének és tevékenységének *kulcsszava az egyéni és nemzeti önismeret.* Ez Széchenyi felfogásában azt jelentette, hogy ki-ki ismerje meg benső énjét, a nemzet pedig önmagát, helyzetét, tulajdonságait, s az így nyert reális önismeret birtokában mérje fel lehetőségeit, ezután jöhet a programalkotás és a cselekvés. Minden kapkodásnak, a külföldi minta majmolásának, vakon követésének ellene mondott. Eszmerendszere s látásmódja fokozatosan alakult ki az 1820-as évekkel kezdődően s azokat későbbi nagy műveiben: a *Hitel, Világ, Stádium,* a *Kelet népe,* a *Politikai program-töredékek* c. kötetekben fejtette ki. De közéleti harcaiban vitacikkei s röpiratai is nagy szerepet kaptak.

Nemzeti önismeretre azért kell törekedni, mert ezáltal feltárulnak a *hibák* s ezek ellen küzdve fejlődnek a nemzeti *erények.* Széchenyi szerint ezek a hibák: hiúság és rokonai, önhittség és önáltatás, lelkesedés és szalmaláng, „közrestség", irigység és szülöttei, pártviszály és uralomvágy. Széchenyi maga tudta a legjobban, hogy egyetlen nemzet sem szereti, ha önhibáival túlságosan ostorozzák, de ez a tudat sem tántorította el szándékától, a hibák hangoztatásától, mert meggyőződéssel vallotta, hogy a szenvedélyek (hibák) a haladás legerősebb fékjeit jelentik.

Természetesen nem feledkezhetünk meg az időről és a körülményekről. Amikor Széchenyi eszméi kialakultak, a magyarországi feudalizmus mélypontjához

érkezett, válsága gyógyíthatatlan volt, a jobbágyvilág a „közrestség" szüntelen újratermelődését segítette, s a nemzet vezető rétege előtt létkérdésként vetődött fel a hogyan tovább kérdése.

Széchenyi úgy látta, hogy az adott helyzetből, amelyben a hibák uralkodnak, a „Nagy Parlagtól" tehát el kell jutni *közértelmességig,* amelyet a sokszor emlegetett *„kiművelt emberfő"* ideálja testesít meg. A politika a fenti célokat kell hogy szolgálja. A jó politikának gondoskodnia kell azon *társadalmi reformok* bevezetéséről, amelyek az idejétmúlt feudalizmusból átvezetnek a polgári társadalomba. A reformok, melyeket Széchenyi javasolt, kiterjedtek az egész magánjogra, a belső közjogra és a közügyekre, amelyek *alkotmányos-törvényes* alapot biztosítanának a változások *békés* megvalósításához. Az átalakulások megszüntetnék a fokozatosság elve szerint a feudális függőségeket és egyenlőtlenségeket, elsősorban a jobbágyságot, s következésképpen bekövetkeznék Magyarország „minden lakosának a nemzet sorába iktatása", a jogok kiterjesztése (birtokképesség, tulajdontartás, törvényi egyenlőség) „bizonyos életet terjesztend kilenc milliónak" ezentúl. Vagyis a polgári nemzet kialakulása befejeződne. Széchenyi ezt „lélekismereti vallomásá"-nak mondotta.

Széchenyi elöl járt a *közügyek* előmozdításában. Fő szerepet vállalt a Magyar Tudományos Akadémia megalapításában, kezdeményezője volt a Dunagőzhajózásnak, a Vaskapu-szabályozásnak, közismert a Lánchíd-akciója, gőzmalomtársaság szervezése és számos más közügyi vállalkozása.

Széchenyi programja a polgárosulást volt hivatott elősegíteni a nyugati mintát szem előtt tartva, de a hazai viszonyoknak mindig elsőbbséget biztosítva. Ez a program közel állt Kossuth és a liberális mozgalom programjához, bár amazokénál mérsékeltebb volt. Kidolgozásában hatást gyakorolt rá az erdélyi ellenzék egyik nagy vezére, Wesselényi Miklós, akivel hosszú időn át szoros barátságot tartott fenn. Mégis, nagy tekintélye s kitartó küzdelme ellenére, fokozatosan elszigetelődött; a nemzet inkább követte a gyorsabb és erőteljesebb átalakulást hirdetőket, főként Kossuth Lajost.

Mi volt az oka a Széchenyi és Kossuth közti heves vitának, erős szembenállásnak, amely sokat ártott a magyar politikának?

Főként a *módszer,* a *hogyan* kérdése képezett köztük választóvonalat.

Széchenyi úgy akarta átalakítani a társadalmat és a közügyeket, hogy elutasította a forradalmat a megoldás módjaként, sőt az ellenzék szerepét sem tette magáévá. Ő a bécsi kormányzat megnyerése által szerette volna reformjait megvalósítani; bizalma súlyos egyéni tragédiájának egyik főbb oka volt, mert csalódnia kellett. Számára Magyarország és Ausztria közjogi állapota tabu volt, azon a változtatás nem kívánatos. Kossuth viszont nyílt sérelmi politikát folytatott, mindig ellenzéki állásból viszonyult a helyzethez, elfogadta a forradalmi módszert, sőt az Ausztriától való elszakadást is keresztülvitte 1849-ben.

A Széchenyi—Kossuth ellentét történeti tény, nem lehet meg nem történtté tenni, de abszolutizálni sem kell. Kettőjük programjának végcélja ugyanis közös

volt. S azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Széchenyi rövid ideig miniszstere volt az 1848-as forradalmi kormánynak Kossuth mellett.

Halálának 130. évfordulóján (meghalt 1860. április 8-án), másfél század távlatából milyennek látjuk Széchenyi történeti hagyatékát?

A két világháború közötti erdélyi magyar politikusok gyakran idézték Széchenyit, mint az „okosság és mérséklet" politikájának ősforrását. Annál inkább, mert a romániai nemzeti kérdésben, amelynek 1918 óta az itteni magyarság is tárgya lett, Széchenyi hivatkozási alap lehetett. Ő a maga idején ellenzett minden erőszakos asszimilációs eljárást, és ezt akkor több román értelmiségi méltányolta.

Ma úgy látjuk, hogy Széchenyi egyéni sorsa, de a nemzeti sors sem igazolta mindig, hogy az önmérsékleti óvatos politika az egyedüli lehetséges módszer. Vannak helyzetek, amikor a forradalmi cselekvés vezet a célhoz, bár a forradalom csak végső megoldás lehet. De legyen a módszer békés vagy forradalmi, sohasem felesleges a nagy elől, Széchenyi önismeretre, önmérsékletre s megfontolt cselekvésre intő gondolataira emlékezni. A mához is szól intelme: „Bízzunk magunkban, bízzunk erőnkben, készületlenül azonban soha se lépjünk síkra".

1990. I. évf., 4–5. szám

Babits Mihály

Erdély

Rólad álmodtam, Erdély,
kamasz koromban, Erdély,
messzirül süvegeltek
hegyek és fejedelmek.
S ki voltál könyvem, Erdély,
ezeregyéjem, Erdély,
lettél ifjonti házam
és tanuló lakásom.
Három nagy évig, Erdély,
laktam földedet, Erdély,
ettem kürtös kalácsát
s a tordai pogácsát.

Ismertem színed, Erdély,
tündérszín őszöd, Erdély,
üveg eged metélő
csúcsaid gyémánt élét.
Most versbe szállok, Erdély,
az első hírre, Erdély,
hogy varázsod határát
sorompók el nem állják.
Öreg pilóta, Erdély,
ül így a gépbe, Erdély,
még egyszer ifjúsága
tájain szállni vágyva...

1992. III. évf., 4. szám

Fülöp Lajos

II. Rákóczi Ferenc, az író

(Borsi, 1676. március 27. — Rodostó, 1735. április 8.)

Hopp Lajos emlékének

Az életmű lezárul a halállal, de még a csonkán maradt pályát is kikerekíti, távlatosabbá teszi az idő és az emlékezet... II. Rákóczi Ferenc helyét, szerepét is kijelölte, meghatározta az utókor. Emlékezésünk főhőse a magyar történelemnek kétségkívül az egyik legvonzóbb, legnagyobb és legtragikusabb sorsú alakja; Erdély és a szövetkezett magyarországi rendek fejedelme, hadvezér, államférfi, művelődéspolitikus, mindemellett kiváló író és bölcselő is, aki — példaképéhez, Zrínyi Miklóshoz hasonlóan — tollal és karddal küzdött Magyarország függetlenségéért, az önálló államiság megteremtéséért.[1]

Rákóczi mint író, irodalomtörténetünknek (a késő barokk kornak, illetve a magyar felvilágosodást megelőző szakasznak) jelentős alkotója: az irodalmi szintű publicisztika, az erkölcsi, állambölcseleti irodalom és az emlékírás európai szintű képviselője.[2] Ám sokkal több, mint irodalmi jelenség; történeti személyiség, akinek alakja és sorsa eggyé vált szabadságharcának történetével.

Méltatásom szeretne legalább vázlatos képet adni Rákóczi irodalmi tevékenységének művelődéstörténeti összefüggéseiről, a szabadságharc alatti írói munkásságának irányairól, különösképpen az emigrációs évek műfajváltásáról, emlékírásának az eredményeiről, kitekintve memoárjának néhány gyöngyösi vonatkozására is. Azért választottam a szélesebb tablót, mert meggyőződésem, hogy nem elegendő Rákóczinak csak az emigrációban szerzett műveit vizsgálni, ugyanakkor megfeledkezve a hazai, magyar nyelvű írásairól. Ezek számbavétele nélkül ugyanis csonka lenne a fejedelem írói arcképének a bemutatása.[3]

Rákóczi írói munkássága egyidőben kezdődött a szabadságharccal, de nem zárult le annak végeztével, hanem tovább folytatódott, sőt kiteljesedett a száműzetés éveiben. Az 1703-tól 1711-ig tartó küzdelmes nyolc esztendő, igaz, csak rövid időre és töredékesen, de felvillantotta a független magyar államiság lehetőségét: a tudatos társadalmi, gazdasági, művelődési, diplomáciai és katonai reformtörekvéseket. Olyan kulturális és irodalmi hátteret, amelynek a feltárása az *Archivum Rákóczianum*-kötetek, a *Rákóczi tanulmányok* és az újabb kutatási eredmények után továbbra is szép kötelesség az egyes tudományszakok képviselői, különösen a művelődéstörténészek számára.

Rákóczi fejedelmi udvarát a központi irányítás gyakorlati feladatainak az ellátása mellett (vagy éppen azzal összefüggésben) igyekezett kulturális központtá tenni. Ebben a törekvésben fontos szerepe volt a társadalmi egységet, az összefogást erősítő szemléletnek, az igényes írásbeliségnek és retorikai felkészültségnek, a műfaji változatosságnak (levél, publicisztika, szónoklat, ediktum, vitairat, vers, imádság, elmélkedés, emlékírás, stb.), legfőképpen pedig a magyarnyelvűségnek. (Emellett persze — helyzettől függően — a hagyományos latin és a francia diplomáciai nyelv használatának is.)[4]

Maga Rákóczi eleinte alig-alig tudott magyarul, hiszen gyermekkorban elszakították az anyanyelvi közegtől; Bécsben élt, és ifjúkori tanulmányait is csehországi jezsuita kollégiumban végezte. Nagykorúságát elérve azonban hazatelepedett. Nyelvi bizonytalansága az első írásain még ugyancsak érezhető, ám egyre gyorsabban és jobban sajátította el a stílus, az írásbeli és szóbeli közlés eszközeit.[5] A latin nyelvet (elsősorban a klasszikus latint és a jezsuita latinságot) kitűnően ismerte, mint ahogy a francia nyelvet is (főként mint az udvari társalgás nyelvét, illetve a diplomáciai és az irodalmi jellegű írásbeliségét), bár nem birtokolta az árnyaltabb kifejezésmódot.

Járatos volt az antik és a barokk szónoklatban, de hatott rá a protestáns prédikátori gyakorlat is, és mind katonái előtt, mind a megye- és országgyűléseken „értelemre és érzelemre ható" beszédeket tartott. A kancellária művelődéspolitikáját és diplomáciai tevékenységét olyan felkészült munkatársak segítségével alakította ki, mint Pápai János és Ráday Pál. Irodalmi szempontból is figyelemre méltó többnyelvű magán-, valamint hivatalos, és főleg diplomáciai levelezése, amelyben a francia levélstílus kívánalmait követte. Ez Mikes Kelemen *Törökországi levelek* című művének megírására is hatással volt.

Ő kezdeményezte az első hazai hírlap, a *Mercurius Hungaricus* (később *Mercurius Veridicus ex Hungaria*) kiadását, Ráday Pálra bízva a szerkesztést. Fejlesztette a nyomdahálózatot, támogatta a könyvkiadást, így például Zrínyi Miklós újból időszerűvé vált *Áfiumának*, továbbá Pápai Páriz Ferenc latin—magyar és magyar—latin szótárának,[6] Czvittinger Dávid *Specimen Hungariae Literatae* című magyar irodalmi lexikonának,[7] Tolvaj Ferenc gyöngyösi református iskolai rektor *Arithmeticájának*[8] a megjelentetését stb. Az eredeti művek mellett szorgalmazta a fordításirodalom termékeinek a kiadását is.

Felkarolta a kollégiumok, főiskolák, egyáltalán az iskoláztatás ügyét, az oktatás korszerűsítését, elősegítette a külföldi iskolalátogatást tanár és diák számára egyaránt.[9] Megalapította a *Nemes Ifjak Társaságát*, amelynek célja egy korszerű műveltséggel rendelkező fiatal értelmiségi réteg kinevelése volt.[10]

Pártfogolta a képzőművészetet, főleg az emlékérem- és a rézmetszetkészítést, valamint az arcképfestést. Személyét már a kortárs írók és művészek is különleges tisztelettel övezték, amivel megalapozták a mindmáig töretlen továbbélő Rákóczi-képet, amely a nevéhez fűződő szabadságharc rövid, de annál jelentősebb történelmi korszakának az eszményítéséhez is hozzájárult. Legendás alakjának az

ismertségéhez nagyban hozzájárult udvari festőjének, Mányoki Ádámnak az 1712-ben (már Danckában) készült olajportréja. Az eredeti képen Rákóczi tollforgós kucsmát, türkizszínű dolmányt és arannyal átszőtt palástot visel. A nyílt és tiszta tekintet, a jellegzetes arc, a haj- és bajuszviselet, az egyenes tartás és a nemes egyszerűség mind-mind a fejedelem emberi és uralkodói nagyságának hű tükrözője.[11]

Rákóczi széleskörű műveltségével, államférfiúi bölcsességével, a tudomány és a művészetek támogatásával igen nagy hatást gyakorolt kortársaira és a magyar művelődés további fejlődésére. Irodalmi tevékenysége is rendkívül sajátságos. A szabadságharc idején egy küzdelemben bővelkedő, ám bizakodó korszakban készült levelei, kiáltványai, beszédei, elmélkedései és imádságai többnyire magyar nyelvűek; céljuk a mozgósítás, a vitézi morál és a hazafias szellem erősítése, a függetlenség ügyének közvetlen szolgálata.

Legjelentősebb műveit (a *Vallomások*at és az *Emlékiratok*at) azonban — világirodalmi és teológiai inspiráció, illetve a hazai memoárhagyomány alapján —az egyéni és a nemzeti önvizsgálatnak, a tények őszinte feltárásának és a külföld tájékoztatásának szándékával — már az emigrációban latin, illetve francia nyelven írta. Bár mindkét mű idegen nyelvű, mégis szerves része a magyar irodalomnak, hiszen mondanivalójuk a korabeli magyar társadalmi viszonyokban, azoknak az európai összefüggéseiben és az itthoni környezetben gyökerezik.

Rákóczi hazai földön vált íróvá; gondolatait, érzelmeit az itteni hagyományok, élmények és tapasztalatok, a magyar valóság tényei határozzák meg. Természetesen van lényeges különbség, a cselekvő, hívei által környezett szabadságharcos fejedelem, illetve az inkább már csak szemlélődő, magányos emigráns élethelyzete, a politikai író és az emlékíró alkotói szándéka és műfajhasználata között. Mindemellett aligha lehet tagadni az írói pálya első és második szakaszának összetartozását, az előzmény és a következmény folytonosságát.[12]

A továbbiakban csupán érintőlegesen soroljunk fel néhány jellemző Rákóczi-művet a szabadságharc időszakából. Imái közül az *Alázatos imádság* (Debrecen, 1703) című „hadaknak rendelt" könyörgés érdemel említést, amely „felekezetközi" jellegével az egységre törekvő türelmi politika szép megnyilvánulása.

A fejedelemnek tulajdonítható a *Rákóczi Ferenc buzgó éneke* (1703) című dallammal ellátott imádság is. A huszonhárom strófás vers a reformáció íróinak frazeológiájával idézi „Isten ostorá"-t, amelyet a magyarságnak bűnei miatt kell elszenvednie. Engesztelésképpen a „magyarok pátronájá"-nak segítségét kéri, és összefogásra szólítja fel a nemzetet.

Eredeti fogalmazványban maradt ránk a fejedelem *Gyömrői beszéde* (1705), melyet tábori szemléje alkalmából — erős érzelmi hatással — „fölkelt hadai"-hoz intézett egy balsiker után. Ebben korholta a katonák fegyelmezetlenségét, közömbösségét és a szabadságharc méltó folytatására ösztönzött.

Igen tanulságosak Rákóczi vitairatai is. Közöttük a latin nyelvű *Responsio* (1706–1707) publicisztikai remekmű. Voltaképpen válasz hat északnyugati vár-

megye *Supplicatiojára* (1705) és a Szécsényi országgyűlés jezsuitákkal kapcsolatos intézkedéseit okolja meg. Az itteni érveket a későbbi önvallomásíró is felhasználja.

A *Hadakozó embernek tanító scholája* (1707–1708) című traktátus hadtudományi és didaktikai indíttatású mű. Célja a reguláris hadsereg megszervezésének szorgalmazása volt. Az írás, amelynek bevezetője Mátyás király emlékét idézi, Zrínyi Miklós prózai munkáihoz hasonló katonapolitikai elmélkedés.[13]

Rákóczi azonban a magyar irodalomtörténetben a már a száműzetésben írott két főművével, a latin nyelvű *Vallomások*kal (*Confessio peccatoris*) és a francia nyelvű *Emlékiratok*kal (*Mémoires*) vonult be. A vallomásíró és az emlékíró munkája — a művek önállósága ellenére — egységet alkot, időrendi folyamatosságot mutat. Összetartozásukat keletkezési közülményük, tartalmi összefüggésük és sajátos szerkezeti megoldásuk (az ún. kettős elrendezés) is jelzi.[14] Az egymást követő művekben ráadásul gyakori a hivatkozás, a visszautalás az előzményekre, a már korábban elmondott tényekre. E szemlélet helyességét támasztja alá Köpeczi Béla megfigyelése is,[15] hogy az *Emlékiratok* műfajilag az igazi *mémoire* és az augustinusi *confessio* között helyezkedik el. Alapjában véve mindkét mű önfeltárás: az elsőben több a „belső történés", a lelki fejlődésrajz, a másodikban pedig a „külső esemény", a kortörténet — az írói szándék és a műfaji célkitűzés kívánalmai szerint. De adjuk át a szót Rákóczinak:[16] „Vallomásaim könyveiben feltártam neked [ti. az „Örök Igazságnak"— F. L.] az emberek előtt szívem belsejét. Itt az embereknek mondom el Teelőtted külső tetteimet. Az emberek Vallomásaimból megtudják majd, milyen indítóokok hajtottak a cselekvésre; ebből a könyvből megismerik azt, amit tettem."

Jellegét tekintve mindkét alkotásra hatott Szent Ágoston remekműve és annak műfaja, amely Redl Károly szerint[17] „nehezen meghatározható: önvallomás, gyónás, ima, filozófiai elmélkedések, teológiai fejtegetések, pszichológiai megfigyelések, anekdotikus részletek, életrajzi elemek keverednek benne".

Rákóczi emlékírásaira hatással volt a magyar memoárhagyomány is; az olyan alkotók művei, mint Kemény János, Bethlen Miklós és mások alkotásai. Utóbb Bitskey István mutatott rá,[18] hogy ezek a politikai életben aktív szerepet játszó szerzők „igazolni, védeni akarták magukat az utókor előtt, igyekeztek az előadás menetét tetszetősen — nem feltétlenül kronologikus rendben — megformálni, magukat és kortársaikat egyéni megítélésük szerint bemutatni." Bár ezek a művek nem mindig jelentek meg nyomtatásban, kézírásos formában kézről kézre jártak, így befolyásolták, alakították a közvéleményt.

Rákóczi nem ezt tette: nála az erkölcsi szándékon és a hitelességen volt a hangsúly, ami mindkét szóban forgó művére egyaránt vonatkozik. A *Mémoires* ajánlása egyértelmű:[19] „Fogadd tiszta szándékomat, hogy mindabban, amit cselekedtem, a tiszta igazságot akarom elmondani." Majd így folytatja:[20] „Hiszem, hogy ez az igazság belőled sugárzik, s az utókor majd téged dicsőít érte, és megtanul különbséget tenni az igaz és a hamis között."

A művek időrendjét tekintve Rákóczi a *Confessio* első könyvét 1716 végén, 1717 elején írta Grosbois-ban, a kamalduli szerzetesek kolostorában. Ebben — önvallomásos bevezető után — ifjúkorát, iskolázását, külföldi élményeit, letartóztatását, megmenekülését, és a felkelőkhöz való csatlakozását beszéli el; a történet nagyjából 1703 derekáig, a szabadságharc kitöréséig tart. A *Vallomások* legszebb és legizgalmasabb része a kalandos életút előadása, visszatalálása nemzetéhez, népéhez. Meggyőzően mutatja be, hogy ő mint a Rákócziak, Báthoryak, Zrínyiek utóda, nem is cselekedhetett volna másképpen, mint ahogy cselekedett.

Az első könyv befejezése után, 1717-ben írta meg a *Mémoires*-t, még ugyancsak Franciaországban; a műben reális képet rajzol az 1703–1711 közötti szabadságharc történetéről, kimeneteléről és bukásának okairól. Az események értékelése mellett kritikai áttekintést ad a korabeli magyar társadalomról; „az ausztriai ecset" hamisító vonásaival szemben pedig megvédi a „rebellisnek, lázadónak, zavargónak" bélyegzett magyarságot. Bebizonyítja, hogy a szabadságjogokért indított háborúk sorába tartozik a magyarságnak ez az utóbbi küzdelme is.

A *Confessio* második könyvét 1718-ban már Törökországban, Drinápolyban és Jenikőben írta, és az 1711-től 1717 közepéig tartó emigrációs időszakot dolgozza fel — visszautalással a *Memoires* történéseire —, beszámol lengyelországi és franciaországi tartózkodásának élményeiről és emigrációba vonulásának indítékairól. Úgy vélte, hogy külföldön többet tud használni a magyarság ügyének. A harmadik könyv, amely Jenikőben, ugyancsak 1718-ban készült, a törökországi emigráció első éveit mutatja be.

Gyöngyös neve is gyakran szerepel Rákóczi *Emlékirata*ban. A város a Rákóczi korban többször is helyt adott Heves és Külső-Szolnok vármegye közgyűlésének és a meglehetősen nagy kiterjedésű Rákóczi-birtokok egyik központja volt. A fejedelem többször tartózkodott Gyöngyösön; kiáltványának közzététele után Almásy János alispán itt hirdette meg a kettős vármegye felkelését, az összegyűlt katonák pedig innen indultak az egri vár bevételére. A lakosság külön adóval, élelmiszerrel és fuvarral is támogatta a küzdelmet.

1704. március 17-e és 29-e, illetve augusztus 28-a és szeptember 12-e között — két alkalommal is — Gyöngyösön tartották a béketárgyalásokat Rákóczi Fő téri házában. Az értekezletek költségeit ugyancsak a város fedezte.[21] A bécsi udvart a gyöngyösi születésű Széchényi Pál kalocsai érsek és két követtársa, Okolicsányi Pál és Szirmay István képviselte. A fejedelem személyesen vezette a tárgyalásokat. A gyöngyösi békeértekezleten terjesztették fel az uralkodóhoz a nemzet kívánságaiként az ún. „gyöngyösi 25 pont"-ot.[22]

Az udvar már 1704 első napjaiban rá akarta bírni Rákóczit a béketárgyalásra. Erre azonban csak negyedéves késéssel került sor. A fejedelem 1704. február 29-én Gyöngyöst tűzte ki a tárgyalás színhelyéül, az időpontot pedig március 17-ében jelölte meg.[23] Rákóczi *Emlékirata*ban kitért mind a két értekezlet tárgyára, lefolyására és a megbeszélések sikertelenségének okaira is. Az első találkozóról így számolt be:[24] „… testőreim kíséretében Gyöngyösre mentem az érsekkel tár-

gyalni. Elrendeltem Bercsényinek és a felső-magyarországi megyék főurainak, hogy ők is odajöjjenek. […] Az okmányok feljegyezték azokat az előterjesztéseket, amelyeket az értekezleten a császár nevében tettek, és az én válaszaimat is. Egyetértve Bercsényivel, leghívebb barátommal, titkaim egyedüli ismerőjével, az volt a célom, hogy több külföldi hatalom kezességével biztosított békét érjünk el; így amennyiben a bécsi udvar szokása szerint megszegi a feltételeket, ugyanezeknek a kezeskedő hatalmaknak törvényes joguk lesz minket támogatni. Nem volt nehéz kitalálni, hogy a bécsi udvar idegenkedik egy ilyen békétől. Ez az első megbeszélés csak néhány napig tartott. Az értekezlet folyamán a császár követei meg akarták ismerni a nagy mozgalom okát és kegyelmet, jóakaratot, őszinteséget s a szabadság túlságosan is általánosságban mozgó helyreállítását ígérték. Válaszomban szemükre hánytam a sok királyi szószegést, csalárd szerződést, becsapást, törvénysértést, és különleges elhatározásokat kértem a nevemben kibocsájtott kiáltványban előadott sérelmek orvoslására."

Rákóczi a második gyöngyösi béketárgyalás ismertetése kapcsán — mint az egyik legjelentősebb eseményről — szólt a protestánsok vallási követeléseiről, a császár szándékáról és annak meghiúsulásáról:[25] „… Nagy szerencsének tekintettem, hogy ki tudtam kerülni azt a kelepcét, melyet a bécsi udvar az értekezleten állított nekem. Úgy látszik, ezen dolgozott már tavasz óta, amikor először beszéltem ezen a helyen az érsekkel. Íme, a tény: a protestánsoknak azokat a kiváltságait, melyeket a törvények és különösen az I. György dédapám által kötött nagyszombati béke számukra biztosított, megsértették, és ezért a háború kezdete óta kísérletet tettek a tőlük erőszakkal és a békekötés ellenére elvett templomok visszafoglalására. Minthogy azonban előre láttam, milyen kárt okozhatnak az ilyen tettek, meggyőztem róla a legjózanabb reformátusokat, hogy előnyösebb volna számukra, ha a nemzet ünnepélyes gyűlése helyezné vissza őket jogaikba. Minthogy hatalmukat még nem ismerte el hasonló gyűlés, nem sokat érne az, amit én érdekükben tehetnék, és kikerülhetetlenül zavart okozna közöttünk. Belátták érveimet, és ők maguk adták vissza az elfoglalt templomokat."

A fejedelem korábbi műveiben is a vallási békét képviselte; ugyanígy a tolerancia elvét hirdeti a *Memoires*-ban is:[26] „Reméltem, hogy az idők folyamán helyreállíthatom a lelkek egységét, és így szelíd és békés utakon visszavezethetem az elkülönült vallásokat az igazi katolikus egységbe."

Rákóczi Gyöngyösön több rendeletet alkotott, országos és helyi jellegű határozatokat hozott, onnan kiterjedt levelezést folytatott. Sajnálatos, hogy mind az első, mind a második béketárgyalás csupán néhány napig tartott, mivel a tárgyaló felek még az alapvető kérdésekben sem értettek egyet. Így azután nemhogy béke, de még fegyverszünet sem jöhetett létre közöttük. A helyzetet jól érzékelteti az a levél, amelyet Rákóczi XIV. Lajos francia királynak írt tájékoztatásképpen a gyöngyösi békeértekezletről:[27] „Gyöngyösi tartózkodásom közben a megbeszéléseken nem szóltunk semmi egyébről, mint arról, milyen bizonyságot és kezességet adhatna nekünk a császár, minekutána már olyan sok ízben nyilvánvalóan megszegte es-

küvéseit és ígéreteit. Megértvén pedig, hogy most is csupán játszani készül velünk, és fia hitelét kínálja a magáé helyett, nem volt már szükségem semmiféle ürügyre, hogy tovább húzzam az alkudozásokat, az érseket tehát elbocsátottam, igen sok panasszal az elszenvedett igazságtalanságok és általános ellenségesség miatt, melyeket még tetézett, hogy a sok könnyen adott kezességben és ígéretben meg sem bízhatunk."

Rákóczi memoárjainak elsősorban kor- és művelődéstörténeti értékük van, azonban alkotójuk írói erényei miatt is vonzó olvasmány mindkettő. A fejedelem többnyelvű író; műveiben nemcsak a kiváló politikus, de a jó tollú alkotó, a társadalomkritika, a jellemábrázolás, a színes leírások, elbeszélések és a retorikai emelkedettség mestere is megnyilvánul. A könyvek stílusa gondos, tárgyilagos, gyakran vallomásos jellegű vagy éppen morális tendenciájú, a legszebb lapokat át- meg átszövi az írói líraisága, szenvedélyessége.

Több jel mutat arra, hogy Rákóczi a *Memoires* írásakor korábbi feljegyzésekre és forrásokra támaszkodott. A tények rögzítésére vonatkozóan megjegyzi:[28] „Mindezeket levéltáram őrzi, s az utókor ezek alapján a könyvhöz hozzátehet még sok részletet, vagy helyreigazíthatja azt, amit nem a maga helyén adtam elő." Nos, ilyen zavar figyelhető meg az *Emlékiratok*ban a béketárgyalások sorrendjét illetően is.[29]

Rákóczi a *Vallomások* és az *Emlékiratok* befejezése után latin és francia nyelvű *Meditációk*at (1720–1723) írt a Szentírásról a janzenizmus szellemében. Ezekkel az elmélkedésekkel új műfaj bukkant fel Rákóczi irodalmi munkásságában. Ugyancsak a száműzetésben született két állambölcseleti és etikai értekezése, amely *Politikai és erkölcsi végrendelet* (1722–1725) címen jelent meg. Végül a fejedelem korábbi — még a szabadságharc ideje alatt írott — imádságainak folytatásaképpen ugyancsak latin és francia nyelven alkotta meg a három részből álló *Fohászok*at (keltezetlen).

Az emlékíró a *Memoires* nyitányában — hazafiúi önvallomásként — feltárta azokat az indítékokat, amelyek a „magyarországi háború" kapcsán elhatározásra és cselekvésre késztették:[30] „Egyáltalán nem félek kijelenteni előtted — ó, Örök Igazság, akinek ezeket az *Emlékiratok*at ajánlottam —, hogy minden cselekedetem célja kizárólag a szabadság szeretete volt és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam. Nem a bosszúvágy indított erre, nem is koronát vagy fejedelemséget akartam szerezni, nem is a kormányzáshoz volt kedvem: kizárólag az a hiú dicsőség vezérelt, hogy eleget tegyek kötelességemnek hazám iránt — és a világi becsület."

Rákóczi Ferenc alakját, személyiségét, tevékenységét nem fakítják a múló századok. Emléke tovább él a népköltészetben, a szépirodalomban és más művészeti ágakban — egy immár több mint ezeréves nemzet tudatában.

Jegyzetek

1 FÜLÖP LAJOS: II. Rákóczi Ferenc. *Gyöngyös irodalmi öröksége*. Gyöngyös, 2001. 61-70.

2 HOPP LAJOS: Utószó. RÁKÓCZI FERENC: *Vallomások*. Szerk. HOPP LAJOS. Bp., 1979. 807.

3 BÁN IMRE: Rákóczi Ferenc mint író. *A magyar irodalom története*, II. Szerk. BÉLÁDI MIKLÓS—BODNÁR GYÖRGY. Bp., 1957. 168.

4 HOPP L. : Utószó, i. m. 808-810

5 TOLNAI GÁBOR: Rákóczi Ferenc, az író. *Rákóczi-tanulmányok*. Szerk. KÖPECZI BÉLA—HOPP LAJOS—R. VÁRKONYI ÁGNES. Bp., 1980. 387.

6 RÓNAY LÁSZLÓ: *Erkölcs és irodalom*. Bp., 1993. 70-73.

7 NEMESKÜRTY ISTVÁN: *Kis magyar művelődéstörténet*. Bp., 1994. 79.

8 FÖLDES ÉVA: Rákóczi művelődéspolitikája, különös tekintettel oktatáspolitikájára. *Rákóczi-tanulmányok*, i. m. 357-358.

9 LADÁNYI SÁNDOR: A sárospataki és debreceni kollégium a Rákóczi-korban. *Rákóczi-tanulmányok*, i. m. 317.

10 FÖLDES É.: i. m. 363-364.

11 GALAVICS GÉZA: A Rákóczi-szabadságharc és az egykorú képzőművészet. *Rákóczi-tanulmányok*, i. m. 509-510.

12 HOPP L.: *Utószó*, i. m. 810.

13 Uo. 855.

14 GYENIS VILMOS: Rákóczi Vallomásai és a hazai emlékirati hagyomány. *Rákóczi-tanulmányok*, i. m. 402.

15 *II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig*. S. a. r. KÖPECZI BÉLA—KOVÁCS ILONA. Bp., 1978 (Archivum Rákóczianum, III/1) 448.

16 *II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai*, i. m. 42.

17 REDL KÁROLY: Utószó. AURELIUS AUGUSTINUS: *Vallomások*. Bp., 1982. 483.

18 BISKEY ISTVÁN: Emlékírók. *Pannon Enciklopédia. Magyar nyelv és irodalom*. Szerk. SIPOS LAJOS. Bp., 1996. 240.

19 *II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai,* i. m. 45.

20 Uo. 45.

21 MOLNÁR JÓZSEF: Gyöngyös és a Rákóczi-szabadságharc. *A Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve*. Szerk. FÜLÖP LAJOS — MÁRTA FERENC. Gyöngyös, 1984. 25-35.

22 DEZSÉRI BACHÓ LÁSZLÓ: *Gyöngyös város Rákóczi idejében*. Gyöngyös, 1938. 29.

23 Archivum Rákócziánum I. 1978. 466.

24 *II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai*, i. m. 121-122.

25 Uo. 140-141.

26 Uo. 44.

27 Uo. 43.

28 Uo. 43.

29 Uo. 466.

30 Uo. 48.

II. Rákóczi Ferenc

Ima a hazáért nehéz időben

Úristen! Igazság kútfeje, kegyelem kimeríthetetlen forrása,
ki parancsolataidról megfeledkezett népedet néhanapján
a szolgaság jármával sújtod, hogy megtörvén gőgjét,
amint a büntetésben igazságot adtál, a megbocsátásban
újból kegyelmet nyújts neki: bevalljuk, Uram, őseink nyughatatlanságát, beismerjük mindennapi vétkeinket, amelyekkel ellened támadván,
valóban megérdemeljük ostorodat.
Rászolgálunk, Uram, hogy nemzetünk dicsősége elenyésszék,
s gyermekeink idegen nép járma alatt görnyedjenek.
Méltók vagyunk, hogy magvunk szakadván,
eredetünk emlékezete és nemzetünk neve feledésbe merüljön,
mivel elhajoltunk tőled, Istenünktől és Urunktól.
Mindazáltal, Uram, tekintsd a nyomorúság
ez örvényébe hullott népednek sóhaját, hallgasd meg a szegények,
az özvegyek és árvák Hozzád felsíró jajkiáltását.
Tekintsd a bűnhődésre kész ártatlanoknak kiontott vérét,
s ne feledkezzél meg irgalmasságod cselekedeteiről, melyekkel hajdan
oly kegyesen elárasztottad szolgaságban sínylő választott népedet.
És ha lelkünkben lángra lobbantanád felszabadulásunk vágyának tüzét,
vezéreld cselekedeteinket, erősítsd meg karunkat, élesítsd fegyvereinket,
hogy egyesült erővel szolgálhassunk kegyes akaratodnak.
Adj, Uram, azoknak, akiket vezéreinkül rendeltél,
hivatásukban bölcsességet, balsorsban bátorságot,
a szerencsében mérsékletet, hogy végzéseid útján haladjanak.
Te jelöld ki, Uram, táboraink határát, vedd körül irgalmasságod köntösével,
óvd meg az ellenségnek cseleitől, s űzd el az álmot a virrasztók szeméről,
nehogy készületlenül találtassunk.
A Te angyalod legyen őrünk és vezetőnk a csatában,
aki szétszórja a fegyverek golyóit, s amint Izraelt szárazon vitte át a tengeren,
vezessen át bennünket is sértetlenül ellenségeink tömegén.
Add, végül, Urunk, legkedvesebb Atyánk, hogy felvétetvén néped kebelébe,
rendelésed útjáról le ne térjünk, hanem igazságtételeid őreivé lévén,
utunk nyugalomban és békességben vezessen Tehozzád,
ki végtelen kegyelmednél fogva azt akartad, hogy kiszabaduljunk
a szolgaságból és megváltassunk. A mi Urunk, Jézus Krisztus által,
ki a Szentháromságban veled él és uralkodik, mindörökkön-örökké.
Ámen.

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XX.

Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830), a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849), a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867) az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan

XVI.

Mítoszok, mondák, legendák

Nemzeti történelmünk kimagasló csúcsa az 1848–49-es forradalom és szabadságharc. A hősök gazdag anyagot szolgáltattak a korszak mondáinak kialakulásához, a nép megőrizte szívében a forradalom tüzét lángra lobbantó márciusi ifjakat, a szabadságharc csatáiban hősiesen küzdő huszárokat, a veres sipkás honvédgyalogosokat, Bem apót, Damjanichot, Klapkát és a többi legendás tábornokot, az aradi 13-at. A legtöbb történet egyértelműen Kossuth apánkhoz fűződik. Érdemes megfigyelni, hogy az idő begyógyítja a múlt sebeit. A századfordló népi történeteiben még a korábban gyűlölt Habsburg-uralkodó is „ferencjóskává" szelídült.

A lengyelek *Jozef Zachariasz Bem*-je, a magyar Bem József, a székelyek Bem apója, a törökök Murád Teflik pasája egész életében a szabadságért küzdött — ezért lopta be magát a mi szívünkbe is. Egyik mondánk azt meséli, hogyan vágta ki magát és katonáit Szászsebes égő házai közül, s csatát kezdve, Puchner generálist egészen Szebenig üldözte. Gábor Áron tüzérőrnagy a semmiből teremtett tüzérséget Székelyföldön — *Lészen ágyú!* —, hetvennél is több ágyút öntött, a tüzéreket is kiképezte, különösen a székely diákok tanulták meg hamar az ágyúk kezelését.

Petőfi Sándor költőnkről is számos mondát ismerünk, Rózsa Sándorról és másokról is…

„Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!"

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása és az 1867-es kiegyezés között kibontakozó magyar irodalomban sajátos összetettség, kettősség tanúi le-

hetünk: az útvesztés, a tanácstalanság, a mind keserűbb *csalódások és szárnyaszegett remények* akkordjai mellett fel-felcsendülnek a *hit: a bizakodás, az élni akarás* hangjai is. Azok az írók, akik irodalmi pályájukat még 1848 előtt, a reformkorban kezdték, vágyaikat, reményeiket nem adták fel, ezek a vágyak, remények és törekvések egy sor jelentős művet segítettek a világra, amelyek vívódó kétséggel bár, de ragaszkodni akartak és ragaszkodtak is a negyvenes évek céljaihoz. Jókai Mór, Arany János, Tompa Mihály és mások mellett ez a hit, a hinni akarás váltotta ki a küzdés és bizakodás nagyszabású drámai költeményét *Madách Imré*ből (1823–1864), *Az ember tragédiáját* (1860), amelyről *Arany János* így vallott: *„…úgy koncepciójában, mint kompozíciójában igen jeles mű"*. Sőtér István írja, hogy a „Tragédia sajátos sommázata az egész Világos utáni korszak szemléletének. A szabadságharc bukása kimondatlanul húzódik meg a Tragédia eszmekörében" (*Nemeskürty István,* 1985. 3. 543.). A drámai költemény, emberiség-költemény, lírai dráma elnevezés nem előzmények nélküli. Az Isten és az Ember viszonya szinte a középkori misztériumjátékokig, *Dante Isteni színjátéká*ig vezeti vissza a családfát. Előzményként említhetjük *Milton* eposzát, *Az elveszett paradicsom*ot, *Goethe Faust*ját. *Victor Hugo* műhelyében készült el a *Légende des siècles* (Századok legendája) és *Ibsen Peer Gynt*je. Ezek a világirodalmi alkotások lassan-lassan beépülnek irodalomtörténetünkbe is, s anyanyelvi óráinkon, tanterveinkben szerepelnek. De a magyar irodalomban is a reformkor gondolati lírájának, verses epikájának egyik legértékesebb vonulatát adják azok a művek, amelyek az emberi lét, cselekvés értelmét boncolgatták: *Kölcsey Ferenc: Vanitatum vanitas* (1823), *Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde* (1831), *Gondolatok a könyvtárban* (1844), *Petőfi Sándor: Az apostol* (1845–46). 1849-nek kellett eljönnie, hogy a reformkorban még csak eseti kérdésfeltevés alapproblémává váljon, hogy valóban szembenézzen a „mi dolgunk a világon?" a Világos utáni újrafogalmazott kérdéssel. *Babits Mihály* 1923-ban, egy Madách-kiadáshoz írt előszavában úgy véli, hogy „eszmékkel fejezni ki a szív eleven kínjait még megrázóbb, mint képekkel és zenével tenni azt, hasonlattal s rímmel: mert az eszmékben a csalódás túlnő egyéni jellegén, s a természeti törvény könyörtelen általánosságba ütközik, egyetlen ember könnyei elborítják az egész világot. Ebben áll Az ember tragédiája hatásának titka". (*Kerényi Ferenc* szerk., 1992. 141.) Madách Imre alkotása része magyar irodalomtörténetünknek, színháztörténetünknek, a világirodalomnak, s generációkon keresztül Madách gondolatai velünk jönnek a XXI. századba is: *„A gép forog, az alkotó pihen. Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy…, A tett halála az okoskodás. Nem az idő halad, mi változunk. Milljók egy miatt. Még a borsón is szépet álmodom. Mondottam, ember: küzdj, és bízva bízzál!"* — szállóigék, amelyekre felhívjuk tanítványaink figyelmét, érettségi kártyákon vissza-vissza is köszönnek Madách sorai, reméljük, hogy az újabb generációk sem mennek el mellettük süket fülekkel.

Anyanyelvünk helyzete

Már a XVIII. század közepétől vannak jelei annak, hogy egyre többen felismerték a magyar nyelv méltatlan helyzetét, természetes fejlődésének megtorpanását. *Faludi Ferenc* (1703–1779) például közmondásokat, „szépen illő társigéket, szép magyarázatokat (kifejezéseket)" gyűjtött, hogy „igazabban kitanulhassa a tulajdonabb magyar szóejtéseket". Az elszórt kezdeményezések után Bessenyei György fellépése, majd Kazinczy Ferenc mozgalmának sikere után a reformkori törekvések megvalósítják a magyar nyelv jogainak a helyreállítását, elterjedését, a magyar nyelv államnyelv lesz — hatalmas eredmény!

Ám az elnyomó hatalom mindig tudta, hogy egy nép megsemmisítő beolvasztását az anyanyelvvel és kultúrával kell kezdeni. 1849 után, a Bach-korban a közigazgatás, a bíráskodás és a katonaság nyelve ismét a német. *1856-tól kezdve a gimnáziumi oktatás* is hivatalosan *németül* folyik. Az egyetemeken *németül* és *latinul* oktatnak. Tanári oklevelet az 1850-es években magyar anyanyelvű pedagógus nem kaphatott. A korabeli városképek német feliratai is az elnyomó idegen ország díszleteit alkotják. Folyamatosan bontakozik ki a tudatos és szervezett küzdelem a németesítés ellen. A Magyar Tudományos Akadémia válik ennek egyik védőbástyájává, Erdélyben pedig az Erdélyi Múzeum-Egyesület.

A magyar nyelv életre keltését, jogainak visszaszerzését segítik a megújuló és elszaporodó folyóiratok és napilapok: a *Pesti Napló* (1850-től), az *Új Magyar Múzeum* (az első tudományos folyóirat a szabadságharc után), a *Budapesti Szemle* (1857-től), a *Századok* (1867-től), a *Magyar Nyelvőr* (1872-től), a *Népszava* (1872), a *Vasámapi Újság, Figyelő, A Hét,* az *Új Idők* stb.

Az életre kelt és végre méltó rangját kivívó színházi élet is az anyanyelv szépítését és terjesztését szolgálta. 1864-ben megalakítják a *Színi Tanodát,* s Blaha Lujza, Jászai Mari és mások népszerű, ismert személyek lesznek. A meseíró Benedek Elek fogalmazta meg *Blaha Lujzá*ról, hogy ő volt az ország *„legsikeresebb és legolcsóbb magyar nyelvmestere".*

Az önkényuralmi korszak kialakított egy sajátságosan magyar színműváltozatot is, a *népszínművet.* Tartós sikerű műfajjá vált, sikerét az adta meg, hogy a háttérbe szorított magyar nyelvet és nemzeti-népi kultúrát őrizte, ápolta, *mutatta.* A *mutatni* szó ezúttal különösen fontos: hiszen amit könyvben csak olvashatunk, azt a színpadon *látjuk* is: népviseletet, falusi házak bútorzatát, szokásokat… Mindez többnyire felületesen és egy patriarkális nemzeti egység leplével borítottan mutatkozott meg, mégis született néhány érték: *Szigeti József* (1822–1902): *A vén bakancsos és fia, a huszár* (1855). Ha ma megtekintjük a kolozsvári Nemzeti Színház együttesének előadásában A vén bakancsost, amelyet Janovics Jenő rendezésében egy 1918-as mozgóképfelvétel őrzött meg a számunkra, akkor megértjük a műfaj sikerét: a népélet típusai más színdarabokban föl nem lelhető alakítási lehetőségeket nyújtanak. A népszínművek sikeres szerzője *Szigligeti Ede* (1814–1878), a Nagyváradon született nagytekintélyű színházi szakember, akinek *A cigány* (1853) című darabja korunkban is sikeres, gondoljunk Szirtes Ádám alakítá-

sára. Legnépszerűbb, máig játszott darabja a *Liliomfi* (1849. december), amelyet csak Pesten, a Nemzetiben negyvenszer adtak elő az önkényuralom idején, s azóta is a legnagyobb magyar színészek sora mutatkozott be Liliomfiként, föl egészen Pécsi Sándorig.

A nyelvműveléssel párhuzamosan európai szintűvé fejlődik a század második felében a nyelvtudomány is. Leghíresebb nyelvészeink ebben a korban *Szarvas Gábor, Balassa József, (…) Munkácsy Bernát, Pápay József, Riedl Szende, Simonyi Zsigmond, Szinnyei József, Tolnai Vilmos.* Budenz adja ki *Magyar-ugor összehasonlító szótár*át, ő a megalapítója a *Nyelvtudományi Közlemények*nek is. Sokféle szótár jelenik meg ebben a néhány évtizedben. A felidézett tudósok munkáját folytatják később *Gombocz Zoltán, Horger Antal, Kertész Manó, Pais Dezső, Zsirai Miklós,* a megalakuló *Magyar Nyelvtudományi Társaság* és folyóiratuk, a *Magyar nyelv.*

A magyar nyelv szókincsébe sok jövevényszó kerül be a német nyelvből vagy német közvetítéssel: *bakfis, blazirt, bliccel, cech, colstok, cvikker, fals, flaszter, frász, fess, ferbli* stb. Németes fordulatok, szerkezetek: *jól jön ki valakivel, tisztába hoz, kívülről tud valamit, kárba megy, a terv kútba esett, jól áll neki, hóna alá nyúl valakinek* stb. Németes rag- és névutóhasználat: *a gyermek nevelésénél, ért valami alatt, a kérdés tárgyalásánál* stb.

A magyar igekötőrendszer gazdagodik a *betart, kitárgyal, bepótol, leközöl, leigazoltat* stb. alakokkal. Bővül a névutórendszerünk is: *címén, értelmében, esetén, kapcsán, kedvéért, területén* stb. alakokkal.

Igeragozási és -jelezési rendszerünkben folytatódik az egyszerűsödés, pl. az ikes ragozású rendszer, pl. a felszólító és feltételes módú egyes szám 1. és 3. személyben terjed a *mosakodjak, mosakodjon, mosakodnék, mosakodna* alak az ikes mosakodjam, mosakodjék, mosakodnám, mosakodnék helyett. Szaporodnak azok az igék, melyeknek csak az egyes szám 3. személyében használják ikes alakját: *válik, múlik, bújik, megjelenik.* A múlt idők egyszerűsödése a XIX. század végére befejeződik.

Az egyre inkább normaként működő *köznyelv* háttérbe szorítja és elhomályosítja a nemzeti nyelvet gazdagító nyelvjárásokat.

A korszak áttekintését örömteli művelődéstörténeti megállapítással zárhatjuk: 1867 után már csak a katonaságban marad meg a német szolgálati nyelv (ez ellen már Hajnóczyék is fölemelték szavukat), s Eötvös József miniszterségе alatt, 1868-ban megszületik a törvény, amely szerint „minden növendéket csak anyanyelvén kell oktatni", s ez természetesen az Erdélyben élő nemzetiségekre is vonatkozott. 1867–1868-ban a parlamenti képviselők csaknem egyharmada író, költő, újságíró, művész (Nemeskürty István adata), s ez a ma is megirigyelhető gazdagodását és csiszolódását jelentette a politikai, közéleti nyelvhasználatnak.

A szépirodalomnak *sokféle stílusirányzata jelentkezik* egyszerre és egymás után: a *rokokó, a klasszicizmus,* a *szentimentalizmus,* az *irodalmi népiesség,* majd a *romantika.* Íróink legfőbb törekvése volt, hogy műveikkel bizonyítsák: a magyar nyelv is képes e sokféle, sokszor egymással ellenkezésben álló hangulat, látásmód, érzésvilág kifejezésére.

Kozma László

Juhász Gyula költői világa (III.)

Filozófia

Hordozhat-e a vers filozófiai tartalmakat? A *Milyen volt*… elemzése azt bizonyította: igen, a költészetbe beletartozhat az ismeretelmélet, a filozófia. Juhász Gyula, ahogyan láttuk, komolyan érdeklődött a filozófiai kérdések iránt. Az írót, a költőt tulajdonképpen az emberi sors ragadja meg, hogyan válhat mélyebbé annak megismerése.

A gondolkodó

Rodin szobrára

Boldog szobor, te bronz vagy és öröklét,
Némán borongsz e dult világ felett.
Nem érzed a kor sulyát, szörnyü dölyfét
És hogy halottak már az istenek.

Gondolkodók, bus társaid a földön
Ma sirva állnak egy nagy sir előtt
És eltévedt bárányok, tiszta költők
Riadva járják a nagy vérmezőt.

Gondolkodó, mi forrna ércfejedben,
Ha szived érző volna, mint övék
És látnád, hogy a világ mily sötét?

Komor szobor, e bomlott végtelenben
Az öröm már csak antik remekek
Hideg, szüz márvány ajkain remeg.

A vers a *Világ* 1916. január 16-i számában jelent meg. Ezt a verset, mint a háborúellenes magyar költészet egyik reprezentatív darabját, több más magyar verssel együtt Lovag Ádám franciára fordította, és kiadta a zimmerwaldiak irányzatához tartozó Demain című genfi folyóirat 1916. november-decemberi számában

— írja a kritikai kiadás. (KK 2: 115 474) Az antik műveltség az utolsó két sorba sűrűsödik — de a háttérnek, a művészi alkotások ismeretének ott kell lennie, hogy egy ilyen vers megszülethessék. A versben végig bujkál az „r" alliterációja, komor zengést adva a soroknak. Az antik remekek hűvössége filozofikus távolságtartást jelöl. A versben jelen van a publicista is, a háború konkrétuma, az örök művészet és a pusztítás ellentéte.

A bölcs

Nyugalmas, tiszta szemmel nézni mindig
A háborgó és mulandó világot,
Az örök törvényt betartani sírig,
Spinóza, ez volt a te hivatásod.

Boldog bölcs, kinek állandó szerelme
A gondolat, kiben ott él az Isten,
Téged nem rendített jó, bal szerencse,
Te tudtad, hogy a vándorutad itt lenn

Örök körökbe tart és mint a gyémánt
A porban, egyszer fölragyog a lélek
És kiszabadul majd a gondolat.

Boldog bölcs, eltünődve nézek én rád,
Ki úgy díszítéd föl magányodat,
Hogy gazdagabb volt, mint ott künn az élet.

A keltezés 1934. szeptember 30., utolsó költeményei közé tartozik. (KK 3: 110 325) A „gyémánt" szó József Attilának is kedvelt kifejezése lesz. Szikrázó tökéletesség, a gondolat fegyelmezett ragyogása. Hitének összefoglaló megfogalmazása ez a sor: „A gondolat, kiben ott él az Isten" — a gondolkodás nem önmagába forduló folyamat, hanem a teremtés maga, és ez a költészet is.

Költészet

Juhász Gyulának több verse szól a költészetről, a nyelvről, a költészetnek az egyéb művészeti ágakkal való kapcsolatáról. Ezeket a gondolatait absztrakt szinten is megfogalmazza, de személyeken keresztül is ábrázolja.

Zene

Az ember, amíg fiatal, erős,
Úgy véli, hogy egész nagy zenekar
Van a szivében, kürtök és dobok,

Hegedűk, hárfák, csellók, fuvolák
És mind az élet örömét, a szépség,
A jóság és igazság himnuszát
Ujjongják viharozva és vidáman.
Nem veszi észre, hogy a jó zenészek
Lassacskán szépen elhallgatnak és
Elszöknek egyenkint egy más vidékre.
Nem veszi észre, hogy fekete posztó
Jön a dobokra és hogy elrekednek
A trombiták s a száguldó ütem
Mindegyre lassúbb. Mígnem egy napon
Magában áll az utolsó zenész
S tört hangszerén egy hang sír elhalón,
Mintegy segítségért kiáltva égre,
Majd csak susog és elnémul örökre
A bánat.

A vers először a *Délmagyarország* 1934. december 25-i számában jelent meg, itt a keltezése 1934. december. (KK 3: 118 328) Szabadversnek tűnik, de alliterációk csillannak, egy-egy rím (egy napon — elhalón), áthajlások, szokatlan tárgyas igehasználat (himnuszt ujjong) jelenik meg. A hangszerek áradó felsorolása halmozás, az ifjúság bőségének a kifejezése, mely az utolsó sorral szemben az ellentét stilisztikai eszköze is. Csakugyan egy egész zenekar hallgat el. A vers Haydn Befejezetlen szimfóniájára utal, érdekesség, hogy a zeneszerző nevét nem említi, ez is sűrítés, elhallgatás, rejtvényszerű utalás. A hasonló megoldások, rejtett hivatkozások a reneszánsz esztétikájára is jellemzőek voltak. Érdekesek Juhász Gyula kései szabadversei: láttuk, milyen fölényesen kezelte a formát, hogyan volt képes egyszerűségbe rejteni bonyolult rímképleteit, alliterációit. Ezekben a versekben az eszközök még rejtettebbek, a ragok összecsengése jelenik meg, mint a „dobok — fuvolák — zenészek", „égre — örökre", ebben némi disszonancia is rejlik, Bartók zenéjére is emlékeztetve. Azért egy-egy asszonánc mégis felcsendül „egy napon — elhalón" mozaikrím, a rövid-hosszú „o" váltakozásával — ezek olyan fölényes formakezelést mutatnak, mint mikor a festő már nem is használ ecsetet a festék felhordására. A hangszerek elhallgatásával erősödik a csönd, mely szintén a kompozíció része, az utolsó sor ezért már egyetlen szó, melynek jelentése a némaság tartományába terjed tovább. A tóban már csobbanás nélkül futnak tovább a hullámok.

Szavak

Szavak, csodálatos szavak.
Békítenek, lázítanak.

Eldöntenek egy életet.
Följárnak, mint kísértetek.

Szárnyalnak, mint a gondolat.
Görnyedve hordnak gondokat.

Világokat jelentenek.
Meghaltál, ha már nincsenek.

Dalolnak és dadognak ők.
Gügyögnek, mint a szeretők.

Ölnek és feltámasztanak.
Szavak, csodálatos szavak.

A vers a *Reggel* 1934. november 26-i számában jelent meg. Keltezése: Szeged, november végén. (KK 3: 113 326)

A kétsoros strófákból álló vers az ellentétekre épül. Ezek változatos formában fejeződnek ki, egyrészt a sorok, másrészt a sorokon belüli szavak, kifejezések szembeállításával. Érdekes eszköz, hogy mindegyik sor végén pont van, tehát mindegyik sort befejezett mondatnak kell tekintenünk, más kétsoros strófákból álló verseiben a strófák általában összetett mondatok. Az első strófa így két hiányos mondatból áll, melyek végén egy pillanatra elgondolkodunk, ez a vers filozófiai jellegét erősíti. Az első sor a „szavak" szó kettőzése, a második előtt minőségjelző áll, de a mondat lezárása miatt ennek mélyebb jelentése van, a „csodálatos" minőségjelző bizonyos állítmányi jelentést is sűrít. A második sorban két ellentétes értelmű igei állítmány található. A harmadik strófában a sorok állnak szemben egymással, a „gondolat — gondokat" szójátékszerű ismétlődés, annomináció, ilyen az ötödik versszakban a „dalolnak — dadognak" is. A hatást a harmadik versszak második sorában a „g" alliterációja erősíti, a negyedik versszakban a „h" alliterációja, illetve a „ha" hangkapcsolat ismétlődése. A kezdő és befejező strófa szerkezete hasonló, két ellentétes jelentésű állítmánnyal, de a sorok sorrendje megcserélődött. Csakugyan csodálatosak ezek a szavak, és az alkalmazott stilisztikai alakzatok is.

A költőnek

Magány, szegénység szőrköntöse fed,
De te vagy az Úr papja, ne feledd!

A te ígédre épülnek falak
És ódon tornyok porba omlanak.

Irigység, átok követ rád vetik,
De meg fog majd követni mindenik.

Mert a jövendő trónja rád marad,
Romok fölött és szivárvány alatt.

Koldus-szegényen, bármily egyedül
Szivedben mégis Dávid hegedül,

Ceciliának orgonája búg,
Benned dalolnak minden vértanúk.

Benned zenélnek minden csillagok,
Szemedben Isten visszfénye ragyog.

Magány, szegénység szőrköntöse fed,
De hordozod az örök életet!

A vers a *Reggel* 1932. május 23-i számában jelent meg, keltezése Szeged, 1932. május 12. A kritikai kiadás szerint a vers címzettje Terescsényi György mérnök, író, újságíró. (KK 3: 96 319) Juhász Gyula utolsó verseiben összefoglalta hivatása lényegét: a költő papként hirdet igét. A kritikai kiadás 1932-ből csak két verset tartalmaz.

Logikai szerkezet és stilisztikai eszközök: A kétsoros strófák ellentétet és fokozást, kiegészítést, bővülést fejeznek ki, Juhász Gyula kihasználja ezt a sokféle lehetőséget. Az első versszak első és második sora ellentét, a „szőrköntös" metafora, szimbólum erejű kifejezés. Az első strófa felelőjében az „f" alliteráció egy szótaggal előrébb mozdul, a hívó kettős „e" magánhangzósora a felelőben háromra bővül, szétsugárzó rím. Ugyanakkor a hívóban három „ö" található, az első hosszú, a felelőben az „e" magánhangzósor előtt két „a" hang jelenik meg. Más-más magánhangzók, de a ritmusuk azonos. A harmadik strófában a „követ — követ" szójáték, annomináció fejezi ki a magatartás változását. Az ötödik strófától gyönyörű fokozás valósul meg. Dávid hegedűszava Cecilia orgonájára erősödik, hogy megszólaljon az emberi hang, a vértanúk kórusa. A „bármily egyedül — Dávid hegedül" öt szótagú rímben csakugyan hegedűszó hallatszik. A következő strófa rímeinek mélyebb hangzása már az orgonaszót idézi: „orgonája búg — vértanúk". A következő strófában a csillagok zenéje Isten visszfényének ragyogására változik, szinesztézia, látás és hallás, visszhang és tükröződés összekapcsolódása. A „minden csillagok — Isten visszfénye ragyog" szétsugárzó rím, idegen magánhangzók keveredésével, a költői nyelvben a hétköznapi beszéd természetességét valósítja meg.

Vojtina uj ars poétikája a fiatal költőkhöz (részlet)

…Magyar légy és ne mondd, de ezt mutassa
A versed színe, íze és szaga,
Amint magyar volt és költő Balassa,
Bár idegenben gyakran járt maga.
Magyar légy, mint a római palástban
Dörgő Petur volt a zordon Berzsenyi
S homéri és virgili vers folyásban
Vörösmartynk Dunánkat zengeti.
Petőfi is, akár respublikáról,
Akár juhászról énekel, magyar,
S Arany, idézve ötszáz velszi bárdot,
Egy örök magyar bánatot takar!

A vers először a *Magyarság* 1924. november 1-ji számában jelent meg. (KK 2: 355 566) A fiatalokhoz írott ars poétikából az elkötelezett költő vonásai bontakoznak ki.

Ének Bukosza Tanács Ignácról

Kecskedudás volt, vén magyar szatír,
Felőle hét határban vert a hír.

Lakzin, toron csak fújta egyaránt,
Túlharsogta az életet, halált.

Betyárok, csárdák eltüntek tova,
Ő itt marad s nem fáradt el soha.

A városba ment néha s a cigányt
Leintette: magának muzsikált.

Oly gőggel nézett a kocsmába szét,
Mint egy Homér. Mögötte volt a nép,

A mult, a puszták, egy magyar világ,
Ujjongva sirtak a melódiák.

A vers a *Nyugat* 1935. áprilisi számában jelent meg. (KK 3: 120 329) Messziről érkezett ez a szatír Juhász Gyula költészetébe — egészen a görög mondák világából, ahol a nimfákat riogatta. Juhász Gyula lírájában kezdetben (Annára gondolok című verse) összefoglalója volt műveltségélményének, a költő saját alakját

is megrajzolta benne. A szó jelentése itt kibővül, egy paraszti énekest jelöl, akiben Juhász Gyula saját költészetét is megrajzolja. Már a vers címe is öntudatosan húzza ki magát, ezt a nevet mindenkinek ismernie kell. Talán még Arany János tamburás öregura is eszünkbe jut, aki magának muzsikálgat. A második sorban a „hét határban vert a hír" kifejezés szinte már legendává növeli Bukosza Tanács Ignác alakját. A hetes szám a népköltészet otthonosságát idézi, a „ver a hír" tájnyelvi alak. A „visszhangot ver" kifejezést is eszünkbe idézi, Bukosza Ignácnak a híre mindenütt ott van, mindenütt találkozunk vele, mindenütt fölharsan a muzsikája. Valóságos személyről van szó, akit gyakran hívtak meg különböző alkalmakra. A népi hangszerek jelen vannak Juhász Gyula költészetében, a Tápai lagziban a bőgő brummog, kevésbé derűs hangokon. A második strófában a harsogó zene kissé humoros módon mutatja a teljes beleélést, a muzsikálás örömét. Megjelenik a magyar történelem, minden muzsikává lesz. Ez a szatír egyesíti magában Nietzsche görögség-élményét, a reneszánsz érdeklődését a görög kultúra iránt, a homéroszi költészetet, hogy muzsikájában olyan ősi magyar dallamokat hordozzon, melyeket Bartók Béla is összegyűjthetne. A sokszólamúság jellemző Juhász Gyula költészetére is, hiszen ennek a búcsúzó szatírnak az alakjában saját magát rajzolta meg: a költemény egyike utolsó verseinek. A derűs hangvételből nem gondolnánk, hogy fejfájással, súlyos depresszióval vívódott, hogy míg ez a szatír fújja a dalát, ő egyre mélyebben süllyed a hallgatásba. A régi műveltségélményt egy-egy szó, személynév jelzi, kecskeduda, szatír, Homér — ez is a sűrítés formája. És hányféle rímet, alliterációt, asszonáncot tud kifújni ezen a dudán! Az első strófa három „a" hangját a felelő egy névelőbe tömöríti, a vén dudás híre mindenfelé szétfut. Az ötödik strófában a felelő megint csak tömörít. A második strófában a szóbelseji „h" a szó elején bukkan fel, mert a halált túl kell harsogni. A „magyar világ" „m"-je a „melódiák"-kal alliterál, az alliteráció két idegen magánhangzót is keretbe fog, de a rím éppen ez által természetesebb. A kétsoros strófákban az ellentétek, párhuzamok mellett az áthajlásra is találunk példákat.

Szerelem

Juhász Gyula Anna-versei szimbolikus erővel foglalják össze kapcsolatait, szerelmeit. Az érzelmek mellett fölfedezzük bennük a művészi alakítás józanságát is. Az Anna-versekben más szerelmi kapcsolatait is megjeleníti. Ezzel kapcsolatosan Péter Lászlót idézzük: „A költő, akinek szívét Eörsi Júlia után és Zöldi Vilma után is megdobogtatta még néhány színésznő, környezetében felbukkanó kedves nőalak, egyre inkább visszatért az »egyetlen és kegyetlen« Anna emlékéhez. Mi sem jellemzőbb, mint hogy »Epilógus« című versének kéziratában (1921) Júlia nevét Annáéra cserélte, mielőtt megjelentette volna: »Volt egy anyám és egy Annám…« S hiába hódolt még két másik színésznő Annának, Tamás Annának meg Kaszab Annának, ezután még Gábor Marának, Étsy Emíliának, Péchy Erzsinek

vagy éppen Fischhof Ágotának, Hajnal Finikének, Tóth Máriának, az őskép — ahogyan Féja Géza találóan megfogalmazta — győzedelmeskedett." (Így élt Juhász Gyula, 191. o.)

Kétségtelenül megragadó az egyetlen szerelméhez ragaszkodó, mellette egész életén át kitartó költő képe, ez a magatartás azonban stilizált, az Anna-versek értelmezésekor, a szerelmi érzés mellett, figyelembe kell venni a művészi alakítás, megformálás, absztrakció szerepét is.

Annára gondolok

Szatir, ki bennem élsz, a hellén tavaszokból
Lelkembe szállt szatir, pogány, vidám dalos,
Mért vagy ma bánatos? Mert oda már az ókor
S a mosolyos borág bús dértől harmatos?

Talán azért borús nyilt homlokod nagy ive,
Mert görög nap derűt nem csókol rá soha
S azért olyan beteg a szemed égi szine,
Mert benne nem ragyog thalassza mosolya?

Kit vig majálisok szőke tüzei hittak,
Ki annabálokon nézted a táncokat,
Mig dalra nógatott a lámpion s a csillag,
Szatir, ki bennem élsz, hol hagytad el magad?

Hisz vannak még tanyák és jegenyék a szélben,
Vannak szőke habok és vig majálisok
És annabáli csók is csattan még az éjben
És vannak ó borok és vannak vig ivók!

Szatir, ki bennem élsz, talán szemébe néztél,
Tán szőke fürtein feledted nagy szemed,
Talán te is, te is Anna hajához értél
Mikor a dal Vénusz bájához érkezett?

S azóta nincs, ugye, se pogányság, se vigság.
A körtánc a mezőn s az evoé oda,
A kacagó szatir hiába fujja sipját,
Oly mélán sir a síp, mint fájó oboa!

A vers először a *Nyugat* 1909. augusztus 16-i számában jelent meg, az *Új versek* kötet is tartalmazza. A kritikai kiadás szerint a verset Anna is olvasta. (KK 1: 224 473) A költeményben élő módon van együtt műveltségélmény és szerelem, a gö-

rög világ az Anna-szerelem hátttereként jelenik meg. A művészet szereti másban kifejezni önmagát, ezt Ovidiustól is tudjuk, aki az Átváltozásokban a művészi alakítás esztétikáját is megírta. Debussy 1894-ben alkotta az *Egy faun délutánja* című zeneművét, a téma az impresszionista zenében, balettben is megjelent, több műfajban kapcsolva össze különböző korok művészetét. A „Szatír, ki bennem élsz" a versszakok élén háromszor ismétlődik, a hasonló forma a *Milyen volt*…-at is jellemzi.

Ancsa él

Ancsa, a régi cseléd,
Be sokszor eszembe jut újra,
Idézem méla szemét,
Ó szőke haja koszorúja!

Ő volt a vad idegenben
Én árva, szomorú párom,
Nevem se tudta a kedves
S nem sejtette, merre világom?

Nem tudta, hogy egy ország
Bánata vert a szivemben
S az árva emberiség
Szerelme volt a szerelmem.

Hogy messze időn, teren át
És gyűlölségen és átkon,
Haragon, háborúkon
És túl síron, túl a halálon

Ancsa, én nem múlok el
És ő is, a szőke, a balga,
Tót temetőnek ölén
Kikél és fölnevet e dalba!

A vers először a *Magyarság* 1922. április 30-i számában jelent meg. (KK 2: 278 541) A szerelmi érzés az „árva emberiség" szerelmét is jelenti, írói hitvallását is megfogalmazza.

Fohászkodás

Annák, szerelmek, elbocsátom őket,
Mint őszi lomb a szálló levelet.
Szőkén keringve hulljanak az őskert
Örök rögére, holt álmok felett.

Ragyogjanak, mig tudnak, a tünő fény
Hunyó világán, vágyam lángja az,
Mult ifjúságom gazdag temetőjén,
Mig jő a tél, mely dalol és havaz.

Én addig állok álmom omladékán,
Magányom dombján s nézem hallgatag,
Hogy a napóra árnya mint halad.

Forgó szerencsék és forgó planéták
Táncolnak ott fenn és elmulnak itt lenn,
De élsz és vársz örök szerelmem, Isten!

A vers először a *Pesti Napló* 1922. április 16-i számában jelent meg. (KK 2: 275 540)

Az első sorban Anna neve többes számban áll, így fejezi ki, hogy a személynév a költő valamennyi szerelmének összefoglaló megjelenítése. A többes szám szerepét az elvonatkoztatásban a *Milyen volt*…-ban is tárgyaltuk. Az örök szerelem Isten, a beteljesedés, amely felé a teremtett világ törekszik. A szerelmi érzés a létezés egészében nyeri el értelmét. Érdekes a „forgó planéták" — „álmom omladékán" asszonánca. Az „o" rövidülése itt is megtalálható, a felelőben az asszonánc elején megjelenik az „á", mely az utolsó magánhangzóval keretezi és így bővíti a felelő asszonáncát. Toldalékos rím, csakhogy a toldalék a magánhangzó-sor elején, nem a végén jelenik meg — egyedi, Juhász Gyulára jellemző megoldás. A *Milyen volt*…-ban a „tudom már — sárguló nyár" asszonáncban találkozhattunk hasonlóval, a „sárguló nyár" „u — ó — á" hangsorának elején az „á" betoldásnál. A felelőben az „om", illetve „mom" hangsor ismétlődik szó végén és szó elején, tekinthetjük hangátvetésnek is, az álmok omlását érzékeltetve. Az „őket — őskert" rímben a felelő magába foglalja a hívót, az őskert csakugyan befogadja a szálló leveleket. A „tudnak a tűnő fény — gazdag temetőjén" asszonáncban a hívóban és a felelőben két magánhangzó azonos, a „t" alliterációja megnyújtja a hívó magánhangzó-sorát, a két „t" a felelőben egy szóba tömörül. A mássalhangzók alliterációját is figyelembe véve, az asszonánc végül is hat szótagú, de rendkívül változatos, az élőbeszédhez közelít. A magánhangzók kombinációinak kibogozását az Olvasóra bízzuk. Juhász Gyula szavai nem váratlanul ragyognak föl, azt komoly ritmikai tényezők alapozzák meg. Az „állok álmom

omladékán" magánhangzó-sora az „l" alliterációival együtt érzékelteti az álmok összeomlását. A záró rímben „itt lenn — Isten" a „t" alliterációja húzódik egy szótaggal előbbre, a felelő mozaikrímként egy szóban tömöríti a hívó magánhangzóit, az „Isten" fogalma összefoglalója a versnek. A szerelem érzése valóban átfogó élmény, a versekben az emberiség iránti szerelem és az Isten-szerelem a létezés egészét fogja át.

Anna örök

Az évek jöttek, mentek, elmaradtál
Emlékeimből lassan, elfakult
Arcképed a szívemben, elmosódott
A vállaidnak íve, elsuhant
A hangod és én nem mentem utánad
Az élet egyre mélyebb erdejében.
Ma már nyugodtan ejtem a neved ki,
Ma már nem reszketek tekintetedre,
Ma már tudom, hogy egy voltál a sokból,
Hogy ifjúság bolondság, ó de mégis
Ne hidd szívem, hogy ez hiába volt
És hogy egészen elmúlt, ó ne hidd!
Mert benne élsz te minden félrecsúszott
Nyakkendőmben és elvétett szavamban
És minden eltévesztett köszönésben
És minden összetépett levelemben
És egész elhibázott életemben
Élsz és uralkodol örökkön, Amen.

Az Anna-szerelem kései verse az *Anna örök* című költemény, mely először a *Pesti Napló* 1926. július 11-i számában jelent meg. A kritikai kiadás szerint „Rendkívül érdekes a kézirat és a *Pesti Napló* egyetlen szónyi változata: a 18. sor utolsó szava eredetileg nem „Amen" volt, hanem „Anna". (KK 3:17 292) A kritikai kiadás által említett változat összhangban áll Juhász Gyula többértelműséget kedvelő stílusával. A befejező szó, akár amen, akár Anna, mindenképpen szakrális tartalmú, erre az „örökkön" kifejezés utal, a „mindörökkön örökké amen" kifejezést idézve.

A vers tulajdonképpen három hatsoros strófából áll, melyek nincsenek sorközzel elkülönítve. A 11-10-es sorok jambikus lüktetésűek. A három strófa három összetett mondatot jelent, ez a *Milyen volt…* strófaszerkezetét is jellemezte.

Az első strófa első négy sora igével végződik, az áthajláson belül párhuzamos szerkesztés valósul meg. Az ötödik-hatodik sor Dante Isteni színjátékának kezdő jelenetére, az erdei bolyongásra emlékeztet.

A második strófa háromszoros sor eleji ismétléssel indul, az érzelem elmúlását kifejezve. Azonban a párhuzamos szerkezet mégis nyugtalanságot hordoz, az ismétlés mintha önmagát akarná meggyőzni, ezt a strófát záró felkiáltójel is mutatja.

A harmadik strófa első két sora szintén áthajlás, melyet háromszoros mellérendelés követ, ez a strófa formailag is összefoglalja az előző kettőt. A csattanó az utolsó mondat, mely nyelvi fordulatával az imádság befejező szavaira emlékeztet. A tömörítés itt sem hiányozhat, az „örökkön örökké" szóképből az „örökkön" maradt meg, idézve az imádság, a fohász hangulatát. A „nyakkendő, levél, köszönés" szavak a hétköznapi világot idézik, az Anna-élmény sokszínűségét mutatják, az elvontabb vallomások mellett..

Impresszionista költőink kedvelték a nyakkendőt, mely Tóth Árpád Körúti hajnalában lila dalra kelt, Kosztolányi Dezsőnek kisdiák korában vékony, sárga szalag volt a nyakkendője (*Rózsa* című versében), a Juhász Gyuláé félrecsúszik. Tóth Árpád és Kosztolányi Dezső versében a nyakkendőnek a színe jelenik meg. Juhász Gyula versében a nyakkendő jelzője melléknévi igenév, az igei tulajdonság dinamizmusával. Nem a színe a fontos, nem futó impresszió, két ember kapcsolatát jelöli.

Az utolsó strófában az egyszerű „és" kötőszó sor eleji háromszoros ismétléssel jut kiemelt szerephez, az előző sor közepén található „és"-sel az ismétlés tulajdonképpen négyszeres. A versbeli ismétlések bizonyos monotóniát, az emlékezés gépies cselekvéseit jelölik. Mennyi kincset őriz hétköznapi nyelvünk — ezt is megtanulhatjuk Juhász Gyulától. A vers nem rímtelen, az utolsó strófában ragrímeket találunk. Van ezekben a rímekben bizonyos disszonancia és a veszteség utáni gépies cselekedetek monotóniája: „szavamban — köszönésben — levelemben — életemben." Ezek a látszólag hanyag rímek kiválóan jellemzik a lelkiállapotot.

Emberkép

Mi az ember célja, miért vagyunk a világon? Mi az értelme létezésünknek? Természetes kérdései ezek a költészetnek, Juhász Gyula válasza: az ember Isten felé törekvő lény, céljait a munkával, az alkotással teljesítheti be.

A dóm zenéje

A dóm örök vágyával égbe tör fel
S büszkén dacol az elmúló idővel.

Ő a magasság s békesség királya
S a szíveket mind imádságra várja.

De az ölében néha viharozva
Fölharsog a zene az oszlopokra,

Az oszlopokról föl a messze égre,
A tiszta vágy ujjongó szent zenéje.

Ember, bármily törékeny: lelki dóm vagy,
Vágyad, hogy az örök Istenbe olvadj

S boldog magasba zengjen orgonádon
A földi bánat és az égi álom!

A vers a *Szeged* 1924. december 7-i számában jelent meg. A kritikai kiadás szerint „König Péternek, a költő sógorának *Missa solemnis* című Fogadalmi templom-miséjét a vers első megjelenése napján mutatták be a szegedi színházban, a Szegedi Dalárda, a Filharmónikus Zenekar, a Szegedi Polgári Dalárda és a MÁV Hazánk Dalkör közreműködésével. A verset erre az alkalomra írta a költő." (KK 2: 367 570) A vers létező személyhez, egy zeneműhöz és magához a zeneszerzőhöz kapcsolódva fejez ki elvont gondolatokat, Juhász Gyula más alkotásaihoz hasonlóan. Az ember célja Istenben teljesülhet, törékenysége ellenére is lelki dóm — íme, Juhász Gyula emberképe.

Himnusz az emberhez

Az emberhez száll himnuszom ma,
Hittel hadd harsogom dalom,
Nagy ismeretlenek helyében,
Dacos fejem meghajtva mélyen
Ez ismerőst magasztalom.

Tudjátok-e, hogy mi az ember?
A por s a végtelen fia;
Istent teremtő csodaszellem,
Hitvány pehely vasvégzet ellen,
Viaskodó harmónia!

Nézzétek: izzad tar mezőkön,
Sarcol a rögből életet,
Nap égeti és tüske marja,
Tépázza ég és föld viharja
Csókolják fény és fellegek!

Nézzétek: napba törtetően
Mint épit büszke kupolát.

Az égbe lendül lelke, karja,
Kőhomloka, ércakaratja
Magosba, mélybe száll tovább!

Ó, ember, én hiszek tebenned
Ó, ember, mint szeretlek én,
Te nyomoruságos, hatalmas,
Te végzetes, te diadalmas,
Utód az Isten örökén!

A vers először a *Budapesti Napló* 1905. december 31-i számában jelent meg. (A művet később átírta, mi az eredeti változatot közöljük.) (KK 1: 83 386) A költeményben hasznosította Nietzsche filozófiájának egyes elemeit, de kritikáját is megfogalmazta. „Nietzsche életének végső eredménye, az Also sprach Zarathustra lényegében nem tudományos, amint formájában sem az. Nem lehet filozófiai alkotás, mert hiszen nincs szilárd ismeretelméleti alapozása, ami nélkül nem képzelhető el valódi metafizika Kant óta, de tudományos sem lehet, mivel teljességgel hiányzik belőle a pozitív alap, a tények. … Nietzsche Übermenschének semmi reálitása nincsen. Filozófiai fantom és szociális agyrém csupán, de föltétlenül gyönyörű elsőrendű költői alkotás, amely a világköltészet legnagyobb egyéniségei mellé ülteti Nietzschét." (Nietzsche és a társadalom, *Az Új Század,* 1905. november) (KK: 5: 60)

A vers ellentétekre épül, az erőteljes hasonlatok költészetének belső dinamikáját is jelzik. A vers nem vallásellenes, inkább arra utal, hogy az ember, Isten képmása, társává lesz a teremtésben. Utód Isten örökén, aki rábízta a Földet.

Kalazanti Szt. József emlékezete

Árváknak atyja, ifjuság vezére
Hozzád siet a hü emlékezet,
Ki fenn ragyogsz már csillagként az égbe',
Mert igazságra vittél ezreket.
Mint oltárról, a zsoltár és a tömjén,
Úgy száll dalunk ma Hozzád, égbe törvén.

Nemes ősöknek méltó sarja voltál,
Nemes volt *lelked*: jóság, szeretet,
Nem kard kellett neked, de tiszta oltár,
Hol áldozatul hoztad szívedet,
És ez a nagy szív tele égi tüzzel
Világosit és száz kétséget üz el.

Szent hivatásod csillagára néztél,
Ez vezetett s el nem hagyott soha.
Ott ragyogott ez tenger szenvedésnél
S mindig győztél: tudás Apostola!
Hódító voltál, de nem ütközetben,
Győzelmi zászlód ott leng hű szivekben!

Árváknak atyja, ifjuság vezére
Feléd száll most is az emlékezet,
Ki fennragyogsz már csillagként az égbe',
Mennyei rózsák nyílnak már Neked!
A hitnek és tudásnak tiszta hősét
Bearanyozza az örök dicsőség!

A vers a *Máramarossziget Kegyes Tanítórendi Algimnáziumnak az 1906/7. tanév végi értesítőjé*ben jelent meg. Az értesítő szerint az iskola Kalazanti-ünnepélyén Juhász Gyulának „a szentről szóló versét szavalta Kompóthy József III. o. t." (KK: 1: 133 408). Máramarossziget első tanári állomáshelye, 1906 őszétől egy tanévet tartózkodott a városban. Ma határváros, vonzáskörzetének jó része Ukrajnához tartozik.

Hangsúlyosan kell szólnunk arról a gondolkodásbeli, hitbeli alapról, melyet a piarista gimnázium, az ott szerzett ismeretek, a váci noviciátusban eltöltött év biztosítottak Juhász Gyula számára. A verseiben megnyilvánuló Mária-tisztelet, de költészetének hangvétele, egyszerűsége is utal a piarista gyökerekre. Számára a hit magától értetődik, nem viaskodás és harc, hanem megtartó erő. Az elfogadás, a kételkedés nélküli, magától értetődő Isten-szeretet nem feltűnő, de erőteljes. „nem takart seb kell, inkább festett vérzés!" — írja Babits Mihály Arany Jánoshoz szóló versében az újabb idők lantosairól, de talán a mindenkori közízlésről is, mely a rikítót, a hangosat részesíti előnyben. Juhász Gyula költészetében, gondolataiban a „takart sebet", a rejtettet kell észrevennünk. Számára a fokozás a csönd, az elmélyülés, a hallgatás. Hallgatni csak a nyelv eszközein keresztül lehet, de jelzői, kifejezései rejtett értelemmel telnek meg, virágai, színei titkos értelmű rózsák. A költészet is munka és tevékenység, kimondott szó, csodatévő ige.

A munka

Én őt dicsérem csak, az élet anyját
Kitől jövendő győzelmünk ered,
A munkát dalolom, ki a szabadság
Utjára visz gyász és romok felett.

A gyárkémény harsogja diadalmát
S a zengő sinen kattogó vonat.

A béke ő, a haladás, igazság,
Mely leigázza a villámokat.

Nagy városokban, végtelen mezőkön
A dala zeng és zugni fog örökkön,
Míg minden bálvány porba omol itt.

Én őt dicsérem csak, az élet anyját,
Kinek nővére Szépség és Szabadság
S kinek világa most hajnalodik.

A vers a *Munka* 1920. augusztus 15-i számában jelent meg. (KK 2: 238 524) A vers röviddel a trianoni békediktátum június 4-i aláírása után született. Egészen fantasztikus, hogy Juhász Gyula ilyen gyorsan gyakorlati programot fogalmazott meg az újjáépítésre. A kritikai kiadás adatai szerint a vers 1945-ben és az 1956-os forradalom leverése után falragaszokon is megjelent, újjáépítő munkára buzdítva a dolgozókat. Arról, hogy melyek voltak a megszületés körülményei, mit jelentenek a versben a „gyász és romok", és hogy Juhász Gyula világképéhez mennyire hozzátartozik a vallás, a hit, természetesen szó sem esett. Néhány költői eszközt említünk. A második versszakban a „harsogja diadalmát — haladás, igazság" rímben a „h" alliterációja és a magánhangzók variációi tűnnek fel. A „kattogó vonat — villámokat" rímben a felelő „v"-je négy szótagos rím elejére kerül, a rím kibővül, szétsugárzik. A hívóban kettő „o" van, az első hosszú, a felelő ezt sűríti. A magánhangzók egyéb variációjának megfejtését az Olvasóra bízzuk. A „mezőkön — örökkön" hívójában az „ö" szétsugárzik, a kettőből három lesz, de hogy változatosabb legyen, a hívóban a hosszú változat is megvan, az időmértéket nézve hívó és felelő megegyezik. A „porba omol itt — most hajnalodik" az „o" és az „a" variációival lep meg, a hívóban az „o"-t, a felelőben az „a"-t kettőzve.

A Munkásotthon homlokára

Ki itt belépsz, templomba lépsz be,
Szentség a munka és erő,
Ez a jövő nagy menedéke,
Embert egekbe emelő.
A munka a rend és a béke,
Az életünknek lelke ő.
Csak az bitang és az hazátlan,
Ki here módra él magában!

Ki itt belépsz, jövőbe lépsz be
Mely millióknak ád jogot

Vérért, verítékét cserébe,
Hogy legyenek mind boldogok!
Hogy a gyalázott Ember képe
Ragyogjon, mint a nap lobog!
S a munka ne legyen robot csak,
De himnusza a dolgozóknak!

Ki itt belépsz, hozd el magaddal
Piros zászlónak a reményt,
Ki itt kimégysz, vidd diadallal
A mély hitet, vidd szerteszét!
Dolgozni föl mind, lankadatlan,
Amíg az élet fénye ég!
Hirdessük: itt nem boldogul más,
Csak aki alkot, aki munkás!

A vers a *Délmagyarország* 1919. július 15-i számában jelent meg. A kritikai kiadásban Péter László leírja a vers születését. A szegedi Munkásotthont május végén bezáratták, Juhász Gyula az újbóli megnyitásra írta a verset. (KK 2: 196 508) A szocializmus időszakában gyakran közölték, szavalták, arra gondolhattak, hogy a vers munkássággal kapcsolatos jelképei „leváltják" a vallásos szimbólumokat. Pedig éppen arról van szó, hogy a költő szakralizálja a munka, a munkásság jelképeit. A „gyalázott Ember" absztraktabb képe is megjelenik, a „mély hit" egyszerre szakrális és a gyakorlati élethez kapcsolódó. A vers erőteljes képeihez nem kell külső hatást keresnünk, többször utaltunk már Juhász Gyula dinamikus kifejezésmódjára. Emberképe teljessé válik, a filozófiai, teológiai emberkép kiegészül a szociálissal. Juhász Gyula sokféle témáját, nyelvének sokszínűségét, a vidéki és a munkáséletet ábrázoló, a szociografikus pontosságtól a filozófiai absztrakcióig terjedő versvilágát, nyelvi rétegeit tekintve érthetetlen, hogyan lehetett őt egyhúrú, elégikus költőnek nevezni.

Baross Gábor emlékezete

Ma szellemet idézek és a múltban
Keresek hőst, aki jövőt jelent,
Sivár időnk gyászától elborultan
Idézem őt, a munkától nemest.
A munka hősét fogom énekelni,
Ki terveket, célt és reményt adott,
Aki tudott akarni, tenni, merni:
A dolgozó és alkotó Barosst!

Engem nem szédit a kevély magasság,
Hová halandót jó szerencse tesz,

A vagyon és rang nem érinti lantját
A költőnek, ki jobb jövőt keres.
De bármi polcon a valódi érdem
Méltó dalomra, mely igaz, szabad,
Barossban én most a férfit dicsérem,
Ki nagyra tört és mindig jót akart!

Barosss: e név gránitból és acélból
Úgy döbben most elém: élő szobor,
Kihez az olcsó jelszóktól alélt kor,
Mint orvosához, elzarándokol.
Baross: e név ma azt jelenti: munka,
Kitartó, lázas, lelkes és erős,
Nézd, magyarom, bár sorsa porba sujtja,
Haláláig hogy dolgozott e hős!

A haladás zenéje benne zengett
És kattogott, mint vasuton a sin,
Ha a vonat robog és a menetrend:
Előre mindig; új kor utain!
Munkás magyar volt, aki telve lázzal,
Józan maradt, mert tudta, mit akart
S míg füstbe ment terv lett sokaknak álma,
Ő fölszántotta a magyar talajt.

Igaz, hogy léte csonka, mint ez ország,
Mely romjain most kezd új életet,
De rajtunk áll és ez nagy, szent adósság,
Hogy befejezzük, ami ránk mered!
Ó mennyi munka vár még, mennyi rom van,
Költő, tudós, kalmár és iparos,
Hány kézre, észre van szükség e honban,
Hány férfira, ki méltó rád, Baross!

Szent lázad égjen mindnyájunk erében,
Tört álmodat valóra váltani,
Hogy fölépüljön gyászban, ködben, éjben
Egy boldog ország itt, a holnapi!
A munka és tudás pillére tartsa,
Alapja a megértő szeretet
És akkor a jövő munkás magyarja
Vigabban áldoz majd, Baross neked!

A vers a *Munka* 1921. május 10-i számában jelent meg először. Május 8-án a szakszervezet cipőiparos szakosztálya Baross Gábor halálának (1892. május 8.) évfordulója alkalmával emlékünnepélyt rendezett. Ezen olvasta fel a költő versét. (KK 2: 257 532)

Baross Gábor a 19. század jelentős politikusa, kereskedelmi miniszter, a közlekedésügy, a vasút, a posta fejlesztője. A vasút fejlesztéséért vasminiszter néven emlegették. Juhász Gyula verse az 1920. júniusi 4-i trianoni szerződés, Magyarország feldarabolása után született. A hang mégsem érzelmes, hanem józan, szinte kormányprogramot ad Csonka-Magyarország talpra állításához. Az országot csak a munkás magyar építheti újjá, költőre, tudósra, kalmárra, iparosra egyaránt szükség van — a mai Magyarország számára sem lehetne jobb programot megfogalmazni.

Isten kezében

A juniusi napnak záporában,
Mely aranyat nyilaz álmatagon,
Lyukas nadrágban és kehes kabátban
Öreg csavargó alszik a padon.

Körülötte az élet dele forr, zúg
És robognak a ringó gépkocsik,
Ő lógó fejjel más világba fordul
És egy boldog májusról álmodik.

Elnézem én gyöngéden és irigyen,
Az élete és padja oly kemény,
De ő most végtelen puhán, szeliden
Bizton pihen az Isten tenyerén.

A vers a *Népszava* 1926. július 6-i számában jelent meg. (KK 3: 16 291) Az Istenre hagyatkozás verse, önarckép, még ha kívülről nézi is a csavargót. Az ember létének Isten ad végső dimenziót — ezt fejezi ki ez az egyszerű költemény. A képalkotás dinamikus: a júniusi nap aranyával az öreg csavargó alakja áll szemben, az első versszak két-két sora párhuzamos szerkezetű. Ez a szerkesztésmód a második és a harmadik versszakban is érvényesül, párhuzam és ellentét jelenik meg. A harmadik versszakban a rag nélküli „végtelen” szó inkább határozói, mint melléknévi értelmű, az utána következő három határozóragos melléknév mértékét, végtelenségét, az isteni dimenziót jelöli. A szófajok átmenetiségére a *Milyen volt*…-ban is találtunk példát. A „forr, zúg” és „fordul” a tiszta rím és az asszonánc keveréke, mintha a második szótag csak magánhangzós egyezése a világtól való elfordulást is mutatná. Érdekes egymás mellé állítani Baross Gábor és a csavargó alakjáig, a költészet íve és tematikája az egyszerű embertől a

a csavargó alakjáig, a költészet íve és tematikája az egyszerű embertől a nagyformátumú politikusig húzódik.

Társadalomrajz

Az éles szemű publicista észreveszi az élet apró jelenségeit, a költő felismeri azok szimbolikus jelentőségét: Juhász Gyula szemléletében a népi íróknak is elődje.

Tápai lagzi

Brummog a bőgő, jaj, be furcsa hang,
Beléjekondul a repedt harang,
Kutyák vonítanak a holdra fel,
A túlsó parton varjúraj felel.

Brummog a bőgő, asszony lett a lány,
Az élet itt nem móka s nem talány,
A bort megisszák, asszonyt megverik
És izzadnak reggeltől estelig.

De télen, télen a világ megáll
És végtelen nagy esték csöndje vár,
Az ember medve, alszik és morog.
Benn emberek és künn komondorok.

Brummog a bőgő, elhervad a hold,
Fenékig issza a vőfély a bort,
Már szürkül lassan a ködös határ,
És a határban a Halál kaszál…

A vers először a *Magyarság* 1923. december 25-i számában jelent meg. (KK 2: 315 551) A „talány" szó versbeli tartalmát érdemes összehasonlítani a „Régi szerelmes vers" szóhasználatával. Az élet két oldala: a romantikus szerelem és a kemény, illúziótlan vidéki élet szociografikus ábrázolása. A *Tápai lagzi* komor költőisége, balladás szerkezete az *Ancsa szolgáló* című, korábban elemzett versre emlékeztet. A hervadó hold képe a *Babona* című versben is feltűnik. A bravúros formai megoldások a *Tápai lagzi*t is jellemzik. Az első versszak rímfelelőiben a „hang — harang, fel — felel" egy szótag betoldással utánozza a bőgő vonójának rövidebb-hosszabb rándulásait. A második versszak első két sora mozaikrím. A harmadik sorban az „asszonyt" elől hiányzik a névelő, a kihagyásos szerkezet a kemény élet ritmusát érzékelteti, nincs idő érzelgősségre. Tulajdonképpen az előző szó névelője terjeszti ki a jelentését, a hasonló szerkesztésmódra a korábban

elemzett versekben is találunk példát. A brummog hangutánzó szó, az „r”-ek alliterációja tovább vonul. Az első két versszakban a medve hangját halljuk, a brummogást, a harmadikban egy metaforában meg is jelenik. Kissé profánul fogalmazunk, mikor észrevesszük, hogy Anna belépőjét is így készítette elő a költő, aki a *Milyen volt*… harmadik versszakában jelenik meg. A költői eszközök hasonlóak, a megoldás persze versenként más. A „brummog a bőgő” harmadik ismétlése a negyedik versszak élén jelenik meg, miután a harmadik versszakban tisztázódott, hogy az ember az, aki a medvére hasonlt. A „morog-komondorok” ismét szétsugárzó rím. A harmadik versszak harmadik sora grammatikailag érdekes megoldás, egy főnévi és két igei állítmánnyal. A negyedik sor a lehető legszűkszavúbban összegzi a helyzetet: „Benn emberek és künn komondorok” — ismét hiányos szerkezet, kimarad az igei állítmány, a párhuzamos szerkezet metafora, az emberi létet a rideg komondorokkal állítja párhuzamba. A negyedik versszakban ismét megszólal a bőgő, az első sor első része harmadszor ismétlődik. A befejező sorban az „a-á” hangkapcsolat háromszor ismétlődik, az „l”-ek alliterálnak, utánozva a kaszálás mozdulatát. A gondolatok, szóképek ritmusa is rövid, szaggatott, mintha a bőgő muzsikája lennének. A versben komor költőiség érvényesül, mint a görög tragédiákban, mely valahogyan a sorsot is reményteljesebbé teszi, ez a ritmus az élet és nem a pusztulás ritmusa. A rövid, szaggatott sorok sűrítések, kevés szóval sokat képesek kifejezni.

Madách Sztregován

…Vihar után, örök borúban
Nem is lesz több fény soha tán —
Ül térdig porban és hamuban,
Egyetlen társa a magány.
Magyar magány, világmagány, haj,
Igen bolondul forrt a must,
Véres szüret után nagy árnyak.
Kisértetek. Bort, famulus!

Bort, famulus. Bitang az eszme,
Fejedre nőnek a gazok,
Kik indultak veled repesve
Köszönteni az új napot!
Vörös vagy zöld: rongy lesz a zászló,
Az Igazság bukik vele
És arra jó, hogy számadáskor
Bunkó legyen törött nyele!

Bort, famulus! Voltak bolondok,
Kik halni tudtak ostobán,
De az okos gaz úgy tolongott,
Hogy révbe ért későn, korán.
Bort, famulus! Vivát az ember,
Ki egyre küzd, mindig veszit,
És éljen Éva is, a némber,
Bár forró jege nem hevít.

Mély börtönömben megtanultam,
Hogy mennyit ér a szűk világ,
Nem szebb jövendő forr a mustban,
Csak fejfájós mámor. Vivát!
Be van fejezve már a művem,
Tapsoljon néki, aki tud.
Sokat hevültem, mig lehültem,
Bort famulus! Nincs más kiút.

A vers elsőször a *Magyarság* 1922. szeptember 17-i számában jelent meg, majd a *Pásztortűz* 1923. január 28-i számában is. A kritikai kiadás a 13-16. sorhoz a költő következő aforizmáját idézi 1925-ből: „A kalandor nem a zászló színét nézi, hanem a nyelét." (KK 2: 281 542) Az idézet azt is példázza, hogy életművében egységben állt prózai mű és költészet, a gondolatoknak szabad átjárása volt a műfajok között. Az örök Juhász Gyula: nem látjuk-e mai világunkban, hogy eszméink elvesznek, zászlainknak pedig valóban bunkó lesz törött nyele? „Mente / A könyvek által a világ elébb?" — kérdezi Vörösmarty már 1844-ben. Madáchot, a drámaírót egy monológgal jellemzi, mellette van a famulus is, drámaírót drámával mutat be. Madách is érezte az ellentétet a magas és magvas eszmék és a realitás között, az 1848-as forradalomnak a görög szín felel meg, mikor a nép elárulja Miltiadészt. Az 1848-as forradalom leverése után óriási letargikus hullám következett, mely a pesti ifjúság körében erkölcstelenséghez vezetett. Arany János *Hídavatás*a is jelzi az új korszak ellentmondásait. Az utolsó előtti sorban „Sokat hevültem, míg lehültem" — annomináció, hasonló hangzású, de különböző jelentésű szavak összekapcsolása, mely egyben ellentétet fejez ki.

A vers társadalomrajz is, kifejezi a költő csalódottságát kora társadalmi mozgalmaival kapcsolatosan.

Magány, az eszmék hajótörése. Vesztes háború, forradalmak kavargása, Trianon. A nemzeti tragédia mellett a személyes sors kilátástalansága. Juhász Gyulával párhuzamosan Kafka írja az életművét.

Történelem

A millenniumi évek a történelem iránti érdeklődést is felélesztették. A magyar irodalomban természetesen korábban is volt ilyen irányultság, gondolhatunk Jókai, Madách, Kemény Zsigmond, Jósika Miklós, Vörösmarty Mihály és mások műveire, hosszan lehetne sorolni, *Himnusz*unk maga is a történelem áttekintése. Gárdonyitól az *Egri csillagok* 1901-ben jelent meg, csak szemelgetés ez a művek gazdagságából. A Városligetben 1903-ban avatták Ligeti Miklós Anonymus-szobrát. A bírálóbizottságot először megdöbbentette a csuklyás, arcát rejtő szobor, azonban végül ez a változat győzött. Erről a szoborról külön tanulmányt lehetne írni, milyen szimbolikus jelentése van a csuklyás alaknak, aki a történelem kiszámíthatatlanságát, talán végzetszerűségét is jelképezi. Juhász Gyulát is megihlette ez az alkotás, hiszen költői világában, gondolkodásában jelentős helyet foglal el a magyar történelem.

Anonymus

Ligeti Miklós szobrára

Szürke kámzsa, mely alól sötéten
Ismeretlen arc mély szeme ég,
Mint láng, melyet idő, messzeség
Nem olt el középkor éjjelében.

Szikár kéz, mely sárga pergamenre
Gőggel, mintha szekercét ragadna
És csatát vezetne vérviharba,
A foglalás tetteit jegyezte.

S gót betük közt, gót ívek sorában
Érezte, hogy erő, támadás van,
Magyar erő és jövő zenéje!

S hiába szállt fölé gót ív éje,
Századok mély trombitája harsan
Győztesen a vén deák szavakban.

A vers először a *Független Magyarország* 1910. január 16-i számában jelent meg. (KK 1: 249 487) A szobor nem csak témájában, megformálásában is közel állhatott Juhász Gyulához, hiszen költői eszközei között nagy szerepe volt a sejtetésnek. A *Délmagyarország* 1920. január elsejei számban is megjelent, a békeszerződések előtti hangulatban idézve a történelmet, „századok mély trombitáját." Már jöttek hírek arról, hogy mi készül, *Anonymus* sóhajtva nyitott új lapot krónikájában.

A pannóniai légió dala

Különös itt az Iszter,
Hajókat nem emel,
Megy a pontusi révbe
És nem visz minket el.
Trajánus oszlopánál
Csodálkozik nagyon:
Mit akarsz, gőgös emlék
E csöndes avaron?

Tibiscus szomoru víz,
Oly álmos és szegény,
De néha szűz virágzás
Pattan ki a szinén.
Egy éjszaka s szines lesz,
Egy hajnal s vége már.
Álmodik és nagyon vár
Valakit ez a táj!

Germániában tölgyek
És tölgydárdák soka,
Britannia gályát visz,
Vár rá Thulé foka,
Gallia tornyokat rak,
Dalos minden fia,
De szörnyü mélyen hallgatsz,
Baljós Pannónia!

Rómából száll a sas még,
De napunk vörhenyes,
Ilyen az áldozó nap,
Ha temetőt keres.
A kardunk éle csorba
És éles — szatiránk,
A Sas nagyon kifáradt
S nagyon nagy a világ!

Pannónia vidékén
Hüvös az ősz dere
S idegenül ragyog ránk
A Göncöl szekere.

Tejút szabad mezőin
Még hadak útja lesz,
Tibiscus szőke fodra
Hódítók ágya lesz!

Tibiscus szőke fodra
Hajókat még emel,
Pannónia vidékén
Még valaki énekel!
Germániában lesz még
Tölgyekben nagy hiány
S valaki győzve, bátran
Új nép zivatarában
Robog át Gallián!

A vers először a *Független Magyarország* 1909. november 14-i számában jelent meg, az átdolgozás és a pályázat elnyerése okán Szakolcához is kapcsolódik. „A költő 1911-ben átdolgozott formában benyújtotta e versét a Petőfi Társaság Bulyovszky-pályázatára, s 1912 januárjában elnyerte vele a 200 koronás pályadíjat" — írja a kritikai kiadás. (KK 1: 234 479)

Különös verse ez Juhász Gyulának, volt elemző, aki megjegyezte, olyan, mintha nem is ő írta volna. Pedig éppen költészetének lényege tükröződik, sejtetés, lüktető forma, a stilisztikai eszközök fölényes ismerete, latinitás. A vers latin szavak, földrajzi elnevezések költőiségét ragyogtatja föl, ez nem egyszerű stilisztikai eszköz, puszta érdekesség. Kibővíti a táj történelmét, *Szeged* című versében Attila király áll a Tisza fordulóinál, ebben a költeményben a korábbi időszakot ábrázolja, de jóslatszerűen megjelenik a népvándorlás, az utolsó előtti versszakban sejtelemszerűen említésre kerül a Hadak útja. A jambikus lejtés mintha a légiók dübörgését adná vissza, de a történelem haladását is. Juhász Gyula most latin szavakat vett elő bűvészdobozából, a vers hangulata másképpen idézi balladáit, de azok körébe tartozik.

„Tibiscus szőke fodra" — a kedvelt szőke szín most egy latin földrajzi névhez kapcsolódik. Persze a „szőke Tibiscus" erőltetettnek tűnne, egy birtokos jelzős szerkezetben a magyar birtokszóhoz kapcsolódva azonban beilleszthető a jelző. A *Milyen volt…*- ban is találtunk példákat arra, hogy birtokos jelzős szerkezettel fejezte ki a tulajdonságot. A költemény jellemzője a balladaiság, a kihagyásos szerkezet, mely a történelem, a népvándorlás eseményeire utal. A vers nyelvi élmény, a latin szavak költőiségének átérzése, mely a történelmi hangulatot idézi. Juhász Gyulának sok verse szól városokról, történelemről, történelmi személyiségekről, itt nyelvében is alkalmazkodik a bemutatott korhoz. A második versszak természetet, történelmet és sorsot kapcsol össze villanásszerű képekben. A rövid sorok nem csak a légió menetelésének ütemét idézik, a gondolatok sűríté-

sére, tömörítésére is lehetőséget adnak, ami Juhász Gyula stílusának amúgy is jellemzője. A rövid sorokból álló versnek saját esztétikája van, üteme, rímelése különös, balladai világba vezet. Gondoljuk a *Vízimalom* című versére, mely Arany János *Őszikéit* idézi. Ehhez a ritmushoz jól illenek a latin földrajzi nevek, alkalmazásuk a versvilág különösségét érzékelteti. Történelmünk is ilyen, mint a tiszavirág leírása a második versszakban, hirtelen kipattanó, gyorsan megsemmisülő virágzások. A légió éneke akár egy jóslat, nem csak a jelenről szól, a lépések dübörgésében megjelenik a történelem, a lebukó vörhenyes nap temetőt keres, utalás a Birodalom bukására, de az itt élő népek történelmére is.

A pályázat bírálói hiányosságként említették, hogy a befejező versszakok homályosak, pedig az ilyen szerkesztésmód Juhász Gyula költészetének jellegzetessége, modernségének jellemzője. Ezúttal a derék bírálókban volt a hiba, akik félreolvasták a verset, akaratukon kívül érzékeltetve, hogy milyen kevés megértésre számíthatott még az elismert alkotás is.

Emese álma

Ázsiai sátor mélyén,
Ázsiai éjek éjén,
Hulló csillag fénye mellett
Álmodott Don vize mellett.

Szépanyánk volt, sorsok anyja,
Álmodott föl-fölriadva,
Megborzongott babonázva
Ázsiai éjszakába.

Szíve táján a jövendő,
Lelke mélyén ősi erdő,
Napnyugatra terjedendő,
Melynek méhe sohse meddő.

Álmodott és látta kéjjel,
Ágyékából messze, széjjel
Hódító folyam dagadva
Mint rohan borús Nyugatra.

Népek útján büszke haddal
Söpri gátját diadallal,
És föléje vén turulnak
Védő szárnyai borulnak.

És az álom egyre mélyebb,
Mélyebb, szörnyebb és sötétebb,
Ősi folyam vérrel árad
S égig nyúlnak szolgagátak!

Álom, álom, terhes álom,
Messze ázsiai tájon,
Mikor élsz már boldog véget
Anyaálma Emesének?

A vers először a *Magyarság* 1923. április 8-i számában jelent meg. (KK 2: 296 545) Ahogy az *Ember tragédiájá*ban Ádám álma állítja elénk a világtörténelmet, ugyanúgy pereg le *Emese álmá*ban a magyar történelem. A költő Trianon után összefoglalja hagyományainkat. A befejezés mintha a *Himnusz*t is visszhangozná, „Hozz rá víg esztendőt". A befejező sor magánhangzói: „a a á a — e e é e" a mély hangrendű „a — á" és a magas hangrendű „e — é" ritmikus váltakozása. Az előző versszakban az „é — e; á — a" a páros rímekben bukkan föl, szétsugározva a befejező sorban. A befejező sor magánhangzói egyéb variációkban is felmerülnek, összefogva a verset. Egy tulajdonnév költőisége ragyog föl itt is, a befejező magas hangrendű magánhangzók reményt sugallnak.

Mátyás király

Nézd Donatello márvány vésetét,
A karvaly orrt, a dactól görbe ajkat,
Mely gunyt nyilazva sujt, bár csukva hallgat,
Nézd a szemét, mely fényes és setét!

Ez ő! Rőt multunk ércizmu magyarja,
Királyi holló, mely nyugatra tart,
Mely fölgyújtja a bús magyar avart,
Mely a jövendőt lángolón akarja!

Pusztára épül tündérpalotája,
Plutárkot érti és Cézárt csodálja
És elmereng olasz kéz remekén.

De garaboncásként viskóba járva,
Mig írt keres az árva pór bajára,
Érezi, hogy mily magányos szegény!

A vers először a *Budapesti Napló* 1906. február 4-i számában jelent meg a *Gellért püspök* és a *Géza* című szonettekkel együtt, *Magyar szonettek* főcímmel. (KK 1:

93 390) Péter László *Így élt Juhász Gyula* című könyvében (50. o) így ír a versről: „Ez a vers: pontos szerkesztés, tárgyias ábrázolás; hibátlan formaművészettel, finoman kikalapált történelmi dombormű. Juhász verse nem ismeri az *impassibilitét* (az érdektelenséget, a személytelenséget): a fényes reneszánsz uralkodó arcképébe belelopja vallomását, részvétét; együttérzését a magával rokon bánatúnak, magányosnak sejtett királlyal."

Dózsa feje

Fehér gyolcsban, setét éjben
— Ezerötszáz tizennégyben —
A kakas épp harmadszor szólt,
Dózsa feje Szegeden volt.

Pálfi bíró fölemelte,
Hajnal előtt sírba tette,
Lenn a sírban némán, mélyen
Alszik a fej vaksötétben.

Pálfi bíró Piros lánya
Hófehér lőn nemsokára,
Mint viola rózsa mellett,
Hervad ő is Dózsa mellett.

Zsarátnok lesz, ami tűz volt,
Síri virág, aki szűz volt,
Koponyák és szivek porán
Uj dalba fog uj csalogány.

Hej, a sirok egyre nőnek
Szőnyegén a temetőnek,
Elhervadnak mind a rózsák,
Őskertedben, Magyarország.

Ó de néha éjten éjjel,
Mikor csak a kakas éber,
Kigyúl egy láng, mint az őrszem,
A szegedi temetőben.

Nézi más láng lobogását,
Földi tüzek égi mását,
Vár egy napot fölkelőben,
Régi magyar temetőben!

A vers először a *Délmagyarország* 1919. július 27-i számában jelent meg. A Dózsa fejére vonatkozó hagyomány, melyet Juhász Gyula e versében földolgoz, Verancsics Antal emlékirataiban maradt fönn; a költő számára bizonyára Márki Sándor Dózsa-monográfiája közvetítette. (KK 2: 198 509)

A vers balladaisága, szaggatott ritmusa rokon *A pannóniai légió dala* című költeménnyel. A szocialista időszakban direkt megfelelést kerestek az 1919-es év zaklatott és véres eseményeivel, pedig ez a vers nem közvetlen feldolgozás, hanem költői látomás, Dózsa alakja szimbolikus jelentőségű, történelem, emberi sors, szerelem fonódik egy szürreális képbe.

Gabriele d'Annunzionak 1918

A nyár dalol az enyhe zöld alatt.
A Tiszaparton, a kelő napon,
Míg rózsafényben szállnak madarak,
Egy szökőkút zenéjét hallgatom.
Be szép a reggel, ott is, ugy-e szép?
Tiburi völgyben, Róma szüz egén
És szép, ha langy illattal a setét
Mély nyári éj néz száz csillagszemén.
Ó minden fájó árnyon, gyászon át
Oly diadalmas és oly dús az élet.
Úgy zengeti az örömharsonát,
S te meg akarnád ölni az öcsémet?

De a szökőkút csak dalol, dalol,
Tükrébe fürdik kék menny, zöld pagony,
Versailles se több nékem, túl valahol,
Mint ez a sétány, nyári hajnalon!
Ó pedig én is, én is fürdetém
Tört lelkemet mindenben, ami szép,
Elrévedeztem Rembrandt remekén
És ittam versek mákonyos izét.
Daloltam én is messze, méla dalt,
Csöndes panaszt arról, mily bús az élet
És hogy mily szép a bú a nap alatt.
S te meg akarnád ölni az öcsémet?

Ó régi nyár, ó eltünt szüz derű,
Mi verseket olvastunk estelen.
A versekben száz bűvös hegedű
Sírt epekedve és sejtelmesen.
Az égi sátor künn már csillagos
Kékellő selymét feszitette fenn.
S tán Párizsban nagy körutakon
Kószáltál és titáni tereken!
Mi téged is idéztünk, — szellemet —
És verseden a lelkünk messze tévedt,
Párisba tán és álmodtunk veled.
S te meg akarnád ölni az öcsémet?

A vers először a *Délmagyarország* 1918. május 19-i számában jelent meg. Öccse, Juhász Endre (sz. 1897) ekkor 21 éves volt, katonaként az olasz fronton harcolt — közli a kritikai kiadás. (KK 2: 148 487) A vers három 12 soros strófából áll, a sorok lejtése jambikus. Az első 11 sor mindegyik strófában a művészet értékeit foglalja össze, Juhász Gyula műveltségélményének sűrítése. A strófák végén háromszor ismétlődik az egymondatos refrén. A pusztítás kifejezésére egyetlen sor is elég, mely drámai módon áll szemben a kultúra virágzásának képeivel. Fegyverek közt hallgatnak a múzsák, a vers úgy szól a háborúról, hogy 36 sorában csak a hármas refrén tartalmazza az „ölni" szót, de azt mindjárt magánhangzó alliterációval, szó eleji összecsengéssel kiemelve. Bravúros elhallgatás és hangsúlyozás ez is. Juhász Gyula műveltségélménye drámai dikcióvá lett, a szellem és a pusztítás ellentétének kifejezőjévé. A reneszánsz nem elvont világ, láttuk, hogy az Anna-szerelem verseiben is megjelennek a műveltségélmények. A kultúra képei nem közömbös leírások, inkább kiáradó szenvedélyesség, érvek sorakoztatása, melyre egyetlen szó felel: ölni. A költői eszközök közül kiemeljük a hegedű hangjának érzékeltetését az „eltünt szüz derű — bűvös hegedű" szóvégi magánhangzó-alliterációjában és a sor belsejében megvalósuló összecsengésben. Kiderül, hogy a hegedű az „e" hang duplázását is tartalmazza, hangalakja is zeneszerszám.

Kozma László

A Hargita fenyőfája

Csodafa nő fönt a sziklán,
Lombját, amely sose veszti
Óvó ágát, roppant ágát
Népe fölé kiterjeszti.

Nem törődik — szél cibálja,
Villám vágja, vihar zúzza,
Meg se rezdül roppant árnya,
Kettős törzzsel kihajt újra.

S kik messzire elindultak,
Hazatértük egyre várja,
Kéklő harmat-könnyet hullat
A Hargita fenyőfája.

Kiss Székely Zoltán

Palotailva alatt a Maros

Vízparti emlék izzik fel az augusztusi nyárban.
Szétterített, agyonhasznált pokrócok. Szék sincs, se asztal.
Agygörcsömmel a fűzfabokor alatt keresek menedéket.
Homályosan látszik ide a Sólyomszikla.
A július kegyetlen fényessége szemhéjam alatt. Édes
kissé riadt, kissé rosszalló arca, fekete ruhája
öcsém gyászát takarja. Én meg színes nyári kartonruhában.
Korhadt deszkafalak a pionírtábor helyén. Süket csend.

Aztán a Füles keresztrejtvényei. Hogy szerette Édes!
Soha nem a hosszú megfejtéssor az érdekes, minden

betű fontos. Nagybetűkkel és puha ceruzával töltöttük ki.
Nagybetűkkel, hogy a másik olvasni tudja s folytathassa.
Puha ceruzával, hogy nyomát ki lehessen radírozni.

Aztán a századelő hullámzásában, mint az alig
csobbanó Marosban, eltűnt Eli öcsém után Édes is.

Mintha az udvar vén eperfája az Ebháton felfogná előlem
a zajt. Csak az agyamban lüktető kín marad. Most
vonatfütty ébreszt. Kiürült vizes üveg gurul odébb.
Távolabb a kis meleg vizű medence felől halk nesz hallatszik.
Kitöltődik ez a keresztrejtvény is. Megnyugszik a gondolat.

S az akkor viselt ruhákra, törülközőkre ráömlik a délután
egyre barnuló fakója: kiszáradnak, elfonnyadnak és
kihűlnek a színek. Mint az emlékek. Az alkonyi gyorsvonat
füttye végigszánt a völgyön. Az állomás szemaforjának
változó fényjele kikezdi addigi biztonságunk. A vonaton
nem ül már senki. Az üres kocsik elvillódznak szemem előtt.

Én pedig itt maradok Palotailva alatt, a Maros mellett.
Magam vagyok. Családom? Csalódom. Egymagam.
Se öcséim, se Édes.

A találkozás elmaradt

Bürök büdöse árválkodik a levegőben.
Esőpaskolta méregzöld levele szinte csábító.
A zivatarok utáni poloskaszag egy életre
bőrünkbe ivódott azon a nyáron.

Nagyvárosba szakadt ember álma pállik.

Ahol a svédcirkusz tanyázott elmúlt télen,
az Ebhát feletti sportpályán tobzódtak
a gyomok. Az utca pálya felöli oldalán
lakóknak ingyenjegy járt a csúfság fejében.

De mi, pályakölykök, ingyen sem
bámultuk az állatsereglet elefántját.

A paradicsomból való kitiltatásunkat
keserédes daccal toroltuk meg.

A kimúlt fényesbőrűt a pálya sarkába
kaparták el. Évek múlva is kerültük
a rúdugrógödröt. Csak mi tudtuk,
oltott mész fakít ott fókatetemet.

Ma megint elért a bürök keserű
szaga. Torkomat karcolja. Jóságos,
akár az álom. Először csak a lábszár,
aztán a comb bénul, a far, végül a mellkas izmai.

Hatásos és halálos dózisa közel.
Szókratész pohara nem kell nekem,
de a nyájas régi szag beborít, ahogy
arcom megint virágernyőjére hajtom.

És kivilágosul az öntudat bénulása előtt
az öntudatra ébredésem cirkuszi porondja:
az egykor volt gyümölcsös. Az Ebhát hív haza,
mint minden egykor volt pályakölyköt.

Felpezseg bennem a bürök illata.
A Somostető egykori szopós őzgidája,
a Kincsesdombok alatti szilvafák,
a Németkalap csobbanó csorgója,
a vad Hipp-hopp alattomos gyökerei,
a Temetőárka fölötti nyúl — utána
futottam az öngyilkosok temetője felé —
drágább nekem, mint a Maros birodalma.

Hazajövet megcsapott a bürök édeskés illata:
az Ebhát fölött újra gazos az iskolapálya.
S e bürökszagban megint itthon vagyok.
De a visszahódítás öröme nem lakásom.

Egykor volt pályakölykök, a találkozás elmaradt.

Fülöp Lajos

Dsida Jenő ébresztése

Lisztóczky Lászlónak

Csokonais, kurtára szabott élet,
melyet kamaszos kedv, fiús báj éltet,
s az érett férfi búgó vallomása,
arany és kék szavak csodás varázsa.

Téged, törékeny kis porcelánembert,
egy nyers szavú kor megidézni sem mert.
Konok reménnyel mégis szőttük álmunk,
hogy rád találunk, még rád kell találnunk.

Könyved, szíved újra kézről kézre jár,
bár nem szólsz életről és halálról már,
nem muzsikálsz angyalok citeráján,
s nem ülsz vendégek közt a tág verondán.

Megtettél mindent, amit megtehettél,
kinek tartoztál, mindent megfizettél,
elengedted mindenki tartozását:
nem felejtjük el arcod égi mását.

Mátrai monológ

Áprily Lajos emlékének

Jövök a kéklő Mátra felől,
s te-fajta szóval kérdezem:
rakéta-korban kell-e szelíd,
ember-dallamú énekem?

Hozom a hegyek üzenetét —,
a ritmus remegve éled,
s míg nem-járt utakat kutatok,
ó-erdők fái zenélnek.

Szülőföldünk

Látod ezt a fényben fürdő várost?
Körötte kéklő, méla hegykaréj:
déli derűben hosszan álmodó,
de éber, hogyha jön a hűvös éj.

Akik élünk-halunk e hegy tövén,
szülőföldnek becézzük a tájat:
esszük kenyerét, kortyoljuk borát,
és itt minket mindig hazavárnak.

Tavasz üzen...

Fiamnak

Tavasz üzen a kék azúrral,
küldi a moccanó rügyet,
elűzi a fáradt felhőket,
s fölöttünk az öröm lebeg.

Barka bomlik, ébred az erdő,
megmozdul az alvó avar.
Rigókoncert zenéje árad,
füttyös, bolondos hangzavar.

Szarvas iramlik vadcsapáson,
őzeket űz a dáridó,
madárraj rebben, róka búvik,
s olvad már a tavalyi hó.

A zsarnok Tél konok hatalmát
megtöri a szelíd Tavasz,
és a szürkület borújába
harsány aranyfényt sugaraz.

Péterffy Gyöngyi

Kolozsvárott

Mindig ott vagyok hol
parttalan a játék
hol csend ül a tájon
valahol ott Veled

Társul a végtelen
kozmikus háttér
hideg tekintetű
csillagos szemek

szomjas emlékem
dallamával ámít
mintha akkor is
azon az úttalan
éjszakán — Veled
Váradon az utcán
Piaf dalaival
lendültünk tovább

csak botladoztam
a Mikó-kerten át
Lidikét költeni
ájult álmai
hontalan honából
hova távozik a
megpihent lakó

hiába zörgettem
Lidi néni — ribiszke csendjéből
sötéten villámlott
a bokrai alól

diákotthon ablakai tárva
üvöltik Edith Piaf dalát
a kertjével sírdogált a Hajnal
— eddig volt és nincsen tovább

Erdők vonzásában

Karcsi fiamnak

Ahol a hegyek kinyújtóznak
halk zizegése a fűnek
nem keresed ízét a kenyérnek
benne él a tájban
a fűben a fában
a sugaras kalászban
erdők vonzásában
a szerető hangjában
a tavak fodrában
a sóban
tárnák titkos mélye
hős lehelettel ontja
a békét
a Föld zamatát
a búzák színét ízét
a Nap sugarának
s ahogy delelőben az árnyékát
nézed
zöld illattal az erdőt
mélyen megigéznek
s öleled a fákat
az ágak levelek zúgását
madárdallal a
mélység szakadékát
vonzását a tájba
horizontjába
virágok balzsamával
tágul a mély a mélybe
akár az űr az űrbe
s otthonná lesz a világ
a táj
átölelve tart a ragyogás
a fény
s megrendülve érzed
az isten szeme néz
erdők vonzása
a kenyér íze
veled marad veled
az idő fényében
a térben
ahonnan a levegőt
kérted
a mindenséggel —

Fülöp Kálmán

Pacsirta

Te lélek-angyal, zengő hárfa,
viharvert, kedves kismadár,
kongasd meg szíved lágy harangját
a nap kiszáradt homlokán.

Mert kell a dal ma, kell az ének,
trilláz szelíden, boldogan,
lágy fények apró rezzenésén,
a gondokban is gondtalan.

Biztass, hogy lehet így is élni,
ne némulj el ma sem s soha,
maradj a dallam tiszta csokra,
időtlen és örök csoda.

P. Buzogány Árpád

Egyedül való virág éneke

sírt a szívem forrott égett
olyan nagyon vágyott téged
nem láttam mást csak a napot
az is már magamra hagyott

nincsen csillag csak te lehetsz
bánatomnak borús kereszt
múljon már el a fájdalom
legyél nekem vigadalom

vártalak már álló hétig
sírásomat mért is kérdik
hogy nyíljon már az a rózsa
kinek harmat az adósa

nem ragyog rám szemed fénye
nincs ki szívem tőled védje
holdvilággal testvér vagyok
hajnal után az sem ragyog

Szemedben pillangó

Nyári nagy szerelmek tüzét
álmodó, szép ifjak áldják.
Szemedben pillangó táncol,
hűvös szél lengeti szárnyát,

fázósan semmibe dermed,
akár az álmaim java,
szememből tűnnek a fények,
dadog a szerelem szava

vértelen ajkamon s mégis
arcodat magamba zárom,
te lettél egyetlen csalfa,
kitagadt, legforróbb álmom.

Úgy könnyedén

Ma is még vártam: írsz, üzensz,
egy sort. Hogy élek benned én,
hogy nem szállt égbe minden szép,
s gondolsz még rám, úgy könnyedén,

hogy annyi sok rádgondolás
nem volt hiába, csillagom,
néhány szavam miatt talán
emlékeidben ott lakom,

de minden már fölösleges,
kisöpröm álmaim, s a cél:
ne juss eszembe már sosem,
mert átfúj rajtam már a szél.

Legyen könnyed

A kezek érintése
legyen könnyed és meleg,
mint napsugár vagy hangod,
amire megébredek,

dicséretnél is jobban
simogasson, úgy, lazán,
ahogy porka hó felett
szokott siklani a szán,

kiskutyák figyelmeként
elidőzzön itt-amott,
s magaménak tudjam, mint
hullámok a friss habot.

T. Ágoston László

Arany betűk a kartonlapon

Az első pap, akivel dolgom akadt, Szőnyeghy Sándor bácsi volt. Ő öntötte a keresztvizet a homlokomra valamikor 1942 őszén a tassi református templomban. Erről a találkozásról csak neki maradhattak emlékei, meg a család idősebb tagjainak, hiszen én abban az időben még az emberi lét legelemibb kihívásaival küzdöttem, lévén néhány hetes, vagy tán hónapos. Aztán egy légópince fából eszkábált emeletes pricscse tolakszik elő ifjúkori ködös emlékeim aljáról. Attila barátommal — aki akkor lehetett négyéves, én meg kettő — ültünk a felső priccsen, egy szürke lópokrócon és főtt kukoricát szemezgettünk a fából faragott nyuszi puttonyából. Nagyon álmos lehettem, mert alig találtam a számat, s a fehér kukoricaszemek egy része végiggurult a fekete-fehér pepita flanelingemen.

Odakint nagyon dübörgött, meg fütyült valami, mindig fölriadtam rá. Nagyanyám mesélte évekkel később, hogy akkor vonult át a falun a front. Az oroszok a szőlőhegyen ásták be az ágyúikat, a németek meg a Dunánál. Valahol a paplak közelében is becsapódott egy akna, isteni csoda volt, hogy nem omlott ránk a pince. Ott szorongott a fél falu, mert a Sándor bácsi pincéje volt a legbiztonságosabb. Nekünk meg még priccs is jutott, mert rokonunk volt a tisztelendő úr. Így aztán amikor elkezdtek lőni, vagy jelezte a rádió a légiriadót, anyám, meg nagyanyám gyorsan beleraktak a ruháskosárba, és szaladtak velem a Sándor bácsi pincéjébe.

Eltelt néhány év, és az iskolában a papné lett a tanítóm. Kevés mosolyú, szigorú asszony volt, hamar rájárt a keze a körmösökre. Nekem ugyan nem volt túl sok bajom vele, mégsem rajongtam érte, mert a rokonság ürügyén minden lépésemről beszámolt anyámnak. Így aztán néha még olyankor is táncot járt a hátsó fertályomon a fakanál, amikor más gyerek megúszta a körmöst.

Sándor bácsi eleinte bejárt az iskolába hittant tanítani. Jócskán benne lehetett már a korban, mert bottal járt, és gyakran panaszkodott, hogy fáj a lába. Aztán el is maradtak a hittanórák, a parókiába jártunk vasárnapi iskolába. Hosszú padokon ültünk egy nagyablakos szobában, és a szemközti falat teljesen beborította egy hatalmas szekrény, ami telistele volt könyvekkel. Megengedte, hogy nézegessük őket, sőt, aki megígérte, hogy nagyon vigyáz rá, haza is vihette elolvasni.

Tavasszal, amikor már melegen sütött a nap, kiültünk a verandára, ott tartotta a vasárnapi iskolát. Ezt nagyon szerettük, mert volt az udvaron egy kis ház — mosókonyha, vagy efféle — és annak a kéményén fészkeltek a gólyák. Olyan hangosan tudtak kelepelni, hogy még a falu végéig is elhallatszott a hangjuk. Minden évben voltak kisgólyák is. Ott próbálgatták a szárnyukat a háztetőn. Soha, senki nem bántotta őket. Vissza is jöttek minden tavasszal.

Aztán Sándor bácsit nyugdíjba küldték. Csak vasárnaponként láttuk a templomban. Ott ült a szószék mellett az első sorban. De idővel az új pap is bácsi, Lajos bácsi lett a számomra, mert a fia két évvel volt idősebb nálam, s hamar összebarátkoztunk. Nyáron együtt jártunk a Dunára fürödni, s vasárnap délutánonként a betonúton, a temető, meg a dömsödi nagyhíd között sétálgatva próbáltuk megváltani a világot. Olykor négyen-öten is összejöttünk, s mondtuk, mondtuk a világmegváltó ötleteinket. Szerencsére rajtunk kívül senki se hallotta, mert éppenséggel lett volna benne mit kifogásolnia a hatóságnak. Akkor még divatban volt a lefüggönyözött autóval való éjszakai látogatás.

Lajos bácsi készített föl a konfirmációra, s tőle kaptam az első úrvacsorát. És az áldás mellé egy kis fekete kartontáblát, melyen ez állt arany betűkkel: *„Hű az Isten”*. Sokáig ott függött az ágyam fölött. Esténként mindig megigazítottam, nehogy ferdén álljon, és hittem, hogy nem véletlenül került az én ágyam fölé.

Aztán zűrzavaros évek jöttek, nem nagyon illett emlegetni az Isten nevét. Írni is legföljebb kis betűvel, s tagadni, hogy bármi közünk lenne hozzá. Bevonultunk hát a legbelső szobánkba, s titkon, hang nélkül beszéltünk Vele. A templomot csak kívülről csodáltuk, s dicsértük mint építészeti ritkaságot. Elárultuk Őt, mint hajdan a jeruzsálemiek? Igen, de közben vártuk a csodát, és azzal ámítottuk egymást, hogy Ő teremtette ingatagnak az emberi fajt. Vasat gyűjtöttünk a gyárudvaron, s kommunista szombatnak neveztük. Hétvégeken a telekre jártunk füvet nyírni, zöldséget kapálni, és azt mondtuk rá, frigider szocializmus. Költöztünk faluból városba, albérletből beton kaszliba, s közben a tucatnyiból valamelyikben elkallódott az ágyam fölül a kis kartontábla. Szinte észre se vettem, hiszen a régi ágy is elveszett, s a táblácskán rég megkoptak már az arany betűk.

A fiam homlokát nem tartottuk keresztvíz alá. Vörös nyakkendős úttörők énekeltek a névadóján. Ez volt az új divat. Hanem amikor beírattuk az iskolába, megkérdezte valaki, nem akarjuk-e beíratni hittanra is? „Miért ne?” — mondta a nejem. Igen ám, de nincs keresztlevél. És ekkor jött egy újabb pap, a Gyula bácsi. Igaz, ő már csak a fiamnak volt bácsi, nekem inkább „bátyám uram”. Megkeresztelte, s a kezébe adta a Bibliát, hogy eldönthesse, kit akar követni. Az évek teltek, elnehezült kezünkben a hétvégi kapanyél. Egyre jobban esett megpihenni vasárnaponként a templom fehérre meszelt falai közt.

Az új papunk fiatal ember. Korát tekintve akár a fiam is lehetne. Kirándulni viszi a srácokat, bicikli- meg vízitúrákat szervez nekik. Úgy beszél hozzájuk, mintha a barátjuk lenne. Nem szereti, ha nagytiszteletű úrnak szólítják csupán azért, mert így szokás, és az elődjének is ez volt a titulusa. A korosztálybeliek a keresztnevén emlegetik. Az idősebbek meg csak úgy, hogy „a mi papunk”.

Elmeséltem neki a konfirmációkor kapott kis kartontábla történetét. Rám nézett, bólintott, s csak annyit mondott: „úgy látom, mégse veszett el, csak formát váltott”. Azóta tegeződünk. Nem is emlékszem, hogyan történt, valahogy így alakult...

Amikor az úrvacsoránál kezembe adja a falat kenyeret, rám bólint, én viszonzom. A kehelynél egymás szemébe mosolygunk. Ő még csak hiszi, én már egy élet tapasztalatából tudom az arany betűk igazságát.

Beke Sándor

A lélek

Mindig messziről hallottam,
hogy jössz.
Előttünk macskakővel
van kirakva az utca,
s amikor közeledtél,
magas sarkú cipődnek
vékony, fényes fémpatkója
ritmikusan kopogott, kopogott
a szürke gránitköveken
ablakom alatt.

Így költöztél szobámba
azon a napon,
te végtelen szárú virág,
te,
világon
végighullámzó szerelem.

Ősz volt.
Korán sötétedett.
Üres szobámban
nem volt se asztal,
se szék, se ágy.
A régi sötét falak
mohón nyelték el
az ablakon beszűrődő fényeket.
És egyszer csak
jött, jött felém
cipőd jól ismert kopogása.

Akartam,
hogy jöjj szobámba,
szivárogj be,
mint a kúszó rózsa illata
az ablakon keresztül.

Jöjjön elém.
A lány.
A kisasszony.
A hölgy.
A nő.
Az asszony.
A dáma.
A hercegnő,
A király leánya.

A vendéglő konyhájából
a fáradt,
fehér arcú mosogató lány,
vagy a kényes kisasszony,
akit megkímélnek a munkától,
s aki minden szóra, hangra
éles hangon visszavág,
a teltkarcsú hölgy,
aki virágos blúzban
áll az elárusító pult mögött,
és szívélyesen kínálja
a méteráru boltban
az abrosznak valót,
a függönyt, a kapcsot, a cérnát;
a nő,
akit a művész urak
vászonra költöztetnek,
akikhez verset írnak a poéták,
s zeneszerzők komponálnak
neki hegedűszonátát;
az asszony,
aki lekezeli
a férfiérzelmeket,
mert végigutazta már
a lélek minden zegzugát;
a dáma,
aki kihívóan cigarettázik
a macskaköves utcán,
magában beszél
s kezével affektál;
a hercegnő,

aki már kislányként
elképzelte magán
a swarovski ékszereket
s a legdrágább menyasszonyi ruhát;
a király leánya,
aki a kastély ablakában sírdogál
és azt kívánja,
hogy ne jöjjön,
ne jöjjön
a másik országból
a számára kiválasztott király.

Hullámzó szerelmem,
bejöttél.
Mi szél hozott?
Itt látszólag
nincs semmi,
se asztal,
se szék,
se ágy,
az üres szobában
csak egy művész lelke,
a láthatatlan,
s a régi falak,
melyek elnyelik az őszi fényeket.

Maradj!
És hagyd itt a rózsa illatát,
magas sarkú cipőd
kopogását,
ittjártad
egyetlenegy bizonyítékát.

Pálffy Tamás Szabolcs

A Marosnál

a létezésem örömét hordoztam
ez illatozott gyönyörű szívemben
de virágszálam szálka volt szemükben
és szavam bot lett elvtelen fejükben

miközben tettem vettem szorgalommal
ők ellenem hangoltak néhány embert
én dolgoztam a Maros folyton folyvást
hömpölygött folyt bennem és körülöttem

én meglepődve vettem tudomásul
hogy életemre törnek köcsög senkik
mert üldözött felettes és tanácsos

és tudtam meghátrálni nem tanácsos
ha visszavonnám szavam és tettemet
eldobnám önként az örökéletet

Marosvásárhely, 2013. május 1.

Üldözött eretnek

Szervét Mihály (Miguel Serveto) orvos, szentháromság-tagadó
spanyol teológus máglyahalála 460. évfordulóján

„Kasztíliában laktam én üldözött eretnek
akit Erdélyben mégis ma is sokan szeretnek.”

ha engedném és hagynám hogy hasson
rám az átok az életem átfognák
komor nehéz vasrácsok de ezeknek
a súlyát könnyebbé kéne tenni

az üldözöttség érzést nem tudom
megszeretni mégis jelen van bennem
a szívemet átfonja és agyamban
szikrázik a megbélyegzés gondja

a tikkasztó hőségben bőrömön izzó
bélyeg eretnek kínzó máglya testemet
maró méreg de nem öl meg

megmaradok hiszem és számomra
nem rejtély hogy visszavár spanyolhon
és fiaként fogad Erdély

Marosvásárhely, 2013. október 27.

Kasztília – La Mancha

szőlőültetvényben szőlőszedés közben
szubtrópusi sztyepp éghajlati övben
valaki ha beszél valaki ha dalol
hogyha nem idegen forróvérű spanyol

nyelve hivatalos újlatin dallamos
mediterrán klímán vagyok szolgálatos
amerre csak nézek amerre csak látok
borszőlőültetvény és vendégmunkások

Tempranillo-t szednek kettesével mennek
kékszőlővel teli kosarat emelnek
borrégió ez itt napsütötte vidék

csupán néhány napja érkeztem én ide
szobatársam mondja aki pünkösdista
munkás vagy itt nem pap s főleg nem turista

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca), 2013. szeptember 9.

Kávéima

ma reggel hatkor keltem és megfőztem
a kávét és cukor nélkül ittam hisz
otthon is úgy szoktam és élveztem az
ízét apró finom kortyokban

désfalvi disznózsírból tízórait
tettem a spanyol kenyér mellett egy
palack víz kezemben magamban hálát
adok hogy mától munkát kapok

ma köszönöm a kávét és köszönöm
a reggelt a kenyeret köszönöm
a názáreti Mestert
erőt ad tanítása erőt a kitartása
e munkanapon Atyám fogadd el
kávéimám

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca),
2013. szeptember 27.

Az ágy amelyben fekszem

spanyol szállás szobában aludnék
hogyha tudnék ha forró zuhany után
oly állapotba jutnék hogy lecsukjam
a szemem de nem lelem a helyem

az ágy amelyben fekszem koporsóm
és keresztem és kétnaponta kérdem
mi dolgom e vidéken elmennék
innen messze marosszéki terekre

ott más ízű az álom ott nem érzem
halálom ott testvérként befogad
és ágyat vet a szomszéd

itt huszonnyolc fok hőség kezemben
agyagkorsó az ágy amelyben fekszem
ma kereszt és koporsó

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca),
2013. szeptember 28.

Csire Gabriella

Regélő napkelet (IX.)

A pásztorfiú

Az Úr elégedetlen volt Saul királlyal, ezért így szólt szavának közvetítőjéhez, Sámuel prófétához:

— Töltsd meg szelencédet olajjal, és siess Betlehembe. Ott lakik Isai. Az ő fiai közül választottam királyt. Majd jelt adok neked, hogy tudd, kire gondoltam. Mert az Úr nem azt nézi, amit a szem lát, hanem azt, ami a szívekben rejlik.

Sámuel az Úr parancsára Betlehembe ment Isaihoz, aki a próféta kívánságára odahozta hét fiát.

— Minden fiad itt van? — kérdezte tőle Sámuel.

— Csak a legkisebbik hiányzik — felelte Isai —, ő a juhokat őrzi.

— Küldj érte azonnal! — parancsolta meg Sámuel.

Csakhamar megérkezett Dávid, a szép piros arcú, ragyogó szemű fiú. És ekkor megszólította Isten a prófétát:

— Vedd a szelencédet, s kend fel Izrael királyává Dávidot, mert rá esett a választásom.

Attól kezdve, hogy a próféta szentelt olajjal fölkente királlyá az ifjút, az Úr lelke Dáviddal maradt, Sault pedig, akitől eltávolodott, a gonosz lélek gyötörte szüntelen.

— Keressetek valakit, hogy muzsikáljon nekem — parancsolta Saul a szolgáinak. — A szépen szóló hárfa tán enyhíti kínomat.

Az egyik szolga tudta, hogy Dávid szépen hárfázik, így hát őt ajánlotta a királynak. Saul rögtön üzent az Isai fiáért, aki beállt hozzá fegyverhordozónak. Amikor Sault a gonosz lélek gyötörte, Dávid melléje ült, és hárfáját pengette. A muzsikaszó hatására a király őrjöngő dühe alábbhagyott, gyötrelme elcsitult. De csak addig maradt Dávid a király mellett, míg a filiszteusok meg nem támadták az izraelitákat. Akkor a király elhagyta székhelyét, és kivonult, serege élén, a harcmezőre. Mivel három fivére hadba szállt, Dávid hazatért, őrizni a nyájat.

A filiszteusok seregei a fennsíkon sorakoztak, az izraeliták az átellenben levő hegy tetejét szállták meg. Széles völgy választotta el egymástól a hadakat. Végül leszálltak a hegyekből a harcosok, hogy a lapályon megütközzenek. A filiszteusok táborából hatalmas termetű bajnok vált ki. Fejét rézsisak fedte. Pikkelyes páncél borította a testét, lábát rézpáncél védte, vállát meg rézpajzs. Dárdájának nyele csuda vastag volt. Hegye vasból készült. Az óriás pajzsot fegyverhordozója cipelte.

Góliát megállt az izraeli csatarend előtt, és nagy hangon így kiáltott:

— Válasszatok harcost magatok közül, akivel megvívhatnék! Ha engem győz le bajnokotok, akkor mi, filiszteusok a Saul szolgái leszünk. Ha pedig én győzök, ti fogtok szolgálni a filiszteusoknak.

Az izraeliek hátrahőköltek a hatalmas termetű filiszteus láttán. Senki nem akadt, aki visszavágjon.

Ekkoriban történt, hogy Dávidot édesapja feltarisznyálta pergelt búzával, sajttal és kenyérrel, úgy küldte táborba szállt fivéreihez. Az ifjú a tábor kerítéséhez érve az egyik harcosra bízta terhét. Ő maga a harctérre szaladt, hogy testvéreit megkeresse. Rögtön fülébe jutott a hír: Góliát negyven napja gyalázza, ócsárolja a Saul katonáit. Azt is megtudta, hogy a király nagy jutalmat ígért annak, aki az óriással szembeszáll, sőt leányát is hozzá adja feleségül.

— Megvívok én a filiszteussal! — jelentkezett Dávid a királynál.

— Nem lehet — mosolyodott el Saul —, te gyermek vagy még. Góliátot pedig kiskorától hadfinak nevelték.

— Pásztor voltam — mondta Dávid önérzetesen —, és ha oroszlán vagy medve támadt a nyájra, juhaimat kiszabadítottam a vérengző vadak torkából. Szakállánál fogva ragadtam meg az ellenem támadó oroszlánt. Az Úr megmentett a ragadozóktól. Kiment a filiszteus keze közül is!

— Eredj, fiam — engedett végül Dávid kérlelésének Saul. — Az Úr legyen veled!

Feladta Dávidra saját harci öltözékét, fejére rézsisakot illesztett. De szokatlan volt a páncél meg a kard, Dávid járni se tudott a ránehezedő súlytól, inkább megvált a páncélruhától. A patakból öt sima követ választott magának, s azokat tarisznyájába tette, felragadta botját és parittyáját, úgy közeledett a nagy erejű filiszteushoz. Góliát is megindult feléje. Előtte haladt a pajzshordozója. Amint közelebb ért, és megpillantotta a szép piros arcú, ragyogó szemű ifjút, elöntötte a düh.

— Kutyának nézel — ordított rá —, hogy bottal rontasz rám? Égi madaraknak és mezei vadaknak adlak, te gyerkőc!

— Te karddal, dárdával és pajzzsal támadsz rám — felelte Dávid —, én pedig az izraeli Seregek Urának a nevében állok ki ellened. Az Úr megsegít. Fejedet veszem, Góliát! Égi madarak és mezei vadak lakmároznak a filiszteusokból nemsokára!

Az óriás dühösen indult, hogy leszámoljon ellenfelével. Az ifjú tarisznyájából kivett egy sima követ, s parittyájával célba vette a Góliát homlokát. A kő eltalálta a filiszteust. A verhetetlen harcos megingott, és arccal a földre zuhant. Dávid hozzászaladt, hüvelyéből kirántotta az óriás kardját, és fejét vette Góliátnak.

A filiszteusok nagy hősük csúfos végét látván, mind egy szálig megfutamodtak. Az izraeliek pedig messze űzték a szétszóródott sereget.

Ígéretéhez híven Saul hadvezérré emelte Dávidot. Jonathán pedig, a király legkedvesebb fia barátságot kötött a bátor ifjúval. Amint hazatért a győztes se-

reg, az asszonyok minden városból kiözönlöttek, hogy örömükben táncoljanak s megszólaltassák a dobokat. Jókedvükben így énekeltek: „Megverte Saul az ő ezerét, és Dávid is az ő tízezerét!"

Sault szíven ütötte a gúnydal, s rögtön arra gondolt, már csak kevés hiányzik ahhoz, hogy Dávidból király legyen. Rá se tudott nézni többé az ifjúra. Mégis megfékezte magát, s így okoskodott: „Ne az én kezemtől vesszen el, hadd oltsák ki életét a filiszteusok!" Szándékát elrejtve, így szólt nyájasan:

— Hozzád adom, Dávid, kedves leányomat, a kisebbiket!

Mikál, a szép királyleány első látásra megszerette Dávidot, és hozzáment feleségül. „A lányom is ellenem van" — vert gyökeret a király lelkében az olthatatlan gyűlölet.

Sault ismét megszállta a gonosz lélek, Dávid pedig hárfáját pengette, hogy enyhítsen a beteg gyötrelmein. A dühöngő király fölkapta dárdáját, hogy a falhoz szegezze vejét. Dávid gyors mozdulattal tért ki a süvítő dárda elől, s a következő pillanatban el is hagyta a palotát.

— Még ezen az éjszakán tovább kell állnod — sürgette férjét Mikál —, különben megölnek.

Az ablakon át bocsátotta le Dávidot a felesége. Az ifjú az éj leple alatt Sámuel prófétához menekült, aki védelmére összegyűjtötte a próféták erős seregét.

Másnap reggel Dávidért jöttek a király emberei. De Mikál azt mondta: férje beteg, nem mehet sehová. Úgy vetette be az ágyat, mintha Dávid feküdne a takaró alatt.

— Akkor ágyastul hozzátok elém! — tajtékzott Saul a dühtől.

De amint felhajtották a takarót s az igazság kiderült, a király magához rendelte a lányát.

— Miért csaptál be? — förmedt rá. — Te is ellenségemet pártolod?

A talpraesett Mikál félelem nélkül mondta:

— Dávid rám kiáltott: „Ha nem engedsz utamra, végzek veled!"

Saul őrjöngő indulattal eredt Dávid után. Ám az ifjú nem várta be üldözőjét. Elbúcsúzott a prófétától, és titokban legjobb barátját, a királyfit kereste föl.

— Mondd, mit vétettem atyád ellen, hogy meg akar öletni? — kérdezte Jonathántól. — Alig egy lépés van köztem és a halál között. Holnap újhold van, s együtt kell étkeznem a királlyal. De jobb lesz elrejtőznöm a mezőn! Arra kérlek, Jonathán, puhatold ki atyád szándékát.

A két barát mindent tüzetesen megbeszélt egymással. Dávid elrejtőzött, Jonathán pedig hazatért.

Amint felragyogott az újhold, Saul asztalhoz ült. Csak a Dávid helye maradt üresen. A második napon, hogy ismét üres volt a Dávid helye, a király megkérdezte Jonathántól, miért nem jött ebédre az Isai fia.

— Megkért, engedjem el Bethlehembe. Nemzetségük most tartja évi áldozatát.

— Elfajult gyermek! — fakadt ki mérgében Saul. — Hát nem tudod, hogy nem lehetsz király, amíg Dávid él? Küldj érte azonnal, hogy megölessem!

Jonathán fölkelt az asztaltól. Bánatában egyetlen falatot sem evett. Hajnalban kiment a mezőre, csak egy kisfiút vitt magával.

— Siess, keresd meg a nyilakat — parancsolta a gyermeknek, miután célba vette az útmutató kő oldalát.

A nyilak után szaladó gyermeknek hangosan kiáltotta, hogy a kő mellett meghúzódó Dávid is meghallja:

— Tovább van a nyíl előtted! Gyorsan, siess, ne késlekedj!

A gyermek fölszedegette a nyílvesszőket, és visszatért urához, majd bevitte a fegyvert a városba. Jonathán ott maradt a mezőn, hogy Dáviddal beszéljen. Sírva borultak egymás nyakába a jó barátok.

— Apám szándéka világos — mondta Jonathán —, el akar veszejteni. Menj békességgel! Itt csak a bujdosás segít. Az Úr legyen köztem és közted mindörökre.

Albert-Lőrincz Márton

(Gondolatok a Jób olvastán)

(L. Cs-hez)

A nyugodt vizek is, szétterítkezett arcukat mutatva
(lásson valami szépet az arrajáró alvajáró),
a mélyben élik igazságukat.
Ha van!
De van: részecskék s összeolvadt-összemosódott buborékok,
vegytiszta elemek keveredése,
áramok és áramlások,
és a sok lelkes élőlény, vendégvirágok,
akiknek otthont adnak a nyugodtnak tetsző szétterítkezett arcú
vízvilágok.

A vizek kitárulkoznak a tó tükrében, gyönyörködtetnek,
kínálják magukat belemerítkezésre,
hideg tömegüket átadják a Napnak,
attól még barátságosabbak lesznek,

a parányi részecskék bársonybarázdákba tágulnak, kidegednek,
hogy előkészítsék a belemerítkezést, a befogadást,
az áramlások sodrásába segítik a cselekvő szándékot, az akaratot
(nélküle minden elpocsolyásodna),
de senki sem gondol arra, hogy honnan erednek a tápláló vízerek.

Sokszor azt hisszük, elég a látvány,
vonz, mint nemtelen fémet a mágnes,
de mi marad, ha múlik a pillanat,
a homloktól fölfelé lakozásban,
ha nem adunk magunkból hozzá semmit
(oda-vissza értelmes a lét, s csak oda-vissza),
ha nem kérdezünk, nem kételkedünk,
nem beletörődünk, nem perlekedünk,
ha nem táplálja az áramlás a szívből az ereket?

A nyugodtnak tetsző vizek is háborognak.
(A vadvizek miért lennének kiváltságosabbak?)
Háborog, mozog minden, amiben élet van.
Kellék. Mert soha sincs minden elrendezve a helyén,
elmozdulnak a századok, szűz földeket kutatnak föl a hit-magok.
Vezetni születtek a csillagok, *azért*, s vezettetésre az ember.
Így szolgál, kiszolgál és megszolgál.
Ameddig szolgál, kiszolgál és megszolgál.
Ameddig örülni tud, örvendeztet és dorgál.
Ameddig ápol, épül és épít,
s önmagát.
Ameddig elérjük a távolodó torony árnyékát.
Ameddig van feltámadás.

Elekes Ferenc

Hosszú távon

A készenlétbe belefáradtam most már,
csak lépkedek le s fel,
mint aki régen nem járó villamost vár.
Ezt a várakozást nehezen viselem,
ki tán még szeret,
napestig kínlódik velem.

Úgy terveztem eddig, hosszú távon
és nem jön, hogy higgyem,
oda készülök, hová
semmit elvinni nem kell innen
még azt sem, mit féltve őrzök
legszebb emlékeimben.
Nem lesz szükségem semmire odaát,
nem vigasz,
hogy itt is eltörlik majd lábam nyomát.

Úgy tervezek most is, hosszú távon,
apró dolgokat nem is tartok számon.
Csak ami fontos, az jut eszembe:
emlékszem, egyszer Nevadában,
nagy sunyin, csak a körítést ettem,
persze, ingyen, egy buszállomáson,
most van pénzem, kifizetném a flekkent,
pincér úr, nézze, nem szöktem meg.

Csak ami fontos, az jut eszembe,
de föltehetné a kérdést bárki,
mért szólok erről most meghatottan,
hát barátom, a választ várd ki,
majd néked is átszólok onnan,
mert sejtem már:
engem az Úr várakozással vert meg,
azt akarja, vigyek magammal
legalább egy őszinte verset.

Nagy Székely Ildikó

Levél Amerikából

Emma, a szeplős sárkánylány aznap harmadszor égette oda a pirítóst.
Nagy, ábrándos szemeivel kibámult hetedik emeleti garzonja ablakán,
és Baltazárra gondolt. Aztán újra belemerült a kockás füzetlapra rótt sorokba.

Szerelmem,
Először is sok boldogságot kívánok 120. születésnapod alkalmából.
Most, hogy te is nagykorú lettél, végre megtarthatjuk az eljegyzést...
Itt, a kastélyban minden nagyon furcsa. Képzeld, nemhogy tüzet okádni,
de még dohányozni sem szabad. Úgyhogy, most is tökmagot rágcsálok,
hogy levezessem a feszültséget valahogy. És a munka... Naphosszat egy sötét
kamrában gubbasztok, és amikor megérkezik a kisvonat, morognom meg
hadonásznom kell... A többi sárkány minden este kilép a bőréből...
Olyankor úgy néznek ki, mint azok a furcsa szerzemények, akikkel hajdanán
harcolnunk kellett... És, folyton azon ámuldoznak, hogy olyan vagyok,
mint egy igazi sárkány... Miért, ők nem azok?

Vigyázz magadra, szívem... Egyébként, a fogfájás elleni lapid csodákat művelt.
A téli Tűzünnepre otthon vagyok.

Csókjait küldi Los Angelesből: Baltazár.

A sárkánylány még sokáig maga elé bámult. — Fel kell vágnom a hagymát
a levesbe — mormogta aztán, és akkorát sóhajtott, hogy abba még
az Üveghegy helyén épült felhőkarcoló is beleremegett.

Te

Ember vagy, s én úgy szeretlek,
ahogy tán embert nem szabad,
föléd hajolva, mint a tolvaj,
lelkedről törnék ágakat.

Összefirkálnám minden képed,
mit másról fest a képzelet,
s irigy lennék Őrá, ki adja
a mindennapi életed.

De most, hogy itt vagy, tehetetlen
fejemben minden gondolat,
emberhez méltatlan szerelmem,
halálbiztos csak az marad.

S ha életembe, mint egy könyvbe
az utolsó szót leheli,
csak ámul rajta Alkotója,
még Ő sem érti, amíg írja:

„Vége. S még mindig szereti!"

Virágének

Szívem helyén pinceablak,
álmaimból isznak varjak,
napfény-kezek szeget vernek,
csuklóimból tavasz sarjad.

Fehér lepedőn siklom hozzád,
ásítanak a nárciszok,
mint altatót, nyelem le vágyam...
És holnap újra esni fog.

Lekéstem pár feltámadást már,
s ez az utolsó változat,
most összekuszált életemből
te fésüld ki az álmokat.

Így minden zöld lesz, mint az élet,
ünnep-fehér, mint lenn a fák,
s a pinceablakon benéznek
a boldog részeg orgonák.

Vallomás

Rojtokban hull a délután,
szimatol, surranna utánad
esőköpenyben most egy lepke,
villám hátán, a kerti árnyak

egymást falják, és lenn a tónál
habozva születik a semmi,
s csak járok rajta félcipőben...,
pusztítani, mohón teremni

vágyom, hát követellek némán —
toporzékolva, napkeletnek,
hogy meghalok, még el-eljátszom,
s csendtől csókolt, szép, csupasz ágon
hatol belém a fény. Szeretlek.

Böszörményi Zoltán

Majorana Barbadoson

A tenger, a tenger,
a selymes tenger,
ringatja sorsomat,
lehúz és fölemel,
útját tűző Nap kíséri,
rám nevet,
fénybe önti gondjaim
zöld lombjait.
A nyújtózó délután
hegyeimre hullatja
képzeletem
halk neszeit.
A tenger, a tenger,
szemem csillaga,
hűs selymében
hullámarcom
mosolya.
Szavaim ugrálnak,
mint repülő halak,
a víz tajtékán
úszó lelki falat.
Táplálék,
de éhes szeleket
nem csillapíthat.
Dagadó vitorlák,
villogó hadak.
A tenger, a tenger,
micsoda kaland!

Ráduly János

Félperces történetek (VI.)

Egyedül maradtam — háromszor

— Te tanár úr — mondta a nyolcvannyolc éves Józsi bácsi —, hosszú életem során egyedül maradtam — háromszor. Úgy történt, hogy tíz éves sem voltam, s hirtelen meghaltak a szüleim. Akkor egyedül maradtam — először. A nagybátyám nevelt tovább.

Aztán felnőtté váltam, megnősültem, takaros kis asszony volt a feleségem. Olyan betegséget kapott, hogy nem tudott rajta segíteni az orvostudomány. Egyedül maradtam — másodszor.

Most pedig jött a hír, elhunyt az utolsó kedves barátom, aki velem egykorú volt. Így egyedül maradtam — harmadszor. Mégsem vagyok ideges, tudom: Istenbe vetett hittel fogok meghalni.

Ötször az ötödik

Gáz- és vízfizetés van a Polgármesteri Hivatal előszobájában. Torjai Béla bácsi vár a sorára, érkezik a barátja.

— Na, jöttél?

— Igen, hoztam a pénzt.

— A pénzt nem veszik el — válaszolja Béla bácsi.

— Mért ne vennék el?

— A pénzt *mi adjuk önkéntesen,* nem *elveszik*.

Kis idő múlva beszalad a második barát.

— Jaj, hát ennyire meggyűlt a sok nép, vagytok huszonötön is.

— Ne búsulj — szólt megint Béla bácsi —, lehetséges más felszámolási mód is: ha csak minden ötödik álldogálót veszed számba, akkor az ötödik vagy. Ötször az ötödik.

Mért zavarod?

Ábel haldokló felesége ágya mellett áll. Néha hozzászól.

— Ágnes! Ágnes!

Válasz nem jön. Ábel agyában cikáznak az elmúlás látomásokká nőtt képei. A *Halotti Beszéd és Könyörgés* egyik mondata jut eszébe. Félhalkan mormolja: „Isa (bizony) por és hamu vagyunk." Ágnes megvonaglik:

— Mit mondtál? — kérdezte. Aztán zokogva megtoldotta:
— Mért zavarod még halálomat is? Sietteted! Sietteted!

Kedves Kolléganő,

nem a feltétlen rosszindulatúság íratja velem e sorokat, inkább csalódásomnak kívánok hangot adni.

Ma délután végignéztem az Ön által összeállított és betanított gyermekműsort az iskolában. Bár gazdag gyermekirodalmunk van, Ön saját szerzeményeit adatta elő a tanulókkal: olyan „színdarabokat", verseket, amelyeknek közlését senki sem vállalta, nyelvi pongyolaság, rossz értelemben felfogott humor, a megszerkesztettség teljes hiánya jellemzi őket.

Az Ön pedagógiai hozzáértésében csalódtam, kedves kolléganő.

Rózsika

Szombat van, napsütéses idő, Rózsika reggel óta hagymát kapál a faluvégen. Valósággal belefeledkezett a munkába: két keze úgy mozog, mint két motolla. Pedig nem siet: ráérősen hajladozik, gyomlálnia is kell, a hagymatövek elvárják, hogy megszabaduljanak az átkos gyomoktól.

Dél körül Rózsika barátnője hazafelé tart. Az útról bekiált:

— No, még nem fáradtál el?

— Nem — válaszolja Rózsika —, én csak akkor fáradok el, mikor a munkát abbahagyom.

ÁBéCéDé

Négyen ülik körül — bor mellett — a rögtönzött asztalt: Á, Bé, Cé és Dé. A tét: névsor összeállítása az egykori magyar futballsztárokról, az úgynevezett aranycsapat tagjairól.

A legtöbbjük nevét Bé „köpte be." Most feszeng a széken, arca vérvörös, hangja megkarcosodott a sok „kérlek-szépentől."

Már csak egyetlen játékos neve hiányzik. Kényszerszünet. Aztán Cé elkiáltja magát:

— Megvan, fiúk: Lantos!

Bé felugrik:

— Igazad van: Tinódi Lantos Sebestyén!

Frissen-szép játék

A kibédi Kós Károly-vendéglőben „összefutottam" Gyuri tanítványommal.

— Na, igyunk valamit, tanár úr! — mondta.

— Te, nagyjából beteg vagyok, tán jobb, ha nem iszom.

— Ó, maga tudja-e, hogy a világon mi a legnagyobb betegség? Vannak, ugye, kartörések, lábtörések, aztán a belső betegségek: ilyen gyulladás, olyan gyulladás. De a legnagyobb betegség a vénség. Mert gyógyíthatatlan.

No, tudomásul vettem az elmének ezt a frissen-szép játékát, majd sörrel koccintottunk.

Nem vagyok buta

Reggel óta ásom a kertben a krumplit, gyönyörűség, miként gurulnak szét a tojásnagyságú „példányok." Adott helyzetben Borisz kutyánk is megérkezik. Kitűnő egerésző. Szimatol kegyetlenül, valósággal „belekönyököl" a krumplifészekbe. Az ártalmas férgek nyomait kutatja. Ha történetesen krumpliszemet mozgat meg, rászólok:

— Te, az már krumpli!

— Tudom, gazdám, ismerem jól a terményt, nem vagyok annyira buta — válaszolt Borisz.

Mindent elmondtál

A beszélgetést Balázs tanítványom kezdte:

— Rég nem láttam a tanár urat, jó, hogy nem beteg, szép nyugdíjas kora van, még a sajtótól is kapogat pénzt, én fix fizetés nélkül vagyok, autókat javítok másoknak, áldott szerencse, hogy nem nősültem meg, sok fajta fehérnép van a világon, árulják olcsón magukat, no, nem szaporítom tovább a panaszokat, a tanár úr is mondjon valamit.

— Balázs fiam, nekem most hallgatnom kell, te mindent elmondtál.

Mégis megvertek

— Jöttem keresztül a szomszéd falun — sorolja Béla —, szürkület volt, s elém állt öt legény.

— Állj meg — azt mondják —, beszélni valónk van.

Megismertem őket, tudtam, haragszanak rám leány-dolog miatt. Jól magamhoz szorítottam a háromliteres flakont.

— Mi van a flakonban? — kérdezte a legmagasabbik „fráter."

— Bor, mégpedig oltott bor.

— Na, fiúk, megisszuk a bort, aztán a többit meglátjuk.

A bor egy hoppra elfogyott.

— Most fordulj háttal, nyaklevesek következnek — mondta a fráter.

Öt nyaklevest kaptam az öt fiútól. Megitták a boromat, mégis megvertek.

Támadva védekezik

Az ásót belenyomtam a kert talajába, s pihenésképpen rátámaszkodtam. A napfényes levegőben zöld színű rovar tűnt fel: elszállt a fejem fölött, majd leereszkedett az egyik göröngyre. Ott termett rögtön a veréb, de a rovar szembeszállt vele. Jött a második, a harmadik, a negyedik veréb, mindhiába. Milyen rovar lehet? Nagyobb fajta szitakötőre gondoltam. Hívtam Zoltán fiamat.

— Imádkozó sáska — világosított föl —, támadva védekezik.

Óvatosan megfogtam a szárnyánál fogva, s föltettem a körtefára. Onnan tovább röppent.

Joga van rá?

A bentlakási nevelő (pedagógus) az iskola igazgatójához sietett.

— A bentlakó fiúk engedélyt kérnek, hogy elmehessenek a délutáni labdarúgó mérkőzésre. Magam is mennék velük.

— Rendben van, de addig ültessék el a kertben a csemetéket.

A fiúk magukhoz vették a szerszámokat, égett a munka a kezük alatt. Aztán az igazgató magához rendelte a nevelőt. Fölényeskedve mondta:

— A mérkőzésre mégsem engedem el a tanulókat. Inkább tanuljanak, rájuk fér. Így döntöttem én, az igazgató. Jogom van rá, nem?

Valóban, joga van rá, elvégre nagyfőnök. De nincs ahhoz joga, hogy megfeledkezzék: ő maga is pedagógus.

Nem tárgyalok vele

Panaszkodom a barátomnak:

— Te, nagyon kezdtem érezni az idő múlását, meglassult a munkatempóm, feledékeny vagyok, pörgettyű járásom lecsendesedett, megsokasodtak arcom pörsenései, s a testi fájdalmak megsűrűsödtek.

A barátom kihúzta magát:

— Látod-e — mondta —, én magabiztosnak érzem magam, s ennek titka van.

— Milyen titka?

— Neked elárulom: az élet alkonyát egyelőre kikerülöm. Nem tárgyalok vele.

Imola

Imola apró tanácsokkal halmozza el kisebb barátnőjét. Rangsorolja a fiúkat:

Az első: nagy, tagbaszakadt ember, nem neked való. A második: csak magának él, sosem fizet senkinek. A harmadik: dicsekvő, a szegénységét is eldicsekszi. A negyedik: buta, akár a frissen megdöngölt föld. Az ötödik, a hatodik…

A kisebbik barátnő közbeszólt:

— Jaj, te Imola, nagy emberismereted van!

— Anyámtól örököltem — válaszolt magabiztosan Imola.

Mézes-vajas kenyér

A középiskolában Irénke tanárnő osztályfőnököm volt, engem kedvencelt. Órán dolgozatot írtunk románból, kicsengetéskor rám szólt:

— János, segítsz levinni a füzeteket a tanáriba.

A főlépcsőn mentünk le, tanulóknak tilos volt az ott való járás. A tanári szoba előtt azt mondta.

— Várj, mindjárt jövök.

Tízóraival ajándékozott meg.

— Mézes-vajas kenyér, ugye, szereted?

— Ó, ilyent még sohasem ettem — válaszoltam.

A tanárnő meghökkent, majd félrefordult.

— Ne nézz rám — mondta —, és zsebkendőjével megtörölte két könnyes szemét.

Görény volt, nem mókus

— Dél felé volt az idő, ültem a kicsi széken az udvar közepén, pucoltam a zöldséget. Körülöttem három tyúk téblábolt. Hirtelen szétrebbentek, a görény az egyik tyúkomat megfogta. Megmarcangolta a fejét, azzal már vitte is.

— Te Samu, vajon görény volt-e?

— Bizony görény volt, nem mókus. Felmászott tyúkostól a fásszínre, onnan tovább, aztán eltűnt. Hiába kerestem, meghúzódott a rejtekhelyén. Felháborító. Maholnap a házamba is bemerészkedik. Pedig az istállóban kaptányt (csapdát) állítottam fel. Rá sem bűzöl.

Most is hallgatnám

2013 őszén került sor a kibédi Általános Iskolában a Meseszer játékra. Kigondolója az Egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Gyermekkönyvtára volt. Nekem, a meghívottnak, ez volt a feladatom: kibédi népmese, illetve gyermekversek felolvasása. Elhangzott *A bátor béreslegény* meséje.

Hazafelé jövet két első osztályos kislány mellém szegődött. Látszott rajtuk, mondani akarnak valamit.

— Szép volt a mese — szólt az egyik.

Rákérdeztem:

— Nem volt-e túlságosan hosszú?

Szinte egyszerre válaszoltak:

— Ó, dehogy is volt hosszú!

— Ó, én most is hallgatnám!

Nem vetőgépeztem

A szomszéd kicsi Feri fiatalosan lépked az utcán.

— Na, hová s merre? — kérdeztem.

— Megyek fel anyósomhoz búzát vetni. Október közepe mindjárt, az én őszi vetésem kikelt. Elégedett vagyok vele. Pedig nem vetőgépeztem, megmaradt a pénz. A felszántott földet megtárcsáztattam, s a búzát — a régi szokás szerint — elhintettem: egy marékkal jobbra, más marékkal balra. Aztán megint a tárcsa következett. Ez a kétszeri tárcsázás nagy kitaláció. Anyósomnál ugyanígy járok el.

Fáradt a komputerem

Simonfi László bátyám tölti a kilencvenedik életévét.

— Jöttem — mondom —, köszöntsem föl az ünnepeltet.

— Baj van, tanár úr, a komputeremmel van baj.

Jobb karját fölemeli, mutatóujjával rámutat a saját koponyájára.

— Fáradt a komputerem. Tudom például, hogy mit cselekedtem ötvenhatvan évvel ezelőtt, de azt nem, amit ma reggel. No, frissen főtt pálinkám van, kóstoljuk meg.

Koccintunk.

— Éljen az ital kilencven éves birtokosa, aki tudja: már csak tíz esztendő van a százig.

Csávossy György

Arcmásod

A vaksi nap alatti égen
a felhő arcod képezi,
szívem bolond fénymásolóként
több száz példányban leveszi.

Megőrzi és ha fáj hiányod,
csak nézi, nézi könnyesen,
a mosolyod, egy boldog órán,
el nem felejti sohasem.

Búcsúzó

Mikor az ősznek száraz szirmai
a kopott mező szőrméjébe vájnak,
míg csigolyája roppan haldokló virágnak,
s az égen tetőt foltoz egy bádogos legény,
foltos ujjasában széllel fütyöl szegény,
ködöknek mély odvából már közelít a tél.
A múltba burkolt ember hol fél, hol még remél,
az útszéli keresztre felnéz és számot vet,
nem sír, lelkében sírt ás, egy életet temet,
mely bárha véget ér,
tavaszok emlékével gyógybalzsammal felér.

Csillagnász

Két csillag egymásnak ragyog
a vég nélküli égen,
egymástól távol lángolnak
fényévi messzeségben.
Magányosak, s így üzennek
szikrázva minden éjjel,

hogy csillagsors sem választja
el őket végleg széjjel.
Ölelkeznek a sugarak,
fénynász csillámló csókuk,
én szerelmem, ki távol vagy,
példát vehetünk róluk.

Érintetlen pohár

Szürke felhőn süt át a nap,
égi nyúlszőrből szőtt kalap,
árvalányhaj a napsugár,
s a pohár az új borra vár.

A pohár itt az asztalon
koccintható — kivel vajon?
Borom elárvultan hagyom,
a vágy ismét zárolt vagyon.

Bognár Stefánia

Holmi

Tudjuk, hol van a lepke,
amikor még nem az.
De hol vannak a szelek,
ha éppen nyugszanak?

Tudjuk, a testből mi lesz,
de hol volt „azelőtt”?
Sehonnan a semmibe
miért tesz kerülőt?

Tilalmak, hibák, vétkek
az út göröngyei.
Ám abszolút tökélyre
meg sem kell születni.

Körbenforgás

A kör önmagába visszatér,
nyargal rajta egy ekhós szekér,
rázza, rázza a lelkeinket.
Egyre halványabb lesz a kezdet,

s a végbe csendesen beleolvad.
A fanfárok ha elhalkulnak,
a királylányok koronája
belesüpped a csupa-sárba,

s a lepattanó gyémántokon
zökken a kerék, elharapom
a nyelvemet. Hazug a csendvágy,
az ember akar, de nem hall, nem lát.

A kör önmagába visszatér,
ám, ha megfordulna a szekér,
akkor sem változna semmi sem:
akármit látok, nem hiszem.

Egyre

Egyre leolvad
büszke világunk,
egyre csitulhat
fényre a vágyunk.

Egyre unottabb,
mind, aki vénül,
rendre kitikkad,
s ön-küszöbén ül.

Egyre viháncol
lápon a holdfény,
éteri táncból
görcs-siralom kél.

Elfut az ösvény
vissza a múltba,
rátekeredvén
kérges agyunkra.

Ráduly János

Haikuk

Jelképek

Borogyinónál
Ma is holtak ezrei —
Örök jelképek.

Leszek

Megmaradékja,
Azaz utódja leszek
A dús reménynek.

Fantázia

A fantázia:
A szárnyaló szabadság
Fönség-madara.

Begyakorollak

Exerceálom
Nevetésedet: gyorsan
Begyakorollak.

Fecske

A fészkét rakó
Fecske perspektívája:
Otthonteremtés.

Áttetsző

Szép, titokzatos
Álmaidból áttetsző
Gyöngyfüzért fonok.

Nyilvánvaló

Már nyilvánvaló:
Egyetlen jóindulat
Sem feneketlen.

Sebet gyógyít

Tekinteted, mint
A keserűfű, sebet
Gyógyít lelkemen.

Unja

A Hold unja már
Egyedülvalóságát —
Bele is sápadt.

Félredobott

Ne ágálj mások
Félredobott bőrében —
Elidegenülsz.

Tar Károly

Pánik

(Regényrészlet)

XI.

A katonaviselt fiúk értékét meggondolatlanul kinyilvánított szándékuk is nagyban növelte, mert gyakran azzal hülyítették a lányokat, hogy komolyan udvarolnak, a lányok pedig felnéztek rájuk és igyekeztek megkedveltetni maguk, mert valami régről maradt szokás és be nem vallott testi ösztöntől hajtva, férjhez akartak menni. A múlt század közepén még számot kellett adniuk szüzességükről. Az illem azt kívánta, hogy a lány bevallja egyetlen szerelmének és lehetséges jövendőbelijének, hogy az, aki valamilyen sajnálatos véletlen folytán, nem érdekes, hogy hányszor, de megtörtént, szóval az a pasas, aki levette lábáról, semmit, de semmit nem jelentett számára, feledte, törölte életéből. A férfiaknak általában nem kellett számot adniuk arról, hogy hány nőt és kiket sikerült meghódítaniuk. Csak Andersen képzeletében voltak hableányokkal egyenlő habférfiak, akik a tündérösszejöveteleken egyformán vizes vödörben ültek és otthonosan érezték maguk mesés magánéletükben.

A nászéjszaka előtt persze, minden időkben, kíváncsiskodtak a lányok, maguk előtt is titkolva, többnyire tudni szerették volna, hogy választottuk milyen tapasztalatokkal rendelkezik az ágyban. Amikor ez kiderült, már nem firtatták a dolgot, úgy tettek, mintha elhinnék férjük szüzességét. Ha azt kapták tőlük, amit vártak, és amire vágytak, szemet hunytak a fölött, hogy társuk kedves mosollyal, szerelmes rajongással, simogatással, tapogatással, kangörcsös nyúlkálással erről a kényes kérdésről rendszerint sikerrel elterelte párja figyelmét. A dicsekvők ilyenkor is felsültek, mert hogy is néz ki az, amikor a szeretett nőnek azzal dicsekszik a férfi, hogy kikkel, mikor, hol és hányszor bújt ágyba, fürdőszobába, irodába, elhagyott épület sarkába, gépkocsiba, csónakba, kapualjba, lépcsőházba, padlásra, strandkabinba, medence sarkába, vonatfülkébe, bokorba, kukoricásba, szénaboglyába, erdő szélére és mélyére, vizek partjára, sebtében felvert sátorba és még felsorolhatatlanul sokféle helyre, ahol jó volt mindenről megfeledkezve csinálni a gyönyört. Merthogy magyar ember csinálni úgymond csakis ezt szokta. Titok övezi az ilyen dolgokat, s ezért az intim titkokat egymás között szívesen megosztó hű barátnők és kebelbarátok között gyakori beszédtéma.

Éjfél után, a Nusiék rendezte szilveszteri mulattságon, amikor már túl voltak az évforduló perceiben szokásos pezsgős-puszilós jókívánságokon, Jenő izzasztó

foxtrotot táncolt egy pöttöm lánnyal, akit pettyes gumilabdához hasonlított, tapintása is olyan volt, mint azoknak a tejgumiból gyártott görögdinnye nagyságú labdáknak, amelyeket óvodás gyermekeknek szoktak ajándékozni.

Én Marika vagyok, mutatkozott be a lány. A testvérem Magdi…

Néha, amikor az ikertestvérek egymás mellé kerültek, ijedten tapasztalta, hogy duplán lát, azt hitte, megártott neki az édes-erős, házilag készített meggylelke, amit sűrűn kínálgatott a háziasszony szerepében forgolódó Nusi. Lehuppant egy karosszékre, lazított nyakkendőjén, hátradűlve végignézett a társaságon.

Lám ki az, akivel még nem táncoltam…

Nem nagy kedvvel táncolt, inkább csak kötelezettségből, hogy elejét vegye a meghívók sértődöttségének. Emil hívta a szilveszteri bulira, azzal a kikötéssel, hogy Nusin kívül bármelyik lánynak udvarolhat. Nusi, amolyan szürke kis veréb, nem volt ínyére, de különösebben egyik lány sem keltette fel érdeklődését a társaságból.

Miután visszatért a tengerparti városból, s munkát keresett, belebotlott Emilbe, volt osztálytársába, aki szülői segítséggel, a köszörűgépgyár tervezési osztályán kapott műszaki rajzolói munkát.

Szólhatok az öregemnek, jóban van a dirinkkel, ajánlotta Emil. Rendes volt, valóban elintézte, hogy felvegyék őt is a köszörűgépgyárba. A gépműhelybe került rajzolónak. Hiányzó és cserealkatrészekről készített műhelyrajzokat, amelyek alapján a megmunkálók új alkatrészeket készítettek a gépkarbantartóknak, akik a gyár zavartalan működését vigyázták. Élvezettel dolgozott. Minden alkatrész tervezésekor örömöt érzett. Ugyanolyat, mint amikor a nevelőapjának segítve mézeskalács bábokat, a fémipari kis vállalatban a kerékpárküllők gyártásához azokat az acélkék fúrókat készítette. És ez az érzés töltötte, amikor az előhívóban kirajzolódtak meglátott és megörökített fotótémái. Kötelező katonai szolgálatát fölösleges időpocséklásnak tudta, mert ott a gyakran fölösleges parancsok végrehajtásában nem érezte az alkotás varázsos örömét. Megrögzött civilként morzsolgatta az ott elvesztegetett éveket. Visszatérve szülővárosába, nem talált munkát. Ijesztő érzéssel tapasztalta, hogy a város kitagadja. Kilépni valamely közösségből, pillanat műve. Visszalépni nehéz, mert mindenféle ellenállásba ütközik az ember. De nem tágított. Végigjárta a különféle fémipari vállalatokat. Közben fotózott, és mindenféle képeket küldött a helyi lap szerkesztőségébe. Gyári felvételeire felfigyelt a főszerkesztő. Néhány heti káderezés után meglepetéssel vette tudomásul, hogy alkalmazták.

Hálából elsőként Nusit kérte táncra, aztán szép sorban mindenkit. Megkönnyebbülten ücsörgött, kényelmet keresve, a karosszékben félig a hátára csúszva, bámulta a szegényes tömbházlakásban bolondozva táncoló párokat.

Kitűnő fotótéma, biztatta magát, mint máskor, amikor takarékosan beosztott filmkockáiból egyet-egyet feláldozott. Kilépett a szűk előszobába, a halomba rakott télikabátok közül előkereste saját, kopott lódenjét, s benne a bőrtokban félt-

ve őrzött családi, még a két világháború között gyártott Agfa márkájú fényképezőgépet. Visszatérve a szobába, egy kicsi székre állította a harmonikás gépet, hogy alulnézetben rögzíthesse a táncforgatagot. A legnagyobb rekesznyílásra állította a gépet. Egyszerű 17/20 DIN-es film volt gépben, az expozíciós időt nem latolgatta, csak úgy szabadon, érzékből, a rugós kioldóval hagyta nyitva a gép redőnyzárát, arra gondolt, hogy a mozgásban lévő alakok egybemosódó képével együtt valamiképpen rögzül a tánc varázslatos zenéje is. Két felvétel után összepakolta a gépet, és a karosszékben elnyúlva, nyugtatta magát, hogy éppen elegendő fény volt a szobában ahhoz, hogy a suhanó árnyak nyomot hagyjanak a filmen. A legszívesebben hazarohant volna, hogy előhívja a felvételt.

Hihihi, kacagott a pöttyös gumilabda, miközben játékosan az ölébe huppant. Reflexei jól működtek, s mint a kapuvédők távoli bombalövéskor, két kézzel fogta, átölelte, nehogy kipattanjon, erősen magához szorította Marikát.

Magdi vagyok, csicseregte a lány, és mert nagyon igyekezett, sikerült befészkelnie magát az ilyen alkalomhoz illően, megmagyarázhatatlan hirtelenséggel, tüzes szálkát termő férfiölbe. Magdi kinézte magának Jenőt, és testvérével vetélkedve igyekezett magának megszerezni. Tetszett a Jenő kék szeme, magas homlokára hulló, hátrafésült gesztenyeszínű haja, lányos arca, s az ajka, ahogyan ennivalóan gusztusos alsóajkát időnként szégyenlősen beharapta, és megmutatta egészségesen fehér szemfogait. Felnézett rá, hiszen Jenő az átlagnál valamivel magasabb volt, karcsú, de nem izompacsirta, akinek ölelésétől borzongva is félnie kell a lányoknak.

A társaság nem törődött az ölelkező párral, de őket otthonról hozott szégyenérzetük kiparancsolta a karosszékből a házmesteri lakás belső udvarára, ahol egymást tépve, növekvő kedvvel csókolózhattak.

Pardon, hallották fél füllel a konyhaajtón cigarettázni vagy levegőzni kilépők bocsánatkérését, de nem zavartatták maguk.

Elnézést, szólt az irodai dolgozók választékosságát utánozva Emil, és valóban elnézte egy darabig, hogyan taperolja osztálytársa a mellére ragadt lányt, aki bélyegalbumának pillangós sorozatában a piros pettyesekre hasonlított, olyan színes bélyegekre, amiket ha végignyalnak, tartósan ragadnak bármilyen borítékra, képeslapra, tábori levelezőlapra, vagy akárhova, ahova akaratosan rásimítják.

Reggel felé a vendégek, a szokásokhoz igazodva, hogy a maradék pálinkák és likőrök is elfogyjanak, korhelylevest hörpöltek az ölükbe szorított tányérból. A tejfölös káposztalében erős paprikás kolbászdarabok úszkáltak.

A jólesően forró és savanyú leves kijózanította Jenőt is, de nem annyira, hogy bejelentés nélkül egymagában lelépjen az együtt töltött éjszaka után alig ismert társaságból.

Amikor az ikrek szedelőzködtek, Magdi belékarolt, macskasimulással kínálta parázsló testét.

Ugye hazakísérsz, kérte alázatosan. Nem kérdezte, feleletet sem várt. Hagyta, hogy Jenő kényszeredetten felsegítse prémes nagykabátját, megvárta, amíg ló-

denkabátjába bújt, és csatlakozott a többiekhez, akik csoportba verődve indultak a város központján át a dombra kapaszkodó külvárosba.

Napokkal később hiába próbált visszaemlékezni erre a hajnali sétára. Magdival összeborulva vonszolták maguk a néptelen utcákon. Nem emlékezett arra hogy mikor váltak el a csoporttól. Előttük, vagy mögöttük Marika bolyongott egy alacsony pattanásos fiút támogatva, aki a Nusi öccse lehetett. Ezzel is úgy volt, mint mindennel, ami nem érdekelte, az nem maradt meg benne, csak nézte, de nem látta, az egész olyan álomszerű volt, nyomtalanul elillant, amikor felébredt.

Csak a zöld vaskerítés kiszögelésére emlékezett a Magdiék háza előtt, aminek hirtelen mozdulattal nekitámasztotta a lányt, két keze magától működött, gyönyörűséget érzett, amikor két marka megtelt a lány feszesen gömbölyű csupasz fenekével. Hirtelen magasba emelte, magára húzta és fújtatva a kerítésnek nyomta az engedelmesen széttárt lábú, ösztönösen közreműködő lánytestet. Nem ütközött ellenállásba akkor sem, amikor a szoknyájában kutakodott, s letépte róla a bugyit. Fékezhetetlen indulatában hirtelen szűknek érezte nadrágját, sliccének gombjai bánták ezt, pattanva engedtek utat zsibbadt forróságának, amellyel a lányba robbant. Magdi egyik kezével a fiú tarkójába csimpaszkodott, másikkal a száját kereste, hogy rátapasztva tompítsa a gyönyörűségtől ellenőrizetlenül állatias hörgését. A lábuk alatt taposott hó ütemes ropogása kísérte bódult együttlétüket.

Mire Marikáék megérkeztek a hajnali derengésben egyre zöldebb vaskerítés elé, kölcsönösen meleg hálaérzéssel búcsúztak egymástól.

Látlak-e még, kérdezte Marika.

Hát persze, szalad ki a száján, de nem folytatta.

A hátnak hasa is van, nyelvelt erőltetett vidámsággal a betanított üveggyári munkáslányok szintjén Marika. Elérte, amit akart, fölöslegesen nem kívánt vágyakozni, mesébe illő álmokat dédelgetni. A szarvassuták ösztönével választotta ki magának a kívánatos hímet, akinek ragaszkodását, ha kívánta is, tudta, nem kérheti.

A kapuban ácsorgást az ikrek apja szakította félbe a korán kelők morcosságával.

Már megint!, szólt érdes hangon, és zsörtölődve lapátolta az időjárás-jelentést meghazudtoló, lábszárig érő havat a járdáról.

Megvárta, amíg a Nusi öccse eliramlik, aztán kényelmesen sétálva, magába felejtkezve taposta, gyúrta a havat a városközpontba vezető utcákon.

Évekkel azelőtt, munkát szülővárosában hiába keresve — amíg Emillel nem találkozott, erre semmi esélye sem volt —, ajándékba kapott szabadidejében, Proust regényét olvasgatta. Inkább csak itt-ott beleolvasott, s a szövevényes történetek sűrűjéből a magvas mondanivalójú bekezdéseknél időzött olykor, ízlelgette az eltűnt idők nyomában kelt hasonlatokat, vitatkozott az író lélekelemző állításaival.

A szerelem olyan, mint a légáramlat?, gondolta a falak mellett haladva, a hótorlaszokat kerülgetve.

Egyféle huzat… Ha benne állunk is, alig érezzük káros hatását, lubickolunk benne. És még az sem szükséges, hogy másoknál rokonszenvesebbnek találjunk valakit, csak annyi kell, hogy kedvünk kizárólagossá váljék? Valóban lehetséges az, hogy amikor valaki iránt, esztelen és fájdalmas szükségérzetünkkel küszködünk, szerelmesek vagyunk? Ez volna a szerelem? Tisztán egyéni érzés, magasabb rendű valóság?

Próbálta, figyelte, hogy mikor éled benne is, mint a regénybeli Swannban valamely kis dallam, amely felébreszti az addig még ismeretlen varázslat szomját, a sohasem érzett illatok fölötti örömöt, és értelmét kikapcsolva egyetlen érzékével, kora szokásait és erkölcseit is feledve, felszabadultan megrészegedhet, feledhet mindent, ami arra inti, hogy résen legyen, hiszen a szerelem mulandó, az érzések elállatiasodnak, a boldogság egyre halkuló, távoli rádióadó, amely bizonyos idő után csak zörejeket közvetít, fülsiketítő hangzavart, amitől nehéz szabadulni.

Olyan nőre vágyott, mint Odette, aki tudta, hogy nem elég a csókeső, hagynia kell a férfiban élni azokat az eszményi dallamokat, amelyek távoli galaxisok magasságába emelik társkereső érzéseit, ifjúkora ábrándjaihoz közelítenek, azt a varázslatot idézik, amely küzdelemre készteti az igazi társat, hogy izmosodó férfiasságától úgy hasonuljon és állandósuljon mindkettőjük mosolya, ahogyan azt nagyon régi, megbarnult esküvői fényképeken látni, az egymást igazán elfogadó, tartósan tisztelő és megértő szerelmes párok arckifejezéséből.

A prousti hőshöz hasonlónak képzelte magát, olyannak, aki nem adhat, csak kaphat szerelmet. Sóvárogta ezt az érzést, mert anyjától ilyen neki nem jutott.

Négy éves koráig egy analfabéta öregasszony gondozta, anyanyelve helyett az ő kevert beszédéből leste el első, a primitív élethez szükséges szavakat. A külvárosi élet nyomorúságában nem juthatott neki babusgatás, a Mámá — pápá! kérést, követelést, könyörgést ösztönei sugallatára gyakorolta. Az öregasszony minden jósága kimerült a gyermek etetésében, az ennivaló előteremtésében, a mindennapi létszükséglethez valók beszerzésében. És amikor, mint a Magdival való testi kapcsolatkor is, megcsapta a szeretet érzése, nem érzett kielégülést, mert ez a kapcsolat sem hozta meg számára a szerelemet. Azt tanulta a prousti hősöktől, hogy a szerelem akkor születik, amikor elérése akadályba ütközik.

Az ember azért van, hogy leküzdje a szenvedést. Ennek tudati tehetetlenségünkben visszájára fordított formája, amikor másoknak okozott szenvedéssel szeretnénk magunkat észrevétetni, szeretetére vágyva figyelmét felkelteni. Még a szadizmus is lehet visszájára fordított jóság. A gyermekkorból magunkkal cipelt erotikus vágyak tobzódnak bennünk a képzeletünk szülte ismeretlen vonzásában. A határtalan képzelet és a megismerés végessége közötti ellentmondás a szerelem beteljesülésének akadálya, messzebbre terjed, mint a testi kívánság.

Ha a szerelem a féltékenységgel együtt születik, akkor a Magdival való kapcsolata nem az, mert zavarta, hogy mások is megtették azt, amit ő a hajnalodó utcán. Elképzelte, különféle eldugott helyeken, erdőszélen. Elutazott nagyszülők roz-

maring szagú lakásában látta Magdit valamelyik hirtelen kiszemelt fiúval, de nem érzett még enyhe irigységet sem.

Ha a szerelem szenvedés, akkor minden ilyen képzelethasító fájdalmat okozna. De jóleső fáradtságon kívül mást nem érzett. Bambán bandukolt a központba vezető hosszú úton, az első troli éppen olyan üresen robogott el mellette, mint amilyennek önmagát gondolta, a másoknak talán új kezdetet jelentő, újesztendő első napjának szürke reggelén.

A főtér sarkán, miközben arra várt, hogy zöldre váltson a lámpa, a zebra túloldalán mosolygó nőt látott. Szürke kabátja gallérján kis hódprém, feje fedetlen, szokatlanul nagy szeme, egész arca barátságosan vidám, csupa meleg ragyogás. Régi ismerőst, kedves barátot tüntetnek ki a nők ezzel a tekintettel. Néhány átkelővel együtt várakozott a nő, pillantása kicsi zászló, amin ünnepien, kicsi szalagokként lengett valamiféle meleg érzelem, kíváncsi érdeklődés, elszánt akarat.

Mintha engem nézne, villant agyába, de elkapta róla tekintetét. Ugyan, mit nézhet rajtam!, gondolta szórakozottan.

Jenő, miközben elnyomott egy fáradtságból vagy unalomból kelt ásítást, látta, hogy az utca szemközti oldalán a lány egymaga áll, a stoplámpa zöld színére várva.

Engem néz, döbbent rá, és amikor tekintete újra találkozott a békességesen borjúszemű nővel, esetlenül viszonozta széles mosolyát. Földbe gyökerezett lábbal állt, bénultan bámult. Közben zöldre váltott a lámpa, a nő lassan átjött az úton, megállt előtte, és kérdőn nézett rá. Nem szólt, de Jenő hallani vélte, hogy azt kérdi: Mizujs? No, hogyityegafityeg?

Te vagy az, mondta és kérdezte egyszerre, mert csak akkor ismerte fel nagy kíváncsi szeméről Mártát, akivel ugyancsak táncolt az éjjel a szilveszteri bulin.

Merre jársz, Márta? Ugye te Márta vagy?

Persze, mondta Márta továbbra is olyan vidáman, olyan anyásan mosolyogva, amitől a legridegebb férfiak is kezes báránnyá válnak, indulatos kamaszokból szelíd és céltudatos udvarlókká, s elbódultan, megfeledkezve minden jóindulatú figyelmeztetésről, angyalt látnak minden nőben.

Pirosra váltott a lámpa. Nézték egymást ráérősen.

Merre laksz?

A 3-assal megyek a végállomásig.

Elkísérhetlek a buszállomásig?

Márta nevetett.

A buszállomás húszméternyire volt.

Milyen rózsaszínű, mondta Jenő magában, miközben megindultak a buszállomás felé, és homályos, megfogalmazhatatlan erotikus érzések környékezték, amikor a lány széles mosolyakor enyhén pirosítós felsőajka alatt kivillant friss hússzínű ínyét nézte. Nagy meleg-barna szemeket látott az egyszerű, szarukeretes szemüveg mögött. Közepesen hosszúkás orr, régi történelemkönyvekben szereplő nagyasszonyokhoz hasonló fehérnéparc, karcsú nyakán előnyösen mutató, fejte-

tőre fésült gesztenyebarna haj. Tejfehér arcbőre, közepén szögletesre faragott finom orrcimpák. Egyenes, csipetnyi büszkeséggel kialakított fejtartása a római kori márványszobrokat jutatta eszébe.

Kariatidákhoz hasonlóan rajta sem látszik fáradtság…

Tisztelettel szemlélte. Le a kalappal az előtt a nő előtt, aki, az átmulatatott éjszaka után, ilyen bámulni valóan és örökérvényűen, karcolatlan egészségét egyben felmutatni képesen szép. A kikezdhetetlen állandóság vágyával pásztázta Mártát, miközben a 3-as buszra vártak.

De a busz nem jött. Nem késett. Egyszerűen nem jött. Azon a napon, akárcsak az előző és az elkövetkező évtizedekben, abban a városban és abban az országban nem úgy mentek a dolgok, ahogyan az elvárható volt, tehát miért éppen a buszjáratokkal történt volna kivétel.

Sétáljunk, ajánlotta Mártának, és a főtéri templom mellett elhaladva átvágtak a téren. Ünneplő ruhás, maradék polgári szokásaikat féltve őrző öregek óvatosan lépkedve igyekeztek a reggeli misére.

Az úttesten átvágva önkéntelen mozdulattal kézen fogta Mártát. Az éjszakai friss havat jéggé taposták a gépkocsik, síkos, néhol üvegfényes volt az út. Márta széles, egyáltalán nem nőies kezén lila körömlakk ágaskodott, erős hüvelykujján félig már kopott volt a körömdísz.

Ezzel szórakoztunk az este, magyarázta Márta. Napokig kaparhatom, amíg megszabadulok tőle…

A szolgálatos gyógyszertár előtt jártak.

Ide bemegyünk, szólt Jenő, határozottan.

Márta szemöldökét felvonva, sajnálkozva kérdezte: Fáj a fejed?

Igen, hagyta rá, és elsütötte a baráti társaságokban humorosnak vélt mondást: Az ember legnagyobb baja, ha a saját feje fáj!

Márta illedelmesen mosolygott. Arra gondolt, hogy azok a férfiak elviselhetőbbek, akik képesek vagy legalább is igyekeznek szellemesen vidám párbeszédet kezdeményezni.

A patikában kozmetikai cikkek is voltak: kis üveg lakkoldót és vattát vásárolt.

A kirakat előtt várakozó Márta engedelmesen, szép sorjában a Jenő tenyerébe fektette ujjait. Nagy igyekezettel törölték a lila pacnikat, amelyek alól rendre előbukkant Márta körömház alatti, rózsaszínű húsának színe.

Ilyen kívánatos lehet a szeméremajkai mögötti titkos világ is, villant át Jenőn a megmagyarázhatatlanul korán kelt vágy.

Márta nagykabátjához illő kis fekete táskájába rakta a megmaradt lakkoldót és a vattát. A fiú vidám csevegése olyannyira szórakoztatta, hogy nem érzett fáradtságot. Kényelmesen sétáltak a dombra kapaszkodó utcákon, ahol a második világháború előtti magyar időben szigorúan rendezett, egyenes utcákban korszerű családi házak sorakoztak. A házak előtt, a többnyire sima fémkerítés mögött kiskert, a kaputól cementjárda vezet a néhány lépcsős bejáratokig.

A Mártáék háza előtt fejmagasságig érő, zöldre festett, szegényes léckerítés húzódott. A kiskapu mellett két fenyőfa igyekezett az égig érni. Frissen sepert járda vezetett az üveges bejárati ajtó előtti lépcsőig. Márta táskájában kotorászott, jó ideig nem találta a kapukulcsot.

Apám korán kelő. Látom, végzett már a ház körüli sepréssel, de lehet, hogy visszafeküdt, ezért nem csengetek, magyarázta Márta.

Miután kaput nyitott, ráérősen álldogáltak egy darabig, nézték egymást. Kíváncsi pillantásaikkal azokat az emlékezetes dolgokat keresték egymáson, amelyeket magukkal vihetnének, hogy kellemes együttlétüket meghosszabbítsák az emlékezés perceiben.

Hol láttam ezt a nőt?

Nézte Márta telt madonnaarcát, nagykabát alatt feszülő teltkarcsú termetét, és megmagyarázhatatlanul a Gömböc jutott eszébe Maupassant novellájából. Elhessegette a Mártára sehogy sem illő kokott jelzőt. Az ember azt lát, amit akar. És olykor a fehéret is feketének látja. Esetleg fordítva. Attól függően, hogy abban a pillanatban mi a jó neki. A száz évvel korábbi beteges korban, a naturalizmus valóságfelmutató szellemében fogant novellában, a menekülő előkelő társaságba csöppent hősnő kényes szolgálatát követően egyszerre vált megvetetté és megdicsőültté. Jenő nem értette, hogy Márta termete, vidám tekintete miért juttatta eszébe ezt a regénybeli párizsi lányt?

Megérzés?

A megérzés olyan, mint ködös autópályán az előttünk haladó gépkocsi hirtelen felizzó féklámpája. Ha nem figyelünk rá, könnyen beleszaladunk a végzetesbe.

Szívesen látunk morzsára… Holnap tartjuk. Nálunk lesz, mert a Nusi szülei csak egy estét vállaltak. Egy esténél többet az én szüleim sem bírnak ki…

Köszönte a meghívást, és érzéseibe gabalyodottan kézcsókkal búcsúzott.

Ezt rögtön megbánta.

Mi a fenének majmolom az ilyen polgári ceremóniát?! Utálatos romantikus regényhősnek érezte magát, aki a kisasszony kesztyűjéből kikandikáló, halványkék eres csukló mezítelen foltját lázas ajakkal keresve, paradicsomi gyönyört színészkedik.

Holnap!, intett búcsút Mártának. A város másik végébe tartó, hosszú úton dühös második énjével vitatkozott, hogy mi a fenének pocsékolt el ismét drága órákat, értékes időt már fiatalkorában a szükségesnél rövidebbnek képzelt életéből.

Csatáné Bartha Irénke

Az én falum

Ki látta,
hány sebét
takargatta e föld?

Hány zivatart élt meg,
s véget nem érő
aszályokban,
ahogy nyarait elvetélte.

Ki hallotta zokogását,
mikor a ráhulló fergetegben
legféltettebb kincseit
magával ragadta az ár?

Vágya mégis
hétmérföldes csizmában jár,
gúlába rakja
a Nap aranyát,

hogy áldott tükre előtt állva,
újra és újra széppé
varázsolja önmagát,
és mítoszteremtő kedvvel
elinduljon a csodák Tejútján…

Van egy forrás

Van egy forrás valahol
a Hargita aljában,
gyermekkori korsómmal
sokszor odajártam.

Rigók, szajkók, pintyek,
ha közelben laktak,
szomjukat eloltva
víg dalt komponáltak.

Jó barátom lett a forrás,
patyolat hitével
nemcsak korsómat,
lelkem is töltötte.

Emlék már e forrás,
jelkép lett örökre,
életem végéig
merítek belőle.

Szilvavirág illata

Anyám szilvavirág volt,
árvaságból nőtt ki illatos bokra,
arcába vághattak vad szelek,
lelke sohasem lett mogorva.

Itt járt a fény tündöklő szekerén,
lábnyomát az idő porrá taposta,
de visszajár gyakran közénk
kék szilvaillatba burkolózva.

Most csend van, a táj szilvakék,
szilvavirág-csokrokat hímez az ég,
talán szilva illatú boldog lepke lett
a székelyderzsi kertek felett…

Ha nézlek…

Ha nézlek,
csillagnak látlak,
lábad nyomán
violák nyílnak,
és időn át
csipkés zsebkendőddel
megszépülnek
a bodzaillatú messzeségek.

Ha látlak,
szívembe
szeretet árad,
a fények
hatalmas kupolája
csalogat, biztat,
s egy boldog szivárvány
hintáztat.

Kozma László

A költészet világa (V.)

LÉT

Mit jelent az, hogy vagyunk, hogy ezen a világon vagyunk, mi az a többlet, mely a porból, ásványi anyagokból egy szellemi lényt hoz létre? Létezésünk nem érthető meg a világot átható személyesség fogalma nélkül. A lét és a létezés fogalma szükségszerűen veti fel az Isten-kérdést, kérdez rá a teremtés mozzanatára. A létezést átjáró személyesség természetes módon fejeződik ki a megszemélyesítés stilisztikai eszközében.

Többlet

A kegyelem, ahogy a maghoz ér
Akár áttetsző vízcsepp szól: — Legyél!
A létezéshez cseppnyi többletet
Szellő-sóhaj, harmat-könny teremt.
A dermedt földre álom sugaraz
S virágba borul a lélek-tavasz.
Magától értetődő könnyedén
Csírát bont a mélyben csöpp remény.
Ennyi kellett: egy sugárnyi nap,
Mely nem csak hő: teremtő indulat.
A tűz-viharból, mely szívében ég,
Ez a gyöngéd sugárka elég.
Mert óvatosan, úgy fordul feléd,
Arcodon érzed termő tenyerét.

Állandóság

Ez az Isten. Az élet-sugárban
Állandóság és megújulás van.
A létezést szüntelen teremti,
Szálló párát esőcseppben ejti.
Gondol a fa minden levelére,
Megújul az emberszív reménye.

Mező

Ki alkotsz ezer csipke-remeket,
Jégvirágot téli ablakon,
Színes virággal mezőt szőve meg:
Így alkottad egykor szívemet.
Mert feléd hajló tarka rét a lélek,
Virágot bont, ha veled beszélget,
Esti csöndben, s zúgásán a szélnek.
De nem hervad el az a gondolat,
Amely égő bokrodon fogant,
S emberlétünk tükrözi az ég
Csillaggal szőtt csipke-remekét.

Hívás

Mely körülvesz, ezerféleképp
Suttog, csobog, megérint a lét.
Hívásod, mint levél-ujj, remeg —
Add, Uram, hogy felismerjelek.
Felém hajolsz arcán a szenvedőnek
És harmatod foszlik szét, mint könnycsepp.

Ki hordozza?

Kiben fogansz? Csak alszol-e a nemlét
Nagy erdejében, akár a rügyek?
Egy szellő érintésén a teremtést
Várják, hogy hívja a levelüket.
Érezve a mindenség áramát,
A létezésbe virágoznak át.
Ki hordozza az ezernyi csírát,
És ha nem vagy, gyümölcsként ki lát?
Ki tartja számon, hogyha elenyészik
Ezernyi arcod, amely őfelé nyit.

Pókháló

Ívek, küllők, apró osztatok,
A pókháló kifeszítve áll.
Nem is háló: maga a szabály,
Két ág között ahogy fölragyog.

A létezés titkos mértanát
Megcsillanva jeleníti meg.
Homályból a fénybe hajlik át,
Ahogy felfog harmatcseppeket.

Az apró lénybe ki írta a tervet,
Amelyen dolgozik szüntelen?
Mi adja a végtelen türelmet,
Hogy a belső parancsból mű legyen?

Pókháló-mű, az aprócska semmi
Melyen átfúj szellő és vihar.
De a létet fogságába ejti,
Benne verdes már szárnyaival.

Lényeg és jelenség

Test és lélek együtt hajlik feléd,
Mert madárszárny a szálló gondolat
És szándékodból forrás-fény fogant,
Mert átcsillan az anyagon a Lét.

Szél hajtja az eső fellegét
S mint szomorúság, köd gomolyog hosszan,
Tavasz-öröm gyúl a hajnalokban,
Mert átcsillan az anyagon a Lét.

S a jelenség, mint a könnyű fátyol,
Gyümölcs fakad hulló virágzásból.
Megérleli végső lényegét,
Mert átcsillan az anyagon a Lét.

Palást

Mit élünk a föld felszínén, héj csak,
Palástja egy roppant buboréknak.
Mint a szappan könnyű gömbje, szállván
Ezerszínű, csalóka szivárvány.
Gondtalanul ereget a gyermek
S csillaga gyúl sötét végtelennek.
A csillogás így fonódik össze
Azzal, mi a végtelennek csöndje.
Ami játszik százezer alakban.

Mi marad, ha létünk szertepattan?
Megteremti kristálygömbünk újra
Egy vihar a semmiségbe fújva?
Isten-sóhaj, felemelve végképp,
Földi sárból szikrázó reménység.
S a létezés könnyű szövetének
Mélységében kiterjed a lélek.
Semmiből lett, de nem lehet semmi,
Mert megőrzi, aki megteremti.
S ember-létünk, mint suhanó álom,
Halhatatlan ragyog a halálon.

A vers alapja egy váratlanul felbukkanó gyermekkori emlék, ahogyan a szappanból fújt buborék szivárványszínűen lebeg a levegőben, szüntelenül változtatva körvonalait. A hasonlat a versben kiteljesedik, önállóvá válik, metaforává sűrűsödik. Az átvezetést az ötödik-hatodik sorban megjelenő belső rím: gondtalanul — csillaga gyúl teszi könnyeddé.

Hártya

Buborék. Csupa felszín,
Mint hártyája a térnek.
Csillag-palást a Semmin —
Őrzi a Mindenséget.

Halak

Élnek a futó, ezüstfalú létben,
Tükör-hártyája nékik a határ.
Patakok perdülő kristályvizében,
Melyben láthatatlan örvény tánca jár.

Ami az elemük, szertehull gyönggyé,
Vízesésben porlik az idő.
Mégis megújul, csobban örökké,
Elapad, árad, nincs és egyre nő.

Gyors rebbenésük finom uszony-fátyol,
A suhanásuk oly árnyéktalan.
Előcsillannak szürke homályból,
Sötét testüknek csak árnyéka van.

Ökörnyál

A napfényben rétek fölött szállván,
Egyetlen hit megcsillanó szálán —
Hová vezet? Vajon hol a vége?
Kapcsolódik a nagy mindenségbe.

Úgy indultok bátran, bizalommal,
Az apró szál lebeg, mint a sóhaj.
Úgy úsztok át a zöldellő réten,
Mint ki célját követi a szélben.

Emberi lét. Ki teremti,
Hogyan vezet át a
Pillanatból az ezernyi
Véletlennek szála?

Hogy mindig a lét a győztes,
Sosem pusztulása.
Csillog, mint egy roppant szőttes,
Az Isten ruhája.

Mosoly

Hová tűnik el, mi marad
A fényes élet-lángból?
Holt szénként sötétlik a nap,
Mi marad a világból?

Ami kibomlott, ennyi csak
Vagy lesz új lehetőség,
Szén, amelyből a láng kicsap,
Újrateremtve hősét?

Egész erdő dermedve fagy,
Megkövesült virágok.
Uszony-rajz, lebbenő halak —
Új életre kiáltod?

A sziklák között ki lapoz
Hártyára bontva szinte?
A régi mező illatoz,
Mosoly tűz kertjeinkre.

Bokor

Zöld szökőkút. Egyre keresed
A forrását, hogy honnan ered.
— A szél hozott egy szárnyas magot erre
S megfakad a friss hajtás egyszerre.
— S a magocska honnan jött, honnan van?
—Virágpor szállt egy régi tavaszban.
Virágszirom tárult ki a fényre
S mint a porszem, ráhullt a bibére.
Véletlen szél viszi akaratlan
S e porszemben mégis akarat van.
— De honnan szállt e mákszemnyi virágpor?
— Más sziromból, egy másik virágból.
— S az első virág szirmát hogy nyitotta?
— Kitárult a legnagyobb Titokra.

Erdélyi Toll — gyermekeknek

P. Buzogány Árpád

Fagy vette ölbe a világot

Roppan a vastag hó az ágon,
fehér por minden körbe-körbe,
mintha már az egész világot
mától fagy vette volna ölbe.

Csendes az erdő, hallgat mélye,
csupán szél mozdul ágak felett.
Tavaszt álmodott három szarka
s hegyen túl, a nap után eredt.

Milyen leves?

Kamrapolcról aszalt szilva
illatát érezem.
Tarisznyából bőségesen
markolhat két kezem.

Nagyanyó már vizet forral,
füstölt húst darabol,
leves készül, de megettük
a szilvát már abból.

Patkó a kalapács alatt

Pattan a patkóról a szikra,
a kalapács koppan,
két kovács most azon versenyez,
melyik üti jobban,

pontosabban, csak a patkóra,
a tüzes vas koccan
az üllőn és vasszikra szálldos
mindenfelé, hosszan.

Nagy Irén

Hová lett az Erdő?
IV.

— Mese a harmadik évezredből —

Cimba álmodik

Harmadik álom

Mint aki hosszú vándorlás után hazaérkezik, úgy lépett ki Cimba, testvérével együtt, a sűrűn álló fák közül egy barátságos tisztásra, melynek felső sarkában illatos szénával megtömött etető állt, s mögötte egy hosszú kővályú, amibe faháncsból készült csorgón át vékony sugárban folydogált az áttetsző forrásvíz.

A tisztás alsó, laposabb részén állt az erdészház, megbarnult rönkökből összeróva, előtte hosszú tornác, s a tornác alatt, a ház kőalapzata előtt a porban néhány tyúk kapirgált kitartóan, semmi mással nem törődve.

A zsindélytető körül fecskék cikáztak, villámgyorsan röpködtek be és ki a gerendák között, ahol a fészkekben még számos, nagyon is eleven fióka kiabált sápogva élelemért.

Oldalt, a házra merőlegesen, hosszú istálló állt, mellette fészer és nagy szénaboglyák, s az erdei út felől a kapu szélesre tárva, mintha várna valakit, aki nemrég ment el, és nemsokára vissza is érkezik.

Olyan otthonos volt ez a kép, és annyira békességes a hely, hogy Cimba úgy érezte, mindig is itt élt, és azért tért most ide vissza Zengével, mert itt várnak, és mindig is vártak rájuk. A kővályú melletti etető a számukra és a többi, sok kicsi és nagy őz számára van megtömve illatos szénával, s a tisztás körüli hatalmas fákon a madarak őket köszöntik százszólamú vidám dalaikkal.

Az erdész, aki a tornácos házban lakik, s akinek a ruhája színe is olyan, mint maga a nyári erdő, naphosszat azért fáradozik, hogy az erdőben és az erdei állatok életében minden rendben legyen. Jó ember az erdész és fáradhatatlan, kora reggel elindul, és járja körös-körül a rengeteg erdőt, hogy se fának, se forrásnak, se állatnak vagy virágnak baja ne essen.

Most is már jó messziről jelzi a lovak nyakán a csengő, hogy az erdész hazafelé tart a szekérrel, amelyik jól meg van rakva szénával, és a széna tetején néhány jókora zsákban szemes gabona, mind-mind az erdei állatok etetésére szánva.

A szekér befordul a nyitott kapun, majd néhány perc múlva érkezik Bodri is, az erdész kicsi szürke kutyája, amelyik, miután körülszaladta az udvart, megáll a kecskék alacsony, léces kerítése előtt.

— No, mi van? — dugja ki a kerítés felett mérges képét a kecskemama. — Meeek. Mit ácsorogsz itt? Megint nincs semmi dolgod?

— Ej, ha láttátok volna — forgolódik dicsekedve a léces kert előtt Bodri kutya —, hogy szétkergettem a nyulakat az erdő szélén. Hárman voltak, és hatfelé szaladtak. Tényleg kár, hogy nem láttátok!

— Meeek. Nagy eset, mondhatom. Szétkergette a nyulakat! — mekegett becsmérlően a kecskemama. — Bezzeg, amikor a farkas éjnek idején itt ólálkodott, a gidáimra lesve, amelyeknél szebb kecskegidákat az egész világon nem találni, bezzeg, azt nem kergetted el! Csak kiabáltál a gazda után, hogy jöjjön, és csináljon valamit!

— De legalább szóltam neki. Mert ha nem ébresztem fel, akkor most neked nem lenne kecskegidád. De az ilyeneknél, mint te, se hála, se elismerés! — morogta Bodri, majd hátat fordított a kecskéknek, és kiszaladt a nyitott kapun, mert észrevette, hogy a cserefák alatt, nem is nagyon messze, egy vaddisznócsalád halad át: egy anya sok apró, csíkos malacával.

A vaddisznó nem sokat törődött Bodri éles csaholásával, úgy látszik, tudta, hogy kivel és mivel van dolga, és a kutya sem távolodott el az erdészház biztonságos környékéről, aztán, mikor megunta az ugatást, befordult ismét az udvarra.

Cimba és Zenge, néhány másik őz társaságában, a tisztás felső sarkában legelészve, hallották Bodri ugatását, de az erdész dörmögő hangját is:

— Ne hajkurászd az állatokat, te! Nem az a te dolgod. Hanem, hogy őrködj, és figyelj!

Erre Bodri megadóan és elszontyolodva behúzódott az ól sarkába, és lefeküdt, egy ideig a kapirgáló tyúkokat figyelte unottan, majd a figyelmét elterelte az a néhány ölyv, amelyik a fényes égen, a bárányfelhők alatt körözött.

Cimba, amint kinyitotta a szemét, rögtön felnézett az égre, ahol az ölyvek még mindig ott libegtek, szinte súlytalanul, a bárányfelhők között. Egy ideig figyelte őket, de amikor aztán visszatért a tekintete a földre, és meglátta a romokat s körül a kopár hegyoldalt, ismét keserves sírásra fakadt.

— Jaj, te Cimba — nyitotta ki a szemét Zenge is —, megint sírsz? Megint valamit álmodtál? Hogy lehet az, hogy te mindig sírva ébredsz?

— Mert olyan szép az, amit álmomban látok, és olyan csúf az, amit ébren. Álmomban minden úgy van, ahogy lennie kellene. Úgy, ahogy ezelőtt volt, réges-régen.

— De az hogy lehet — kérdezte Zenge hosszas gondolkodás után —, hogy én soha semmit nem álmodom?

— Lehet, hogy álmodsz, csak elfelejted — válaszolta Cimba szipogva s még mindig könnyes szemmel.

— Pedig én is szeretném látni azt a sok szépet, amit te álmodban látsz. Ha látnám, biztosan nem felejteném el.

— Én azt mondom neked — sóhajtott egy nagyot Cimba —, hogy jobb, ha nem is álmodsz. Így kevesebbet kell sírnod. Láthatod, milyen rossz sírva térni vissza mindig a valóságba. Pedig vissza kell térni, mert az álom csak kevés ideig tart, nagyon kevés ideig.

— De ha megtaláljuk az erdőt, az igazi erdőt, akkor olyan lesz mindig, mintha álmodnánk — ábrándozott Zenge. — Akkor majd nem is kell álmodni, hogy szép dolgokat lássunk. Vajon mennyit kell még vándorolni, hogy elérjünk oda végre?

— Bárcsak tudnám! De nem tudom. Annyit tudok csupán, hogy minden egyes nappal közelebb és közelebb jutunk. Gyere, búcsúzzunk el a kenderike madaraktól, és induljunk is tovább.

A kis kenderikék visszatértek az odújukba, és vidám csivitelésük felverte a romos ház körüli csendet.

Zenge egészen közel ment az odúhoz, és bekukucskált a nyíláson.

— Látom, visszatért a jókedvetek, kicsi madarak! Ennek én is nagyon örvendek. De mi most a tesvéremmel indulunk tovább, mert nagy út áll előttünk. Az erdőt keressük, tudjátok, ahol sűrű lombú, nagy fák vannak, rengeteg sok fa egymás mellett. Ti nem láttátok-e valahol az erdőt röpködés közben, vagy nem hallottátok-e valakitől, hogy merre lehet?

— Nem tudjuk, nem tudjuk, csripp-tripp! Amerre mi járunk, arrafelé nincsen semmi olyan, amiről ti beszéltek. Csak kopár hegyoldal, romok, bozót, sokféle törmelék és gaz.

— Hát ez nagy kár. Nagy kár! — vélte Zenge. — De nekünk mégis menni kell tovább. Addig kell menni, egészen addig, amíg rátalálunk.

Ezzel a két őzgida ismét útnak indult, neki az előttük álló hegyoldalnak, reménykedve, hogy ha ezen a hegyen is túljutottak, talán-talán ott lesz az erdő, a pompásan zödellő, napfényben ragyogó, igazi erdő.

Bár tikkasztó volt a nyári hőség, a gidák gyorsan haladtak felfelé a hegy meredek oldalán, aztán amikor megálltak egy percnyi pihenőre, Zenge kicsit irigykedve nézett fel a még mindig felettük, nagy magasságban keringő ölyvekre:

— Ha ott lehetnénk, ahol azok a sötét színű madarak, olyan magasan, talán már láthatnánk mi is az erdőt. Bárcsak meg lehetne kérdezni, hogy ők látják-e vajon?

— Hát miképpen lehetne megkérdezni — nézett fel Cimba is a ragyogó kék égre —, mikor azok nem szállnak le ide, velünk szóba állni, nekünk pedig nincs szárnyunk, hogy felrepüljünk hozzájuk.

— Nagy kár, jaj, de nagy kár!

— Kárnak kár, de nincs mit tenni. Jobb, ha indulunk is tovább. Hátha sötétedésig arra a csúcsra feljutunk.

Nem időztek hát tovább a kis vándorok, hanem nagy elszántsággal vágtak újra neki a hegyoldalnak, és haladtak, egyre csak haladtak előre anélkül, hogy nézelődnének. Úgysem láthattak volna egyebet, mint eddig: kietlen pusztaságot, lekopaszított tájat és köveket, amelyeknek talán mindegy, mi van körülöttük. Vagy mégsem? Ki tudja, ki tudhatja?

Szépen fogyott a távolság a gidák és a sziklagerinc között, de egyszer, amikor Cimba futás közben visszanézett, hogy tekintetével felmérje a megtett távolságot, valami mozgó, vöröses pontot látott feléjük közeledni.

— Nézz csak oda, Zenge! Mintha azt a kurta lábú, vörös állatot látnám erre jönni, akivel már találkoztunk egyszer. Hű, de gyorsan tud futni, ki sem néztem volna belőle!

— Ez nem ugyanaz a róka! — nézte meg figyelmesen a gyorsan közeledő állatot Zenge is. — Ez egy másik róka, és valahogy olyan furcsa. Mi lehet vele?

Mindketten csodálkozva bámultak a rókára, amelyik egyre közelebb ért, és egyre különösebbnek látszott.

— Te, ez egy veszett róka! — kiáltott fel rémülten Zenge, akinek hirtelen eszébe jutott, amit az öreg remete mesélt nekik a furcsa viselkedésű állatokról. — Menekülj, Cimba!

A két kis őz két irányba ugrott el, és rohanni kezdett, még amielőtt a róka egészen a közelükbe ért volna. Vissza sem néztek, csak rohantak, amennyire bírtak, a róka pedig összezavarodva, hol az egyiket, hol a másikat próbálta utolérni, így aztán, amikor már jól lemaradt mögöttük, zihálva megállt.

Valóban nagyon különös volt, valósággal félelmetes, ahogy fejét ferdén tartva, kicsit szédelegve forgott maga körül, s furcsa, rekedtes hangon morgott, miközben a szájából csorgott a nyál.

Igazi nagy szerencse volt, hogy Zengének még idejében eszébe jutott az öreg remete tanítása, és így kikerülhették a veszett róka halálos harapását.

A két gida pedig rohant, rohant, ösztönösen menekült mindkettő, Zenge fel, a hegygerinc felé, Cimba le, a bozóttal benőtt mélyedések irányába.

Hosszú ideig szaladtak így, egészen addig, amíg teljesen kifulladtak, akkor egy percre megálltak hallgatózni, de nem hallatszott semmi körös-körül, csupán a súlyos, félelmetes csend nehezedett rájuk. Eddig ösztönösen saját magukat mentették mindketten, de ebben a percben, ebben a kietlen magányosságban már csak a másikra, a testvérükre gondoltak.

— Mi lehet Cimbával — gondolta Zenge —, vajon utolérte-e az a félelmetes állat?

— Mi lehet Zengével — figyelt minden irányba Cimba —, esett-e valami baja vajon?

Gondolatban feltett kérdéseikre nem érkezett válasz, nem mozdult sehol semmi, hang sem hallatszott, és végtelenül üresnek tűnt minden, az egész hegyoldal körülöttük, de még az ég is felettük, ahonnan nesztelenül és szinte észrevétlen leereszkedett az alkonyat.

Visszafelé indulni nem mertek, nem tudhatták, melyik alacsony bokor vagy korhadó kidőlt fatörzs mögül ugrik szembe velük a veszett róka, s mivel a sötétség is egyre sűrűsödött, mindketten búvóhely után néztek. Zenge behúzódott egy sziklarepedésbe, amelyikbe éppen csak belefért, Cimba a sűrű málnabokrok tövében kuporodott össze, tele aggodalommal, de remélve, hogy ez a nagyon hosszúnak tűnő éjszaka is eltelik valahogy.

Ez volt az első alkalom, amikor elszakadtak egymástól, eddig reggeltől estig és estétől reggelig minden percben egymás mellett voltak, egymástól kapva és egymásnak adva erőt, bátorságot és biztonságérzetet.

Zenge szipogva lesett ki a sziklaüregből, s minthogy ez az üreg eléggé magasan volt a hegy oldalában, folytonosan nyújtogatta a nyakát, hogy a hold és a csillagok halvány fényénél hátha meglátná valahol a testvérét, aki nélkül egészen elveszettnek érezte magát, és aki percről percre jobban hiányzott.

Furcsa kis zajok értek el füléig, szinte nem is hallotta, hanem inkább érezte azokat, talán egy bagoly körözött a szikla fölött, talán a denevérek indultak el éjjeli útjukra, vagy a nyári éjszaka másféle vándorai jártak arra, ki tudja. Olyan kicsire húzta össze magát, amilyenre csak lehetett, és arra gondolt, hogy vajon mit

mondana most az öreg remete, aki olyan sokat tud a világ dolgairól, mit tanácsolna: maradjon itt a sziklarésben reggelig, vagy induljon el valamerre, Cimbát megkeresni? De merre? És ha Cimba is keresi őt? És ha valami baja esett?

Sok-sok, rosszabbnál rosszabb gondolat kergette egymást Zenge fejében, szíve hallhatóan vert, s a szeméből egyre csak potyogtak a nagy, keserű könnycseppek.

Eközben Cimba sem volt jobb helyzetben a málnabokrok alatt kuporogva, őt is ugyanúgy megkísértették a rossz gondolatok. Élénk fantáziájában ijesztő képek váltották egymást, látta Zengét sebesülten, betegen, holtan. Látta saját magát egyedül bolyongani a pusztaságban, kopár vidékeken, és látta az annyira áhított erdőt távolodni egyre jobban és egyre jobban, míg végre keserves sírás tört fel kicsi melléből, és sírt, sírt, zokogott, egészen addig, amíg nyugtalan, zaklatott álomba nem sírta magát.

Zenge nem aludt, egyfolytában a veszett róka képe lebegett a szeme előtt, ettől mindegyre összeborzongott, és várta a virradatot, olyan nagyon, mint azelőtt még sohasem. Aztán későre, nagyon későre, amikor éppen csak halványan virradni kezdett, kimászott az üregből, és valósággal dideregve a reggeli hűvös harmattól és az elhagyatottságtól, felkapaszkodott a szikla tetejére, és nézett, nézett folytonosan abba az irányba, amerre még tegnap délután Cimba elszaladt.

Nem látta Cimbát, de a rókát sem látta semerre, s ettől egy kicsit felbátorodva, halk, remegő hangon szólítgani kezdte a testvérét.

Cimbának sem tartott sokáig a nyugtalan, lidérces álma, kevés idő múltán felébredt, és csak lesett ki csendben a málnabokrok alól. Úgy tűnt neki, mintha innen is, onnan is félelmetes árnyékok közelednének felé, bujkáló állatok árnyékai, amelyek, ha ő megmozdulna, biztosan ráugornának, és talán szét is tépnék darabokra.

Később ezek az árnyékok mind szertefoszlottak az érkező virradatban, majd ismét összegyűltek, összeálltak sűrű fehér párává, amelyik lassan emelkedni kezdett a sziklagerinc felé, amíg teljesen be nem burkolta azt.

Aztán egyszerre megjelentek a nap legelső sugarai, szétkergetve a hegyekről és a völgyekből mindenféle párát, s ekkor, ebben a fényben már Cimba is elindult óvatosan, lépésről lépésre haladva, vissza a hegyoldalon arra a helyre, ahonnan egészen idáig futott.

Minden lépés előtt figyelmesen szétnézett, bele-beleszimatolt a levegőbe, a bokrok, korhadó fatörzsek, csutakok árnyékát és környékét is jól szemügyre vette; nem rejtőzködik-e ott valahol a tegnapi félelmetes ellenség, a veszett róka. Lassan haladt felfelé, de haladt mégis, s amikor a hely közelébe ért, ahol azelőtt való nap a rókát látták, hirtelen megtorpant. Egy odvas fa földből kifordult gyökerei között egy vöröses foltot látott, ami nagyon hasonlított a veszett róka bundájára. Megállt, hallgatózott és szimatolt, de az a vöröses folt egyáltalán nem mozdult.

Cimba tétovázott néhány percig, aztán ismét elindult, óvatosan rakva egymás után vékony lábait, s igyekezett azt a helyet, ahol az a vörös valami feküdt, jó

messzire elkerülni. Szerencsésen túljutott a veszélyesnek tűnő részen, s egy kisebb emelkedőről, ahonnan jobban odalátott, figyelmesebben szemügyre vehette a gyökerek között fekvő mozdulatlan állatot. És valóban a tegnapi róka volt, de úgy látszott, hogy már nem él.

— Lehet, hogy belepusztult a betegségbe — gondolta Cimba, és hogy megbizonyosodjon erről, egyik első lábával meglökött egy kisebb kődarabot, s az elkezdett gurulni lefelé a lejtőn, jól hallható zajt okozva. A kődarab elgurult a róka mellett, de az erre sem mozdult meg.

— Biztosan elpusztult! — nyugodott meg Cimba. — Legalább ettől nem kell immár félni.

Aztán elindult fel a sziklagerinc irányába, amerre, úgy emlékezett, a tegnap Zenge elrohant. Haladt, haladt fölfelé egy jó ideig, szimatolt, nézelődött minden irányba, és egyszer csak nagyot-nagyot dobbant a szíve, mert valahonnan, távolról, mintha a saját nevét hallotta volna, mintha egy hang őt szólította volna. Megállt, hallgatózott újra, és jó magasra ugrott örömében, amikor felismerte Zenge cérnavékony hangját, amint kitartóan, kis lélegzetvételnyi szüneteket tartva, egyre azt kiabálta: Cimba, Cimba,Cimba!

Cimba a hang irányába vette útját, és amikor meglátta a testvérét a szikla tetején állni, ő is nagyot kiáltott:

— Zenge, te, Zenge! Be jó, hogy látlak! Itt vagyok, ide nézz, ide, lefelé!

Ki tudná leírni a két őzgida örömét, amikor újra együtt voltak; először fürgén körültáncolták egymást, majd összedugták kicsi fekete orrocskáikat, és csak nevettek vidáman, boldogan.

Aztán amikor eléggé kiörvendezték magukat, és Cimba azt is elmondta, hogy nem kell már félniük, mert a veszett róka elpusztult az éjjel, azon kezdtek el gondolkodni, hogy mi is legyen ezután. A nagy ijedtség és a magányosan eltöltött éjszaka mély nyomokat hagyott bennük, és bizony a bizakodásuk is alaposan megcsappant.

— Az a baj, hogy én nagyon félek most! — mondta halkan Zenge. — Hátha más veszett állatok is járnak errefelé. Én vissza akarok menni a remeteemberhez. Ott semmitől nem kellene féni.

— Azt gondolod, hogy olyan könnyű visszamenni? Tényleg azt gondolod, Zenge? Lehet, hogy a remete kunyhója most már sokkal messzebb van, mint az erdő, amit keresünk.

— De a remeteember azt mondta, hogy menjünk oda vissza, ha baj van. És most baj van! — szipogta Zenge.

— Baj, baj, miféle baj? A rókának vége, neked nincs bajod, nekem nincs bajom, miért ne mehetnénk tovább? És én úgy érzem, hogy az az erdő már nem lehet olyan nagyon messze — ellenkezett Cimba, aki már túljutott a nagy ijedségen, és útra készen állt. — Nézd, innen már csak lefelé kell menni, s az út így sokkal könnyebb lesz.

— Hát nézz csak szét, Cimba, nézz csak szét! Innen jó messzire el lehet látni. Látsz te valamerre erdőt, bár egy darabocska erdőt, valahol?

Állt a két őzgida a szikla tetején, és sokáig nézte a lehangoló tájat. Körülöttük kopár hegyoldalak, amelyeken semerre nem vezetett sem út, sem ösvény. Itt-ott alacsony bozótos fedte be az esővíz vájta mélyedéseket, és a megszürkült facsonkok között egy-egy csenevész fácska hajladozott árván a szélben.

Olyan üresnek és szomorúnak tűnt a világ, mintha minden és mindenki meghalt volna benne, és mintha csupán ők ketten maradtak volna életben. Akkora volt a csend, hogy egy felröppenő madár szárnysuhogásától is ijedten rezzentek össze, majd elindultak gyorsan lefelé a hegyoldalon úgy, mintha menekülnének valami elől.

Sietve lépkedtek lefelé a földre taposott, elszáradt ágak között, és nem is néztek vissza, mit is nézhettek volna a lepusztult hegyoldalon, amelyet éppen maguk mögött hagytak. A száraz ágak halk recsegése közben néha mintha egy kakukk hangját hallották volna távolról, annyira távolról, hogy meglehet, csupán a képzeletük játszott velük.

Szótlanul haladtak egymás nyomában, Cimba ment elöl, Zenge pedig mögötte lépkedett, lehajtott fejjel, bánatosan. Nem nézett semerre, csak rakta vékony lábait egymás után; időről időre nagyokat sóhajtott, mert úgy érezte, bár nem mondta ki, hogy kicsi szívéből a bizakodás és a lelkesedés nyom nélkül eltűnt.

Hosszó órákon át haladtak így, jó nagy kerülőt téve a hegyen, s amikor a keleti oldalon egy lankásabb részre értek, Cimba olyan hirtelen állt meg, hogy Zenge, aki utána haladt, nem tudta kikerülni, és egy nagyot lökött rajta.

De Cimba mintha észre sem vette volna, ami történt, vissza sem nézett Zengére, hanem csak állt ott mozdulatlanul, feltartott fejjel, kitágult orrcimpákkal, és nézett, nézett, mint egy varázslatban, maga elé.

— Ide nézz, Zenge! — kiáltotta pár percnyi ámult hallgatás után. — Ide nézz, egy fenyő-óvoda! Látod?

És valóban, a hegyoldal sima, lejtősebb része, ameddig csak ellátott a szem, telistele volt ültetve apró, élénkzöld fenyőcsemetékkel. A kis fenyők úgy álltak ott sorban, mint a katonák, és szép, vékony ágaikkal ügyesen integettek a lengedező szélben.

— De szépek, jaj, de szépek! — áradozott Zenge is, miközben fel-le szaladgált izgatottan az ültetvényes szélén, kicsi fekete orrát egészen közel dugta, szimatolva, a fenyőcskék ágaihoz, majd tüsszögve kapta vissza, miután a sok apró fenyőtű jól megszúrta.

— Na, látod, hogy érdemes volt idáig jönni! Ha visszamentünk volna, soha nem látunk fenyő-óvodát.

— Ki ültette ezeket ide vajon? És milyen szépen sorba vannak állítva! És nem őrzi őket senki, de senki! — nézelődött Zenge. — Hátha jönnek majd a rossz emberek, és kitépik őket? Mint az útmenti kicsi fenyőfákat?

— Hát látsz itt te embert? — kérdezte Cimba körbe forogva. — Látsz valahol? Itt csak madarak járnak, más semmi. S a madarak nem bántják a csemetéket. Az emberek pedig az utakon járnak, nem ilyen helyen.

— Értem én, értem! — bólogatott Zenge. — Azért ültették erre a helyre a fenyőcskéket, hogy senki ne találja meg őket. Csak a nap, az eső és a szél. Akik szép

nagyra növelik majd mindeniket… Vajon mennyi idő kell ahhoz, hogy ezekből a csemetékből igazi nagy erdő legyen? Vajon meg tudnánk-e mi azt itt várni? S addig ügyelnénk a kis fenyőkre, hogy bajuk ne essen. Te mit szólsz ehhez, Cimba?

— Hogy te miket beszélsz! — csóválta a fejét Cimba. — Mi azt az erdőt nem láthatjuk meg, ami ezekből a csemetékből lesz. Nem emlékszel, mit mondott az öreg remete? Hogy száz év kell ahhoz, vagy még több!

— Mennyi a száz év?

— Mennyi, mennyi. Sok! Nekünk olyan erdőt kell keresni, amelyikben már nagy fák vannak, tisztások, források, s ahol a testvéreink is élnek. Csak olyan erdőben tudunk mi élni. Ezt te is megértheted.

— De én úgy sajnálom itt hagyni magukra ezeket a kicsi fákat. Mert én nagyon szeretem őket. Olyan nagyon, hogy ki sem tudom mondani. Bárcsak én is tudnék ilyen szép fákat ültetni! Sokat-sokat! Milyen szép lenne akkor ez a nagy hegy! — ábrándozott Zenge. — Csak egyetlen napot maradjunk itt legalább, csak egy napot még! És akkor meglátjuk, hogy egy nap alatt mennyit nőnek. Te Cimba, én olyan boldog lettem attól, hogy megláttam ezeket a kicsi fákat, én olyan boldog vagyok most, mint még sohasem.

— S ha itt maradunk, akkor hol fogunk aludni? Ezek a kicsi fák el tudnak minket rejteni, azt gondolod? Búcsúzzunk el inkább tőlük szépen, és menjünk tovább. Talán-talán eljövünk majd egyszer, és meglátogatjuk őket. És akkor megnézhetjük, hogy mennyit nőttek. De még az is lehet, hogy máshol is találunk ilyen ültetett kicsi fákat. Bizony meglehet.

Zenge nehezen tudott megválni a csemetéktől, mindegyre visszafordult, egy árokba is majdnem beleesett amiatt, hogy nem figyelt eléggé a lába elé.

A kis őzek haladtak hát tovább az útjukon, de most már sokkal jobb kedvvel, mint a találkozás előtt. A sok üdén zöldellő, életerős fenyőcsemete újra feléleszette a reménykedést s a bizakodást, ami egy nappal azelőtt már alig-alig pislákolt a gidák szívében. Újult erővel vágtak neki a szemben levő hegyoldalnak, remélve, ahogy eddig is tették mindig, hogy ha felérnek a csúcsra, onnan már látható lesz az erdő, a zölden ragyogó, olyan sokszor megálmodott igazi erdő.

Végül hosszú, fáradságos menetelés után, a nyári hőségtől kifulladva és szomjasan, amikor már alkonyodni kezdett, a gidák felértek a hegycsúcsra. Ott aztán bárhogy is nézelődtek, mégsem láttak semerre erdőt, de nem szomorodtak el. Úgy gondolták, a szürkület lehet ennek az oka, ami már-már elnyelte mind a dombokat, völgyeket körülöttük, és lassan azt a csúcsot is beborította, amelyiken álltak.

Mielőtt egészen sötét lett volna, találtak búvóhelyet is egy ferdén kihajló szikla tövében. Oda behúzódtak éjszakára, és megpróbáltak elaludni, bár korgott a gyomruk az éhségtől, ugyanis nem találtak más ennivalót, csupán néhány gyéren nőtt fűszálat és egy kevés mohát.

Nagy csend volt körös-körül, végtelen némaság, de a gidák nem féltek, mert most együtt voltak, és eléggé biztonságosnak találták a szikla tövében a helyet is, ahol meghúzódtak.

A kékeslila égbolton később megjelent a hold is, ezüstszálú fátyolba burkolva a hegyet, de a két gidához, akik a szikla árnyékába húzódva már aludtak, nem jutott el a fénye. Hűvös szél futott végig a hegy oldalán, korhadó, odvas fatörzsek szagát hozta magával, és valahonnan, nagyon messziről, alig kivehetően, mintha halk harangszó is vegyült volna a suhogás közé.

Egy idő után a nagyon éberen alvó gidák álmukban szimatolni kezdtek. Zenge egyszer csak nagyot tüsszentett, orrlyukai kitágultak, majd egészen felébredt, és még figyelmesebben kezdett körbeszimatolni. A széllel együtt most már füst- és pernyeszag is sodródott be a szikla alá. Zenge nyugtalanul felemelte e fejét, de nem látott ki arról a mélyebb helyről, ahová behúzódtak, ezért felkelt, és kilépett a szikla árnyékából.

A rémülettől egy pillanatra megállt a szíve, csak állt ott zsibbadtan, hang nélkül, és nézett maga elé. Megmozdulni vagy szólni szeretett volna a testvérének, de nem volt rá képes. Körülöttük lángolt a hegyoldal, égett a száraz bozót; kegyetlen forróság és keserű füst kúszott fel a szikla felé, ami alatt a gidák meghúzódtak.

Perceken belül felébredt Cimba is, mert a kavargó, keserű füsttől Zenge köhögni kezdett, ő is rémülten ugrott ki a szikla árnyékából, aztán csak állt a testvére mellett, bámulta az apró lángnyelveket, amelyek mintha szaladtak volna egymás után körbe a hegyoldalon. Ott fent a szikla alatt is jól hallatszott, ahogy pattogtak lennebb a száraz ágak a tűzben, és ahogy sistergett az égő bozót s a melegtől megsárgult gyér fűszálak.

Valósággal perzselt a levegő, emiatt a gidák visszahúzódtak a szikla tövébe, ami valamennyire megvédte őket a forróságtól és a széltől, amelyik most szinte égetett. Egyre sűrűbben kavargott a fekete füst és a pernye, egészen eltakarta a holdat és a sok apró csillagot az égen.

A gidák a hűvösebb sziklafalhoz simulva reszkettek, hullámokban rohanta meg őket a rettegés, és a szívük olyan erősen dobogott, mintha ki akart volna szakadni a testükből.

— Jaj nekünk! — suttogta Zenge, amikor egy kicsi levegőhöz jutott. — Ég az erdő!

— Milyen erdő? Hol van itt erdő? — válaszolta hangosabban, de remegő hangon Cimba. — A bozót ég, a száraz bozót. Egyetlen fát sem láttam a tűz fényében.

— De mi lesz velünk? Mi lesz velünk? — szipogott halkan Zenge. — Hogy tudunk innen kiszabadulni?

— Nem lesz bajunk, ne félj! — nyugtatgatta a bátrabb Cimba a testvérét. — Ide nem tud feljönni a tűz. Itt csak kövek vannak, és a kövek nem égnek. És a tűz is kialszik reggelig. Láttad, milyen gyorsan halad?

— De a kicsi fenyők? Azok a szép kicsi fák! Mi lesz velük?

— Azok nem ezen az oldalán vannak a hegynek, ne félj! Nagyon messze vannak, és nem is arrafelé halad a tűz. Nézd csak meg, milyen gyorsan fut előre, mint a szél! — nézelődött Cimba, óvatosan kilépve a szikla alól. — És ahol elhaladt, ott már nem látszik semmi. Csak a feketeség.

— Ha itt lenne az erdő, az is elégett volna? És az állatok, az erdei állatok?

— De nem égett el, mert nincsen itt. Csak a bozót égett el. Biztosan azért, mert nagyon száraz volt. Te is láttad, hogy zöld fűszálat is már alig lehetett találni.

Lassanként megnyugodtak valamennyire a kis gidák, mert a bozóttűz gyorsan tovább haladt, s az erős szél is sodorta maga előtt a fojtogató, sűrű füstöt annyira, hogy egy idő után már megjelent az égen a hold halvány körvonala. Aztán a hold kerek képe egyre erősebb és fényesebb lett, s később előbújtak szerre a csillagok is a sötétségből.

Lassan-lassan virradni kezdett, de ekkor már nem égett semmi a hegyoldal belátható részén, csupán itt-ott füstölgött még néhány bokor vagy szürkés-feketére szenesedett csutak, s keserű füst és korom szaga kúszott fel a szikla alá, amelyiken a gidák álltak. Miután előbújtak a rejtekhelyükről, és a szikla peremére kiállva végignéztek a feketére perzselődött hegyoldalon, úgy tűnt, egy teljesen idegen vidék veszi körül őket, ami nem is hasonlít ahhoz, amit egy nappal előbb végigjártak. Nagy csend volt mindenfelé és mozdulatlanság, csupán néhány madár keringett felettük jó magasan, és azok is egészen feketék voltak.

De indulni kellett tovább, ott fenn nem volt sem víz, sem élelem, csupán kövek, és azoknak is teljesen megváltozott a színük a sok lerakódott korom és pernye miatt.

A gidák óvatosan lépegettek a megszenesedett bokrok között, a korommal vastagon belepett földön, s a rossz szagú korom valósággal rájuk tapadt, még az orruk és a szemük is megtelt vele.

A csípős koromtól könnyezve, szomorúan haladt a két kis őz lefelé a meredek oldalon, aztán egy idő után Zenge megállt, és keserűen kifakadt:

— Én nem akarok ebben a világban élni! És ebben a világban nem is lehet élni, mert itt a rosszra csak a még rosszabb jön. Itt szerre elpusztul minden állat és minden növény. És ha minden elpusztult már, mi lesz azután?

Cimba semmit nem válaszolt a testvére kérdésére, csak nézett figyelmesen a lábai elé, mert a kormos, merdek hegyoldalon nehéz volt a járás. Nyugtalan volt nagyon, s érezte, hogy sietni kell, mert egy ideje valami szokatlan feszültség töltötte be körülöttük a levegőt, ami percről percre erősödött.

Nemsokára a hegy csúcsa is sűrű sötétségbe burkolózott, majd ijesztően morajlani kezdett, s ez arra késztette a gidákat, hogy még jobban siessenek a völgy irányába, ahol talán menedéket találhatnak. Szó nélkül rohanni kezdtek, ugyanakkor a hegyről lezúduló, hideg légáramlat is lecsapott rájuk, valósággal sodorva maga előtt a két védtelen állatot.

A mögöttük tornyosuló sötétséget számtalan fényes villanás hasogatta, melyeket tompa, mély dörgés követett, ami mintha valahonnan a föld gyomrából érkezett volna, majd rázúdult az elsötétedett világra sűrűn és erőteljesen a zápor, és zuhogott, zuhogott, annyira, hogy eltűntek körben mind a hegyek, és eltűnt a két gida elől az egész világ.

Így csak rohantak egymás után, maguk sem tudták már, hogy merre, és reszkettek egyfolytában a lezúduló hideg víztől és a félelemtől. A puszta hegyoldalon nem volt egy menedék, ahová elbújjanak, nem volt egy fa vagy egy bokor, amibe megkapaszkodjanak. Ösztönösen megpróbáltak lelapulni, de a felázott, kormos sár egyre jobban csúszott le

az egész oldalon, s vele együtt csúszott a két reményét vesztett gida is, akik már-már úgy érezték, hogy vége a világnak.

Pedig a neheze még hátra volt, a felhőszakadás olyan erővel zúdult a hegyre, hogy mélyen feláztatta a kopár földet, s a málló meredek hegyoldalról nagy földdarabok is kezdtek sodródni lefelé megállíthatatlanul.

A gidák alatt is megindult a föld, és hiába kapaszkodtak teljes erőből, menthetetlenül sodródtak előre, le a meredek, veszélyes kőomlások irányába.

— Megindult a hegy! — gondolta kétségbeesetten Cimba. — Most végünk van, biztosan végünk van!

Fájdalmasan feljajdult, amikor nekicsapódott egy kiálló sziklaperemnek, ami váratlanul megállította a zuhanásban. Cimba érezte, hogy már nem csúszik tovább a sárlavinával, ezért szorosan a peremhez lapult, és mozdulatlanul tűrte a szakadó esőt és az orkánszerű szelet, amelyik kegyetlenül tépte a világot és a sárral, korommal borított kis állat reszkető testét.

Sokáig zúgott az orkán, s körül az egész világ, órák teltek el talán, amelyek hosszú-hosszú napoknak tűntek, amíg aztán lassanként elcsendesült minden, és a testben-lélekben meggyötört kis állat felemelhette a földről a fejét. Óvatosan szétnézett, remélve, hogy meglátja valahol a közelben Zengét, akit bizonyosan megállított a keskeny sziklaperem, akárcsak őt magát, a veszélyes sodródásban.

Nem látott semmit, ezért remegve lábra állt, és úgy nézett körül. A rémület nagy erővel markolt a szívébe, mert sehol nem látta Zengét, és ameddig csak elláthatott, sehol egy élőlény, sehol egy növény, csupán sűrű, tapadós sár és a hegyről legörgetett kövek.

Amint elállt az eső, és felszakadozott a sötétség, Cimba megpróbált néhány lépést tenni előre, de minden mozdulat veszélyt rejtett magában, úgy érezte, ha kimozdul az éles sziklaperem mögül, menthetetlenül csúszni kezd, és belezuhan a tőle pár méternyi távolságra tátongó mély szakadékba.

— Talán Zenge belezuhant! — görcsölt a szívébe a rettegés. — Talán lent van a szakadékban, és én nem látom már soha többé. Zenge, Zenge! — próbálta a testvérét szólítani, de nem jött ki hang a torkán. Újra és újra megpróbálta, de csak halk, érthetetlen nyöszörgésre telt az erejéből.

Közben az oszladozó felhők között felbukkant a nap, és erős fényével bevilágította a kormos sárral borított hegyoldalt, s az oldal alján a keskeny, hosszú szakadékot.

Cimba ismét megmozdult, és óvatosan lépett néhányat a szakadék irányába. Amennyire beleláthatott, ott lent nem mozdult semmi, és nem is hallatszott lentről semmiféle hang. Ismét megpróbálta Zengét szólítani, s most már sikerült egy alig hallható, rekedtes kiáltást kipréselni a torkán. Aztán újra és újra próbálkozott, amíg érezte, hogy enyhül a torka körül a szorítás, és visszatér a hangja.

— Zenge, Zenge, Zenge! — ismételte egyre hangosabban, majd időnként elhallgatva, a szakadék irányába figyelt.

Ösztönösen érezte, hogy ott lent van a testvére, ahogy azt is, hogy él még, és hogy nagy veszélyben van. És valóban, jó hosszú idő után, egyszer csak halk nyöszörgés ütötte meg a fülét, és ez az alig hallható hang a szakadék mélyéről jött.

— Zenge! Zenge! — kiáltotta újra a kis gida, és amennyire csak lehetett, óvatosan megközelítette a szakadék szélét. Ott megállt, és újra hallgatózott. — Ott vagy-e, Zenge? — kiáltotta megint. — Mondj már valamit!

— Itt vagyok, jaj! — hallatszott a mélyből Zenge gyenge, cérnavékony hangja. — Leestem, és nem tudok megmozdulni.

— Ne félj, Zenge, én is itt vagyok! — kiáltotta Cimba, miközben megpróbált ismét lenézni a szakadékba, de még mindig nem látta Zengét. — Itt vagyok, és segítek neked kijönni. Csak te ne félj, mert én itt vagyok! — próbálta egyre biztatni és bátorítani a testvérét.

Figyelmesen szemügyre vette a szakadék peremét végetes-végig, azon töprengve, hogy hol és miképpen tudna lejutni a mélybe, hogy odalent megkeresse Zengét. De a szakadék oldala végig nagyon meredek volt, sehol egy enyhébb, lejtősebb rész, ahol akár csúszva is leereszkedhetett volna.

Az idő telt, és a kis gida tanácstalanul téblábolt a feltaposott sár és kőtörmelék között, s bármerre nézett, nem látott senkit, aki segíthetne rajtuk.

Nagy, félelmetes csend uralta a vidéket, amit csupán Cimba vékony, reszkető hangja tört meg időnként, amikor lekiáltott Zengének a szakadék mélyére, hogy bátorítsa, és hogy meggyőződhessen arról, hogy a testvére még életben van.

Elfelejtette, hogy éhes és szomjas, s bár már nem is tudta, mikor evett utoljára, nem érzett semmi egyebet, csak rettegést a közeledő éjszakától, és kétségbeesett tehetetlenséget, amiért nem tudott Zengén segíteni.

A szakadék mélyéről pedig Zenge egyre halkabban és ritkábban válaszolt, mintha eszméletét vesztette, vagy talán elaludt volna időnként. Cimba nem tudhatta, hogy mi van a testvérével, mert bárhogyan is próbálkozott, nem látott le annyira a szakadékba, hogy Zengét megpillantsa.

Ahogy sötétedett lassan, Cimba egyre rosszabbul és rosszabbul érezte magát. Néhány nehéz, lidérces éjszakát maga mögött tudott már, de ezt érezte az összes közül a legkegyetlenebbnek.

Összekuporodott a szakadék szélén sárosan, tépetten, és azokra az emberekre gondolt vágyakozva, akik, ha itt lennének, biztosan tudnának segíteni a nagy bajban levő testvérén.

— De jó is lenne — gondolta fáradtan, miközben sajgó fejét leeresztette a maga alá húzott elülső lábaira —, de jó is lenne, ha megtalálna minket a remeteember, vagy Tamás, vagy a gondozó az állatkertből. De jó is lenne! Ők biztosan tudnák, hogy mit kell tenni, hogy Zenge megmeneküljön. Ők biztosan ki tudnák hozni Zengét a szakadék mélyéről. De nem jár senki errefelé — sóhajtott lemondóan. — Nem jár senki.

Nagyon fáradt és törődött volt már a kis gida, egyre jobban erőt vett rajta a kimerültség, s amire kiült az égre a kerek hold, és kinyitották a szemeiket a szi-

porkázó, apró csillagok, mély, öntudatlan álomba zuhant, akárcsak az őt körülvevő reménytelen világ.

Az álom jó tanácsadó, szokták mondani, és így volt ez Cimba esetében is, mert amikor néhány óra múlva felébredt, készen állt a terve. Most ő sem emlékezett arra, hogy álmodott-e valamit, vagy nem, de gyötrelmes kérdéseire valahonnan megérkezett a válasz: ha ő nem tud segíteni, akkor el kell indulnia oda, ahol segítséget kérhet.

— Akármilyen messzire elmegyek, és akárhova elmegyek! — fogadkozott magában. — Addig megyek, amíg valakit találok, aki segíteni tud. Hogy Zenge megmeneküljön.

Amikor annyira megvirradt, hogy láthatóvá vált körül a vidék, és eléggé láthatta a földet is maga előtt, hogy biztonságosan haladhasson, Cimba a szakadék fölé hajolt, és lekiáltott Zengének:

— Hallasz-e engem, Zenge? — hallgatózott egy ideig, s amikor megütötte a fülét a lentről jövő halk nyöszörgés, fellelkesülve folytatta: — Figyelj ide, Zenge! Én elmegyek most segítséget hívni. Te csak ne félj, mert hamar visszajövök. Meg fogunk menteni téged, te csak ne félj!

Ismét figyelt egy darabig, s amikor újra meghallotta Zenge vékonyka, gyengülő hangját, nem tétovázott tovább, hanem megfordult, és határozottan indult előre, megkerülve a meredek kőomlást, le a völgy irányába, ahol, azt remélte, segítséget találhat.

Lassan haladt az omladékos, meredek oldalon, gyakran megcsúszott, mert bár a talaj felszíne nagyjából megszáradt, alatta még sűrű, ragacsos és nyúlós volt az iszapos sár. De Cimba csak haladt előre rendületlenül, vitte a szívében pislákoló halvány reménység, vagy talán az ösztöne, ami azt súgta, hogy jó úton jár, és hogy nem lesz hiábavaló az erőfeszítése.

Haladt, haladt előre órákon át, s közben maga köré is figyelt, ahogy az öreg remete tanácsolta volt régen, nagyon régen, hogy a visszavezető utat el ne vétse.

Ahogy ereszkedett lefelé, a völgy irányába, a táj is megváltozott. Előtte, már nem is olyan távol, egy világos, sárgászöld rét terült el, mellette alacsony cserjés, és a bokrok között talán patak vagy forrás is lehet — gondolta örömmel a kis gida, aki nagyon-nagyon szomjas volt már.

Óvatosan haladt a bokrok irányába, meg-megállva figyelt, hallgatózott, de az ösztöne nem jelzett veszélyt. Egyre közelebb és közelebb ért, és valóban úgy volt, ahogy gondolta; a bokrok között egy keskeny, egészen kicsi csermely folydogált, aminek nem lehetett messze a forrása.

Cimba mohón ivott a csermely vizéből, és amikor felemelte a fejét, a túlsó parton, pár lépésnyi távolságra tőle, két szép, tarka ruhás kislányt pillantott meg, akik csak álltak egy helyben nagyon meglepődve, és a kis őzet nézték.

Cimba minden izma ugrásra készen megfeszült, de nagy akarattal mégiscsak legyőzte a riadalmát, és mozdulatlan maradt.

Mind a két kislány nagyon kedvesnek és barátságosnak látszott, és nem tűnt úgy, mintha bántani akarnák őt.

— Ne félj tőlünk, kicsi őz! — szólalt meg halkan a magasabbik kislány, és óvatosan letette a földre a kezében levő kosarat, amiben csupán pár szem eper volt. — Hogy kerültél ide, kicsi őz? Ne félj, mi nem bántunk téged!

A két kislány lassan, lépésről lépésre közeledett, kerültek minden gyors vagy hirtelen mozdulatot, hogy a gidát el ne riasszák.

Cimba nem mozdult meg, egészen közel engedte magához a kislányokat, és egyre csak nézett rájuk szomorúan, nagyon szomorúan.

A kislányok átléptek a keskeny patakocskán, s már egészen mellette álltak.

— Én Kati vagyok — mondta az alacsonyabbik, egy mosolygós, szőke kislány. — A nővérem pedig Ilus. Neked mi a neved, kicsi őz? Milyen sáros és iszapos a bundácskád! — simogatta óvatosan a gida hátát. — Mért vagy ilyen szomorú, kicsi őz?

Erre Cimba a szájával megfogta a kislány piros blúzának az ujját, majd elindult visszafelé, s Katit szelíden húzni kezdte maga után.

— Mit akarhat ez a kicsi őz, Ilus? Mintha hívna, hogy menjünk vele!

— Mutatni akar valamit, azt hiszem! — szólalt meg Ilus is. — Mondani akar valamit. Nagyon okos kicsi őznek látszik.

A két kislány engedelmesen megindult a gida után, s az vissza-visszanézve, egyre gyorsabban és gyorsabban haladt. Néhány perc múlva már valósággal szaladtak, a kislányok is érezték már, hogy valami baj van, és ezt akarja megmutatni nekik a kicsi, szomorú szemű állat.

Nem kevés időbe telt mégis, hogy elérjék a meredek kőomlást, s hogy néhány lépésre a szakadék szélétől megállhassanak.

Cimba egészen közel merészkedett a szakadékhoz, és jó hangosan szólítgatni kezdte Zengét. Azután elhallgatott, hallgattak és figyeltek a kislányok is, és nemsokára meghallották ők is a halk, vékonyka őzsírást a szakadék mélyéről.

— Egy őz beleesett a szakadékba. Ezt akarta megmutatni nekünk ez az okos kicsi gida! — mondta Ilus, és megpróbált lenézni jó mélyen a szakadékba, de ő sem látta Zengét. — Szólni kell az embereknek a farmon, hogy segítsenek! Mi ketten nem tudjuk kihozni onnan. És nincs már nagyon sok idő estig. Az éjszakát pedig nem biztos, hogy túléli az őzike odalent.

A kislányok nem gondolkodtak sokáig, pár perc alatt eldöntötték, hogy mit tegyenek: Ilus elindult hazafelé, amilyen gyorsan csak tudott, hogy segítséget hozzon, Kati pedig ott maradt a szakadéknál a kis őzzel, hogy az el ne kóboroljon valamerre, és hogy ne maradjon magára addig, amíg a mentők megérkeznek.

A szép szőke kislány átölelte a szomorúan álldogáló gida nyakát, és néztek mindketten Ilus után egészen addig, amíg csak láthatták.

Miután Ilus eltűnt a meredek omlás mögött, Kati a szakadék mélyére figyelt, s időnként lekiáltott egy-egy szót, hogy bátorítsa a lenti őzet, bár bátorság dolgában ő sem állt valami jól. Ahogy teltek lassan a percek, úgy érezte, hogy egyre nő a csend és a magányosság körülöttük, s néha riadtan összerezdült, mert mintha lopakodó, sötét árnyékokat látott volna megjelenni, majd eltűnni a kövek között. Pedig a kopár hegyoldalon egyetlen élőlény sem mozdult, csupán fenn, magasan,

a levegőben húzott el néhány holló dél felé, és lehet, hogy éppen ezeknek a madaraknak az árnyéka volt, amitől ijedten kezdett dobogni a kislány szíve.

Cimba is kitartóan állt a szakadék szélén, ő is egyre nyújtogatta vékony nyakát, hogy beleláthasson, s órákon át türelmesen szólítgatta Zengét, jelezve neki, hogy nincs egyedül a nagy bajban.

Kati és Cimba számára nagyon lassan és nehezen telt az idő, ellentétben Ilussal, aki rohant kifulladva, lelke szakadtából, hogy még sötétedés előtt visszatérhessen a segítséggel. Nagyon jól tudta, hogy ha besötétedik, már senki nem tud az őzért leereszkedni a mély szakadékba. Szerencsére igen jó futó volt Ilus, már el is érte a hegy alatti rétet, és azon vágott át rézsútosan a szántóföldek felé, ahol az aratók még dolgoztak a gépekkel. Az egyik aratógépen épp az Ilus édesapja ült, aki eléggé megijedt, amikor látta a leányát integetve, teljes erejéből feléje rohanni.

Megállt a géppel, és le is szállt róla, hogy bevárja Ilust, akitől már jó messziről, riadtan kérdezte:

— Mi van Ilus, valami baj történt talán?

— Baj van, nagy baj van! — lihegte a kislány. — Egy őz beleesett a szakadékba, s ha nem segítünk rajta, ott pusztul szegényke.

— Miféle őz? Miféle szakadék?

— Hát az a hosszú, keskeny szakadék a kőomlásoknál — mutogatott egyre a hegy irányába Ilus.

— Miket beszélsz, te leány? Ki mondta ezt neked?

— Én magam láttam. De nemcsak én, hanem Kati is.

— És Kati most hol van?

— Ott maradt az őzgidával, ott a szakadék szélén.

— De hogy került oda Kati? És hogy került oda az őz? Sok idő óta nem járnak errefelé őzek. Mit is keresnének azon a kopár hegyoldalon?

— De ha mondom, hogy ott van! — erősködött Ilus. — Nincs idő most magyarázkodni. Mert sötétedés előtt ki kell menteni az őzet.

Közben a többi aratómunkás is köréjük gyűlt, és ámulva hallgatták a kislány szavait.

— Nyugodj meg, Ilus! — szólt közbe egy idősebb, komoly arcú, magas ember, az Ilus nagyapja. — És beszélj értelmesen. Magyarázd el világosan és érthetően, hogy miről van szó. A legelejétől.

— Arról van szó — kezdte újra egy mély lélegzetvétel után Ilus —, hogy amikor a cserjésben epret szedtünk Katival, odajött egy kis őz, és kezdett minket a ruhánktól fogva húzni, hogy menjünk utána.

— Ez lehetetlen. Ilyen nincs. Ezt nem lehet elhinni! — hitetlenkedtek az emberek.

— De nem lehetetlen. Mert pont így történt. És nem csak én voltam ott, hanem Kati is.

— Rendben van! — intett az idős ember. — Rendben van, te csak meséld tovább!

— Aztán elindultunk az őz után mind a ketten — folytatta Ilus —, és odavezetett minket a szakadékhoz.

— A kőomláshoz?

— Oda. És ott a szakadékba egy őzike van belezuhanva.

— Láttátok?

— Nem láttuk, de hallottuk a hangját, ahogy sírt odalent. És Kati ott maradt a másik őzzel a szakadék szélén, és én ide rohantam, hogy segítséget hívjak.

— Hihetetlen! Ilyet még soha nem hallottunk! — álmélkodtak az emberek.

— Ma már nem lesz több aratás! — jelentette ki határozottan az Ilus nagyapja, akinek a szavára, úgy látszott, hogy mindenki hallgat. — Most sokkal fontosabb feladatot kell megoldanunk. És nagyon remélem, hogy sikerülni fog. Te azonnal bemész a kis teherautóval a faluba — fordult az egyik fiatalemberhez —, és elhozod az öcsédtől a hegymászó felszerelést. Másként nem lehet lejutni abba a szakadékba. Az öcséd is jöjjön, ha otthon van! Te — mutatott egy másik munkásra —, köteleket hozol és egy kosarat vagy hálót, ilyesmit. Te pedig azonnal telefonálj az állatorvosnak, hogy jöjjön át a farmra, sürgősen. Mi pedig elindulunk gyalogosan a kőomlás felé, s te, fiam, igyekezz, hogy utolérj minket azzal a teherautóval minél előbb!

Ilus mélyeket lélegzett, és látva, hogy a mentés igen jól meg van szervezve, gyors léptekkel indult el az emberek előtt, mutatva a helyes irányt, hiszen ő volt egyedül, aki biztosan tudta, hogy az őzeket és Katit merre kell keresni.

A mentőcsapat annyira igyekezett a hegy irányába, hogy szót sem váltottak egymással, de gondolatban mindenki egyre csak magyarázatot keresett erre a hihetetlen esetre: hogy egy kis őz bemerészkedjen az emberek közé segítséget kérni? Egyáltalán lehetséges ez?

Nemsokára utolérte őket a teherautó is, az emberek Ilussal együtt felkapaszkodtak a nyitott rakodótérbe, és így elég hamar megérkeztek a kőomlásos hegy közelébe. Innen már gyalog kellett tovább menniük, és egymás nyomában kapaszodtak sietve felfelé a meredek oldalon.

Fent, a szakadék szélén Kati már akkor meghallotta az autózúgást, amikor az még messze volt, s kedves szavakkal és simogatással nyugtatgatta Cimbát, hogy meg ne ijedjen. A kislány nem tudhatta, hogy Cimba előtt a sok ember és az autózúgás nem ismeretlen, és nem is félelmetes dolog.

Éppen lemenni készült a nap, amikor a hegymászásban gyakorlott fiatalember leereszkedett a szakadékba, miután a felszereléséhez tartozó éles kampókkal biztosította magát a szakadék oldalán. Bár alig volt fény a szakadék mélyén, azonnal meglátta a mozdulatlanul fekvő kicsi állatot, és azt is meg tudta állapítani, hogy ver a szíve, tehát életben van.

Felkiáltott az őt figyelő embereknek, hogy eresszék le a hálót, amit magukkal hoztak, majd óvatosan belehelyezte az őzet, és lassan-lassan kapaszkodva haladt vele együtt, vigyázva, hogy a kis sebesült a sziklafalnak ne ütközzön, miközben az emberek felfelé húzzák.

Végre fent volt Zenge is, csapzottan, lesoványodva és legyengülve, de a szíve vert, a szeme nyitva volt, és hálásan pislogott az őt megmentő emberekre, miközben Cimba örvendező kiáltásaira halk nyöszörgéssel válaszolt.

A két lány édesapja az ölében vitte a reszkető kis állatot le a meredek hegyoldalon, egészen a teherautóig, utána Cimba haladt Kati és Ilus között, majd a mentőcsapat tagjai következtek, akik mindenféle felszerelést a hátukra véve, jókedvűen vonultak utánuk, s ugyanazt érezte mindenikük: egyrészt örömet és elégtételt amiatt, hogy a kis őzet sikerült megmenteni, másrészt reménységet, hogy Zenge meg fog gyógyulni, és újra egészséges lesz.

A gidák még soha nem utaztak teherautón, és egyáltalán semmiféle járművön, s míg Zenge mindegyre behunyta a szemét, és láthatóan fájdalmat okozott neki a zötyögés a hepehupás mezei úton, addig Cimba ámuldozva, de kicsit szédülve figyelte a tájat, ahol elhaladtak, és az egyre inkább távolodó hegyeket.

A teherautó nemsokára befordult egy nagy udvarra, ahol a kerítés fölött néhány vidám, sárga napraforgó tányérját ringatta az esti szél, majd harsány, de szerencsére távoli kutyaugatástól kísérve levették az őzeket, és bevitték őket egy tágas és világos istállóba, ahol éles fényű lámpa égett már, és a padlót friss, tiszta szalma borította.

A juhok istállója volt az, de nyáron üres, mert a juhnyáj kint volt a legelőn, és a pásztorokkal együtt az ottani karámban éjszakázott.

Kati gyorsan friss vizet hozott egy tálacskában, és megitatta a gidákat; a Zenge fejét tartani kellett, hogy egy kis vizet ő is lefetyelhessen.

Azután Zengét óvatosan lefektették a tiszta szalmára, és az állatorvos, aki már várta őket, alaposan megvizsgálta. A mentőcsapat izgatottan topogott az istálló előtt, várva a vizsgálat eredményét, és reménykedve, hogy az állatorvos nem fog nagyon rossz dolgokat mondani. És igazuk lett, mert Zengének csak zúzódásai voltak és nagy, horzsolt sebei, de szerencsére semmi olyan, amit ne lehetett volna meggyógyítani.

— Pár hét alatt kiheveri az egészet — mondta az állatorvos bizakodva. — Szerencséjére nem kövekre, hanem az alatta lecsúszó, vastag sárhalomra esett. Így maradhatott életben szegényke. Hanem nagyon le van gyengülve, és ki van éhezve, de csak óvatosan és fokozatosan lehet táplálékot adni neki. Mindenesetre csodával határos ez az eset, a két kis állat megmenekülése. Ha magam nem látom, el sem hiszem.

— De honnan kerülhettek ide, a hegyoldalra, ezek az állatok? — kérdezte csodálkozva a kislányok nagyapja. — Meg sem tudom mondani az idejét annak, amióta nem láttunk ezen a vidéken őzeket. Amióta az erdőt kiirtották. Bizony, azóta.

— És ezért történhetett meg a baj is. És még sokkal nagyobb baj is történhetett volna! — válaszolta az egyik munkás, aki részt vett a mentésben. — Azért csúszott meg a hegyoldal, mert nem volt, ami a földet megtartsa. Nincsenek már fák, hogy gyökereikkel megkössék a földet. És a felhőszakadás egykönnyen elindította a sárlavinát, a felázott földet, lefelé a hegyoldalon.

— És ez a veszély, sajnos, ezután mindig itt lesz, mint egy fenyegető kard a fejünk felett! — mondta nagyot sóhajtva egy másik a mentők közül.

Közben az állatorvos kitisztította Zenge sebeit, majd fertőtlenítette és bekötözte azokat, s később, amikor már a Cimba bundáját is tisztára kefélték a kislányok, elgondolkozva megszólalt:

— Mintha láttam volna már ezeket a gidákat valahol. Talán éppen a híradóban. Pontosan úgy néznek ki, mint az a két kis gida, amelyik az állatkertből megszökött. Többször is bemutatták a fényképeiket a televízióban, és azt hiszem, néhány újságban is. És úgy emlékszem, egy telefonszámot is közöltek, hogy ha valaki tudna róluk, értesítse őket. Ezek lennének a kis szökevények? — simogatta egyre a gidákat figyelmesen az állatorvos. — A viselkedésük is erre utal. Nyilvánvaló, hogy számukra az emberek nem idegenek, mintha csak közöttük éltek volna születésüktől fogva.

— De mi megtarthatjuk ezeket az őzikéket, ugye? — kérdezte reménykedve Kati, Cimbát szeretettel magához ölelve. — Mi megtarthatjuk őket, hiszen mi mentettük meg az életüket.

— Csak abban az esetben, ha nem keresik őket!— válaszolt a nagyapja igen határozottan. — Ha keresi a gazdájuk, bizony vissza kell adni neki a gidákat.

Zenge, miután néhány korty tejet lenyelettek vele, lehunyta a szemét, talán el is aludt. Cimba mellette feküdt, és figyelmesen hallgatta az emberek halk beszédét. Le nem vette róluk a szemét, mintha értette volna a szavaikat.

— A neveiket is közölték. Nagyon érdekes nevek. Különleges nevek. Bárcsak eszembe jutnának… — töprengett az állatorvos. — Mintha… Cimba lett volna az egyik…

A nevét meghallva Cimba figyelve emelte fel a fejét, és halk böffenéssel válaszolt.

— Látják? — kérdezte az állatorvos izgatottan. — Meghallotta a nevét, és felfigyelt rá. Nagyon okos kis állat! Én megesküdnék rá, hogy ezek a keresett szökevények. S ez lehet a magyarázata annak is, hogy ennyire bátrak az emberekhez. Mert emberek közt éltek, és nevelkedtek. Úgy bizony! De hagyjuk most őket pihenni. Jól meglesznek itt az istállóban, csendben és biztonságos helyen.

Miután az emberek, gondosan becsukva az istálló ajtaját, mind elmentek, halkan megszólalt Cimba:

— Látod, Zenge, látod? Igaz, amit a remete-ember mondott nekünk. Hogy tégy jót, ha jót tehetsz. És hogy jó tett helyébe jót várj! Látod, mi megmentettük a kenderike madarakat, az emberek pedig megmentettek minket. De most csak aludj, Zenge, aludj!

Zenge mélyet sóhajtott, és közelebb húzódva a testvéréhez, a jó, tiszta és biztonságos helyen csendesen elaludt. Cimba még elrágott egy kevés zöld füvet, amit Ilus a kertből tépett nekik, majd ő is elszundított, bár a távoli kutyaugatást hallva, még néhányszor kinyitotta a szemét. De nem félt egyáltalán, ösztönösen érezte, hogy itt jó helyen van, s mert itt vigyáznak rájuk, nem érheti őket semmi baj.

Az állatorvos, miután hazaérkezett, megkereste a telefonszámot, amit több újság is közölt, és elhatározta, hogy reggel az lesz az első dolga, hogy beszél valakivel abból az állatkertből, ahonnan a hirdetést feladták. Így megtudhatja, hogy valóban az onnan elszökött két kis gida került-e ide, ebbe a faluba.

Az állatkertben nagy volt az öröm, egymásnak adták az ott dolgozó emberek a hírt, hogy Cimba és Zenge megkerült. Bár csupán az állatorvos szavaira és leírására alapozhattak, mindenki biztos volt abban, hogy a két elveszett gidáról van

szó, hiszen a vadonban született, és élő őzek soha nem lennének ennyire bátrak az emberhez. Csupán azon ámultak el mind, hogy miképpen juthatott el a két védtelen kis állat ekkora távolságra, hegyeken, völgyeken, lakott és lakatlan területeken túlra, és miképpen voltak képesek kikerülni és túlélni a számtalan veszedelmet, amelyekkel, bizonyára, az út során lépten-nyomon találkoztak.

Miután az állatorvos szavaiból megértették, hogy mind a két gida szállítható állapotban van, az állatkert vezetősége úgy döntött, hogy a lehető leghamarabb útnak indulnak, és hazahozzák a szökevényeket. Tamás valósággal táncot járt örömében, amiért megkerültek a kedvencei, és kijelentette, hogy ő is elmegy a két felnőttel, akik egy terepjáróval készültek az őzgidák után indulni, annál is inkább, mert a kis őzek őt ismerték a legjobban, amíg az állatkertben laktak, és egészen biztos, hogy még nem felejtették el.

És valóban nem felejtették el Tamást, de még inkább halk, vidám böffenésekkel köszöntötték, amikor a terepjáróról leszállva, elsőnek lépett be a gidák ideiglenes otthonába, az istállóba.

A farm összes lakója és munkása köréjük gyűlt, és büszke elégedettséggel hallgatták az állatkerti gondozók köszönő szavait. Csupán Ilus és Kati volt egy kicsit szomorú, amikor a védenceiket feltették a terepjáróra, de Tamás megígérte nekik, hogy rendszeresen értesíti a farm lakóit a gidák sorsáról, és képeket is fog küldeni róluk, nagyon gyakran.

Azután a farmhoz tartozó, de a gidák megmentésében segítkező minden más személyt is meghívtak látogatóba az állatkertbe, és kijelentették, hogy minden alkalommal, amikor arra járnak, az állatkert tiszteletbeli vendégei és meghívottjai lesznek.

— Mindenképpen fogunk még hallani egymásról — mondta az állatorvos, miközben kezet fogott az állatkerti gondozókkal. — Mert ez az eset eléggé érdekes, érdemes arra, hogy bemutassa a televízió, és hogy írjanak róla az újságok.

— De azt, ami a kis őzek szívében van — kérdezte Ilus nagyon halkan —, azt vajon képes lesz-e megírni valaki?

Az Ilus kérdésére senki nem válaszolt, mit is válaszolhattak volna; csak álltak ott az emberek gondolataikba merülten, és néztek integetve a távolodó őzgidák után.

Eközben az állatkertben az öreg szarvasbika, amelyik jó ideje egyre csak az árnyékban hevert szomorúan, úgy estefelé, egyszer csak felfigyelt a gidák házikója körüli nagy sürgés-forgásra.

Amióta a gidák eltűntek, a szarvasbika még inkább magába fordult, egyáltalán nem törődött a körülötte élőkkel, mintha egy másik világban élne, egy másik környezetben, amit senki nem láthat rajta kívül. Lélekben és gondolatban talán a két őzgidát követte a vándorúton, és azokat a hangokat hallotta, azokat a képeket látta, amiket szerinte a gidáknak látniuk kellett volna.

De most, amint a vén tölgyfa körüli mozgásra figyelt, nagy, bánatos szemeibe lassan visszatért az élet és a fény, felemelte agancsos fejét, és kíváncsian szimatolt bele a levegőbe.

Aztán amikor a kerítés mellett megállt a terepjáró, és emberek szálltak ki belőle, vidáman és hangosan beszélgetve, a szarvasbika felállt, és sántikálva elindult abba az irányba.

Nagyot dobbant a szíve, amikor Cimba, Tamással együtt, leugrott az autóról, először az örömtől, azután pedig az aggodalomtól amiatt, hogy Cimba egyedül volt, Zenge nem volt mellette. Nyugtalanul böffent is néhányat, de Cimba nem figyelt rá, Tamással együtt az embereket nézték figyelmesen, akik az autó körül forgolódtak.

De néhány perccel később meglátta Zengét is a gondozó ölében, aki óvatosan levette a gidát a terepjáróról, és a kicsi házikóban frissen elszórt szénára fektette.

Cimba és Tamás követték a beteg gidát, és mellette maradtak egészen addig, amíg az emberek vizet és élelmet hoztak a fáradt, hosszú utazástól elszédült kis állatoknak, megitatták Zengét, megigazították a kötéseket a sebein, majd magára hagyták, hogy pihenhessen.

Csak ekkor nézett szét Cimba kíváncsian a régi szálláshelyükön, és rögtön észrevette az öreg szarvasbikát, aki aggodalmasan figyelve állt a kerítésen túl.

Ekkor otthagyta Zengét a házikóban, és odaszaladt az öreg szarvashoz, hogy köszöntse, és hogy beszéljen vele.

A szarvasbika hosszasan nézte Cimbát, azután a rég nem hallott, mély, böffenős hangján legelőször is a testvéréről, Zengéről kérdezte.

— Jaj, öreg szarvasbika, ha láttad volna, milyen nagy bajban voltunk — kezdett vékony, sírós hangon mesélni Cimba —, Zenge belezuhant egy szakadékba, és most nagyon beteg. De meggyógyul, meg fog gyógyulni nemsokára. És az emberek mentettek meg minket, és két szép kislány, akik nagyon kedvesek és jók voltak hozzánk — magyarázta szaporán, lélegzetvételnyi szünet nélkül.

Az öreg szarvas hallgatta, és közben hol bólogatott agancsos fejével, hol nagyokat sóhajtott, a házikóban pihenő Zengére pillantva.

— Megnőttél, Cimba, megnőttél! — szólalt meg kis idő múlva. — De nagyon nyurga és sovány lettél… Hát elhívott az erdő, elhívott magához? — kérdezte aztán.

— Nem találtuk meg az erdőt, öreg szarvasbika, nem találtuk meg! — mondta panaszos hangon Cimba. — Már nincsen meg az erdő, öreg szarvasbika!

— Nincsen meg az erdő? — ámult el a szarvas. — Hát az hogy lehet? Hová lett az erdő?

— Az emberek meggyilkolták az erdőt, öreg szarvasbika! Az emberek elpusztították az erdőt!

— Az egész erdőt? — hökkent meg a szarvas.

— Az egészet, öreg szarvasbika, az egészet! Akárhány hegyet és völgyet bejártunk, nem találtunk sehol erdőt. És őzeket sem találtunk sehol.

— Hogy lehetséges ez? — kérdezte a szarvas hosszú, döbbent csend után. — Miért tettek az emberek ilyet?

— Kapzsiságból, azt mondta a remete-ember. Hogy nekik sok pénzük legyen, hogy ők gazdagok legyenek, ezért gyilkolták meg az erdőt. Pedig az erdő az állatoké!

Az öreg szarvas nem szólt többet, megfordult, és elsántikált az etető mögé, ahol heverni szokott, hogy gondolkozzon, és hogy megértse ezt a borzalmas dolgot, amit a kis őz mesélt neki. Hogy nincsen többé erdő, és nincsenek már meg a benne élő állatok, szarvasok, őzek, lehetséges ez? Hogy ilyet tegyen az ember? Hát miféle faj ez, amelyik képes ekkora kárt tenni a természetben? Akkora kárt, amit már nem lehet helyrehozni… Az állatok nem bántják a természetet. Az állatok ismerik a Törvényt. Hogy a természet mindennek az alapja. Mindennek a biztosítéka: az életnek, a jövőnek… Hát miféle törvények szerint él az ember? Más törvényeket alkot a régi helyett? És más természetet tud-e alkotni a régi helyett? A régi helyett, amit tönkretett.

Ezek a gondolatok forogtak, örvénylettek a szarvasbika döbbent agyában, egyre csak feküdt mozdulatlanul, lehunyt szemmel, és egy nagyon keserű érzés szorította, kínozta a szívét: hogy mindennek vége. Mindennek vége.

Néhány napig csak hevert bánatosan az öreg szarvas az árnyékban, és nem ment a kerítés közelébe. Csak amikor meglátta, hogy Zenge is kijött a házikóból, s kicsit még szédelegve a kerítés felé igyekszik, csupán akkor mozdult meg, és ment közelebb, hogy Zengét is szemügyre vegye.

Sokáig nézett le a gidára szomorúan, szó nélkül, míg végre gyenge kis hangján Zenge megkérdezte:

— Miért vagy ilyen szomorú, öreg szarvasbika?

A szarvas most sem szólt semmit, csak a szeméből gördültek elő nagy-nagy könnycseppek, és lepotyogtak sorra a lába elé.

— Az erdőt siratja — szólalt meg Cimba is, aki Zenge mellett állt. — Hogy nem találtuk meg az erdőt, amiatt sír. Az erdőt siratod, ugye, öreg szarvasbika?

A szarvas még most sem tudott megszólalni, csupán agancsos fejével bólintott néhányat.

— Elmondtam neki, hogy nincs meg az erdő. Mindent elmondtam, amíg te beteg voltál.

— Mindennek vége… — szólalt meg nagyon szomorú, mély hangján a szarvas. — Mindennek vége.

— De én tudom már, hogyan kell ültetni az erdőt! — próbálta Zenge a maga módján vigasztalni az öreg szarvast. — A remete-ember megtanított rá. És én ezután minden magot összeszedek, ami a fáról lehull. Nem engedem, hogy a madarak elvigyék. És az összegyűjtött magokat mind elültetem. Hogy legyen belőlük erdő. Meglátod, öreg szarvasbika, hogy megteszem!

Az öreg szarvas nagyot sóhajtott, de azután bólintott is néhányat, talán, hogy a kis őz kedvét el ne vegye. De nem szólt semmit, nem is biztatta Zengét, csak egyre hallgatott.

— Nem hiszed el, öreg szarvasbika, hogy én ezt meg tudom tenni? — nézett fel kérdőn a nagy, agancsos állatra a kis gida. — Pedig elhiheted, mert mi Cimbával már láttunk ilyet. Hogy a magokból a napfény és az eső szép kicsi fákat nevelt. Mi láttunk már egy fenyő-óvodát, ugye, Cimba?

— Igaz, így igaz! — válaszolta Cimba. — Tényleg olyan helyes kicsi fák voltak, egymás mellett sorban, és csak integettek a vékony ágaikkal. Nagyon szépek voltak, igazán elhiheted, öreg szarvasbika!

— Elhiszem, elhiszem — bólogatott a szarvas. — De meglátom én azt az erdőt? Ti meglátjátok tán azt az erdőt?… És ha sok-sok év alatt meg is nőnek azok a kicsi fák, mi lesz a sorsuk? Ha az ember engedi is őket megnőni, mi lesz a sorsuk? Ki fogja megvédeni őket, ha már megnőttek, az emberektől? És az állatok? Hol éljenek addig az erdei állatok, hol éljenek?

— Ne légy ilyen szomorú, öreg szarvasbika, mert akkor én is sírok! — szipogott Zenge.

— Nem leszek szomorú. Nem leszek. Mert ti visszajöttetek, és nem esett bajotok. Nem esett nagy bajotok. Bizony nagy szerencsétek volt, ez az igazság. Hihetetlenül nagy szerencsétek. És ha azt akarjátok, hogy ne legyek szomorú, akkor többet ne szökjetek meg! — mondta a szarvas, majd megfordult, hogy visszamenjen az árnyékba, gondolkodni, töprengeni a most hallottakon.

A gidák is visszamentek a tölgy alá, az árnyékba, pihenni és nézelődni.

— Vajon mit csinál most a jóságos remete-ember a hegyen, a kunyhójában? — kérdezte halkan Cimba. — És vajon hogy vannak azok a szép kicsi csemeték a domboldalon? És vajon megismernének-e minket, ha arra járnánk valamikor?

Zenge nem válaszolt, csak nézett maga elé elmélázva, majd behunyta a szemét, talán, hogy jobban maga elé képzelhesse az öreg remete jóságos arcát.

Egy idő után Cimba is behunyta a szemét, a fejét is lehajtotta két elülső lábára, majd szép csendesen elszundított.

Cimba álmodik

Negyedik álom

Cimba izmai egyszerre megfeszültek, mint amikor valaki ugrani készül. És ugrott is álmában, hogy elkergesse azt a nagy, fekete madarat, amelyik éppen fel akarta kapni a csőrével a szép, érett makkot, ami a tögyfáról lepottyant.

— Eltakarodj innen, te madár! — kiáltott rá. — Nekem nagyobb szükségem van a tölgyfa magjaira, össze akarom őket gyűjteni.

— Na, és mit kezdesz velük? — rikácsolt a kis őzre a madár csúfondárosan. — Tán gyöngyöt fűzöl belőlük? Mért nem eszel szénát, van az etetőben elég! Még ezt a néhány makkot is sajnálod tőlünk?

— Mit tudsz te! — intette le a csúfolkodó madarat Cimba. — El akarom ültetni őket. És el is ültetem, hogy erdő nőjön belőlük, ha éppen tudni akarod!

— De még ilyet! — röppent fel jó magasra a madár, majd még egyszer, már távolabbról, visszakiáltott: — Majd el is hiszem neked!

De Cimba komolyan gondolta, hogy Zengével együtt jó sok makkot összegyűjt, és volt is már egy kupaknyi belőlük a kunyhó sarkában. Nemhiába lesték naphosszat, hogy mikor

pottyan le egy-egy kis makk a tölgyfáról! Amikor észrevették, hogy leesett belőlük egy vagy akár kettő, mielőtt valami madár felkaphatta volna, odaugrottak, rátették a kis patájukat, majd amikor úgy tűnt, hogy nincs a közelben egyetlen leselkedő madárféle sem, ügyesen a szájukba vették, és bevitték a kunyhóba, ahol a sarokban szénával is betakarták.

Már annyi makk összegyűlt, hogy hozzákezdhettek az erdő ültetéséhez, ahogy az öreg remetétől tanulták, és ahogy ők ketten már olyan sokszor elképzelték.

Lelkesen nekifogtak hát; kis patájukkal apró gödröket vájtak a földbe a kerítés mentén, majd mindenikbe beletettek egy-egy makkot, és gyorsan betakarták, nehogy valamelyik arra röpködő madár meglássa, és ellopja. Aztán, amikor már az egészet elültették, az itató vályúból a szájukkal hordtak nagy türelemmel vizet, és meg is öntözték őket.

Megöntözték másnap is, és minden reggel, majd figyelték, hogy mikor hajtanak ki végre, és mikor bújnak ki a kicsi csemeték.

Közben eső is öntözte, a fényes nap is melegítette a magocskákat, míg aztán egyik reggel nagy örömmel vették észre, hogy kibújt az első kis csemete. Aztán a második, a harmadik, és a többi is sorra.

A két gida örömtáncot járt körülöttük, és nem is hiába, mert a csemeték olyan gyorsan kezdtek nőni, hogy mindenki, aki csak arra járt, egyre ámult-bámult.

— Ez valami csoda, vagy talán varázslat! — bólogatott az öreg szarvas a kerítés fölött áthajolva. — Hogy ennyire gyorsan és szépen fejlődnek ezek a facsemeték!

— Talán a kis fenyők, ott a domboldalon, az ültetvényesben — szólalt meg elábrándozva Zenge —, talán azok is éppen ilyen gyorsan és szépen nőnek. De jó lenne őket újra látni…

… És mintha valami varázsütésre minden megtörténne, amit kívánnak, egyszer csak ott voltak a fenyőcsemeték mellett, fel-le szaladgálva az ültetvényes hosszában, s nagy-nagy örömmel figyelték, hogy a fenyőcskék mennyire megerősödtek, és milyen szép sötétzöld színt kaptak a fenyőtűk mind a vastagodó ágakon.

Ezek a fenyőcsemeték is, akárcsak a kicsi tölgyek az állatkert szélén levő kerítés mellett, szemmel láthatóan kezdtek nőni. Már akkorák voltak, hogy a gidák nem látszottak ki közülük, majd akkorák, hogy a szarvasbika agancsának a hegyét is túlhaladták, és még midig csak nőttek, terebélyesedtek.

— Ez valóban csoda, valóban varázslat! — nézelődtek és ámuldoztak a kis őzek, aztán egyszer csak megpillantottak egy aprócska, fürge madarat, amint az egyik szélső fenyőfa ágára leszállt.

Utána jöttek mások is, többen, egyre többen, nem is lehetett tudni, hogy honnan érkeztek, de ott voltak, és elkezdtek gyönyörűszépen dalolni, hogy csak úgy visszhangzott a vidék a vidám madárdaltól.

A nap úgy ragyogott odafenn, mintha ő is örömünnepet tartana, majd jó meleg szél futott át a fenyők között, és valahonnan kolompszót hozott magával.

Gyönyörű volt minden, kimondhatatlanul gyönyörű, és Zenge éppen azt kérdezte Cimbától, hogy erre az új erdőre vajon ki fog vigyázni, hogy baja ne essék, amikor csengős lovaival megérkezett az erdész szekéren, a szekér után pedig Bodri loholt, csaholva és szimatolva; hátha jól megijeszthetne egy-két gyáva tapsifülest.

Az erdész leszállt a szekérről, figyelmesen körbejárta az egyre nagyobbra növő fákat, és minden arra járó gyereknek és felnőttnek türelmesen elmagyarázta:

— Az erdő az állatoké. Az erdei állatok élőhelye. Az erdő fáit bántani nem szabad! A fákat és az állatokat bántani nem szabad!

Cimba sokáig nézelődött a pompás fenyők között, boldog volt nagyon, és örömében vidáman nevetni kezdett.

A kuncogó-nevető hangra felébredt Zenge a földre szórt szalmán, a vén tölgyfa alatti házikóban. A halványuló fényben sokáig nézte a békésen alvó Cimba derűs, mosolygós arcát.

— Nahát, Cimba megint valami szépet álmodik! — mondta halkan, majd ő is elülső lábaira hajtotta a fejét, és megpróbált újra elaludni.

Kiss Lehel

Szín-játék

Piros ráül az orcámra,
hogyha jön a Fekete;
Aranysárga örömmézet
csepegtetne szívemre.

Barna kacér pemzlit ragad,
s kifesti a szememet;
Zöld kiül az árokpartra,
Fehér gyöngyöt szedeget.

Kék álmosan égre tekint,
Lila fon egy koszorút,
— a színek közt rajtam kívül
nem látni egy szomorút.

Égszín méla hárfát penget,
csend lebeg a légen át;
Szürke fölkapja a fejét:
Narancs hallat áriát.

Összemosódik a sok szín:
Fehér, Piros, Fekete...
s lesz belőle egy kifakult,
tarka-barka versike.

Aranycsikó

Kopjafától bús mezőben
Arany csikó nyargalászik.
Ide hallszik csengettyűje,
Ében szeme ide látszik.

Gyere, csikó, befogatlak
Hintóm elé, Hold elébe,
Repülj vélem halk galoppal
Csengettyűtől víg mezőbe!

Lovam ha volna...

I.

Lovam ha volna, megpatkolnám
ezüstpatkóval, megaranyoznám
kantárszárát, s úgy ugranánk a
Magurán át,
hogy még a kert is,
hogy még a ház is,
hogy még az öreg, kétfogú halász is
tágra nyílt szemmel csodálkozna.

II.

Lovam ha volna, épp csak oly kicsike,
hogy beleférjen a lajbim zsebibe,
minden reggel legkorábban kelnék,
kaszával, villával birokra kelnék,
s a nyár összes füvét hazahordanám
neki — télire.

III.

Ha énnékem lovam volna,
Mert szeretlek, neked adnám.
A hátára magad mellé
Tudom, mindig felültetnél.

Ének

Ó, de szépen énekelnek,
Kertünkben a madarak!
Bár nem értem, tudom jól: a
Jóistenről szólanak.
Szívük, szárnyuk széjjeltárják
Rigók, pintyek, verebek,
S csak én, aki gyermek vagyok,
Ne zengenék éneket?

Néki hajol meg a fű is,
Néki csobban a patak.
Kicsiny lepkék, fák, virágok
mind-mind Róla szólanak.
Róla szól a nappal, éj, a
fény, az árny, a végtelen...
Hadd daloljak én is Róla
halkulatlan, szüntelen!

Beke Sándor

Ábécéiskola

(I.)

Beke Olivérnek

Aranyerdő, aranymező,
aranysárga aranyvessző.
Ablakomban aranycsillag —
angyalszárnyú aranyeső.

Álommanó álomkép,
álommese álomszép.
Álomliget, álomég,
állatvilág — állókép.

Bohóc, báró, banyácska,
Bambi, bárány, bábkirály,
brummi, bagoly, bogárka,
balett-táncos — bábszínház.

Cica cirokseprűt cibál,
cifra cipőt cipel Cézár.
Cilinderes citerázón
cukrász cukormázat cifráz.

Csipkés, csodás csillagösvény
csodaszarvas csillagútján.
Csodaszarvas csodaborja
csillagfényben cselleng, császkál.

Dalnok dalol, dobos dobol,
dombon délceg dámvad delel,
dongó donog, Dorisz dohog —
dudorászó dajkamese.

Estharanggal, estharmattal
ezüstösen esteledik.
Ezüstvirág, ezüstfenyő,
ezüsthangú ezüstcsengő.

Élénksárga, égszínkék
élénk égszínt ékesít.
Éji égen ékszerész
ékes ékszerboltot épít.

Péter Katalin rajza

Erdélyi Toll

Irodalmi és művelődési folyóirat

KÖNYVÉSZETI LEÍRÁS
(I. évf. 2009. 1. számtól VI. évf. 2014. 4. /22./ számig)

A folyóirat címe: Erdélyi Toll. Irodalmi és művelődési folyóirat.

Alapítási év: 2009. Alapította: Beke Sándor. Város: Székelyudvarhely, Hargita megye.

Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen. Példányszám: 400-700. A folyóirat mérete: 24,5 x 17,5 cm.

Szerkesztőség: Főszerkesztő: Beke Sándor. Szerkeszti: Brauch Magda és Csire Gabriella. Olvasószerkesztő: P. Buzogány Árpád. Borítóterv és grafikai kivitelezés: Beke Sándor-Olivér. Gazdasági vezető: Beke Klára. A 2009–2014-es számok címlapjainak az illusztrációit Péter Katalin készítette.

Tördelés és műszaki szerkesztés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó.

Nyomtatja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó Nyomdája.

Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó. Felelős kiadó: Beke Sándor.

Oldalszám: I. évf.: 2009. 1. sz.: 224 o.; 2009. 2. sz.: 220 o.; *II. évf.:* 2010. 1. sz.: 224 o.; 2010. 2. sz.: 236 o.; 2010. 3. sz.: 252 o.; 2010. 4. sz.: 316 o.; *III. évf.:* 2011. 1. sz.: 348 o.; 2011. 2. sz.: 200 o.; 2011. 3. sz.: 200 o.; 2011. 4. sz.: 200 o.; *IV. évf.:* 2012. 1. sz.: 236 o.; 2012. 2. sz.: 232. o.; 2012. 3. sz.: 232 o.; 2012. 4. sz.: 232 o. *V. évf.:* 2013. 1. sz.: 232 o.; 2013. 2. sz.: 232 o.; 2013. 3. sz.: 232 o.; 2013. 4. sz.: 232 o.; *VI. évf.:* 2014. 1. sz.: 200 o.; 2014. 2. sz.: 200 o.; 2014. 3. sz.: 200 o.; 2014. 4. sz.: 200 o.

Terjesztik az aradi, bánffyhunyadi, csíkszeredai, gyergyószentmiklósi, kézdivásárhelyi, kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi, nagykárolyi, sepsiszentgyörgyi, szalontai, székelykeresztúri, székelyudvarhelyi, temesvári és zilahi könyvesboltok. Székelyudvarhelyen még megvásárolható az Ábel Könyvesboltban és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó székhelyén, valamint a kiadó könyvstandjain.

Az Erdélyi Toll rovatai: A folyóiratnak állandó és alkalmi rovatai vannak. *Állandó rovatok:* Írók a szülőföldről, Műhely, Irodalomtörténet, Sajtótörténet, Anyanyelvünk épségéért, Művészettörténet, Maradandó művészet, Sors és pálya, In memoriam, Életmű, Múzsa és lant, Írói hagyaték, Irodalmunk gyöngyszemei, Híres magyar múzsák, Paródia, Anekdoták, Szellemi műhely, Dokumentumok, Művelődési visszatekintő, Élő néphagyományok, Históriás ének, Zenei világ, Filozófia, Hit és üzenet, Élő tudomány, Könyveink világa, Kultúr-térkép, Kiadványaink, Erdélyi Toll — gyermekeknek. Az *alkalmi rovatok* főleg „évfordulós" szerzőkre való emlékezésre vagy ünnepi események megörökítésére adnak lehetőséget. Az I. évfolyam első számától (2009. 1.) a VI. évfolyam negyedik számáig

(2014. 4.) az alábbi szerzőkre emlékeztünk: Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Bartók Béla, Kosztolányi Dezső, Zrínyi Miklós, Mikszáth Kálmán, Jókai Mór, Vörösmarty Mihály, Fazekas Mihály, Tóth Árpád, Berzsenyi Dániel, Bod Péter, Bölöni Farkas Sándor, Dsida Jenő, Aranka György, Áprily Lajos, Bethlen Miklós, Madách Imre, Jékely Zoltán, Batsányi János, Eötvös József, Szilágyi Domokos, Kós Károly, Orbán Balázs, Nyirő József.

Az Erdélyi Toll szerzői (a VI. évf., 2014. 4. számig): Ady Endre, Albert-Lőrincz Márton, Aranka György, Arany János, Balázs Sándor, Balázs Tibor, Barabás István, Barcsay Andrea-Krisztina, Baricz Lajos, Bartus Rozi, Batsányi János, Bárd Oszkár, Beke Sándor, Bencze Mihály, Benedek Elek, Benke Júlia, Berde Mária, Bertha Zoltán, Berzsenyi Dániel, Békássy N. Albert, Bod Péter, Bodó Márta, Botár Emőke, Bölöni Domokos, Bölöni Farkas Sándor, Böszörményi Zoltán, Bözödi György, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Burján Emil, Bustya Dezső, Czirják Edit, Czirmay Szabó Sándor, Csatáné Bartha Irénke, Csávossy György, Csifó János, Csire Gabriella, Csire Gábor, Csíki András, Csokonai Vitéz Mihály, Csontos Márta, Dávid Gyula, Deák-Sárosi László, Demeter Attila, Demény Lajos, Dsida Jenő, Elekes Ferenc, Eötvös József, Eszteró István, Farkas Antal, Farkas Szabolcs, Fábián Lajos, Ferenczi Enikő, Fodor Sándor, Főcze Kornélia, Fülöp Kálmán, Fülöp Lajos, Gábor Adrienn, Gáspár Erika, Hadnagy József, Huber András, Ilyés András Zsolt, Jakab Rozália, Jakobovits Miklós, Jancsik Pál, Jánky Béla, Jékely Zoltán, Józan Miklós, Józsa Attila, Józsa János, Józsa Miklós, Kamenitzky Antal, Kazinczy Ferenc, Kedei Zoltán, Kinde Annamária, Kiss Lehel, Kiss Székely Zoltán, Kocsis Rózsi, Komán János, Kosztolányi Dezső, Kozma László, Kozma Mária, Kovács György, Kölcsey Ferenc, Kriza János, László Judit, László László, Lőrincz György, Madách Imre, Matekovits Mihály, Málnási Ferenc, Mester Györgyi, Mészely Adél, Mészely József, Molnos Ferenc, Murádin László, Nagy Attila, Nagy József Levente, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Pál, Nagy Székely Ildikó, Nagyálmos Ildikó, Németh János, Németh Júlia, Ötvös József, Panigay Róbert, Papp Endre, Pálffy Tamás Szabolcs, Pázmány Péter, P. Buzogány Árpád, Petőfi Sándor, Pomogáts Béla, Pongrácz P. Mária, Radnóti Miklós, Ráduly János, Reményik Sándor, Sántha Attila, Sebestyén Péter, Sipos Domokos, Sipos Enikő, Sipos Erzsébet, Sütő András, Szakolczay Lajos, Szász István Tas, Szekeres Lukács Sándor, Szente B. Levente, Székely-Benczédi Endre, Szilágyi Józsa Mária, Szőcs Katalin, Tamási Áron, Tar Károly, Tácsi Erika, T. Ágoston László, Teleki József, Tompa László, Tompa Mihály, Tóth Árpád, Tóth Mónika, Vajda János, Vandra Attila, Vöő Gabriella, Vörösmarty Mihály, Zágoni Attila, Zólya Andrea Csilla, Zsidó Ferenc, Zsigmond Enikő, Zsigmond Győző.

Az Erdélyi Toll illusztrátorai (a VI. évf., 2014. 4. számig): Abonyi Mária, Asztalos Sándor, B. Gyűjtő József, Bányai Éva Eszter, Barabás Éva, Barabás Miklós, Beke Sándor Olivér, Berze Imre, Cs. Erdős Tibor, Dvorácsek Ágoston, ifj. Feszt László, Gyárfás Miklós, Holányi Julianna, Horváth Szőke Gyöngyvér, Jakobovits Márta, Jakobovits Miklós, Jankó Szép Noémi Abigél, Kancsura István, Karancsi

Sándor, Károly Sándor, Kedei Zoltán, Keller Emese, Kocsis Rudolf, Kolozsi Tibor, Koncz János, Korondi Jenő, Köllő Margit, László István, Lotz Károly, Madarász Viktor, Máté Péter, Mészely Ilka, Miklóssy Mária, Molnár Krisztina, Molnos Dalma, Molnos Zoltán, Munkácsy Mihály, Müller Emese, Nagy Zsolt, Novák Ildikó, Pauer Géza, Péter Katalin, Simon Anna, Soó Zöld Margit, Székely Bertalan, Székely János, Tompos Opra Ágota, Vajda György, Varga Mihály, Vargha Mihály, Venczel Árpád, Vetró András, Zsigmond Márton.

Kiadványaink elérhetőségei a világhálón

Erdélyi Toll

Irodalmi és művelődési folyóirat

www.erdelyigondolat.ro
EPA URL: http://epa.oszk.hu/02200/02203
KIADVÁNY URL: http://epa.oszk.hu/erdelyi_toll
http://www.matarka.hu/f_leiras.php?fsz=1437
MATARKA — Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa:
http://www.matarka.hu

Beke Sándor:
Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján

Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról, sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2012.

www.erdelyigondolat.ro
http://mek.oszk.hu/11100/11103/

Irodalmi és művelődési folyóirat

www.erdelyigondolat.ro
http://epa.oszk.hu/01300/01336
MATARKA — Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa:
http://www.matarka.hu